

Dayanışma

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF İZMİR

Nisan 2011

111

**İzmir SMMMO Adına Sahibi
Yönetim Kurulu Başkanı**
Feyzullah TOPÇU

**Mali İşler Koordinatörü
Yönetim Kurulu Başkan Yrd.**
İlhan BORA

**Sorumlu Müdür
Oda Sekreteri**
Hüseyin HAMAMCILAR

Genel Yayın Yönetmeni
Yavuz ÖZMAKAS

Yayın Kurulu
Hatice ÖZTEKİN
Özge YILMAZ
Aslı TENGİZ
Murat BAĞCI
Engin MALAY
Nazlı KOCABIYIK

Bilim Kurulu
Rıfat T. NALBANTOĞLU
SMMM

İsmail IŞIK
YMM

Özkan BİLGİLİ
SSK Müfettişi

Yener GÜVEN
Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Baş İş Müfettişi

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ
Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF.

Prof. Dr. Serdar ÖZKAN
Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Erdal ÖZKOL
Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF.

Düzelti
Hacer Özmkas

Tasarım ve Baskı
Bizim Repro Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.
Sebze Bahçeleri Cad. Ali Bey İşhanı 99/22
İskitler / Ankara
Tel:(0312) 341 10 20 - Faks:(0312) 341 30 50

Basım Tarihi Nisan 2011

dayanışma sayı:111

İki Aylık Mesleki Dergi

Sürekli Yerel Yayın

İzmir SMMMO üyelerine ücretsiz olarak gönderilir.

Gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmamasına, İZSMMMO Yönetim Kurulu karar verir. Yayımlanan yazılardaki sorumluluk yazarlarına, ilan ve reklamlardaki sorumluluk ilanı veren kişi veya kuruluşlara aittir. Dergi'ye gönderilen çeviri yazıların kaynağı mutlaka belirtilir. Gönderilen yazılar, yazarlarına geri verilmez.

İç Hatlar

123	Bşk. Sekreteri	312	Haksız Rekabet
702 – 712	İlhan BORA (Başk. Yard.)	501 – 511	Yasemin YILDIZ (Santral – Gelen – Giden Evrak – Özlük İşleri – Tahsilat)
706	Metin AKSOY (Yön. Kur. Üyesi)	502	Sevil ERDÜL (Özlük İşleri – Tahsilat)
703 – 713	Hüseyin HAMAMCILAR (Oda Sekreteri)	503	Yusuf ALABAĞ (Özlük İşleri)
704 – 714	Halil KIRLI (Sayman)	504	Coşkun YILDIRIM (Özlük İşleri – Tahsilat)
705 – 715	Erkan YILDIRIM (Yön. Kur. Üyesi)	505	Funda AKERDEM (6. Kat)
510	Mehmet KUZU (Yön. Kur. Üyesi)	507	Cüneyt ZİREK (Muhasebe Departmanı)
707	Mustafa FELEK (Yön. Kur. Üyesi)	508	Senem ŞAKIR (Muhasebe Müdürü)
711	Ali YENİDOĞAN (Yön. Kur. Üyesi)	509	Murat YETER (Danışman)
301	Atilla KILIÇ (Tesmer – Staj)	512	Yunus BALIK (Personel Sorumlusu – Disiplin Servisi)
302	Bora YILDIRIM (Tesmer Müdürü)	513	Gülnur ATASEVER (İdari İşler Sekreteri)
303	Nilsu AKDENİZ (Tesmer Muhasebe)	515	Seda ANAÇ (Muhasebe Departmanı)
304	Denetleme Kurulu (Ömer AKBAŞ) (3. Kat)	123 – 602	Nazan TUNABOYLU (Yönetici Asistanı)
305	Emin AKBULUT (Bilgi İşlem)	609	Nazik ÇAYHAN (6. Kat İçecek)
306	Selda ARPACI (Hukuk Müşaviri)	708	Tesmer Toplantı Odası
307	Müfit YILDIRIM (Tesmer Sekreteri)	104	Güvenlik
308	Yavuz ÖZMAKAS (Kütüphane)	105	Dr. Bülent COŞKUN
309	Hacer ÇİÇEK (3. Kat İçecek)	131	1. Kat Toplantı Salonu (Küçük Salon)
311	Disiplin Kurulu (Şükrü PARMAKLI) (3. Kat)		

Banka Hesap Numaraları

Banka Adı	Şube Kodu	Şube Adı	IBAN No
İş Bankası	3413	Yeniçün	TR38 0006 4000 0013 4131 1277 65
Halk Bank	419	Güzelyalı	TR91 0001 2009 4290 0010 2600 88
Garanti Bankası	410	Konak	TR95 0006 2000 4100 0006 6924 83
Akbank	284	Halit Ziya	TR26 0004 6002 8488 8000 0412 47
YKB	927	İzmir - Merkez	TR85 0006 7010 0000 0061 3532 99
Vakıfbank	004	Finansmarkt	TR69 0001 5001 5800 7295 4629 84
Ziraat Bank	137	İzmir	TR96 0001 0001 3738 1708 5650 01
Masraf almayan banka (Bankaya Elden Yatırımlar İçin)			
Akbank	284	Halit Ziya	TR32 0004 6002 8488 8000 0491 90

Şehit Fethibey Caddesi 53/5 Pasaport / İzmir
Tel: 0.232 441 96 33 Faks: 0.232 441 95 67 - 446 81 30
http: //www.izsmmmo.org.tr
e-mail: izsmmmo@izsmmmo.org.tr

Değerli Meslektaşlarım,

2011 yılının ilk dört ayı bizler için çok yoğun ve stresli geçti. Örgüt olarak değişen mevzuatları üyelerimize aktarmak, konunun uzmanları ile tartışmak, üyelerimizden gelen görüş ve önerileri değerlendirmek için toplantılar ve seminerler (düzenledik).

Meslek mensupları ise her yıl olduğu gibi Ocak ayı ile başlayan ve Nisan sonuna kadar devam eden yoğun bir beyan dönemi ve buna bağlı olarak verilen bildirimlerin çok olması sebebiyle çok zor ve yorucu bir dönem geçirdi. Bu arada 25 Şubat 2011 tarihinde yasallaşan 6111 Sayılı "Af Yasası" da işin tuzu biberi oldu.

Nisan ayının en ilginç konusu ise; Maliye Bakanlığı'nın Kurumlar Vergisi beyannamesinin verilme süresini uzatma "**komedisi**"dir. Odalar ve TÜRMOB olarak Nisan ayında elektronik ortamda verilecek beyanname, bildirge ve bildirimlerin yoğun olması nedeniyle; meslek mensuplarımızın işlerinin yetismeyeceği, bu sebeple sorun yaşanacağı ve Gelir İdaresi Başkanlığı ile Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı internet sitelerinin sistemlerinde yoğunluk nedeniyle kilitlenme olacağı konusunda SGK ve Maliye Bakanlığı'na başvuruda bulunulmuş aşağıdaki gerekçelerle uzatma talep edilmiştir.

Nisan ayı içersinde;

Gelir İdaresi Başkanlığı'na verilen beyanname ve bildirimler:

K.D.V Beyannamesi,

Muhtasar Beyannamesi,

Kurumlar Vergisi Beyannamesi,

6111 sayılı Torba Yasası'na istinaden borç yapılandırma, matrah artırım, kasa, stok affı,

Kesin mizan,

Ba-Bs Formu,

Geçici Vergi Hazırlıkları.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'na verilen bildirimler:

6111 sayılı "Torba Yasa" gereği borç yapılandırmasına ilişkin bildirimler,

SGK Aylık Prim ve Hizmet Bildirimi,

Eksik gün bildirimi.

Uzatma talebimize karşılık Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı ne yaptı?

Her zaman yaptığı üzere uyarımızı dikkate almadı. Bu uzatma kararını 25 Nisan 2011 tarihinden önce alarak gerekli duyuruyu yapmadı. Kurumlar Vergisi Beyannamesinin verilmesinin son günü olan 25 Nisan 2011 Pazartesi günü saat: 23:48'de beyanname verilme süresinin bitimine 12 dakika kala 29 Nisan Cuma gününe kadar uzatıldığını duyurdu. Yapılan bu davranışı meslek mensuplarımıza yönelik bir hakaret olarak algılıyoruz.

Maliye Bakanlığı ve Gelir İdaresi Başkanlığı yetkilileri unutmamalıdır ki bu gemide hep birlikteyiz, sorumluluklarımız aynıdır ve sorunlar ancak sorumluluklarımızın farkına varma konusunda daha duyarlı davranmakla çözülecektir.

Bu mesleği ifa ederken tek amacımız, ülkemize hizmet etmek, kayıt dışılığı önlemek, vergi sistemini ve muhasebe sistemini çağdaş ülkelerde yapıldığı gibi ülkemizde de yapılmasını sağlamaktır. Bunun için özveri ile çalışan meslek grubu olarak bizler; üzerimize yüklenen angaryaları, duyarsızlıkları, sorunlara ve çözüm yollarına uzak bürokratları hak etmiyoruz.

Bu görüşlerimizi kamuoyu ile de paylaştık ve bundan böyle de paylaşmaya devam edeceğiz.

Bizler, ilgili Bakanlıklarla muhasebe mesleğinin geleceği olan denetimi dünyadaki uygulamalarını da örnek alarak ülkemize nasıl entegre edebiliriz tartışmalıyız. Ortak bir çalışma ile Denetim Standartları Kurulu ve taraf olan diğer kesimlerle Ulusal Denetim Standartları'nın hayata geçmesini sağlamalıyız. Yine KOBİ'lerde uygulanacak Muhasebe Standartları konusunda tüm meslek mensuplarını ve denetim elemanlarını nasıl eğiteceğimizi konuşmalıyız. Biz Maliye Bakanlığı ile yıllardır çözümlenmeyen, kronik hale gelen mesleki ve meslektaşların sorunlarını konuşmalıyız. Mesleğin ve meslektaşın saygın bir yere gelmesi için birlikte çaba göstermeliyiz. Bu taleplerimiz zor ve yapılması mümkün olmayan talepler değildir. Bu taleplerimiz yerine getirilirse ilgili Bakanlıklar bu işten kazançlı çıkacaklardır.

Son olarak diyalog, diyalog diyorum. . .

Saygılarımla

Feyzullah TOPÇU
Başkan

içindekiler

İçindekiler İçindekiler İçindekiler

Başkan 2

Hakemli Yazılar

Doç. Dr. Türker SUSMUŞ / Arş.Gör. Mengü H. ÖZAN

Türk Gıda Sektörü Verilerinin Değerlendirilmesi, Başabaş Noktası Ve Faaliyet Kaldıraç Analiz 8

Yrd. Doç. Dr. Burcu ARACIOĞLU / Yrd. Doç. Dr. Dilek Demirhan

Kriz Öncesi Ve Kriz Sonrası Dönemler İtibariyle Finansal Hizmetler Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle Değerlendirilmesi 23

Doç. Dr. Ali ALAGÖZ / Öğr. Gör. Hale AKIN / Öğr. Gör. Tefik EREN

Kobi'lerin Halka Açılmaya Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma 36

Muhammet BEZİRCİ

5520 Sayılı Kanun Açısından Ar-Ge İndiriminin Değerlendirilmesi Ve Muhasebeleştirilmesi 50

Hakemsiz Yazılar

Cihat ÇATALCALI / İlyas BALOĞLU

Yetkili Müesseseler (Döviz Büroları) 61

Dr. Özkan BİLGİLİ

6111 Sayılı Kanun İle Çıraplar, Stajyer Öğrenciler Ve Kursiyerlerin Yeni Durumu 68

Kadri KABAK

Süresinde Kullanılmayan Yıllık İzinler Yanar mı? 71

Dr. Ö. Hakan ÇAVUŞ

Birden Fazla Sigortalılık Statülerine Tabi Çalışmalarda Hizmetlerin Değerlendirilmesi 73

Şeref TEKTAŞ

İşletmede Mevcut Olduğu Halde Kayıtlarda Yer Almayan Emtia, Makine, Teçhizat Ve Demirbaşlar 76

Yrd. Doç. Dr. Hakan AY

6111 Sayılı Yeni Vergi Affı Uyarınca: Şirket Ortağı Kişisel Borcunu Payı Kadar Ödeyebilir mi? 81

Erkan GÜRBOĞA Ortaklar Cari Hesabı'nın 6111 Sayılı Kanun Karşısındaki Durumu	83
Özkan CENGİZ "Yeni" Limited Şirket	85
Atilla DÖLARSLAN Vergi İncelemelerinde Yeni Dönem.....	87
Gürsel Erkul İLİZ Mutfak Servis Ve Tadım	88
İbrahim Sadi ERK Apartman İnşaatlarında Ortaya Çıkan Kdv İadesi Hesaplaması Sorunu.....	90
Engin MALAY Esnaf, Tacir Ayırımı	92
Akın GENCER Zaten Haksız Bir Uygulama Olan "Haksız Çıkma Zammı" Nda, 6111 Sayılı Yapılandırma Kanunuyla Bir Haksızlık Daha Yapılmaktadır	95
Serkan KASALAR Varlık Vergisi "1942" Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması "2011"	102
Erkan KİPİK Çek Kanunu İle İlgili Uyarılar	111
Yeliz KUTLU Mükelleflere 2006 Yatırımlarıyla İlgili Yatırım İndirimi Piyangosu.....	115
Özgür ÇİLİNGİROĞLU Vergisel Yönüyle Bağış Ve Yardımlar	117
Mustafa YILMAZ 6111 Sayılı Yasa İle İşe Alınacak Yeni İşçiler İçin İşverenlere Getirilen Pirim Teşviki.....	123
Eda KAYA 6111 Sayılı Yeni Vergi Affı Veya Yapılandırma Yasası Uyarınca Konulmuş Hacizlerin Kaldırılması.....	127
Yayın Koşulları	129
Makale Sunum Formu	131

İZMİR SMMMO DAYANIŞMA DERGİSİ HAKEM KURULU

Prof. Dr.	Ahmet Hayri DURMUŞ	(İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr.	Başar Ataman AKGÜL	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr.	Can Şinga Mugan	(Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr.	Ercan Bayazıtlı	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr.	Feryal Orhan Basık	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr.	Gürbüz Gökşen	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr.	Hülya Talu	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr.	M.Banu Durukan	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr.	Münir Şakrak	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr.	Nihat Küçüksavaş	(Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr.	Ömer Lalik	(Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr.	Rüstem Hacirüstemoğlu	(Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr.	Süleyman Yükçü	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr.	Serdar Özkan	(İzmir Ekonomi Üniversitesi)
Prof. Dr.	Şükrü Kızılot	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr.	Yurdakul Çaldağ	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr.	Yüksel Koç Yalkın	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr.	Güven Sayılğan	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr.	Erdal Özkol	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr.	Esin Taylan	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr.	Masum Türker	(İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr.	Mine Tükenmez	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr.	Orhan Çelik	(Ankara Üniversitesi)

Hakemli Yazılar

Refereed Papers

TÜRK GIDA SEKTÖRÜ VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, BAŞABAŞ NOKTASI VE FAALİYET KALDIRAÇ ANALİZ

Doç. Dr. Türker SUSMUŞ*
Arş. Gör. Mengü H. ÖZAN**

ÖZET

Başabaş noktası ve faaliyet kaldıraç analizi işletmelerin sabit ve değişken maliyetleri ile karlılığı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır. Türkiye için lokomotif sektörler arasında yer alan "Gıda Sektörü" yapısı itibarıyla başabaş analizine ve faaliyet kaldıraç etkisinin ölçülmesine son derece uygun bir sektördür. Bu noktadan hareketle, çalışmada ilk olarak Türk gıda sektörünün genel yapısı ve sektör verileri değerlendirilmiştir. Daha sonra İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na kayıtlı gıda firmalarının finansal tabloları baz alınarak hesaplanan finansal göstergeler itibarıyla, Türk gıda sektörü için kâra geçiş noktasının hesaplanmış ve faaliyet kaldıraç etkisinin incelenmiştir. Çalışmada İMKB'de işlem gören ve gıda sektöründe faaliyet gösteren 14 şirketin 2004-2008 dönemini kapsayan 12 aylık finansal verileri kullanılmış, şirketler ve sektör bazında sabit maliyet, başabaş noktası ve faaliyet kaldıraç derecesi hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre gıda firmalarının giderlerinin büyük ölçüde değişken olması ve sabit giderlerin oransal olarak çok düşük olması nedeniyle faaliyet kaldıraç etkisinden yararlanamadığı, buna karşın faaliyet kaldıraç etkisinin düşüklüğü nedeniyle de ortaya çıkacak krizlerden ise daha az etkileneyeceği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gıda Sektörü, Başabaş Noktası, Faaliyet Kaldıraç

ABSTRACT

Break-even point and operating leverage analyses aim to explain the relationship between the fixed and variable costs and profitability of firms. As being one of the leading sectors in Turkish economy the food industry is so appropriate to apply break-even point and operating leverage analyses. From this point of view in this study, the structure and sectoral data of Turkish Food Industry is evaluated. Then the break-even point of food companies in Istanbul Stock Exchange is calculated and the effect of operating leverage is analyzed by using the financial data calculated from the financial statements of the 14 firms. The annual financial data of 14 food company in Istanbul Stock Exchange in the five year period (2004-2008) has been used, the fixed costs, the break-even point and the operating leverage has been calculated on sectoral basis. According to the results of the analyses it is seen that food companies can not benefit the effect of operating leverage because of having variable costs substantially, on the other hand these companies will be less affected by the crisis arising from the low degree of operating leverage, than the other firms.

Key Words: Food Industry, Break-Even Point, Operating Leverage

* Ege Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

** Ege Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

1. Giriş

Finans literatüründe kaldıraç kavramı; işletmenin faaliyetlerinin bir aracı olan kalemlerden birinde veya birkaçında meydana gelen değişikliğin, diğer kalemlerde ya da faaliyet sonuçlarında yaratacağı etkinin oransal büyüklüğünü, derecesini ölçen bir araç olarak tanımlanabilir (Özkan; 2005: 238). Faaliyet kaldıraç ise işletmenin üretim fonksiyonunda sabit giderlere katlanma derecesinin basit bir ölçüsü olarak ifade edilmektedir (Lord; 1995: 317). Diğer bir ifadeyle faaliyet kaldıraç işletmenin sabit giderlerinin büyüklüğüne bağlı olarak satışlarındaki değişikliğin kar üzerinde yarattığı etkiyi ifade etmektedir. İşletmelerin sabit ve değişken maliyetleri ile kârlılığı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan diğer bir kavram da başabaş analizidir. Başabaş analizi, işletmenin toplam gelir ve giderlerinin birbirine eşit olduğu faaliyet hacmini dolayısıyla hangi noktadan sonra kâra geçeceğini belirlemeye çalışan bir yöntemdir.

Türkiye için lokomotif sektörler arasında yer alan "Gıda Sektörü", Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda yalnızca un, süt gibi temel gıda maddelerinin üretildiği sektör iken günümüze kadar olan süreçte önemli yapısal değişiklikler yaşamış, bugün her türlü temel gıda maddesinin, katma değeri yüksek ve fonksiyonel ürünlerin üretildiği, rekabetin yoğun olarak yaşandığı bir sektör haline gelmiştir. Sektör özellikle 1990'lardan sonra hızlı bir gelişme göstermiş, toplam üretim içerisinde yaklaşık % 20'lik ve toplam ihracat içinde yaklaşık %5-10'luk bir paya ulaşmış, ülke ekonomisi için önemli bir konuma gelmiştir. Türk ekonomisine mevcut katkısının yanı sıra sektörün gereksinim duyduğu hammaddenin büyük oranda yerli üretimle karşılanması ve sahip olunan coğrafi ve ekolojik fırsatlar gıda sektörünün büyümesine ve Türk ekonomisine daha ileri düzeyde katkı sağlamasına imkan tanımaktadır (Bülbül; 2007: 93).

Bu noktadan hareketle, çalışmada İMKB'ye kayıtlı gıda firmalarının finansal tabloları baz alınarak hesaplanan finansal göstergeler itibarıyla, Türk gıda sektörü için kara geçiş noktasının belirlenmesi ve faaliyet kaldıraçının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada İMKB'de işlem gören ve gıda sektöründe faaliyet gösteren 14 şirketin 2004-2008 dönemini kapsayan 12 aylık finansal verileri

kullanılmış, şirketler ve sektör bazında sabit maliyet, başabaş noktası ve faaliyet kaldıraç derecesi hesaplanmıştır. Çalışmanın güncelliğini diğer yıllarda koruması amacıyla veriler Amerikan doları cinsine çevrilerek analiz edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünü Türk gıda sektörünün genel yapısı ve gelişimi ile analizlerde kullanılacak temel parametrelerin açıklamaları oluşturmaktadır. İkinci bölüm başabaş analizi ve faaliyet kaldıraç hesaplamalarını kapsamaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

2. Türk Gıda Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de zengin tarımsal kaynakların varlığı ve hayvancılığın yaygın oluşu gıda işleme sanayinin kurulmasında ve gelişmesinde en büyük etken olmuştur. Türkiye için sanayileşme süreci Cumhuriyet'in kuruluşundan, yani 1923'ten sonra gıda sektörü ile başlamıştır. Bu yıllarda kurulan ilk modern tesislerde şeker, un ve bira üretilmiştir (Tozanlı, Donduran, ve Ataay; 2007: 107). İkinci Dünya Savaşı sonrasında, çok partili rejime geçiş ve liberalleşme süreci ile birlikte özel sektör yatırımları önem kazanmış, sektörün gerçek anlamda gelişmesi ise 1963'te uygulanmaya başlayan planlı ekonomi sayesinde olmuştur.

1960-1970 yılları arasında sanayi yatırımlarının büyük bir kısmı devlet tarafından yapılmış, yatırımlar özellikle çay, şeker, süt ve et üzerinde yoğunlaşmıştır. 1980'li yıllar ihracata dayalı endüstrileşme programı ile özel sektör yatırımlarının arttığı dönem olmuştur. 1980 yılından sonra yüksek teknolojiler kullanılmaya başlanmış, dondurulmuş gıdalar, diyet ürünler ve su ürünleri işletmeciliği gibi katma değeri yüksek, gelişmiş ülkelerin taleplerine uyan üretimler hız kazanmıştır (Bülbül; 2007: 107). 1980'lerden günümüze kadar olan süreçte sektör teknolojik gelişmelerle birlikte ve tüketici tercihleri doğrultusunda büyümüş, yerel ve ulusal düzeyde rekabetin yoğun olarak yaşandığı bir sektör haline gelmiştir. Bu nedenle, özellikle 1970'li yıllarda başlatılan gıda sektörü yatırım hamlesi başarı ile günümüze kadar devam ettirilmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren sektör için önemli adımlar şu şekilde özetlenebilir (Dokuzuncu Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu; 2007: 52):

- 1926 yılında Uşak Şeker Fabrikası kurulmuştur.
- 1947 yılında ilk çay fabrikası kurulmuştur.
- 1948 yılından sonra konserve fabrikalarının sayısı hızla artmıştır.
- 1952 yılında kurulan Et Balık Kurumu (EBK), et kombinalarının kurulmasına ve et işleme sanayinin gelişmesinde öncü olmuştur.
- Margarin üretimi 1953 yılında başlamış, bunu 1957 yılında ilk süt fabrikası (AOÇ-Atatürk Orman Çiftliği) kuruluşu, 1963 yılında Süt Endüstrisi Kurumu'nun (SEK) kuruluşu izlemiştir.
- Meyve suyu ve dondurulmuş gıda fabrikalarının kuruluşu 1970'li yıllarda başlamıştır.
- 1980'li yıllar çerez gıdaların yaygınlaştığı, özel sektör yatırımlarının arttığı dönem olmuştur.
- 2000'li yıllar ise fonksiyonel gıdaların ortaya çıktığı dönemdir.

Türkiye, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren uyguladığı dışa açık ekonomi politikası ile globalleşen Dünya'da gelişmiş ülke konumuna gelmeyi ve Dünya pazarında kendisine yer edinebilmeyi hedeflemektedir. Gıda sanayi, Türkiye'nin dış pazarlarda rekabet gücünü artırmayı hedeflediği temel sanayi dalları arasındadır. 1970'li yıllarda başlatılan gıda sanayi yatırım hamlesi dış politikada Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği ile uyum içerisinde ortak hareket ederek günümüze kadar başarıyla devam ettirilmiştir (Öndoğan; 2002: 107).

Sektör; kuruluşundan bu yana önemli yapısal değişimler yaşamış olup bu süreç halen devam etmektedir. Sözleşmeli tarıma yönelme, kalite sistemlerinin yaygınlaşması, teknolojinin yenilenmesi, ürün çeşitliliğinin artması, firma evlilikleri ve yeni pazarlama tekniklerinin yaygınlaşması bu gelişmelerden bazılarıdır (Ekşi, Yurdakul, Emiroğlu, Güneş, Atamer, Topal, Devenci, ve Taşdoğan; 2005: 16).

Finans literatüründe kaldıraç kavramı; işletmenin faaliyetlerinin bir aracı olan kalemlerden birinde veya birkaçında meydana gelen değişikliğin, diğer kalemlerde ya da faaliyet sonuçlarında yaratacağı etkinin oransal büyüklüğünü, derecesini ölçen bir araç olarak tanımlanabilir.

3. Türkiye'de Gıda Sektörü

Türk ekonomisinin başlıca önemli sektörleri arasında sayılan gıda sektörü¹ tarımsal ve hayvansal hammadde kaynaklı olup imalata dayalı sanayi alt dalları içinde tüketim malları grubunda yer almaktadır. Ana hammaddesinin tarımsal ve hayvansal ürünlerden oluşmasının bir sonucu olarak sektör, yapısı ve gelişimi itibariyle ülke tarımı ile çok yakın ve doğrudan bir etkileşim içerisinde. Gıda sektörünün işlevi, tarım ürünlerinin mevsimsel farklılıklar göstermesi ve çabuk bozulma eğiliminde olması göz

önüne alındığında (İSO; 2006: 1), gıda ihtiyacının kesintisiz karşılanması ve çabuk bozulma eğilimindeki tarımsal ürünlere belirli bir işleme ve muhafaza yönteminin uygulanması olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında gıda sektörünü, hammaddenin temininden itibaren; depolama, sınıflandırma, işleme, tüketime hazır ve dayanıklı hale getirme faaliyetleri ile, ambalajlama işlerinden tamamının veya bir kısmının yapıldığı ve satış noktalarına gönderilmek üzere depolandığı tesisleri kapsayan sanayi kolu olarak tanımlamak mümkündür (Dokuzuncu Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu; 2007:1).

Gıda sektörünü oluşturan alt sektörler ürün ve üretim çeşitleri, hammaddenin sağlandığı kaynaklar vb. yönünden

birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Türkiye'de gıda sektörünün büyük bir bölümünü un ve unlu mamuller, süt ve et ile meyve-sebze işleme sanayi oluşturmakla birlikte şeker ve şekerli gıdalar, kuru çay, tütün ve alkollü içkiler gibi sanayi dalları da bu sektör içerisinde yer almaktadır. Uluslararası gıda sanayi sınıflandırma (ISIC- 3) sistemine göre ise gıda sanayi; et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, su ürünleri mamulleri, tahıl ve nişasta

¹ Gıda sektörü kavramı gıda, içki ve içecek sanayini kapsamaktadır.

mamulleri, meyve ve sebze işleme, bitkisel yağ ve mamulleri, şeker ve şekerli mamuller, yem sanayi olmak üzere sekiz alt sektörden oluşmaktadır (Ekşi vd.; 2005: 1).

3.1. Türk Gıda Sektörünün Üretim, İthalat ve İhracat Verileri

Türkiye'de gıda sektörü içerisinde yer alan işyeri sayısı 20-25 bin arasında değişmektedir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği sanayi veri tabanından alınan verilere göre 2009 yılında sektörde faaliyet gösteren işletmelerin sayısı 22.092 adettir. 2008 yılında gıda ve içecek sanayinde faaliyet gösteren 22.092 adet işyerinin % 21,4'ü işlenmiş unlu ürünler sektöründe faaliyet gösterirken % 19,8'i sebze ve meyve işleme sektöründe, % 14,7'si de süt ve süt mamulleri sektöründe faaliyet göstermektedir.

2009 yılı itibarıyla sektörde 977 bin kişi istihdam edilmektedir. 2008 yılında 471 bin kişi istihdam edilirken 2009 yılında bu rakam % 107,4'lük artışla 977 bine ulaşmıştır. Ekonomik durgunluğa rağmen sektördeki çalışan sayısındaki artışın, kayıtdışı istihdamın kayıt altına alınmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. 2009 yılı verilerine göre sebze- meyve işleme, unlu ürün işleme, şekerleme-kakao-çikolata sektörleri en fazla istihdam sağlayan sektörler arasında yer alırken maden suları, su ürünleri işleme, gazozlar ve alkollü içecekler en az istihdam olanağı sağlayan sektörler olmuştur. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin çoğu küçük-orta ölçekli ve özel sektör kuruluşlarından oluşmaktadır. Modern üretim teknolojileri uygulayan büyük kapasiteli tesislerin sayısı toplam işletmelerin ancak % 10'unu oluşturmaktadır (Kaya, Artık, Karakaya, Oğraş, ve Yalınkılıç; 2010: 2).

3.1.1. Toplam Üretim Kapasitesi ve Kapasite Kullanım Oranları

Sektörde faaliyet gösteren işletmelerde ortalama yıllık kapasite kullanım oranı % 65-75 arasındadır. Kapasite kullanım oranının düşük oluşu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin verimliliğin ve kârlılığının düşük olmasına neden olmaktadır (Berkum; 2005: 8).

2010 Şubat ayı verilerine göre kapasite kullanım oranı, geçen yılın aynı ayına göre 2,6 puan artışla % 69,8 olarak gerçekleşmiştir (<http://www.tobb.org.tr/ist/eg.php> 09.03.2010). Tablo 1'e göre, Ocak 2007'de yaklaşık olarak 148,5 milyon ton olan toplam üretim

kapasitesi, yıl sonunda 126,8 milyon tona gerilemiş, 2008 yılında ise 186,4 milyon tona yükselmiştir. 2008 yılında en fazla kapasite artışları et ve et ürünleri ile işlenmiş unlu ürünler sanayinde meydana gelmiştir. 2007 yılına kıyasla 2008 yılında et ve et ürünleri sanayinde % 1.242,80, işlenmiş unlu ürünler sanayinde ise % 359,60'lık bir kapasite artışı gerçekleşmiştir.

2009 yılında ise en fazla üretim kapasitesine sahip olan sektör 42,5 milyon ton ile et ve et ürünleri sektörü olurken bu sektörü sırasıyla 41 milyon ton ile un ve unlu ürünler, 22,8 milyon ton ile yem ve 20,8 milyon ton ile bitkisel ve hayvansal yağlar sektörü izlemiştir (Şahin; 2009: 14).

Sektörler	2007		2008		2008/2007	
	Kapasite	%	Kapasite	%	Değişim Miktarı	%
Et ve Et Ürünleri	3.162.257	2,49	42.461.806	22,78	39.299.549	1.242,80
Un ve Unlu Ürünler	40.567.676	31,99	41.009.758	22,00	442.082	1,10
Yem Sanayi	22.656.897	17,87	22.769.826	12,21	112.929	0,50
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	20.364.882	16,06	20.833.851	11,18	468.969	2,30
İşlenmiş Unlu Ürünler	4.506.064	3,55	20.711.824	11,11	16.205.760	359,60
Şeker Üretimi ve Artırımı	11.374.699	8,97	11.485.280	6,16	110.581	1,00
Diğer Gıda Maddeleri	9.330.093	7,36	10.880.646	5,84	1.550.553	16,60
Sebze ve Meyve İşleme	9.078.286	7,16	10.420.177	5,59	1.341.891	14,80
Süt ve Süt Ürünleri	2.694.306	2,12	2.774.543	1,49	80.237	3,00
Şekerleme-Kakao ve Çikolata	2.542.306	2,01	2.616.123	1,40	73.830	2,90
İşlenmiş Su Ürünleri	427.762	0,34	453.933	0,24	26.171	6,10
Malt Sanayi	101.623	0,08	0	0,00	0	0,00
Toplam	126.806.851	100,00	186.417.780	100,00	59.712.552	47,10

Tablo 1: Türk Gıda Sanayi İşletmelerinde Alt Sektörler Bazında Toplam Üretim Kapasitesi (ton/yıl)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Gıda sektörünün aksine içecek sektöründe 2008 yılında % 1'lik bir üretim kapasitesi azalması söz konusu olmuştur. 2007 yılında

13,3 milyar litre olan içecek sanayi üretim kapasitesi 2008 yılında %1'lik azalma ile 13,2 milyar litreye gerilemiştir. 2008 yılında en fazla üretim kapasitesine sahip alt sektör 6,6 milyar litre ile maden suları sektörü iken en düşük üretim kapasitesine sahip sektörler ise 117,4 milyon litre ile şarap üretimi ve 8,2 milyon litre ile sebze işleme sanayileri olmuştur.

1998'den 2008'e kadar olan dönemde gıda sektörünün GSYİH içerisindeki payı incelendiğinde sektörün GSYİH içerisindeki payının genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler nedeniyle GSYİH bir önceki yıla göre yaklaşık % 37 ve % 50 oranında azalmış, bununla beraber gıda sektörünün GSYİH içerisindeki payı da aynı oranlarda azalış göstermiştir.

Gıda sektörünün GSYİH içerisindeki payının % 19,2 olarak gerçekleştiği 2007 yılı, 1998'den 2008'e kadar olan dönem içerisindeki en düşük seviye olmuştur. Sektörün GSYİH içerisindeki payının en yüksek olduğu yıl % 23 ile 2001 yılı olmuştur. (Tablo 2)

Yıllar	GSYİH		Gıda ve İçecek		
	Milyon Dolar	Artış %	Milyon Dolar	Artış %	Pay %
1998	269.084	-	57.612	-	21,4
1999	161.526	-39,97	36.608	-36,46	22,7
2000	116.139	-28,10	24.828	-32,18	21,4
2001	55.745	-52,00	12.802	-48,44	23
2002	48.160	-13,61	10.388	-18,85	21,6
2003	51.131	6,17	11.188	7,69	21,9
2004	58.697	14,80	11.939	6,72	20,3
2005	67.497	14,99	13.763	15,28	20,4
2006	67.596	0,15	13.396	-2,67	19,8
2007	77.763	15,04	14.966	11,72	19,2
2007 (9 ay)	57.856	-25,60	11.179	-25,31	19,3
2008 (9 ay)	59.979	3,67	11.571	3,51	19,3

Tablo 2: Harcamalar Yöntemi ile GSYİH ve Gıda Sektörü

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

3.1.2. Sektörün Toplam İhracat İçerisindeki Payı ve Alt Sektörler Bazında İhracat Rakamları

Türkiye'de tarım arazilerinin geniş ve verimli oluşu pek çok ürün çeşidinin üretilmesi olanağı sağlamaktadır. Bununla birlikte tarımsal üretimde diğer ülkelerde de büyük oranda üretimi yapılan tahıl ürünlerinin payının büyük oluşu ihracat değeri yüksek ürünlerin sınırlı kalmasına neden olmaktadır. İhraç değeri yüksek ürünler arasında yaklaşık % 50-60'ı ihraç edilen domates salçası, % 85-% 90'ı ihraç edilen dondurulmuş meyve ve sebze, % 70-80'i ihraç edilen konserve ve % 15-20'si ihraç edilen meyve suyu yer almaktadır (Dokuzuncu Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu; 2007: 12). Bunun yanı sıra un, tahıl ürünleri, şeker ve şekerleme gibi ürünler de ihraç edilen ürünler arasında yer almaktadır (<http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/2004.pdf> 25.02.2010, s: 16). Ayrıca organik tarıma elverişli ekosistemi ile Türkiye, kuru üzüm, incir, kayısı başta olmak üzere otuz yakın ekolojik ürünü ihraç edebilecek potansiyele sahiptir (<http://www.igeme.org.tr/Assets/sip/tar/Turkish-agr-food-industry.pdf> 10.03.2010, s: 7).

1996 yılından 2008 yılına kadar olan dönemde gıda sektörü ihracatı 2,6 kat artarak 2,5 milyar dolardan 6,5 milyar dolara yükselmiştir. Toplam ihracatın 5,7 kat ve imalat sanayinde toplam ihracatın 6,1 kat arttığı bu dönemde gıda sektörünün daha düşük bir performans sergilediği görülmektedir (Şahin; 2009: 56).

Tablo 3'ten de görüleceği üzere gıda sektörünün toplam ihracat içerisindeki payı 1996 yılında % 10,60 iken 2008 yılında bu rakam % 4,90 olarak gerçekleşmiştir. Sektörün toplam ihracat içerisindeki payı 2005 ve 2008 yıllarında gerçekleşen artışlara rağmen genel olarak azalış eğilimindedir.

Gıda sektörü toplam ihracatı alt sektörler bazında incelendiğinde işlenmiş sebze-meyve, bitkisel ve hayvansal yağlar, kakao-çikolata-şekerleme, işlenmiş unlu ürünler gibi sektörlerin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. İhracatı en düşük olarak gerçekleşen alt sektörler ise hayvan yemleri, şeker ve alkollü içecekler olmuştur (Tablo 4).

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Sanayi	90,00	90,40	90,60	91,60	93,40	93,20	94,60	95,00	95,50	94,90	95,30	95,90	96,50
Madencilik ve Taş Oc.	1,60	1,50	1,30	1,40	1,40	1,10	1,10	1,00	1,00	1,10	1,30	1,50	1,60
Üretim	88,40	88,80	89,20	90,10	91,90	92,00	93,50	93,90	94,30	93,70	93,80	94,20	94,80
Gıda ve İçecek	10,60	10,40	8,70	7,70	6,60	6,40	5,20	5,60	5,30	5,80	5,10	4,80	4,90
Elektrik, Gaz ve Su	0,10	0,00	0,00	0,00	0,10	0,10	0,00	0,00	0,10	0,10	0,10	0,20	0,10

Tablo 3: Sanayi Alt Sektörlerinin Yıllar Bazında Türkiye Toplam İhracatı İçerisindeki Payı (%)
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

	2004		2005		2006		2007		2008		2008/ 2004
	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	%
Gıda ve İçecek	3.350	100,00	4.272	100,00	4.340	100,00	5.165	100,00	6.474	100,00	93,30
Et ve Et Ürünleri	55	1,60	67	1,60	60	1,40	83	1,60	112	1,70	103,60
Balık Ürünleri	110	3,30	106	2,50	129	3,00	148	2,90	173	2,70	57,30
İşlenmiş Meyve ve Sebze	1.548	46,20	1.850	43,30	1.789	41,20	2.082	40,30	2.318	35,80	49,70
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	281	0,40	497	11,60	498	1,50	411	8,00	785	12,10	179,40
Süt Ürünleri	41	1,80	62	1,50	89	2,10	112	2,20	136	2,10	231,70
Öğütülmüş Tahıl Ürünleri	271	8,10	532	12,50	377	8,70	572	11,10	814	12,60	200,40
Nişasta ve Nişastalı Ürünler	37	1,10	48	1,10	55	1,30	52	1,00	68	1,10	83,80
Hayvan Yemleri	2	0,10	2	0,00	2	0,00	5	0,10	36	0,60	1700,00
Fırın Ürünleri	216	6,40	231	5,40	264	6,10	347	6,70	424	6,50	96,30
Şeker	38	1,10	5	0,10	58	1,30	16	0,30	21	0,30	44,70
Kakao, Çikolata ve Şekerleme	391	11,70	424	9,90	468	10,80	611	11,80	665	10,30	70,10
Makarna, Sehriye vb. Ürünler	50	1,50	66	1,50	80	1,80	108	2,10	182	2,80	264,00
Başka yerde sınıflandırılmamış Gıda ürünleri	194	5,80	234	5,50	323	7,40	440	8,50	545	8,40	180,90
Mayalı Maddelerden Etil Alkol	13	0,40	23	0,50	29	0,70	35	0,70	33	0,50	153,80
Şarap	8	0,20	8	0,20	9	0,20	9	0,20	8	0,10	0,00
Bira ve Malt	31	0,90	42	1,00	42	1,00	48	0,90	64	1,00	106,50
Alkolsüz İçecekler, Maden Suyu	62	1,90	76	1,80	67	1,50	85	1,60	92	1,40	48,40

Tablo 4: Yıllar Bazında Gıda ve İçecek Sektörü Alt Sektörlerin İhracat Rakamları ve Değişim Oranları (milyon dolar)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

3.1.3. Sektörün Toplam İthalat İçerisindeki Payı ve Alt Sektörler Bazında İthalat Rakamları

Türkiye ekosistemi itibarıyla birçok tarımsal ve hayvansal gıda maddesini üretebilme imkanına sahip olmakla birlikte bazı ürünlerde ithalata yönelmektedir. İthalat değeri en yüksek ürünler arasında bitkisel yağ, mezbaha ürünleri (<http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/2004.pdf> 25.02.2010, s: 16) ve tahıl-nişasta ürünleri yer alırken su ürünleri, meyve-sebze ve yem gibi ürünler ithalat değeri en düşük olan ürünler arasında yer almaktadır (Dokuzuncu Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu; 2007: 52.).

1996 yılından 2008 yılına kadar olan dönemde gıda sektörünün ithalat rakamlarına bakıldığında, ithalatın 13 yıllık dönemde 1,9 kat artarak 2 milyar dolardan 3,8 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Toplam ithalat ve imalat sanayi ithalatının 4,6 ve 4,3 kat arttığı bu dönemde gıda sektöründeki ithalat performansının daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te de görüldüğü üzere, 1996-2008 arasındaki dönemde gıda sektörü ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı genel olarak azalış eğilimindedir. Gıda sektörünün toplam ithalat içerisindeki payının en yüksek olduğu yıl % 4,6 ile 1996 yılı, en düşük olduğu yıl ise % 1,60 ile 2007 yılı olmuştur.

Gıda sektörü ithalatı, 2004-2008 yılları arasında sürekli olarak artış eğilimindedir. 2004 yılında 1,9 milyar dolar olan gıda sektörü ithalatı, 2008 yılında yaklaşık 3,8 milyar dolara ulaşmıştır. Sektörün ithalat rakamları bu dört yıllık dönemde % 98'e yakın bir artış göstermiştir.

Gıda sektörü toplam ithalatı alt sektörler bazında incelendiğinde, et ve et ürünleri ile bitkisel ve hayvansal yağlar alt sektörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Fırın ürünleri, işlenmiş tahıl ürünleri ve alkollü içecekler ise ithalatın en düşük olarak gerçekleştiği alt sektörler arasında yer almaktadır. (Tablo 6)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Sanayi	92,40	92,70	93,40	94,10	94,40	95,20	94,50	93,40	93,80	94,70	94,90	93,70	92,10
Madencilik ve Taş Oc.	11,70	10,60	8,20	10,40	13,00	15,90	14,00	13,00	11,30	14,00	15,80	14,90	17,70
Üretim	80,70	82,00	85,00	83,40	81,10	79,00	80,30	80,30	82,50	80,70	79,10	78,80	74,40
Gıda ve İçecek	4,60	3,60	3,20	2,60	2,10	2,40	2,60	2,40	2,00	1,80	1,80	1,60	1,90
Elektrik, Gaz ve Su	0,00	0,20	0,20	0,20	0,20	0,40	0,20	0,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablo 5: Sanayi Sektörünün Alt Sektörlerinin Yıllar Bazında Türkiye Toplam İthalat İçerisindeki Payı (%)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Sektörler	2004		2005		2006		2007		2008		2008/ 2004
	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	Milyon Dolar	%	%
GIDA VE İÇEÇEK	1.904	100,00	2.114	100,00	2.455	100,00	2.662	100,00	3.763	100,00	97,60
Et ve Et Ürünleri	461	24,20	368	17,40	414	16,90	426	16,00	375	10,00	-18,70
Balık Ürünleri	82	4,30	77	3,60	105	4,30	134	5,00	141	3,70	72,00
İşlenmiş Meyve ve Sebze	41	2,20	63	3,00	75	3,10	105	3,90	179	4,80	336,60
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	589	30,90	737	34,90	858	34,90	767	28,80	1.611	42,80	173,50
Süt Ürünleri	60	3,20	67	3,20	80	3,30	115	4,30	133	3,50	121,70
Öğütülmüş Tahıl Ürünleri	68	3,60	91	4,30	83	3,40	136	5,10	184	4,90	170,60
Nişasta ve Nişastalı Ürünler	129	6,80	161	7,90	161	6,60	189	7,10	250	6,60	93,80
Hayvan Yemleri	55	2,90	61	2,90	73	3,00	88	3,30	113	3,00	105,50
Fırın Ürünleri	13	0,70	15	0,70	19	0,80	24	0,90	37	1,00	184,60
Şeker	17	0,90	25	1,20	20	0,80	33	1,20	46	1,20	170,60
Kakao, Çikolata ve Şekerleme	70	3,70	67	3,20	93	3,80	104	3,90	144	3,80	105,70
Makarna, Sehiye vb. Ürünler	2	0,10	2	0,10	3	0,10	3	0,10	4	0,10	100,00
Başka yerde sınıflandırılmamış Gıda ürünleri	266	14,00	326	15,40	393	16,00	443	16,60	431	11,50	62,00
Mayalı Maddelerden Etil Alkol	27	1,40	35	1,70	47	1,90	56	2,10	66	1,80	144,40
Şarap	2	0,10	3	0,10	4	0,20	4	0,20	5	0,10	150,00
Bira ve Malt	4	0,20	3	0,10	4	0,20	2	0,10	4	0,10	0,00
Alkolsüz İçecekler, Maden Suyu	18	0,90	12	0,60	21	0,90	32	1,20	38	1,00	111,10

Tablo 6: Yıllar Bazında Gıda ve İçecek Sektörü Alt Sektörlerinin İthalat Rakamları ve Değişim Oranları (milyon dolar)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

4. Türk Gıda Sektörünün Ar-Ge Harcamaları İçindeki Yeri

Gelişmiş ülkelerde tüketici bilincinin artmasıyla birlikte kaliteli ve güvenilir gıda üretimi önem kazandığından, gıda maddelerinin üretiminde ve muhafazasında teknolojik imkanlardan geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Son yıllarda tüketici tercihleri doğrultusunda gelişen organik ve fonksiyonel gıdaların üretiminde de bu tekniklerden faydalanılmaktadır. Yüksek hidrostatik basınç, ohmik ısıtma, aktif ambalajlama gibi yeni tekniklerin gıda sektöründe kullanılan yeni teknolojilerden bazılarıdır (Kaya vd.; 2010: 2).

Türkiye gıda sektöründe, sektör toplamında yalnızca % 10'luk paya sahip olan büyük işletmeler teknolojik gelişmeleri takip edebilmektedir. Bu işletmelerin de büyük bir kısmı yeni teknolojileri transfer etmekte yetersiz kaldıklarından mevcut teknoloji ile yetinmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletmeler ise ekonomik nedenlerden dolayı modern teknolojiye geçiş yapamamakta, pek çok ürünü eski yöntemlerle üretmeye devam etmektedir (Kaya ve Diğerleri; 2010: 2).

Hükümetin bu konuda yapmış olduğu araştırmalar ve izlemiş olduğu yerel politikalar, işletmelere indirgenemediğinden yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden işletmelerin de Ar-Ge konusunda planlama yapmaları ve strateji oluşturmaları gerekmektedir (Earle; 1997: 170).

TÜİK tarafından yapılan ve 2003-2007 yıllarını kapsayan Ar-Ge faaliyetleri araştırması sonuçlarına göre, 2003 yılında 18,8 milyon dolar olan gıda sektörü Ar-Ge harcamaları 2004 yılında 14,8 milyon dolara gerilemiş ve bu dönemde en düşük seviyeye ulaşmıştır. 2005 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık % 50 oranında bir artışla 21,9 milyon dolara ulaşmış, 2006 yılında da devam eden artışla 41,9 milyon dolara yükselmiştir. 2007 yılında ise bir önceki yıla göre yaklaşık % 12'lik bir azalışla 36 milyon dolara gerilemiştir.

2003-2007 yılları arasında gıda sektörü Ar-Ge harcamalarının toplam Ar-Ge harcamaları içerisindeki payına bakıldığında % 5,3'ten % 1,8'e gerilediği görülmektedir. Bu dönemde imalat sanayi Ar-Ge harcamaları yaklaşık olarak % 300'lük bir artışla 1,3 milyar dolara yükselirken, imalat sanayi Ar-Ge harcamalarının toplam Ar-Ge harcamaları içerisindeki payı % 13 oranında azalmıştır. (Tablo 7)

Yıllar bazında harcama gruplarına göre Ar-Ge harcamalarına bakıldığında, en yüksek harcamaların imalat sektöründe gerçekleştiği görülmektedir. Gıda sektörüne gerçekleştirilen Ar-Ge harcamalarının personel ve diğer cari gruplarda yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte makine ve teçhizatı yapılan Ar-Ge harcamaları da önemli bir paya sahiptir. (Tablo 8)

	2003	Pay %	2004	Pay %	2005	Pay %	2006	Pay %	2007	Pay %
Tarım,Avçılık, Ormanlık ve Balıkçılık	2.622	0,7	3.470	0,7	2.114	0,2	1.625	0,1	3.669	0,2
Madencilik ve Taşocakçılığı	563	0,2	721	0,1	5.477	0,6	6.464	0,6	6.539	0,3
İmalat Sanayi	288.914	80,4	421.553	83,4	711.094	72,3	828.547	70,7	1.316.951	67,3
Gıda ve İçecek Sanayi	18.894	5,3	14.879	2,9	21.944	2,2	41.924	3,6	36.087	1,8
Hizmetler	48.462	13,5	64.564	12,8	242.778	24,7	293.838	25,1	593.401	30,3
Toplam	359.455	100,0	505.188	100,0	983.407	100	1.172.397	100	1.956.647	100

Tablo 7: Yıllar Bazında Sektörlerin Ar-Ge Harcamaları (bin dolar)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Sektörler	Yıl	Personel	Makine-Teçhizat	Sabit Tesis	Diğer Cari	Toplam
Tarım,Avçılık, Ormancılık ve Balıkçılık	2004	378	1.571	846	674	3.470
	2005	797	471	139	706	2.114
	2006	788	123	146	568	1.625
	2007	1.822	506	111	1.229	3.669
	Toplam	3.785	2.672	1.242	3.178	
Madencilik ve Taşocakçılığı	2004	186	190	44	301	721
	2005	1.674	1.811	1	1.990	5.477
	2006	1.718	571	1.124	3.050	6.463
	2007	2.258	1.096	538	2.647	6.539
	Toplam	5.836	3.668	1.708	7.988	
İmalat Sanayi	2004	99.736	84.917	25.941	210.959	421.553
	2005	223.992	118.023	15.913	353.167	711.094
	2006	252.615	100.842	12.075	463.015	828.547
	2007	432.017	266.250	72.824	545.860	1.316.952
	Toplam	1.008.360	570.032	126.753	1.573.001	
Gıda ve İçecek Sanayi	2004	4.587	247	167	7.839	12.840
	2005	9.327	1.979	1.412	9.227	21.944
	2006	9.752	4.620	302	27.146	41.820
	2007	17.264	3.973	1.050	13.800	36.088
	Toplam	40.930	10.819	2.931	58.011	
Hizmetler	2004	32.792	10.840	650	20.283	64.564
	2005	104.403	47.029	9.613	81.510	242.554
	2006	166.489	19.244	2.274	105.830	293.837
	2007	303.931	37.876	48.482	203.113	593.401
	Toplam	607.614	114.990	61.018	410.735	
Toplam	2004	133.093	97.518	27.481	232.217	490.309
	2005	330.866	167.334	25.666	437.372	961.239
	2006	421.609	120.780	15.619	572.464	1.130.472
	2007	740.028	305.730	121.955	752.849	1.920.562
	Toplam	1.625.596	691.362	190.721	1.994.902	

Tablo 8: Yıllar Bazında Harcama Gruplarına Göre Ar-Ge Harcamaları (bin dolar)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Gıda ve içecek sanayinin 4 yıllık toplam Ar-Ge harcamalarının grup toplamı içerisindeki paylarına bakıldığında, personel harcamalarının payının % 2,5, makine teçhizat harcamalarının payının % 1,6, sabit tesis harcamalarının payının % 1,5 ve diğer cari harcamalarının payının % 20,6 olduğu görülmektedir.

5. Başaşaş Noktası ve Faaliyet Kaldıraç Analizlerinin Önemi

Bir işletmenin faaliyetlerini sürdürmek üzere katlandığı maliyetleri sabit, değişken ve yarı değişken olmak üzere üç ayrı grupta incelemek mümkündür. Sabit giderler işletmenin üretim ve satış miktarına bağlı olmaksızın aylık ya da yıllık tutarları değişmeyen giderlerdir. Kira, amortisman, sigorta ve vergiler, yönetici maaşları, faiz giderleri gibi giderler sabit giderlerdir. Üretim ve satış miktarıyla doğru orantılı olarak değişen direkt hammadde, direkt işçilik, enerji, yardımcı malzeme, işletme malzemesi gibi giderler ise değişken giderler olarak sınıflandırılır. Sabit ve değişken giderlerin yanı sıra bir kısmı üretim ve satış miktarıyla orantılı olarak değişen, diğer kısmı ise üretimin ya da satışın sifıra düşmesi halinde bile dahi katlanılmaya devam eden giderler de bulunmaktadır ki bu giderler de yarı değişken giderler olarak adlandırılır. Bu gruba en uygun örnek bakım ve oranım giderleridir. Yarı değişken giderlerin sabit olan kısmı sabit giderlere, değişken olan kısmı ise değişken giderlere eklenerek maliyetlerin sabit ve değişken olmak üzere iki grupta toplanması mümkündür (Yükçü; 2007: 45).

Değişken ve sabit maliyetlerin büyüklüğü seçilen üretim teknolojisi ile ilişkilidir. Sermaye yoğun üretim teknolojisinde duran varlıklara yapılan yatırımın büyük olması nedeniyle sabit maliyetlerin yüksek, işçilik maliyetlerinin düşük olması nedeniyle de değişken maliyetlerin düşük olması beklenmektedir. Emek yoğun üretimde ise sabit maliyetlerin düşük, değişken maliyetlerinse yüksek olması beklenmektedir.

İşletmenin toplam satış tutarının toplam maliyetlere eşit olduğu faaliyet hacmi başa baş noktası olarak tanımlanmakta ve bir diğer deyişle kara geçiş noktası olarak da adlandırılmaktadır. Bu kapsamda, işletmenin maliyet yapısı ile kârları arasındaki ilişkinin belirlenmesinde başaşaş analizleri oldukça önemlidir. Ancak, burada maliyet yapısının sabit ve değişken olarak ayrıştırılması gerekliliği bulunmaktadır.

Sermaye yoğun veya makinelere dayalı üretim yapan ve böylelikle giderleri büyük oranda sabit giderlerden (makine amortismanı,

makine sigortası, makine kirası vb.) oluşan işletmelerin başabaş noktasına ulaşabilmesi için satış hasılatının yüksek olması gereklidir. Bu tür işletmeler başabaş noktasına yüksek üretim düzeyi ile ulaşmakla birlikte bu noktadan sonra üretimdeki artış işletmenin karlılığında daha büyük bir artış yaratmaktadır. Düşük satış hacimlerinde sabit maliyetleri azaltma olanağını olmadığı için satışlar azaldıkça kardaki azalış daha fazla olacaktır (Özkan; 2005: 240).

Emek yoğun işletmelerde ise sabit giderlerinin düşük olması nedeniyle başabaş noktasına daha düşük üretim düzeylerinde ulaşabilmekte, buna karşılık bu noktadan sonra üretim hacmindeki artışın kârlılık üzerindeki etkisi daha düşük olmaktadır. İşletmenin giderleri arasında sabit giderlerinin yüksek olması işletmenin satışlarındaki küçük bir değişikliğin kâr üzerinde çok daha büyük oranlarda değişiklik yaratmasına neden olmaktadır. Bu durum kaldıraç etkisi olarak adlandırılmaktadır (Peterson; 1994: 617). Faaliyet kaldıraç işletmenin üretim ve satış hacmi ne olursa olsun giderlerinin bir bölümünün sabit giderlerden oluşmasından kaynaklanır, giderlerin tümünün değişken olması durumunda faaliyet kaldıraçından söz edilemez. Faaliyet kaldıraç derecesi (Degree of Operating Leverage-DOL), belirli bir satış düzeyinde, satışlardaki % 1'lik değişimin, faiz ve vergi öncesindeki karda % kaçlık bir değişime yol açtığını gösterir (Wong; 2009: 167). Bu açıklamaların ışığında faaliyet kaldıraç derecesi aşağıdaki gibi formülle ifade etmek mümkündür:

$$\text{Faaliyet Kaldıraç Derecesi} = \% \Delta \text{FVÖK} / \% \Delta \text{Satışlar} \quad (1)$$

$$\text{DOL (Degree of Operating Leverage)} = \% \Delta \text{EBIT} / \% \Delta \text{Sales} \quad (2)$$

Faaliyet kaldıraç derecesinin diğer bir gösterimi de aşağıdaki gibidir (Lord; 1995: 319):

$$\text{DOL} = \frac{[(p-v)Q]}{I+(p-v)Q-F} \quad (3)$$

p: Birim Satış Fiyatı

v: Birim Değişken Giderler

F: Toplam Sabit Giderler

Q: Birim Satışlar

Emek yoğun işletmelerde ise sabit giderlerinin düşük olması nedeniyle başabaş noktasına daha düşük üretim düzeylerinde ulaşabilmekte, buna karşılık bu noktadan sonra üretim hacmindeki artışın kârlılık üzerindeki etkisi daha düşük olmaktadır.

6. Türk Gıda Sektörüne Yönelik Bir Uygulama: Başabaş Noktası ve Faaliyet Kaldıraç Analizi

6.1. Çalışmanın Amacı

Çalışmada Türk gıda sektöründe faaliyet gösteren firmaların finansal tabloları baz alınarak hesaplanan finansal göstergeler itibarıyla, Türk gıda sektörü için kara geçiş noktasının belirlenmesi ve faaliyet kaldıraçının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

6.2. Veriler

Çalışmada İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) işlem gören ve gıda sektöründe faaliyet gösteren 14 şirketin 2001-2008 dönemini kapsayan 12 aylık finansal verileri kullanılmıştır.

İMKB' de İşlem Gören Gıda Firmaları Faaliyet Alanları

- Dardanel : Dondurulmuş meyve- sebze, pizza, konserve balık, mısır
- Ersu : Meyve suyu ve doğal kaynak suyu
- Kent : Çikolata, şeker, sakız
- Kereviş : Dondurulmuş sebze-meyve, unlu mamuller, konserve su ürünleri

- Konfrut : Meyve ve sebze suyu konsantreleri, meyve püreleri ve püre konsantreleri
- Kristal Kola: Gazlı içecekler, meyve suyu, maden suyu
- Penguen : Reçel, sebze konserveleri, hazır yemekler, salça, turşu, reçel, bisküvi ve dondurma sosları, kurutulmuş meyve şekerlemeleri, dondurulmuş gıda
- Merko : Domates salçası, doğranmış domates
- Pınarsu : Doğal kaynak suyu
- Pınarsüt : Süt, yoğurt, peynir, ayran, tereyağı
- Tukaş : Salça, konserve, dondurulmuş ürünler, hazır çorba, reçel, toz tatlı, turşu
- Tat : Salça, konserve, dondurulmuş ürünler, hazır çorba, reçel, soslar, turşular, sebze-meyve suları
- Selçuk Gıda: Turşu, yeşil zeytin, kapari, kurutulmuş domates, biber sosları, közlenmiş ızgara, konserveler, hazır yemekler ve muhtelif reçeller
- Frigopak : Dondurulmuş sebze meyve, konserve, meyve suyu

6.3. Araştırma Yöntemi

Çalışmada öncelikli olarak sektörel veriler değerlendirilmiş, daha sonra araştırmaya dahil edilen şirketlerin sabit ve değişken maliyetleri ayrıştırılmıştır. Burada "net satışlar" bağımsız değişken olarak, "satışların maliyeti" ise bağımlı değişken olarak tanımlanmış ve regresyon yöntemi ile sabit maliyetler hesaplanmıştır. Değişken-sabit maliyet ayrımı yapıldıktan sonra hem sektör bazında hem de şirketler bazında başabaş noktaları ve faaliyet kaldıraç dereceleri hesaplanmıştır.

6.4. Bulgular

6.4.1. İMKB Gıda Firmalarına Ait Verilerin Analizi

Çalışmada öncelikli olarak İMKB gıda firmalarının 2001-2008 yılları arasındaki gelir tablolarından yararlanılarak yurtiçi satış, yurtdışı satış, diğer gelirler ve toplam satış tutarları TL'den Amerikan dolarına çevrilerek dolar bazında hesaplanmıştır. Burada amaç, enflasyondan kaynaklanan fiktif artış ve azalışların analizimizi olumsuz etkilemesini önlemektir.

Yıllar	Yurtiçi Satışlar (\$)	Yurtdışı Satışlar (\$)	Diğer Gelirler (\$)	Toplam (\$)
2001	338.233.654	241.980.519	9.783.352	589.997.525
2002	433.342.043	232.212.224	13.880.680	679.434.947
2003	304.819.143	210.522.553	8.704.230	524.045.926
2004	933.217.359	284.925.967	8.464.288	1.226.607.615
2005	1.060.393.303	261.447.126	8.866.873	1.330.707.302
2006	1.178.878.728	321.701.207	10.800.918	1.511.380.853
2007	1.585.925.231	375.659.658	24.854.259	1.986.439.148
2008	1.787.648.855	412.918.348	20.253.473	2.220.820.676
TOPLAM	7.622.458.314	2.341.367.604	105.608.074	10.069.433.993

Tablo 9: İMKB Gıda Firmalarının Yıllar İtibariyle Dolar Bazındaki Brüt Satışları

Tablo 9'dan da görüleceği üzere, firmaların toplam satışları 2001 yılından 2008 yılına kadar olan süreçte genel olarak artış eğilimindedir. 2003 yılındaki düşüşün bu yılda yaşanan finansal krizlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yıllar	Bir önceki yıla göre satışlardaki değişme oranı	2001 yılı baz alınarak değişim oranı	Toplam Satışlarda Yurtiçi Satışların payı	Toplam Satışlarda Yurtdışı Satışların payı	Toplam Satışlarda Diğer Gelirlerin payı
2001			57%	41%	1,7%
2002	15%	15%	64%	34%	2,0%
2003	-23%	-26%	58%	40%	1,7%
2004	134%	119%	76%	23%	0,7%
2005	8%	18%	80%	20%	0,7%
2006	14%	31%	78%	21%	0,7%
2007	31%	81%	80%	19%	1,3%
2008	12%	40%	80%	19%	0,9%

Tablo 10: İMKB Gıda Firmalarının Brüt Satışlarının Yıllar Bazında Değişim Oranları

Tablo 10'da yer alan veriler değerlendirildiğinde, firmaların toplam satışları içerisindeki en büyük payın yurtiçi satışlara ait olduğu ve bu payın yıllar itibariyle artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Ancak yurtiçi satışların toplam satışlar içindeki payı 2004

yılından itibaren ciddi oranda yükselirken yurtdışı satışların yani ihracatın ise bu yıldan itibaren yıldan yıla önemli ölçüde düştüğü görülmektedir. Örneğin 2003 yılında toplam satışların % 40'ını ihracat oluştururken bu oran 2008 yılına kadar sürekli azalarak 2008 yılında % 19'a kadar inmiştir.

6.4.2. Türk Gıda Sektöründe Başabaş Noktası ve Faaliyet Kaldırıcı Analizleri

Bilindiği üzere bir işletmenin faaliyet kaldırıcını ve başabaş noktasını hesaplayabilmek için giderlerin değişken ve sabit gider olarak 2'ye ayırmak gereklidir. Satılan mamullerin maliyeti, ağırlıklı olarak değişken maliyet yapısında olmakla birlikte, bu kalemin içinde düşük oranda da olsa sabit giderler de yer almaktadır.

Satılan mamulün maliyeti içinde bulunan değişken giderlere; hammadde giderleri, enerji giderleri, işçilik giderleri örnek olarak verilebilir. Sabit giderlere ise fabrika binasının ve makinelerin amortismanı, kirası, sigorta giderleri örnek verilebilir.

Literatürde, bünyesinde sabit ve değişken giderler bulunan bu giderlerin sabit ve değişken kısımlarının ayrıştırılmasında kullanılan 6 adet yöntem bulunmaktadır. Bunlar:

- Muhasebe Yöntemi
- Analitik (Mühendislik) Yöntemi
- Dağılım Grafiği Yöntemi
- En yüksek-En Düşük Hacimler Yöntemi
- Çifte Ortalama Yöntemi
- Regresyon Yöntemi'dir.

Yukarıdaki yöntemler içinde daha objektif olduğu kabul edilen Regresyon Yöntemi kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Regresyon analizini gerçekleştirebilmek amacıyla öncelikli olarak 14 firma için toplam bazda ortalama net satışlar, satılan malın maliyeti, brüt kar, faaliyet giderleri ve faaliyet karı gibi veriler hesaplanmış, daha sonra da 1 firma için yıllık ortalama değerler elde edilmiştir. Bu veriler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

İMKB Endeksindeki 14 Firmanın Yıllık Ortalama Verileri	
Net Satışlar (\$)	1.115.662.286
Satılan Malın Maliyeti (\$)	850.499.697
Brüt Kar (\$)	265.162.589
Faaliyet Giderleri (\$)	192.233.492
Faaliyet Kar/Zararı (\$)	72.929.098

Tablo 11: İMKB Endeksindeki 14 Firmanın Yıllık Ortalama Verileri

İMKB Endeksindeki 1 adet Firmaya Ait Yıllık Ortalama Veriler	
Ortalama Yıllık Net Satışlar (\$)	79.690.163
Ortalama Yıllık SMM (\$)	60.749.978
Ortalama Yıllık Brüt Kar (\$)	18.940.185
Ortalama Yıllık Faaliyet Gid. (\$)	13.730.964
Ortalama Yıllık Faaliyet K/Z (\$)	5.209.221

İMKB Endeksindeki 14 Türk Firmasının Ortalaması	
Faaliyet Karı / Satışlar Oranı	7%
Brüt Kar / Satışlar Oranı	24%
Faaliyet Gid. / Satışlar Oranı	17%
SMM / Satışlar Oranı	76%

Gider Kalemlerinin Toplam Giderler İçindeki Payları	
Satılan Mamullerin Maliyeti	82%
Ar-Ge Giderleri	0,30%
Pazarlama, Satış ve Dağ. Gid.	12,70%
Genel Yönetim Gid.	5%
Toplam	100%

Tablo 11'deki verilere göre İMKB'de faaliyet gösteren ortalama bir gıda firmasının **toplam satışlarının**;

- % 76'sını satılan mamulün maliyetinin oluşturduğu,
- Üretimle ilgili olmayan faaliyet giderlerinin oranının ise satışların % 17'sini oluşturduğu;
- Satılan mamulün maliyeti ve faaliyet giderlerinin düşülmesi ile hesaplanan faaliyet kârının ise toplam satışların sadece % 7'sini oluşturduğu saptanmıştır.

Satılan Mamulün Maliyeti ve Faaliyet Giderleri toplamının;

- % 82'sini satılan mamulün maliyetinin,
- % 5'ini genel yönetim giderlerinin,
- % 12,70'ini pazarlama satış ve dağıtım giderlerinin ve

- % 0,3'ünü ise Araştırma-Geliştirme giderlerinin oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Bu sonuçlar içinde dikkat çeken nokta ise Ar-Ge giderlerinin toplam giderler içindeki payının % 0,3 gibi son derece düşük düzeyde kalmış olmasıdır. Bu durumda İMKB'de işlem gören şirketlerin Ar-Ge faaliyetlerine hemen hemen hiç ağırlık vermediği sonucuna varılabilecektir.

İMKB'de işlem gören ve yukarıda açıklanan 14 Türk gıda firmasının 8 yıllık verilerinden hareket ederek Satılan Mamullerin Maliyeti kalemi için Amerikan doları cinsinden aşağıdaki denklem hesaplanmış olur:

$$y = a + b \cdot x \quad (4)$$

Burada;

a= Toplam sabit giderleri,

b= Birim değişken gideri,

x= Faaliyet hacmini,

b.x= Toplam değişken giderleri ifade etmektedir.

Bu durumda "y" değişken giderler ile sabit giderlerin toplamından oluşmaktadır.

$$SMM = 1.566.753 + 0,743 \cdot x \quad (x= Satışlar) \quad (5)$$

t = 0,760	46,678
p = 0,449	0,000
R ² = %95,2	F = 2178,822
	df = 1/111
	p = 0,000

İMKB'ye kayıtlı Türk gıda firmalarının oluşturduğu gıda sektöründeki bir firmanın yıllık ortalama net satışları 79.690.163 \$ olduğuna göre, bir firmanın yıllık bazda **değişken satılan mamul giderleri** yukarıdaki **b.x** denkleminde yararlanarak; $0,743 \cdot 79.690.163 = 59.209.791$ \$ olarak hesaplanmış olur.

Pazarlama giderleri içerisinde değişken ve sabit gider ayrımı da ortalama yıllık olarak analiz edildiğinde;

$$\text{Pazarlama, Satış ve Dağ. Gid. (PSD)} = 1.126.210 + 0,103 \cdot x \quad (6) \text{ denkleminde ulaşılır.}$$

t = 1,485	17,673
p = 0,140	0,000
R ² = %74	F = 312,326
	df = 1/111
	p = 0,000

Sabit pazarlama ve satış giderleri 1.126.210 \$ olurken değişken pazarlama, satış ve dağıtım giderleri (PSD) ise **0,103 · x** yoluyla hesaplanabilecektir.

Yukarıda yararlanılan 79.690.163 \$'lık net satışlar denklemde ilgili yerde kullanıldığında değişken pazarlama, satış ve dağıtım giderleri $0,103 \cdot 79.690.163 = 8.208.087$ \$ hesaplanır. Bu hesaplamalar ışığında toplam değişken giderler;

Değişken Satılan Mamulün Maliyeti 59.209.791 \$

Değişken PSD Giderleri 8.208.087 \$

7.417.878 \$ olacaktır.

Sektörün sabit nitelikte olan, üretim ve satış hacminden etkilenmeyen yıllık ortalama sabit giderleri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

Sabit Satılan Mamulün Maliyeti: 1.566.753 \$

Sabit Pazarlama Satış ve Dağ. Gid.: 1.126.753 \$

Sabit Genel Yönetim Giderleri: 4.930.506 \$

Sabit Araştırma-Geliştirme Gider.: 431.272 \$

Sabit Giderler Toplamı 8.054.741 \$

Sonuç itibarıyla;

Toplam sabit giderler 8.054.740 \$

Toplam Değişken giderler 67.417.878 \$

Toplam Giderler **75.472.619 \$** olmaktadır.

Bu verilerden hareket ederek katkı payı oranı aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır.

Satışlar 79.690.163

(-) Değişken Giderler 67.417.878

Katkı payı 12.272.285

Katkı payı oranı %15,40

(Katkı payı / Satışlar)

Başabaş Noktası (Tutar) = Sabit Giderler / Katkı payı oranı

= 8.054.740 / %15,40

= 52.302.506 \$

Yukarıdaki ortalama sonuca göre İMKB’de faaliyet gösteren ortalama bir gıda şirketinin başabaş noktasına ulaşabilmesi için yapması gereken yıllık satı ş tutarı 52.302.506 \$’dır. **Buna göre İMKB’de faaliyet gösteren ortalama bir gıda firmasının başabaş ulaşabilmesi için aylık ortalama 52.302.506 \$ / 12 = 4.441.876 \$ lık satış yapması gerekmektedir.**

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde yapılan hesaplamalar neticesinde yıllar itibariyle Türk gıda firmaları için yıllar itibariyle sektör bazında hesaplanan başabaş noktaları ve faaliyet kaldıraçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

YILLAR	Türk Gıda Firmaları		Satışlar %10 arttığında kardaki artış
	BBN (\$)	Faaliyet Kaldırıcı	
2001	30.801.422	1,23	12%
2002	40.247.422	1,05	11%
2004	83.998.183	0,87	9%
2005	69.132.913	1,22	12%
2006	71.808.972	1,38	14%
2007	93.070.421	1,21	12%
2008	107.947.458	1,16	12%

Tablo 12: Yıllar İtibariyle İMKB’deki Türk Gıda Firmalarının Başabaş Noktası ve Faaliyet Kaldıraçları

2001 yılından 2008 yılına kadar olan dönemde, 2003 yılında tarihi maliyet yönteminden UFRS’ye uyumlu finansal tablolara geçiş nedeniyle bu yılda firmaların finansal verileri arasında tutarlılık bulunmadığından analize dahil edilmemiştir. Diğer yıllardaki başabaş noktası tutarları incelendiğinde 2005 yılı haricinde yıllar itibariyle genel olarak artış eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir.

Hesaplanan faaliyet kaldıraçları incelendiğinde yıllar itibariyle istikrar göstermediği, ortalama faaliyet kaldırıcının yaklaşık olarak % 12 olduğu ve en yüksek faaliyet kaldırıcına 2006 yılında ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Bunun anlamı 2006 yılında satışlarda meydana gelen % 10’luk artış, kârda % 14’lük bir artışa neden olmaktadır. Faaliyet kaldırıcının en düşük olduğu yıl ise 2004 yılı olmuştur. Bu yılda hesaplanan başabaş tutarının yüksek oluşu sabit giderlerin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla satışlarda meydana gelen % 10’luk artış kârda daha az bir % 9’luk artış sağlamaktadır.

Yukarıdaki sonuçlara göre gıda sektöründeki firmaların faaliyet kaldıraç etkisinden yararlanmalarının söz konusu olmadığı görüşüne varılmıştır. Çünkü satışlar % 10 arttığında kârdaki artış sınırlı kalmış ve % 9 ile % 14 arasında değişmiştir. Kimi sektörlerde satışlar % 10 arttığında kârlardaki artış % 100-150 veya çok daha fazla oranlarda gerçekleşebilmektedir. Bilindiği üzere, faaliyet kaldıraç etkisinin yüksek olması işletmenin sabit giderlerinin değişken giderlerden çok daha fazla olması ile mümkündür. Bu sonuçlardan gıda firmalarının sabit giderlerinin toplam giderler içerisindeki payının düşük olduğu düşünülerek daha önce hesaplanmış olan giderler üzerinden aşağıdaki analiz yapılmıştır:

Toplam sabit giderler	8.054.740 \$	% 10,67
Toplam Değişken giderler	67.417.878 \$	% 89,33
Toplam Giderler	75.472.619 \$	%100,00

Görüldüğü üzere, İMKB’de faaliyet gösteren ortalama bir gıda firmasının toplam giderler içerisindeki sabit giderlerinin payı % 10,67, değişken giderlerinin payı ise % 89,33 olmaktadır. Buna göre, sabit giderlerin toplam giderler içerisindeki payının % 10,67 gibi çok düşük bir oranda kalması faaliyet kaldıraç etkisinin neden düşük seyrettiğini açıklamaktadır. Genel bir yorum yapıldığında, gıda firmalarının giderlerinin büyük ölçüde değişken olması nedeniyle faaliyet kaldıraç etkisinden yararlanmadığı, buna karşın faaliyet kaldıraç etkisinin düşüklüğü nedeniyle de ortaya çıkacak krizlerden ise en az etkileneceği sonucuna varılacaktır. Örneğin, faaliyet kaldıraç etkisi 10 olarak hesaplanmış olsaydı, bu durumda satışlardaki % 10 yükselme ya da azalma kârlarda da % 100 artış ya da azalışa yol açacaktı. Bu bağlamda, gıda firmalarının faaliyet kaldıraç etkisinden yararlanarak satışları arttığında kârlarını artıran oranlarda yükseltmedikleri buna karşın, krizlerden daha az etkilenme gibi bir avantajlarının da bulunduğunu söylemek mümkün olacaktır.

7. Sonuç

Türkiye’de gıda sektörü GSYİH’de ortalama % 20’lik bir paya sahip olan, ihracat ve ithalat rakamları içerisinde önemli payı bulunan bir sektör olup bu yönüyle ülke için lokomotif sektörler arasında sayılmaktadır. Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda yalnızca un, süt gibi temel gıda maddelerinin üretildiği gıda sektörü günümüze kadar olan süreçte önemli yapısal değişiklikler yaşamış, bugün her

türlü temel gıda maddesinin, katma değeri yüksek ve fonksiyonel ürünlerin üretildiği, rekabetin yoğun olarak yaşandığı bir sektör haline gelmiştir.

Türkiye’de gıda sektörünün yapısını, gelişimini, güncel verilerini ortaya koymayı ve sektör için başabaş tutarı ile faaliyet kaldırıcını hesaplamayı amaçladığımız çalışmamızda, bir firma için ortalama başabaş tutarı yıllık 52.302.506 \$ olarak bulunmuştur. Ayrıca İMKB’de faaliyet gösteren ortalama bir gıda firmasının sabit giderlerinin toplam giderler içindeki payı % 10,67, değişken giderlerinin payı ise % 89,33’tür. Bu kapsamda, gıda firmalarının giderlerinin büyük ölçüde değişken olması, sabit giderlerin oransal olarak çok düşük olması nedeniyle faaliyet kaldırıcı etkisinden yararlanamadığı, buna karşın faaliyet kaldırıcı etkisinin düşüklüğü nedeniyle de ortaya çıkacak krizlerden ise daha az etkileneceği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Akıcı N., Erdoğlan, N. (1995). Maliyet Muhasebesi. İzmir: Barış Yayınları.
- Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde İstanbul Sanayi Odası Meslek Komiteleri Sektör Stratejileri Geliştirilmesi Projesi (2006). İstanbul Sanayi Odası Yayınları , 2006(1).
- Berkum, S. (2005). Is The Turkish Agri-Food Sector Ready For EU Entry? Conference of ‘The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System’ Copenhagen, Denmark.
- Bülbül, H. (2007). Türkiye’deki Büyük Gıda Sanayi Firmalarının Rekabetçi Ve Yenilikçi Uygulamaları, Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(1), 91- 120.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2007) <http://ekutup.dpt.gov.tr/gida/oik673.pdf> (Erişim Tarihi, 02.03.2010)
- Earle, M.D. (1997). Innovation In The Food Industry, Trends in Food Science & Technology , 81(10), 104-112.
- Ekonomik Göstergeler-Sanayi ve Şirket İstatistikleri, <http://www.tobb.org.tr/ist/eg.php> (Erişim Tarihi, 09.03.2010).
- Ekşi, A., Yurdakul, O., Emiroğlu, M., Güneş, E., Atamer, M., Topal, E. Deveci, O. ve Taşdöğen, F. (2005). Gıda Sanayinde Yapısal Değişimler, Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi, Cilt II.,

1001-1017 s., 3-7 Ocak 2005, Ankara.

- Kaya, M., Artık, N., Karakaya, M., Oğraş, Ş., Ş. Ve Yalınkılıç, B. (2010). Gıda Sanayinin Teknolojik Analizi, Türkiye Ziraat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi, Ankara.
- Lord, R., A. (1995). Interpreting and Measuring Operating Leverage, Issues in Accounting Education, 10(2), 111-126.
- Öndoğlan, E. (2002). Türkiye’de İşlenmiş İthal Gıda Ürünleri Pazarlaması, Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(2), 79-92.
- Özkan, T. (2005). İMKB’de İşlem Gören Şirketlerin Kaldıraç Dereceleri ve Analizi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 1-9.
- Peterson, P., P. (1994). Financial Management and Analysis. International Edition.
- The Republic Of Turkey Prime Ministry State Planning Organization, General Directorate For Economic Sectors And Coordination-Industry Department (2004, February). Sector Profiles Of Turkish Industry-A General Outlook.
- Şahin, A. (2009). Türk Gıda ve İçecek Sektörü 2008 Envanteri, Elma Teknik Basım, Ankara.
- The Republic Of Turkey Prime Ministry State Planning Organization General Directorate For Economic Sectors And Coordination-Industry Department (2004), Sector Profiles Of Turkish Industry-A General Outlook <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/2004.pdf> (Erişim Tarihi, 25.02.2010).
- Turkish Agriculture And Food Industry, <http://www.igeme.org.tr/Assets/sip/tar/Turkish-agr-food-industry.pdf> (Erişim Tarihi, 10.03.2010).
- Tozanlı, S., Donduran, M., ve Ataay, A., (2007). Uluslararası Rekabet Stratejileri: Türkiye Gıda Sanayii, TUSIAD Rekabet Stratejileri Dizisi - 10, Yayın No. TUSIAD/T-2007-09-442.
- Usta, Ö. (2005) İşletme Finansı ve Finansal Yönetim. Ankara.
- Wong, K., P. (2009). The Effects Of Abandonment Options On Operating Leverage And Investment Timing, International Review Of Economics And Finance. 18(1), 162-171.
- Yükçü, S. (2007). Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi. İzmir: Birleşik Matbaacılık.

KRİZ ÖNCESİ VE KRİZ SONRASI DÖNEMLER İTİBARIYLA FİNANSAL HİZMETLER SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN ETKİNLİKLERİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Burcu ARACIOĞLU*
Yrd. Doç. Dr. Dilek Demirhan**

ÖZET

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde mortgage kredilerinde yaşanan sıkıntılar başta olmak üzere, finansal sorunlar kaynaklı bir kriz ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik kriz, Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte birçok Asya ve Avrupa ülke ekonomileri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu çalışmada, kriz öncesi ve sonrası dönemler itibarıyla Türkiye'de finansal hizmetler sektöründe önemli paya sahip olan bankaların etkinlikleri veri zarflama analizi (Data Envelopment Analysis – DEA) ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, bankaların etkinliklerinin değerlendirilmesinde, çoklu girdi ve çıktı içeren durumlarda üretim birimlerinin göreceli etkinliklerinin ölçülmesinde sıklıkla kullanılan bir yöntem olarak görülen veri zarflama analizi kullanılmıştır. Bankalara ilişkin olarak veriler Bankalar Birliği'nden elde edilmiş ve çalışma kapsamında üç ayrı dönem itibarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak da Türkiye'deki bankaların etkinliklerinin krizden etkilenme düzeyine yönelik bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Hizmetler Sektörü, Etkinlik Ölçümü, Kriz, Veri Zarflama Analizi

ABSTRACT

A financial based crisis that is led by problems of mortgage credits, in particular, has occurred in the USA in 2008. This economic crisis has negative effects on the economies of the USA, and most of the Asian and European countries. This study aims to comparatively evaluate the efficiencies of the banks that have an important role in the financial services of Turkey in the pre and post-crisis periods with DEA. In this study, DEA that is commonly used to measure the relative efficiency of production units having multiple-input and output is preferred as the method of the study to evaluate the efficiencies of the banks. The data of the banks are obtained from the Banking Association and comparatively investigated for three different periods. To what extent the efficiencies of the banks in Turkey were affected by the crisis is aimed to be evaluated as a result

Key Words: Finance Sector, Efficiency Measurement, Crisis, Data Envelopment Analysis.

* Ege Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

** Ege Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

1. Giriş

2007 yılının ortalarında Amerika Birleşik Devletleri'nde emlak piyasasında ortaya çıkan ve zaman içinde tüm finansal sisteme yayılan, Lehman Brothers başta olmak üzere pek çok büyük mali kuruluşun iflası ile büyüyen küresel kriz gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan birçok ülkeyi etkisi altına almıştır. İlk başta, Amerika Birleşik Devletleri'nde mortgage kredileri bazlı yerel bir finansal problem olarak ele alınan sorunlar, çok kısa zamanda dünya genelinde pek çok finansal sistemi etkilemiş, önemli finans kurumlarının iflasına veya devlet tarafından el konulmasına neden olmuştur. Kriz dönemlerinin beraberinde getirdiği gerek ekonomik gerekse sosyal etkilere yönelik olarak literatürde çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda krizler farklı boyutlarda ele alınmakta ve yine bu farklı boyutlar itibarıyla etkileri ve alınabilecek önlemler üzerine odaklanılmaktadır. Krizi baz alan çalışmalarda ele alınan konulardan biri de etkinlik kavramı ve krizin etkinlik, verimlilik vb. kavramlar üzerindeki etkisidir.

Literatürde etkinlik ve verimlilik (üretkenlik) kavramları sıkça birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Ancak verimlilik (üretkenlik) çıktıların girdilere oranı olarak tanımlanırken etkinlik, girdilerin ve çıktıların cari değerlerinin optimal değerlerine oranını göstermektedir. Finansal hizmetler sektörünün en önemli alt sektörlerinden biri olan bankacılık sektörünün temel fonksiyonu olan aracılık işlevini etkili bir şekilde yerine getirerek sürdürülebilir bir büyüme ortamını destekleyebilmesi için artan bir etkinlikte çalışması önem taşımaktadır. Literatür incelendiğinde veri zarflama analizinin, bankalarda, sağlık işletmelerinde, sigorta işletmelerinde, aracı kurumlarda, silahlı kuvvetlerde ve belediyeler gibi pek çok farklı alanda etkinlik ve verimlilik ölçümünde sıklıkla tercih edilen bir yöntem olduğu görülmektedir (Baysal, Uygur ve Toklu, 2004; Bosco, 2003; Çağlar 2003; Çakar, 2002; Gaganis, Liadaki, Doumpou ve Zopounidis, 2009; Güçlü, 1999; Ta Ho ve Zhu, 2004). Veri zarflama analizi homojen karar birimlerinin birbirileri ile göreceli olarak verimlilik, etkinlik vb. değerlerini hesaplamakta kullanılan çok faktörlü bir ölçüm tekniği olarak tanımlanabilmektedir.

Bu çalışmada, veri zarflama analizi ile finansal hizmetler sektöründe oldukça önemli yere sahip bankaların kriz öncesi ve kriz sonrası dönemler itibarıyla etkinliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada örneklem grubu olarak mevduat bankaları seçilmiştir. Bu bankaların kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem olmak üzere üç dönem itibarıyla etkinlikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuçta da Türkiye'deki finansal hizmetler sektöründe faaliyet gösteren bankaların etkinliğinin krizden etkilenip etkilenmediği ve etkilendi ise ne yönde etkilendiklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle, kriz kavramına değinilmiş ve 2008 krizi nedenleri ve sonuçları bazında incelenmiştir. Daha sonra kısaca finansal hizmetler sektörü ve bu sektör kapsamında bankacılık sektörü ele alınmıştır. Veri zarflama analizi hakkında genel olarak bilgi verildikten sonra çalışmanın araştırma kısmına yer verilmiştir.

2. Kriz Kavramı ve 2008 Finansal Krizi

Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlaki kriz vb. kavramlara yalnızca günlük dilde değil, bilimsel terminolojide de çok sık rastlanmaktadır. Sosyal bilimlerden kriz kavramının genel bir tanımını yapmak hiç de kolay olmayıp içinde bulunulan durumun ya da karşı karşıya kalınan olayların ne derece "kriz" olduğu kişiden kişiye değişebilmektedir (Aktan ve Şen, 2002, s.1). Kriz genel anlamda düzgün olmayan, reform gerektiren istikrarsız bir durumdur (Tüz, 2001, s. 3). Diğer bir tanıma göre ise kriz; herhangi bir mal, hizmet, faktör veya döviz piyasasındaki fiyat veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişim sınırının dışında gerçekleşen dalgalanmalardır. Bu süreçte ulusal refah düşer, işsizlik artar (Sucu, 2005, s.9). Bir ekonomi – finans terimi olarak kriz, bir ekonominin temel dengelerinde ortaya çıkan sürdürülemez yapılanmanın onarımı için kendiliğinden oluşan ya da harekete geçilen dalgalanmalardır (Birgili, Dizkırıcı ve Durmuşkaya, 2009, s. 24).

Ekonomik krizler ele alınırken reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak iki kısım da incelenmektedir. Finansal kriz kavramı, finans kesiminin alt sektörlerinde para, bankacılık ve dış borç ile ilgili olarak ortaya çıkan ani ve büyük ölçekli sorunları nitelendirmekte kullanılmaktadır. Finansal krizler, bankaların ve diğer mali

kurumların ödeme zorluğu içine düşmesi, menkul kıymet borsalarında yaşanan büyük ölçekli çöküntüler ve ekonomik faaliyetlerdeki belirsizliğin artması şeklinde ortaya çıkmakta ve üretimi istihdamı ve ulusal paranın değerini olumsuz yönde etkilemektedir. Finans sektörü kaynaklı krizler kısa sürede reel ekonomiyi de etkilemektedir (Girdap, 2007, s. 50).

Küreselleşme paralelinde gerek mal ve hizmetler gerekse sermaye hareketliliği anlamında sınırların ortadan kalkmasıyla beraber son yıllarda yaşanan krizlerin artık küresel bir boyut kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda Eylül 2008 krizi küresel bir finansal kriz olarak tanımlanabilmektedir. Batirel (2008) tarafından küresel ekonomik kriz “subprime mortgage” kredilerine bağlı bir uluslararası bankacılık krizi olarak tanımlanmakta ve krizin temel ekonomik göstergeleri; 2008 ve 2009 yıllarında düşen büyüme hızları ve toplam talep yetersizliği ile enerji ve gıda fiyatlarının yükselmesi sonucu artan enflasyonist eğilimler olarak belirtilmektedir (Batirel, 2008, s. 1). Günümüzün küresel ölçekte yaygınlaşmakta olan krizi, kapitalizmin 1929 dünya krizinden sonra yaşadığı en büyük kriz olarak nitelendirilebilir. Hatta bu krizin 1929 krizinden de ciddi bir kriz olduğunu düşünenler oldukça fazladır (Kenc ve Diboğlu, 2009; Melvin ve Taylor, 2009; Şahin, 2009).

Kısaca bu küresel krizin ortaya çıkışı incelenecek olursa; 2007 yılının sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri’nde mortgage kredileri ile konut piyasasında başlayan sorunların giderek artması bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Sorunların paralelinde ortaya çıkan finansal kriz başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ülkelere kadar yayılarak küresel bir boyut kazanmıştır.

Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlaki kriz vb. kavramlara yalnızca günlük dilde değil, bilimsel terminolojide de çok sık rastlanmaktadır. Sosyal bilimler açısından kriz kavramının genel bir tanımını yapmak hiç de kolay olmayıp içinde bulunulan durumun ya da karşı karşıya kalınan olayların ne derece “kriz” olduğu kişiden kişiye değişebilmektedir.

Krizin ortaya çıkardığı önemli sonuçlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: ABD’de enflasyon 54 yıl sonra ilk kezeksiye düşmüş, finans devi Lehman Brothers batmış, Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırılmış, tüketimde 2. Dünya Savaşı günlerine dönülmüş, Fortune 500 listesinde tarihi düşüşler yaşanmış ve özetle ekonomik kriz dünya ekonomilerini derinden sarsmıştır. ABD başta olmak üzere birçok finansal merkezde tahvil ve kredi piyasaları çökmüş, yatırım bankacılığı modeli iflas etmiştir. Euro bölgesi yılın ilk çeyreğinde % 4,6 ile 14 yıl sonra rekor oranda küçülmüştür. Japonya, 1995 yılından sonra en büyük daralmayı yaşamıştır. ABD 40 yıl sonra en yüksek küçülme rakamları ile karşı karşıya kalmıştır (Alptekin, 2009, s. 5).

Küresel ekonomik krizin Türkiye’yi de etkilemeye başlamasıyla birlikte, Türkiye ekonomisinin, 2003–2007 yılları arasında ortalama % 7 civarındaki büyüme hızının 2008 yılında % 0,9’a gerilediği görülmektedir. (BDDK, 2009, s. 3). Küresel bazda finans sektöründe ciddi sıkıntılar yaşanmasına ve risklerin hızla arttığı bir döneme rağmen Türk bankacılık sistemi güven veren ve istikrara katkı yapan bir performans sergilemektedir. Ancak ülkemiz reel kesimi, küresel krizden oldukça fazla etkilenmiştir. Küresel kredilerin azalması, kredi maliyetlerinin artışı, yurtdışı pazarların daralması gibi daha birçok nedenden ötürü reel sektör büyük kayıplar yaşamıştır. Bu kayıp, ülkemiz makro ekonomik göstergelerine de yansımıştır. Büyüme, işsizlik ve enflasyon rakamları, ülkemizin büyük çapta bir daralmayla karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Alptekin, 2009, s. 6).

Sonuç olarak, tüm dünyayı etkileyen 2008 finansal krizi yarattığı pek çok sonuç ile finansal sistemin yeniden gözden geçirilme gerekliliğini ortaya koymuştur.

3. Finansal Hizmetler Sektörü

Hizmet sektörünün bir alt sektörü olan finansal hizmetler sektörü bankalar, finansal kiralama şirketleri faktoring şirketleri sigorta şirketleri ve menkul kıymet yatırım ortaklıkları gibi farklı işletmelerden oluşan bir yapıya sahiptir. Genel olarak finansal sistemlerde iki farklı finansman modeli yatırımların finansmanı için kullanılmaktadır. Bu modellerden ilkinde bankacılık sistemi etkin bir rol oynamakta olup gelişmekte olan ülkelerde daha çok bu model ön plana çıkmaktadır. Diğer modelde ise sermaye piyasaları asıl işlevleri üstlenmektedir ve gelişmiş ülkelerin finansal sistemlerinde bu modelin işlediği görülmektedir. Türk finans sistemindeki hâkim unsur ise bankacılık sektörüdür (Demirhan, 2008, s. 63). Ülkemizde mevduat toplama yetkisi ticari bankalara aittir. Gelişmiş ülkelerdeki tasarruf ödünç birlikleri gibi finansal araçlar ülkemizde yoktur (Parasız, 2000, s. 28). Gelişmekte olan ülkelerdeki gibi ülkemizde de finansal sistem içerisinde bankacılık sisteminin payı % 80'lere kadar ulaşmakta olup, rakamlar Tablo 1'de ayrıntılı olarak verilmektedir.

	2006	2007	2008	2009	09.10	%
TCMB	104,4	106,6	113,5	110	119,7	10,4
Bankalar	499,7	581,6	732,5	834	927,4	80,4
Finansal Kiralama Şirketleri	10,0	13,7	17,1	14,6	14,4	1,2
Faktoring Şirketleri	6,3	7,4	7,8	10,4	13,4	1,2
Tüketici Fin. Şirketleri	3,4	3,9	4,7	4,5	5,1	0,4
Varlık Yönetim Şirketleri	v.y.	0,2	0,4	0,4	0,5	0,0
Sigorta Şirketleri (1)	17,4	22,1	26,5	33,3	31,0	2,7
Emeklilik Şirketleri	7,2	9,5	12,2	15,7	17,8	1,5
Menk. Kıym. Aracı Kur. (1)	2,7	3,8	4,2	5,2	6,8	0,6
Menk. Kıym. Yat. Ortaklıkları (2)	0,5	0,7	0,6	0,7	0,7	0,1
Menk. Kıym. Yat. Fonları (2)	22	26,4	24	29,6	29,1	2,5
Gayrimenkul Yat. Ortaklıkları (2)	2,5	4,1	4,3	4,7	4,5	0,4
Girişim Sermayesi Yat. Ortaklıkları (2)	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,0
Toplam	669,0	770,8	935,6	1.047,6	1.152,8	100,0

Tablo 1: Türk Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü

Kaynak: BDDK (2010), Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2010, s.15.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi TCMB dışındaki bankalar finans sektörünün % 80,4'ünü oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle finansal krizin finansal hizmetler sektörünün etkinliği üzerindeki etkileri analiz edilirken özellikle bankacılık sektörü üzerinde durulacaktır

4. Veri Zarflama Analizi

Son yirmi yılda yapılan çalışmalarda özellikle finansal kurumların etkinliklerinin değerlendirilmesi üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Etkinlik, gerçekleşen çıktının, söz konusu girdilerden söz konusu çıktı miktarını üretmek için gerekli olan minimum girdi düzeyinin fiili girdi düzeyine oranlamasıdır. Etkinlik ve üretkenlik (veya verimlilik) kimi zaman birbiri yerine kullanılsa da taşıdıkları anlam itibarıyla çok farklılardır. "Verimlilik, toplam çıktının toplam girdiye oranı olarak ifade edilmektedir, ve yukarıda tanımlanan etkinlikten daha sınırlıdır. Eldeki girdi bileşiminin en uygun biçimde kullanılarak mümkün olan maksimum çıktının üretilmesindeki başarı "teknik etkinlik", girdi ve çıktı fiyatlarının gözönüne alınarak en uygun girdi kombinasyonunun seçilmesindeki başarı "fiyat etkinliği" ve uygun ölçekte üretim yapmadaki başarı da "ölçek etkinliği" olarak tanımlanmaktadır. Bu bileşenlerin hepsi birden "ekonomik etkinliği" belirler. Teknik etkinlik ve ölçek etkinliği birlikte "toplam etkinlik" veya "DEA etkinliği" olarak adlandırılmaktadır (Çiftçi, 2004, s. 126).

Veri Zarflama Analizi; doğrusal programlamanın özel bir uygulama şekli olup, aynı Bu bağlamda gerek finansal kurumlar bazında gerekse diğer pek çok alanda etkinlik ölçümlerinin yapılmasında sıklıkla veri zarflama analizinden faydalandığı görülmektedir. Etkinlik ölçme yöntemlerinden en sık kullanılanı parametresiz bir yöntem olan Veri Zarflama Analizi (Data Envelopment Analyses)'dir. Veri Zarflama Analizi (VZA), birden çok ve farklı ölçeklerle ölçülmüş girdi ve çıktılarını karşılaştırma yapmayı zorlaştırdığı durumlarda, karar birimlerinin göreceli performansını ölçmeyi amaçlayan doğrusal programlama tabanlı bir tekniktir (Kılıçkaplan ve Karpat, 2004, s. 4). VZA, homojen oldukları kabul edilen üretim birimlerinin kendi aralarında kıyaslanmasına dayanan bir yöntemdir. Analiz esnasında en iyi gözlemi etkinlik sınırı olarak almakta ve daha sonra diğer birimleri bu değere göre değerlendirmektedir

VZA, amaç ve hedeflere sahip işletmelerin göreceli olarak verimliliğini ölçmede kullanılan bir yöntemdir (Anderson, Sweeney ve Williams, 2005, s. 189). VZA'nın uygulama alanları hastaneler, bankalar, mahkemeler, okullar vb. kurumların göreceli etkinlik

ölçümü olarak belirtilebilir (Baysal ve ark., 2004; Bosco, 2003; Çağlar 2003; Çakar, 2002; Gaganiş ve ark. , 2009; Güçlü, 1999; Ta Ho ve Zhu, 2004). Matematiksel programlama tekniğine dayanan veri zarflama analizi, parametrik tahmine dayanmadığından bankaların görelî etkinliğinin ölçülmesinde uygulanan pratik ve yorumlanması kolay bir yaklaşımdır (BDDK, 2005, s. 31).

Etkinlik değeri bir sistemin bir takım girdiler ve çıktılar altındaki etkinliğini tanımlayan sayısal bir değerdur. Veri zarflama yaklaşımının tercih edilme nedenlerinden bazıları; özel durumlar ile ilgilenmesi, her şirket için tek bir değeri üretmesi, girdi-çıkıtı ilişkisinin fonksiyonel formuna herhangi bir sınırlama getirmemesi, amprik verilerin ortalama değeriinden ziyade en iyi uygulamalara odaklanması ve etkin olmayan bir birimin etkin olabilmesi için gerekli gelişme düzeyleri hakkında bilgi sağlanması olarak sıralanabilir (Eroğlu, 2007).

Veri zarflama analizinde öncelikle homojen yapıya sahip karar birimleri seçilmektedir. Daha sonra bu karar birimlerinin etkinliğinin değeriendirilmesinde kullanılacak girdi ve çıkıtı değerişkenleri belirlenmektedir. Üçüncü uygulama aşaması veri zarflama analizi ile görelî etkinlik ölçümü yapılmıştır. Daha sonra her bir karar birimi için detay analizi yapılarak sonuçların değeriendirilmesine geçilmektedir. Genel olarak uygulama aşamaları bu şekilde özetlenebilecek VZA'nın dezavantajlı olan bir takım özellikleri de bulunmaktadır.

VZA genel olarak fiziksel girdi ve çıkıtı ölçütleri ile test edildiğinden teknik girdi-çıkıtı verimliliği ile sınırlıdır. Ayrıca, ilgili girdi ve çıktıların üretim sürecini doğru olarak yansıtabilmesi, yöntemin sağlıklı sonuçlar vermesi açısından oldukça önemlidir. Kritik bir girdi ya da çıkıtı inceleme dışı bırakıldığında yöntemin verdiği sonuçlar yanıltıcı ve yanılı olabilir. Veri Zarflama analizinde, gözlemlenen performansın en iyi performansla olan farkı, sadece verimsizliğe bağlanmakta ve uç gözlem noktaları için ölçüm hataları göz ardı edilmektedir. Dışıallıkların göz ardı edilmesi yanıltıcı sonuçlar doğurabilir (Öztürk, 2007, s. 64). Bir başka dezavantaj sayılabilecek özelliği ise karar birimleri kendi aralarında değeriendirilmekte olduğundan etkinliğin göreceli bir şekilde değeriendirilmesi

söz konusu olmaktadır. Bu dezavantajlı yanlarına karşın VZA'nın avantajlı yanları da bulunmaktadır. VZA yönteminin avantajları şu şekilde sıralanabilir (Yurtseven, 2007, s. 205):

- Çok sayıda girdi ve çıkıtıya sahip karar verme birimlerinin etkinlik ölçümünde rahatlıkla kullanılabilir. Çünkü tek bir etkinlik oranına indirmeye olanak sağlar.
- Girdi ve çıkıtı değerieleri arasında herhangi bir fonksiyonel bağlantıya gerek duymaz.
- Karar verme birimleri, direkt olarak diğer bir karar verme birimiyle ya da bu karar verme birimlerinin değerişik kombinasyonları ile karşılaştırılabilir.
- Girdi ve çıkıtı değerieleri değerişik birimlere sahip olabilir.
- Etkin olmayan karar verme birimlerinin nasıl etkin duruma getirilebileceği hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Tüm bu noktalar dikkate alınarak oluşturulan çalışmada çıkıtıya yönelik VZA modeli kullanılacaktır. Çıkıtıya yönelik VZA'nın genel formülasyon şu şekilde verilebilir (Kök ve Deliktaş, 2003, s. 228):

$$\begin{aligned} \max_{\phi, \lambda, \dots} & \phi, \\ & K' y_i - \phi y_i + Y \lambda \geq 0 \\ & x_i - X \lambda \geq 0, \\ & N' \lambda = 1 \\ & \lambda \geq 0, \end{aligned}$$

Burada $1 \leq \phi < \infty$ girdi miktarları sabit iken 1. banka tarafından üretilen çıkıtıdaki oransal artışıdır. Görüldüğü gibi ϕ değeri 1'e eşit veya 1'den büyük olacaktır. $1 - \phi$ girdi miktarları veri iken 1. banka tarafından çıkıtıdaki ulaşılabilecek oransal artışı vermektedir. $1 / \phi$ 2de 0 ve 1 arasında yer alacak etkinlik düzeylerini belirtir (Kök ve Deliktaş, 2003, s. 228).

y_i : i'inci bankanın çıkıtı miktarlarının $M \times 1$ Vektörü,

x_i : i'inci bankanın girdi miktarlarının $K \times 1$ Vektörü,

Y_i : tüm bankalar için çıkıtı miktarlarının $N \times M$ matrisi

X : tüm bankalar için girdi miktarlarının $N \times K$ matrisi

λ : ağırlıkların $N \times 1$ vektörü

ϕ : ölçek'dir.

Ayrıca ϕ parametresi teknik etkinlik hakkında bilgi verirken

λ vektörü etkin olmayan 1. bankanın referans bankalara göre durumunu açıklamaktadır.

5. Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönemler İtibariyle Finansal Hizmetler Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmada veri zarflama analizi yöntemi ile kriz öncesi ve kriz sonrası dönemler itibariyle finansal hizmetler sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin etkinliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu ana amaç doğrultusunda Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankaları örneklem grubu olarak seçilmiştir. Bu bankaların Aralık 2007 – Eylül 2009 tarihleri arasındaki 3'er aylık bilanço ve gelir tablosu verilerinden hareketle analizler yapılmaya çalışılmıştır.

5.2. Örneklem Grubu

Finansal hizmetler sektörü içinde % 80'lik bir paya sahip olması nedeniyle bankacılık sektörü ele alınmıştır. Homojen bir yapının sağlanabilmesi için bankacılık sektörünün yaklaşık % 90'ını oluşturan mevduat bankaları örneklem grubu olarak seçilmiştir. Bu kapsamda Aralık 2007 – Eylül 2009 tarihleri arasında verilerine kesintisiz ulaşılabilen 29 mevduat bankası örneklem grubuna dahil edilmiştir.

5.3. Araştırma Yöntemi

5.3.1. Değişkenlerin Tanımı ve Veri Kaynakları

Araştırma yöntemi olarak daha öncede belirtildiği gibi veri zarflama analizi kullanılmıştır. Veri zarflama analizinde en önemli noktalardan biri de modelde kullanılacak girdi ve çıktı değişkenlerinin seçilmesi sürecidir. Modelde çoklu girdi ve çıktıların kullanımına olanak tanıyan bir yapıya sahip olan analizde, sonuçlar değişkenlerin seçimine ve veri hatalarına karşı oldukça duyarlı bir yapı sergilemektedir.

Finansal hizmetler sektörü ve özellikle bankacılık alanında etkinliğin değerlendirilmesinde çok farklı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda farklı yaklaşımlar ve değerlendirmeler baz alınarak analizlerde çok sayıda farklı girdi ve

çıktılar kullanılmıştır. Literatürde özellikle bankacılık alanıyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda varlıklar, faiz harcamaları, personel giderleri, sermaye, özkaynaklar, duran varlıklar, işlem maliyetleri, toplam aktifler, depozit oranları gibi değerler ile mevduatlar / toplam aktifler, mevduat dışı kaynaklar / toplam aktifler gibi bir takım oranların girdi değişkenleri olarak alındığı görülmektedir. Benzer şekilde çıktılar da toplam mevduatlar, toplam krediler, net kâr, faiz gelirleri, işlem sayısı gibi çok çeşitli değer ve oranlardan oluşmaktadır. (Barr ve diğerleri, 2002; Ta Ho ve Zhu, 2004; BDDK, 2005; Eroğlu, 2007; Yaşa, 2008; Gaganis ve diğerleri, 2009). Bu çalışmalarda kullanılacak girdi ve çıktıların tanımı için üç farklı yaklaşım temel alınmaktadır. İlk yaklaşım, mali kuruluşları, mevduat ve kredi hesapları üreten birimler olarak değerlendiren üretim yaklaşımıdır. Diğer yaklaşım olan aracılık yaklaşımı ise mali kuruluşların tasarruf sahipleriyle yatırımcılar arasındaki geleneksel aracılık işlevinden hareket etmektedir. Temel alınan son yaklaşım olan kar yaklaşımında ise bankaların temel amacının kar maksimizasyonu olmasından hareket edilmektedir (BDDK, 2005).

Bankalar ile ilgili olarak ülkemizdeki genel görüş aracılık yaklaşımının ağırlıkta olduğu yönündedir. Bu noktadan hareketle de çalışmada aracılık yaklaşımı temel alınmıştır. Çalışmada kullanılacak modelin girdi ve çıktıları belirlenirken de yine aracılık yaklaşımı çerçevesinde etkinliği uygun bir biçimde yansıtacağı düşünülen çeşitli oranlar ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda oluşturulan modelin girdileri:

- Mevduatlar / Toplam Aktifler,
- Mevduat Dışı Yabancı Kaynaklar / Toplam Aktifler,
- Faiz Giderleri / Toplam Aktifler,
- Faiz Dışı Giderler / Toplam Aktifler olarak belirlenmiştir.

Modelin çıktıları ise

- Toplam Kredi / Toplam Aktifler ve
- Faiz Gelirleri / Toplam Aktiflerden oluşmaktadır.

Finansal hizmetler sektörünün kriz öncesi, kriz ve kriz sonrası dönem olmak üzere üç farklı dönem baz alınarak teknik etkinlikleri, teknolojik değişimleri ve toplam faktör verimlilikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Mevduat bankalarının Aralık 2007 –

Eylül 2009 tarihleri arasındaki bilanço ve gelir tablosundan elde edilen verileri kullanılmıştır. Aralık 2007-Haziran 2008 arasındaki dönemler "kriz öncesi", Eylül 2008- Aralık 2008 dönemleri "kriz", Mart 2009-Eylül 2009 arasındaki dönemler ise "kriz sonrası" dönemler olarak ele alınmıştır. Bu veriler Türkiye Bankalar Birliği'nden elde edilmiş olup karşılaştırmaların doğru bir şekilde yapılabilmesi amacıyla girdi verileri itibariyle eksiklik bulunan iki mevduat bankası çalışmaya dahil edilmemiştir. 29 bankanın toplam 232 (8 dönem 29 banka) veri analiz edilmiştir. Veriler DEAP paket programı kullanılarak hesaplanmıştır.

5.3.2. Analiz Sonuçları

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve kullanılan girdiler anlamında tüm verilerine ulaşılabilen 29 mevduat bankasının Aralık 2007 - Eylül 2009 tarihleri arasında bankalar itibariyle teknik etkinlik, etkinlikteki değişme, teknolojik değişme ve toplam faktör verimliliğindeki değişme ölçülerek ulaşılan sayısal bulgular aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Veri Zarflama Analizi kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonucunda Aralık 2007 – Eylül 2009 tarihleri arasında her bir bankanın sahip olduğu teknik etkinlik sonuçları Tablo 2' de özetlenmiştir. Teknik etkinlik değerlerinin elde edilmesinde her yıl için etkin sınırlar oluşturulmuş ve her banka bu etkin sınırlarla karşılaştırılmıştır. Hesaplanan etkinlik düzeyinin 1'e eşit olması o bankanın tam etkin olduğunu veya bankanın tam sınır üzerinde olduğunu ifade ederken, 1'den küçük olması ise etkinsizlik durumunu ifade etmektedir (Deliktaş, 2001, s. 164).

No:	Banka	Kriz Öncesi			Kriz Dönemi		Kriz Sonrası		
		Ara.07	Mar.08	Haz.08	Eyl.08	Ara.08	Mar.09	Haz.09	Eyl.09
1	ABN AMRO Bank	0.631	0.526	0.764	0.799	0.818	0.624	0.647	1.000
2	Akbank	0.935	0.912	0.927	0.872	0.880	0.783	0.829	0.846
3	Alternatif Bank Anadolu	1.000	1.000	1.000	1.000	0.934	1.000	0.965	1.000
4	Bank	0.938	0.942	1.000	1.000	1.000	0.913	1.000	1.000
5	Arap Türk Bankası	0.674	0.686	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
6	Bank Mellat	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
7	Citibank	1.000	0.935	1.000	1.000	1.000	0.968	1.000	1.000
8	Denizbank	0.973	0.871	1.000	0.981	1.000	0.931	0.951	1.000

9	Deutsche Bank	0.967	0.261	0.343	0.576	0.858	0.959	0.322	0.346
10	Finansbank	0.996	0.885	0.974	0.985	1.000	0.808	0.909	0.922
11	Fortisbank	0.891	0.865	1.000	1.000	1.000	0.908	0.984	0.947
12	Garanti Bankası	0.893	0.875	0.897	0.859	0.883	0.808	0.828	0.813
13	Habib Bank	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
14	Halk Bankası	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
15	HSBC Bank	1.000	0.995	1.000	1.000	1.000	0.972	0.997	1.000
16	INGBank	1.000	1.000	1.000	0.966	1.000	0.951	1.000	1.000
17	İşbankası	0.719	0.736	0.767	0.756	0.797	0.700	0.751	0.770
18	Millenium Bank	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
19	Societe Bank	1.000	0.736	1.000	0.815	0.681	0.954	1.000	1.000
20	Şekerbank	0.999	0.890	0.982	1.000	1.000	0.877	0.905	1.000
21	TEB	0.827	0.800	0.894	0.840	0.872	0.771	0.849	0.866
22	Tefken Bank	0.932	1.000	1.000	1.000	0.955	0.860	0.837	0.941
23	Tekstil Bank	1.000	1.000	0.934	1.000	0.938	0.855	1.000	1.000
24	Turkish Bank	0.689	0.709	0.735	0.789	1.000	1.000	1.000	1.000
25	Turkland	0.964	1.000	1.000	1.000	0.946	0.838	0.881	1.000
26	Vakıfbank	0.970	0.958	0.977	0.947	0.965	0.886	0.917	0.942
27	Westlbank	0.853	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
28	Yapı Kredi Bankası	0.813	0.743	0.790	0.797	0.888	0.817	0.836	0.861
29	Ziraat Bankası	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
	Ort. Teknik Etkinlik	0.920	0.873	0.930	0.930	0.945	0.903	0.911	0.940

Tablo 2:Bankaların Aralık 2007 – Eylül 2009 Tarihleri Arasında Teknik Etkinlik Düzeyleri

Tablo 2'deki çözüm sonuçlarına göre amaç fonksiyonu ile etkinlik katsayısı 1'e eşit olan bankaların etkin olduğu tespit edilmiştir. Model çerçevesinde, belirlenen girdi ve çıktı faktörlerinin değerlerine dayanarak yapılan analize göre tüm dönemler itibariyle etkin olarak görülen bankalar; Bank Mellat, Habib Bank, Halk Bank ve Ziraat Bankası'dır. Bu bankalar belirlediğimiz girdi ve çıktı değişkenleri ve kullandığımız model çerçevesinde gerçekleştirilen analizde etkin birimler olarak değerlendirilebilir. Etkinlik katsayısı 1'e eşit olmayan diğer bankalar ise etkin değil şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca Tablo 2'de etkinlik değerleri tarih aralığı için toplu olarak verildiğinden hangi bankanın hangi dönem / dönemlerde etkin olduğu da belirlenebilmektedir.

Tablo 2'de dikkat çeken bir diğer veri ise her dönem itibariyle hesaplanan ortalama etkinlik değerleridir. Ortalama değerler

itibariyle bankacılık sektöründe tam etkinliğe en fazla yaklaşan dönemler Aralık 2008 ve Eylül 2009 dönemleridir. Etkinlikten en fazla uzaklaşan dönem ise Mart 2008 dönemidir. Ayrıca kriz dönemleri olarak kabul edilen Eylül 2008 ve Aralık 2009 dönemlerinin her ikisinde birden tam etkinliğe ulaşan 12 banka bulunmaktadır. Bununla beraber 4 bankada iki dönemden birinde tam etkinliğe ulaşmış görünmektedir.

Tablo 2'de de görüldüğü gibi bankaların etkinlik değerleri dönemler itibariyle çok da farklı değerlere sahip bulunmamaktadır. Banka bazında yapılan değerlendirmelerle bir dönem etkin olarak değerlendirilen bir bankanın diğer dönem etkin olarak değerlendirilmediği görülmektedir. Bu durumun tersi de söz konusudur. Tablo da genel olarak bu durumu yansıtır niteliktedir. Bu bağlamda sadece Deutsche Bank'ın bu değerlendirme koşulları dışında bir hareketlenmeye sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 2'de yer alan teknik etkinlik değerleri aynı zamanda üretim faktörlerinin kullanım performanslarını da yansıtmaktadır. Yani ölçülen teknik etkinlik değeri ile tam teknik etkinlik değeri arasındaki fark (1 – TE), aynı zamanda üretim faktörlerinin etkin kullanılmayan oranlarını vermektedir (Deliktaş, 2001, s. 165). Mevcut girdilerle üretilebilecek maksimum çıktı düzeyinden daha azının üretildiği anlamına gelen bu durum işletmenin performansının düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Analize dahil edilen tarih aralığındaki bankaların teknik etkinliklerindeki değişme, teknolojik değişme ve toplam faktör verimliliğindeki değişmelerin yönünü ve büyüklüğünü gösteren Malmquist verimlilik indekslerine ait değerler ise Tablo 3'de özetlenmeye çalışılmıştır. Malmquist verimlilik indeksi (MVI) toplam faktör verimliliği indeksinin oluşturulmasında gerekli olan uzaklık fonksiyonlarını tahmin etmek için kullanılan en popüler veri zarflama analizi yöntemidir (Kök ve Deliktaş, 2003, s. 243). Malmquist verimlilik indeksi (MVI) verimlilikte meydana gelen değişimin teknik etkinlikteki değişme ve teknolojik değişmeden kaynaklandığını varsaymaktadır. Bu unsurlara ayrılması, toplam faktör verimliliğindeki artışın ana kaynaklarının tespit edilmesinde önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle, toplam

faktör verimliliğinde meydana gelen değişimin etkinlikteki değişmeden mi yoksa teknolojik yenilikten mi kaynaklandığı bu indeks tarafından ortaya koyulmaktadır (Deliktaş: 2001, s. 166). Teknik etkinlikteki değişme, üretim sınırını yakalama etkisi (catch up effect) olarak ifade edilirken teknolojik değişme, üretim sınırının yer değiştirmesi (frontier shift) olarak ifade edilmektedir. Söz konusu etkiler, toplam faktör verimliliğindeki değişimin ana unsurlarını oluşturmakta ve teknik etkinlikteki değişim ve teknolojik değişimin çarpımı, toplam faktör verimliliğindeki değişmeyi; yani Malmquist TFP indeksini vermektedir (Lorcu, 2008, s. 150). Pek çok farklı yaklaşım kullanılarak hesaplanabilen Malmquist TFP indeksinin hesaplanmasında VZA tabanlı yaklaşımı kullanılmıştır. Malmquist verimlilik indeksinin 1' e eşit olması incelenen dönem itibariyle işletmenin toplam faktör verimliliğinde bir değişikliğin olmadığı anlamına gelmektedir. Bununla beraber 1'den büyük olması iyileşme yönünde ve 1'den küçük olması ise düşüş yönünde bir değişimi ifade etmektedir.

Tablo 3'de, mevduat bankaları bazında her bankaya ait ortalama etkinlik değişimi, teknolojik değişim ve toplam faktör verimliliğindeki değişim değerleri verilmektedir.

	ED	TD	TFVD
ABN AMRO Bank	1.068	1.045	1.115
Akbank	0.986	0.992	0.978
Alternatif Bank	1.000	1.006	1.006
Anadolu Bank	1.009	0.999	1.008
Arap Türk Bankası	1.058	0.980	1.036
Bank Mellat	1.000	1.006	1.006
Citibank	1.000	1.011	1.011
Denizbank	1.004	1.000	1.004
Deutsche Bank	0.863	1.024	0.884
Finansbank	0.989	1.000	0.989
Fortisbank	1.009	0.999	1.008
Garanti Bankası	0.987	0.993	0.979
Habib Bank	1.000	0.950	0.950
Halk Bankası	1.000	0.983	0.983
HSBC Bank	1.000	1.017	1.017
INGBank	1.000	0.997	0.997

İşbankası	1.010	0.990	1.000
Millenium Bank	1.000	1.020	1.020
Societe Bank	1.000	0.803	0.803
Şekerbank	1.000	1.007	1.007
TEB	1.007	0.998	1.005
Tefken Bank	1.001	0.982	0.983
Tekstil Bank	1.000	1.013	1.013
Turkish Bank	1.055	1.076	1.135
Turkland	1.005	0.997	1.002
Vakıfbank	0.996	0.997	0.993
Westlbank	1.023	1.055	1.079
Yapı Kredi Bankası	1.008	0.994	1.002
Ziraat Bankası	1.000	0.952	0.952
Ortalama	1.002	0.995	0.997

Tablo 3. Bankalar İtibariyle Ortalama Değişmeler

Tablodan da görüleceği gibi 16 bankanın toplam faktör verimliliği artmış, 12 bankanın azalmış ve 1 bankanın ise değişmemiştir. Artış gösteren bankalardan ABN AMRO Bank, Turkish Bank ve Westl Bank'ın toplam faktör verimliliğindeki artışta gerek teknik etkinlik artışının gerekse teknolojik değişimin etkili olabileceği görülürken Alternatif Bank, Bank Mellat, Citibank, HSBC, Millenium Bank, Şeker Bank ve Tekstil Bank gibi bankalarda teknolojik değişimin bu artışta pay sahibi olduğu görülmektedir. Artış gösteren diğer bankalarda ise değişimin kaynağının teknik etkinlikte meydana gelen artışa bağlı olabileceği tespit edilmiştir. Dönemler bazında bankalara ait ayrıntılı indeksler Ek1'de verilmiştir.

Tablo 4'te belirtilen dönemde ortaya çıkan ortalama etkinlik göstergeleri özetlenmiştir. Ayrıca Eylül 2008, Aralık 2008 ve Mart 2009 dönemlerinde; yani kriz dönemi ve kriz sonrası dönemin başlangıcında, toplam faktör verimliliğinde sırasıyla % 5,3, % 2,1 ve % 3'lük bir artış olduğu görülmektedir. Aralık 2008'deki artışın kaynağını temel olarak teknik etkinlikteki iyileşme oluştururken Eylül 2008 ve Mart 2009 dönemlerinde artışın kaynağını teknolojik yeniliğin oluşturduğu görülmektedir. Haziran 2008 (kriz öncesi) ve Eylül 2009 (kriz sonrası) dönemlerinde teknik etkinlik değerinde sırasıyla % 7,8'lik ve % 3,6'lık artış olduğu, buna karşın teknolojik değişimde sırasıyla % 9 ve % 5,1'lik bir azalış olduğu tespit edilmiş

olup yine bu iki bileşene bağlı olarak toplam faktör verimliliğinde de sırasıyla % 1,8'lik ve % 1,7'lik bir azalış meydana gelmiştir. Haziran 2009'da (kriz sonrası) teknik etkinlikte % 0,4'lük ve teknolojik değişimde % 1,5'lik bir azalış olduğu ve bu iki bileşene bağlı olarak toplam faktör verimliliğinde % 1,8'lik bir azalma olduğu saptanmıştır. Mart 2008 (kriz öncesi) döneminde ise teknolojik değişimde % 0,4'lük bir artış olmasına karşın, teknik etkinlik değişiminin % 6,9 azaldığı ve sonuç olarak toplam faktör verimliliğinin % 6,6 azaldığı tespit edilmiştir.

Dönem		ED	TD	TFVD
Ara.07	Kriz Öncesi	-	-	-
Mar.08		0.931	1.004	0.934
Haz.08		1.078	0.910	0.982
Eyl.08	Kriz	1.009	1.043	1.053
Ara.08		1.020	1.001	1.021
Mar.09		0.952	1.081	1.030
Haz.09	Kriz Sonrası	0.996	0.985	0.982
Eyl.09		1.036	0.949	0.983
Ortalama		1.002	0.995	0.997

Tablo 4. Aralık 2007 – Eylül 2009 Tarihleri arasındaki Ortalama Değişmeler

Döneme ait ortalama değerler incelendiğinde Teknik etkinlik değişiminin 1.002, teknolojik değişimin 0.995 ve toplam faktör verimliliğindeki değişimin 0.997 olduğu tespit edilmiştir. Diğer deyişle, ortalama değerler ele alındığında, teknik etkinlikte % 0,2'lik bir artış söz konusu iken, teknolojik değişimde % 0,5'lik bir azalma olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu iki bileşene göre, toplam faktör verimliliğinde % 0,3'lük bir azalma söz konusudur. Tablo 3'te özetlenen veriler ele alındığında Eylül 2008 – Aralık 2008; yani kriz dönemi olarak değerlendirilen dönemde bankaların teknik etkinliklerinin sırasıyla % 0,9 ve % 2 arttığı, teknolojik değişimin de yine sırasıyla % 4,3 ve % 0,1 artış gösterdiği saptanmıştır. Aynı dönemler itibariyle toplam faktör verimliliğindeki değişim ise yine artış yönünde ve sırasıyla % 5,3 ve % 2,1 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün sürdürülebilir bir büyüme ortamına katkı sağlayabilmesi ve kaynak dağılımında üstlendiği rolü

yerine getirebilmesi için, sektörde etkinliğin sağlanması ve sürdürülebilmesi özellikle kriz dönemlerinde daha çok önem arz etmektedir. Analiz sonuçlarına göre ülkemizdeki mevduat bankalarının etkinliklerinin krizden önemli ölçüde etkilenmediği görülmektedir. Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi olarak Türk bankacılık sisteminin, 2001 yılında başlatılan ve kesintisiz olarak devam ettirilen yeniden yapılandırma çabaları sonucu hem temel büyüklükler açısından olumlu gelişmeler kaydetmesi hem de aracılık fonksiyonunu daha etkili bir şekilde yerine getirmesi (Kaya ve Doğan, 2005, s. 13) olarak görülebilir. Türkiye 2001 krizi sonrası oldukça sağlamlaştırılmış sermaye yeterlilik rasyosuna sahip güçlü bankacılık sistemi, sağlam kamu maliyesi, düşük kamu net dış borcu ve izlediği sıkı disiplinle yoluna devam etmiştir. Bu nedenle bu çalışmada elde edilen bulguların da Türkiye'nin global bankacılık krizinden kaynaklanmayan, daha çok ulusal nitelikte olan ve düşük büyüme hızı ve çift haneli enflasyon olarak görülen bir kriz yaşadığı (Batirel, 2008, s.1) hakkında görüşleri destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Son yaşanan global finansal kriz başta, ABD olmak üzere birçok gelişmiş ülke ekonomisinin özellikle finansal kesimini yakından etkilemiş, bir çok finansal kuruluş iflas noktasına gelirken finansal piyasalarda da büyük bir güven bunalımı yaşanmıştır. Krizin ortaya çıkması ile birlikte ülkemizde de etkileri görmeye başlamış ve gerek reel sektör gerekse finans sektöründe çeşitli yansımaların görüleceği tahmin edilmiştir. Özellikle finans sektöründe görülecek olumsuz etkilerin reel sektöre de yansıtacağı düşünüldüğünde finansal kuruluşların bu krizden nasıl etkileneceği oldukça merak edilen bir husus haline gelmiş, tüm kesimler özellikle bankacılık sektörünü yakın izlemeye almışlardır.

Bu çalışma kapsamında da Türk finans sistemi içerisinde baskın bir rolü olan bankacılık sektörünün ve özellikle mevduat bankalarının son finansal krizden ne derecede etkilendikleri veri zarflama analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Homojen bir yapının sağlanabilmesi için bankacılık sektörünün yaklaşık % 90'ını oluşturan mevduat bankaları örneklem grubu olarak seçilmiştir. Bankaların ülkemizde oynadığı aracılık rolünün özellikle kriz

dönemlerinden kazandığı önemden yola çıkarak, veri zarflama analizinde aracılık yaklaşımı kullanılmıştır.

Veri zarflama analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre bankaların kriz öncesi ve kriz sonrası etkinlikleri arasında önemli bir fark görülmemekte, hatta kriz dönemi olarak nitelendirilebilecek dönemde genel olarak sektör bazında toplam faktör verimliliğinde artış olduğu görülmektedir. Bu durum mevduat bankalarının krizden önemli ölçüde etkilenmediklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuçta etkili olan en önemli faktörlerin 2001 krizinden sonra sektörde yaşanan yeniden yapılandırma çalışmaları ile birlikte bankaların sağlam bir yapıya kavuşması, sektördeki denetim ve gözetim ile şeffaflığın artması olduğu söylenebilir. Hatta bankacılık sektöründeki yabancı payının artmasının bu krizde bankacılık sektörünü daha çok etkileyeceği ile ilgili beklenti de gerçekleşmemiş, ülkemizde faaliyet gösteren yabancı bankalar diğer ülkelerdeki faaliyetlerinden etkilenmemiş görünmektedir. Bunun en büyük nedeni olarak ise ülkemize gelen yabancı bankaların sektöre daha çok yerli bankaları satın alarak girmesi gösterilebilir.

Bankacılık sektörünün ekonomide oynadığı rol, finansal krizlerden ne derecede etkilendiklerinin önemini arttırmaktadır. Çalışmanın bulguları bankaların krizden önemli ölçüde etkilenmediklerini göstermekte olup bu bulgu, sektörü yakından izleyen ve dönemler itibariyle raporlar yayımlayan BDDK ve TBB raporlarında belirtilen değerlendirmeler ile de paralel niteliktedir. Ancak krizin reel sektör üzerindeki etkileri bankalar üzerindeki etkiler şeklinde ortaya çıkmamış, reel kesimin çok daha fazla etkilendiği gözlemlenmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda farklı sektörler itibariyle reel sektör firmalarının etkinliklerinin krizden ne derece etkilendikleri ortaya konularak finans sistemi üzerindeki etkiler ile karşılaştırmalar yapılabilir.

Kaynaklar

Anderson, D.R., Sweeney D.J., Williams T.A. (2005). An Introduction to Management Science, Thomson.

Aktan Ç.C., Şen H., (2002). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri, Yeni Türkiye Dergisi, 2002/1, 1 – 9.

Alptekin, E. (2009). Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları, İzmir Ticaret Odası, AR&GE Bülten 2009 Haziran – Ekonomi.

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu Eylül 2009. Finansal Piyasalar Raporu, 15, Ankara.

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu Aralık 2008. Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Ankara.

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu Eylül (2005), Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, ARD Çalışma Raporları: 2005/6.

Barr, R. S., Siems T. F. and Zimmel S. (2002). Evaluating The Productive Efficiency and Performance of U.S. Commercial Banks, *Managerial Finance*, 28, 3 – 25.

Barrar, P. Wood, D., Jones J. And Vedovato M. (2002). The Efficiency of Accounting Service Provision, *Business Process Management*, 8, 195 – 217.

Batırel Ö. F. (2008).Global Kriz ve Türk Kamu Maliyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 1–9.

Baysal, M. E., Uygur M. Ve Toklu B. (2004). Veri Zarflama Analizi İle TCDD Limanlarında Bir Etkinlik Ölçümü Çalışması, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi, 19(4), 437-442.

Birgili, E., Dizkırıcı A.S. ve Durmuşkaya, S.(2009). Türkiye’de Enerji Verimliliği Çalışmalarının Kriz Dönemleri Açısından İrdelenmesi, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 538, 17 – 25.

Bosco, M.G. (2003). Are Foreign Banks More Efficient than Domestic Banks? An Emprical Study of Transition and MED Countries, University Bocconi, Milan.

Bülbül S. ve Akhisar İ. (2005).Türk Sigorta Şirketlerinin Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Araştırılması, VII. Ulusal Ekonometri Ve İstatistik Sempozyumu, İstanbul.

Chen, C.M. and Dalen J. (2010). Measuring Dynamic Efficiency: Theories and an Integrated Methodology, *European Journal of Operational Research* 203: 749–760.

Çağlar A. (2003). Veri Zarflama Analizi İle Belediyelerin Etkinliklerinin Ölçümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çakar, İ. (2002). Etkinlik Ölçümünde Veri Zarflama Analizi Ve Türkiye’de Faaliyet Gösteren Aracı Kurumlara İlişkin Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Çiftçi H. (2004). Türk Sigorta Sektörünün Sorunları; DEA Analizi İle Türk Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Düzeylerinin Belirlenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 13, 121- 149.

Deliktaş, E. (2001). İzmir Küçük Ölçekli İmalat Sanayinde Teknik Etkinlik ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi, *Verimlilik Dergisi*, 2001 /3, 153 – 169.

Demirhan, D. (2008). Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Türk Finans Sistemi Üzerine Etkileri, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Eroğlu, H. (2007).Bankacılıkta Veri Zarflama Analizi Uygulaması, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gaganis C., Liadaki A., Doumpos M. and Zopounidis C. (2009). Estimating And Analyzing The Efficiency And Productivity Of Bank Branches Evidence From Greece, *Managerial Finance*, 35, 202-218.

Girdap, Ö. (2007). Sermaye Hareketlerinin Serbestleşmesi, Finansal Krizler ve Türkiye, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Güçlü, A. (1999). Türk Silahlı Kuvvetleri Hastanelerinde Teknik Verimlilik Ölçümü Veri Zarflama Analizi Uygulaması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GATA, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Havrylchuk, O. (2006). Efficiency of the Foreign Banking Industry: Foreign versus Domestic Banks

Huang L. H., Hsiao H.C., Cheng M.A. and Chang S. J. (2008). Effects Of Financial Reform On Productivity Change, *Industrial Management & Data Systems*, 108, 867-886.

- Kaya Türker Y., Doğan E. (2005). Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi, ARD Çalışma Raporları: 2005/10.
- Kenc,T., Diboğlu, S. (2009). The 2007–2009 Financial Crisis, Global Imbalances And Capital Flows: Implications For Reform, Economic Systems, 1 – 19.
- Kılıçkaplan S. ve Karpaz G. (2004). Türkiye Hayat Sigortası Sektöründe Etkinliğin İncelenmesi, D.E.Ü.İ.B.F.Dergisi, 19, 1-14
- Kök, R. ve Deliktaş E. (2003). Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, İzmir.
- Krivonozhko, V., Utkin O. B., Volodin A. V. and Sablin I. A., (2002). Interpretation Modelling Results in Data Envelopment Analysis, Managerial Finance, 28, 37 – 47.
- Lorcu, F. (2008). Veri Zarflama Analizi (DEA) İle Türkiye Ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Sağlık Alanındaki Etkinliklerinin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Michael M.,Taylor M.P. (2009). The Global Financial Crisis: Causes, Threats and Opportunities, Journal of International Money and Finance 28, 1243 – 1245.
- Öztürk, Yelda (2007). Veri Zarflama Yöntemi ile Bankacılıkta Verimlilik Analizi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.
- Parasız İ. (2000). Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, REBA, İstanbul.
- Poyraz, E.ve Didin S. (2008). Finansal Hizmetler Sektörü'nde Finansal Başarısızlık Riskinin Altman Finansal Analiz Sistemi Yardımıyla Ölçülmesi, Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Gelişmekte Olan Piyasalar Uluslararası Sempozyumu, Balıkesir Üniversitesi.
- Sathye, M. (2001). X- Efficiency in Australian Banking: An Empirical Investigation, Journal of Banking & Finance 25: 613-630.
- Seydel J. (2006). Data Envelopment Analysis For Decision Support, Industrial Management & Data Systems, 106, 81-95.
- Sturm, J. and Williams B. (2004). Foreign Bank Entry, Deregulation and Bank Efficiency: Lessons From the Australian Experience, Journal of Banking and Finance 28: 1775-1799.
- Sucu, İ. (2005). Türk Bankacılık Sistemi: Finansal Krizler ve Finansal Kriz Sonrası Uygulanan İstikrar Programlarının Etkileri, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Şahin, Ç. (2009). Çevresel Kapitalizm ve Kriz, İ.Ü. Siyasal Bilimler Dergisi, 41, 139 – 159.
- Şimşek, H.A. (2008). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler Ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13: 183-208.
- Ta Ho C. And Zhu D.S. (2004). Performance Measurement Of Taiwan's Commercial Banks, International Journal of Productivity and Performance Management, 53, 425-434.
- Tüz Vergiliel, M. (2001). Kriz ve İşletme Yönetimi, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Uzay, N. (2009). Finansal Krizin Reel Sektör Üzerindeki Etkileri: Kayseri Örneği, EconAnadolu 2009, Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, Eskişehir.
- Yaşa, A.(2008). Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ve Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Ölçülmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yurtseven S.S. (2007). Türkiye' De Sermaye Piyasasında Kurumsal Yatırımcı Olarak Sigorta Şirketlerinin Faaliyet Etkinliğinin Veri Zarflama Analiziyle Ölçümü, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

EK1: Tablo 2:Bankalar Bazında Aralık 2007 – Mart 2008 Tarihleri Arası Ortalama Değişmeler

Bankalar	Mar.08			Haz.08			Eyl.08			Ara.08			Mar.09			Haz.09			Eyl.09			
	ED	TED	TFVD	ED	TED	TFVD	ED	TED	TFVD	ED	TED	TFVD	ED	TED	TFVD	ED	TED	TFVD	ED	TED	TFVD	
Bankalar	0.833	0.943	0.785	1.454	0.911	1.325	1.045	0.972	1.016	1.023	1.026	1.050	0.763	1.631	1.245	1.036	1.050	1.088	1.546	0.925	1.430	
ABN AMRO Bank	0.975	0.992	0.967	1.017	0.991	1.007	0.941	1.033	0.972	1.009	0.946	0.955	0.889	1.091	0.970	1.059	0.932	0.987	1.021	0.966	0.986	
Akbank	1.000	1.090	1.090	1.000	0.971	0.971	1.000	1.018	1.018	0.934	0.910	0.850	1.071	1.092	1.170	0.965	0.984	0.950	1.036	0.988	1.024	
Alternatif Bank	1.005	0.991	0.996	1.061	0.992	1.053	1.000	1.043	1.043	1.000	0.953	0.953	0.913	1.103	1.007	1.095	0.933	1.021	1.000	0.988	0.988	
Anadolü Bank	1.017	1.091	1.109	1.458	0.786	1.147	1.000	1.311	1.311	1.000	0.935	0.935	1.000	1.004	1.004	1.000	0.985	0.985	1.000	0.833	0.833	
Arap Türk Bankası	1.000	1.113	1.113	1.000	0.777	0.777	1.000	1.259	1.259	1.000	1.106	1.106	1.000	0.937	0.937	1.000	0.920	0.920	1.000	1.003	1.003	
Bank Mellat	0.935	0.864	0.807	1.070	1.062	1.136	1.000	0.939	0.939	1.000	0.997	0.997	0.968	0.911	0.882	1.033	1.353	1.397	1.000	1.020	1.020	
Citibank	0.895	1.117	1.000	1.149	0.914	1.050	0.981	1.054	1.033	1.020	0.914	0.932	0.931	1.077	1.003	1.022	0.968	0.990	1.051	0.972	1.021	
Denizbank	0.270	1.274	0.344	1.314	0.754	0.991	1.677	0.940	1.576	1.490	1.613	2.403	1.118	0.898	1.005	0.336	1.118	0.376	1.074	0.808	0.867	
Deutsche Bank	0.888	1.072	0.952	1.101	0.935	1.029	1.011	1.030	1.041	1.015	0.932	0.946	0.808	1.105	0.894	1.125	0.962	1.082	1.014	0.975	0.989	
Finansbank	0.970	1.061	1.029	1.156	0.917	1.060	1.000	1.102	1.102	1.000	0.907	0.907	0.908	1.118	1.016	1.083	0.963	1.043	0.963	0.949	0.914	
Fortisbank	0.980	1.022	1.002	1.026	0.974	0.999	0.957	1.033	0.988	1.028	0.943	0.969	0.915	1.060	0.970	1.026	0.942	0.966	0.981	0.981	0.962	
Garanti Bankası	1.000	1.122	1.122	1.000	0.773	0.773	1.000	0.847	0.847	1.000	1.039	1.039	1.000	1.194	1.194	1.000	0.947	0.947	1.000	0.812	0.812	
Habib Bank	1.000	1.034	1.034	1.000	1.010	1.010	1.000	0.991	0.991	1.000	0.946	0.946	1.000	0.970	0.970	1.000	0.945	0.945	1.000	0.987	0.987	
Halk Bankası	0.995	1.091	1.086	1.005	0.970	0.975	1.000	1.063	1.063	1.000	0.937	0.937	0.972	1.042	1.013	1.026	0.996	1.021	1.003	1.031	1.034	
HSBC Bank	1.000	1.013	1.013	1.000	0.994	0.994	0.966	1.022	0.987	1.035	0.945	0.979	0.951	1.079	1.027	1.051	0.951	1.000	1.000	0.981	0.981	
INGBank	1.023	0.990	1.013	1.043	0.959	1.000	0.985	1.006	0.992	1.054	0.968	1.020	0.879	1.117	0.981	1.073	0.923	0.990	1.026	0.977	1.002	
İşbankası	1.000	1.317	1.317	1.000	0.639	0.639	1.000	1.410	1.410	1.000	0.994	0.994	1.000	0.964	0.964	1.000	1.049	1.049	1.000	0.965	0.965	
Millenium Bank	0.736	0.209	0.154	1.358	0.961	1.305	0.815	1.075	0.877	0.835	1.064	0.889	1.400	1.164	1.630	1.049	1.050	1.101	1.000	0.764	0.764	
Societe Bank	0.891	1.084	0.966	1.103	0.903	0.996	1.019	1.007	1.026	1.000	1.051	1.051	0.877	1.079	0.947	1.032	0.993	1.025	1.105	0.947	1.047	
Şekerbank	0.967	0.997	0.965	1.117	0.951	1.062	0.939	1.045	0.982	1.038	0.954	0.990	0.885	1.111	0.983	1.100	0.955	1.051	1.021	0.984	1.004	
TEB	1.073	1.057	1.134	1.000	1.067	1.067	1.000	1.000	1.000	0.955	0.967	0.923	0.901	1.066	0.960	0.973	0.931	0.906	1.124	0.814	0.915	
Tefken Bank	1.000	0.966	0.966	0.934	0.978	0.913	1.071	1.038	1.111	0.938	0.965	0.905	0.911	1.144	1.043	1.170	1.007	1.179	1.000	1.004	1.004	
Tekstil Bank	1.029	0.988	1.016	1.037	0.982	1.018	1.074	0.964	1.035	1.267	1.903	2.412	1.000	0.985	0.985	1.000	0.969	0.969	1.000	0.984	0.984	
Türkish Bank	1.037	1.088	1.128	1.000	0.890	0.890	1.000	1.090	1.091	0.946	0.868	0.821	0.886	1.083	0.959	1.051	0.970	1.019	1.136	1.016	1.154	
Türkiand	0.988	1.031	1.018	1.020	1.003	1.023	0.969	1.023	0.991	1.020	0.951	0.969	0.918	1.044	0.958	1.035	0.945	0.978	1.027	0.989	1.016	
Vakıfbank	1.172	1.405	1.647	1.000	0.719	0.719	1.000	1.111	1.111	1.000	0.917	0.917	1.000	1.389	1.389	1.000	1.041	1.041	1.000	0.976	0.976	
Westbank	0.913	1.083	0.989	1.063	0.940	0.999	1.009	1.025	1.034	1.115	0.913	1.017	0.919	1.082	0.995	1.024	0.971	0.994	1.030	0.958	0.987	
Yapı Kredi Bankası	1.000	0.985	0.985	1.000	0.863	0.863	1.000	0.948	0.948	1.000	0.923	0.923	1.000	1.028	1.028	1.000	0.913	0.913	1.000	1.013	1.013	
Ziraat Bankası	0.931	1.004	0.934	1.078	0.910	0.982	1.009	1.043	1.053	1.020	1.001	1.021	0.952	1.081	1.030	0.996	0.985	0.982	1.036	0.949	0.983	
Ortalama																						

ED: Etkinlikteki Değişme, TD: Teknolojik Değişme, TFVD: Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişme

KOBİ'LERİN HALKA AÇILMAYA BAKIŞ AÇILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Ali ALAGÖZ* / SMMM
Öğr. Gör. Hale AKİN** / SMMM
Öğr. Gör. Tevfik EREN*** / SMMM

ÖZET

Teknolojik gelişmeler, yabancı sermaye girişini özendirici tedbirle, global ekonomik yapı içerisinde devletlerin yerlerini güçlendirme çabaları ve küresel rekabette gelinen nokta ekonomi içerisinde önemli bir yere sahip olan KOBİ'leri de her açıdan etkilemektedir. KOBİ'ler piyasaların yeni koşullarına adaptasyon sağlamak ve yerel pazarlara kadar inerek güçlü yönetim, pazarlama, finansman ve insan kaynakları ile mal ve hizmetler sunan küresel firmalarla rekabet etmek zorundadırlar. Kuruluşunu sınırlı sayıda ortağından elde ettiği özkaynaklarla gerçekleştiren ve kıt kaynaklarla faaliyetlerini sürdürme çabası içinde olan KOBİ'lerin yeni piyasa koşullarında ayakta kalabilmeleri finansal güce sahip olmaları halinde söz konusu olabilir. Finansal kaynak gereksinimini gidermede para piyasalarından sınırlı düzeyde yararlanabilen KOBİ'lerin sermaye piyasalarından ihtiyaçlarına uygun fon temin etmeleri mümkündür. Çalışmanın amacı, Konya bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin halka açılmaya bakış açılarını tespit etmektir. Bu tespite yönelik olarak öncelikle KOBİ tanımı ve Türkiye'de mevcut KOBİ dağılımı ele alınmış, KOBİ'lerin halka açılmada karşılaştıkları sorunlar, avantajlar ve dezavantajlar irdelenerek Konya'da faaliyet gösteren ve vergilemede ilk 100'e giren imalat işletmelerinden 40'ında anket çalışması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, KOBİ'lerde Finansman Sorunu, Halka Açılma

ABSTRACT

Technological developments, measures encouraging foreign capital inflow, strengthening efforts for the states' places within the global economic structure, the current situation in global competition affect SMEs having importance in economy in every aspects. SMEs have to adapt to new conditions of the markets and to compete with global firms providing goods and service over strong management, marketing, financing and human resources by reaching at local markets. SMEs, which are established over their own resources obtained from limited number of partners and are in effort to continue their activities with scarce resources, are in question to survive among new market conditions if they have financial power. To meet the need of financial resources, SMEs benefiting from money markets in limited way are possible to provide appropriate funds to their needs from capital markets. The study mentions about the viewpoints to go public for SMEs operating in Konya region. In this regard, firstly SME has been described, distribution of current SMEs dealt in Turkey, then problems, advantages and disadvantages SMEs face to go public have been evaluated, and also a questionnaire has been made on 40 manufacturing enterprises which have operations in Konya and come the first 100 in order for taxation.

Key Words: SME, Financing Problem for SMEs, Going Public

* Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

** Öğretim Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, Akören Ali Rıza Ercan MYO

*** Öğretim Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO

1. Giriş

İstihdam yaratma, piyasa koşullarına hızlı uyum gösterme ve yattıkları katma değer ile ekonomilerde önemli bir güç olan KOBİ'ler, ülkemizde de ekonomik hedeflere ulaşmada önemli bir araç durumundadır. Bu önem özellikle Türkiye gibi zaman zaman ekonomik krizlerle karşı karşıya gelen ülkeler için daha da artmaktadır (http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/ertan_oktay.pdf, son erişim: 15.11.2010). Ülkemizde KOBİ'ler, toplam işletmelerin % 99.8'ini oluştururken (Taş, 2010: 165), toplam istihdam içerisinde % 76,7, toplam yatırımlar içinde % 38 ve oluşturduğu katma değer açısından ise % 26,5'lik paya sahip durumdadır. (Güler ve Taner, 2008: 524).

Türkiye ekonomisinde önemli yere sahip KOBİ'leri son yıllarda küreselleşme ve bölgeselleşme eğilimi ile birlikte artan rekabet ortamı önemli ölçüde etkilenmekte ve KOBİ'lerin sorunlarının çözümünü daha önemli ve acil ekonomik meseleler haline getirmektedir. (http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/Bildiri_33.PDF, 15.11.2010) Ülkemizde 1980'li yıllardan bu yana uygulamaya konulan ihracata dayalı büyüme stratejilerinin sonucu olarak KOBİ'lere önem verilmiş ve bu işletmelerin yapısal sorunlarının giderilmesi yönünde düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Teknoloji ve bilgi kullanımındaki gelişmelerin yönetim, üretim, pazarlama ve finansman anlayışında yarattığı devrimleri kapsayan küreselleşme olgusunun en önemli sonucu artan rekabet koşullarıdır. Bu süreçte rekabet üstünlüğüne sahip olabilmek, müşteri odaklılık, kalite, verimlilik, teknolojik yeterlilik, kurumsallaşma, bilgi teknolojilerine sahip olma gibi rekabet silahlarına sahip olma ile mümkündür. Artan rekabet ortamı ve değişen piyasa koşulları altında faaliyet gösteren KOBİ'lerin varlıklarını devam ettirebilme ve büyüme hedeflerini gerçekleştirilmede karşılaştıkları en önemli sorun finansman yetersizliğidir (Kocacıyık ve Altunay, 2008: 747). Finansman sorunu, KOBİ'ler için çoğu kez daha kuruluş aşamasında başlamakta ve yaşamları boyunca da faaliyetlerini ve gelişmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Finansman bakımından KOBİ'lerin büyük işletmelerden farkı; özkaynak yetersizliği, yabancı kaynak teminindeki zorluklar ve finans yöntemindeki yetersizlikler başlıkları altında toplanabilir. KOBİ'lerde kuruluş sermayeleri genellikle bireysel

ve ailevi kaynaklarla sınırlı kalmakta, bu işletmelerin özkaynakları teminat göstermeye yetmemekte ve bu nedenle yeterli güvenceyi sağlayamadıkları için dış kaynak bulmaları da güçleşmektedir (Korkmaz, 2003: 9). Ülkemizde KOBİ'lerin ülke ekonomisine katkılarında rağmen kredi hacminden aldıkları pay % 5 dolayındadır. Bu nedenle KOBİ'lerin finansman problemlerinin çözümüne yönelik olarak, para piyasası dışında en önemli finansman kaynağı olarak halka açılmaları ve böylece sermaye piyasalarından faydalanmaları önem kazanmaktadır (Öndeş ve Çatal, 2007: 301).

Çalışmamızda öncelikli olarak Türkiye ekonomisinde KOBİ'lerin yeri ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde, KOBİ'lerin halka açılmada karşılaştıkları sorunlar ile halka açılmanın avantaj ve dezavantajları ele alınmış, son bölümünde ise Konya bölgesinde faaliyet gösteren imalat işletmelerine KOBİ'lerin halka açılmaya bakış açıları ve halka açılma/açılmama sebepleri tespit etmeye yönelik bir anket uygulanarak sonuçları değerlendirilmiştir.

2. Kobi Kavramı Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Dünyada genel anlamda kabul görmüş bir KOBİ tanımlaması bulunmamaktadır. Bu konuda her ülkenin ekonomik özellikleri itibarıyla belirlenmiş değişik ölçütler kullanılmaktadır. ABD'de istihdam edilen işçi sayısı ve işletmelerin satış hâsılatları nicel ölçüt olarak benimsenirken nitel ölçüt olarak da işletme yönetimi ve sahipliğinin bağımsızlığı esas alınmaktadır. Genel olarak 1-100 arası işçi istihdam eden işletmeler küçük, 100-500 arası işçi çalıştıran işletmeler ise orta büyüklükteki işletmeler olarak kabul edilmektedir (Akdiş ve Bayrak, 2000: 15).

18.11.2005 tarih ve 25997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik"te belirtilmiştir. KOBİ'ler "mikro işletme", "küçük işletme" ve "orta büyüklükteki işletme olmak üzere üç ayrı sınıfa ayrılmış olup; yıllık 10 kişiden az kişi istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 1 milyon TL'yi aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler; "Mikro İşletme", yıllık 50 kişiden az kişi istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilançosu 5 milyon TL'yi aşmayan işletmeler; "Küçük İşletme", yıllık 250 kişiden az kişi istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bi-

lançosu 25 milyon TL'yi aşmayan işletmeler; "Orta Büyüklükteki İşletme", olarak sınıflandırılmıştır.

Türkiye'de KOBİ tanımları kuruluşlara göre farklılıklar göstermektedir. KOSGEB tanımına göre, 1-50 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri küçük ölçekli. 51-150 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri orta ölçekli sanayi işletmesi kabul edilmektedir. Hazine Müsteşarlığının tanıma göre ise, imalat sanayinde faaliyette bulunan ve yasal defter kayıtlarında arsa ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, demirbaşlar vb. toplamının net tutarı 400 milyar Türk lirasını aşmayan; 1-9 işçi çalıştıran işletmeler çok küçük ölçekli 10-49 işçi çalıştıran işletmeler küçük ölçekli 50-250 işçi çalıştıran işletmeler orta ölçekli işletmelerdir. En fazla 400 milyar TL tutarında sabit yatırım harcaması yapan işletmelerin tüm yatırımları KOBİ kapsamında değerlendirilir. Dış Ticaret Müsteşarlığının tanımı ise imalat sanayinde faaliyet gösteren, 1-200 işçi çalıştıran, gerçek usulde defter tutan, arsa ve bina hariç sabit sermaye tutarı bilanço net değeri itibarıyla 2 milyon ABD doları karşılığı TL'yi aşmayan işletmeler KOBİ olarak tanımlanmaktadır (Çolakoğlu, 2002: 5).

KOSGEB'in 2010 ekonomik ve finansal raporlarının sonuçlarına bakıldığında "Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri" araştırması geçici sonuçlarına göre 2007 yılında 2.567 644 girişim faaliyet göstermiştir. 2007 yılında faal olan girişimlerden % 45,20'si toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı; % 17,26'sı ulaştırma, depolama ve haberleşme; % 12,33'ü imalat sanayi sektörlerinde faaliyet göstermişlerdir. Sanayi ve hizmet sektörlerinde toplam istihdam 2007 yılında 9.807.707 kişi olmuştur. 2007 yılındaki istihdamın % 31,76'sı toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı; % 28,32'si imalat sanayi; % 10,16'sı ulaştırma, depolama ve haberleşme sektöründe yer almaktadır. Faktör maliyetiyle katma de-

ğer 2007 yılında 231.552.619.333 YTL olmuştur. 2007 yılında yaratılan toplam katma değer % 46,16'sı sanayi ve inşaat; % 53,84'ü hizmetler sektöründe yaratılmıştır. İmalat sanayinin ölçeksel dağılımına bakıldığında ise 2007 yılı itibarıyla faaliyette olan imalat işletmesi 316.584'dir. Bu işletmelerde 2.777.247 kişi istihdam edildiği, yıllık ciroları toplamının 435.104.730.374 TL ve sağladıkları katma değer de 78.937.326.634 TL olduğu görülmektedir.

Artan rekabet ortamı ve değişen piyasa koşulları altında faaliyet gösteren KOBİ'lerin varlıklarını devam ettirebilme ve büyüme hedeflerini gerçekleştirmede karşılaştıkları en önemli sorun finansman yetersizliğidir.

3. Halka Açılma ve Kobiler

Türkiye'de KOBİ'lerin sorunları ile ilgili olarak yapılan uygulamalı çalışmalarda "finansal sorunlar" listenin en başında yer almaktadır (Çelik vd., 1997: 20). Ağırlıklı olarak özkaynaklara dayanan ve alternatif finansman kaynaklarından yararlanmada çeşitli güçlüklerle karşılaşan KOBİ'ler yeni yatırımları gerçekleştirmede ve işletme sermayesini karşılamada kaynak sorunu ile karşılaşmaktadır (Kocabıyık ve Altunay, 2008: 748). KOBİ'lerin para piyasasına ilişkin finansman sorunlarının esası işletme sermayesi yetersizliğidir. Bütün işletmeler için gerektiği gibi KOBİ'ler içinde bulunulması ekonomik bir zorunluluk olan muamele amaçlı nakit, vadeli satış amaçlı finansman ve stok maliyetleri toplamı işletme sermayesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, her bir işletme serma-

yesi unsurundan kaynaklanan finansman ihtiyacının giderilmesi-ne yönelik olarak krediler, factoring, kâr zarar ortaklığı, venture capital (risk sermayesi) ve leasing gibi finansman yöntemleri kullanılabilir (Zaimoğlu, 2001: 150-151). Ancak Türkiye'de uzun vadeli makro ekonomik politikaların belirsizliği, bankalar ya da finansal kurumların KOBİ'lere yönelik kredilendirme faaliyetlerinde kısa vadeli yaklaşımları benimsemesine sebep olmaktadır (Yurttaş, 2001: 165). Bunun sonucunda uzun vadeli finansman sağlayabilmeleri için KOBİ'ler alternatif bir finansman yöntemi olarak hisse senetlerini halka arz edebilirler.

Hisse senetlerinin halka ilk olarak satışına “ilk halka açılma” denir. Firmaların ek nakit elde etmek için yeni hisse senetlerinin satıldığı bu ilk halka açılmalar “birincil açılma” diye adlandırılır. Şirket hissedarlarının hisse senetlerini satmak suretiyle kendi kazançlarının bir kısmını nakde çevirmelerine ise “ikincil halka açılma” denir. Birincil halka arz, halka kapalı firmalar için tasarruf sahiplerinden finansman temininde çok önemli bir kanaldır. Bununla beraber, birincil halka arz sayısı ve toplam getirilerde zamanla dalgalanmalar görülebilmektedir (Öndeş ve Çatal, 2007: 305).

Sermayenin tabana yayılması, ucuz ve uzun vadeli kaynak sağlanması açısından da önemli olan halka açılma, işletmelere bir takım avantaj sağlamanın yanında dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Halka açılmanın getireceği dezavantajlar ve bazı sorunlar KOBİ’leri halka açılmaktan uzaklaştırmaktadır. KOBİ’lerin halka açılmasını sağlamak amacıyla İMKB’de oluşturulan “İkinci Ulusal Pazar” ile “Yeni Şirketler Pazarları” KOBİ’lere yönelik pazarlar olarak tanımlanmıştır. Bu uygulamanın amacı; “Kotasyon yönetmeliğinde belirtilen maddi koşulları sağlamayan, yöresel nitelikteki küçük ve orta ölçekli şirketlerin halka açılarak sermaye piyasasından kaynak kullanabilmelerini ve dolayısıyla yatırım ve aktiflerini artırarak Ulusal Pazar kriterlerine ulaşmalarını sağlamak, bu süre içerisinde hisse senetlerinin fiyatlarının düzenli ve şeffaf bir piyasada, rekabet koşulları içinde oluşmasını temin etmektir.” şeklinde belirtilmiştir. (http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/Bildiri_33.PDF, 15.11.2010). II. Ulusal Pazar’da 15 şirket, Yeni Ekonomi Pazarı’nda ise 2 şirket işlem görmektedir. 9 Aralık 2005 tarihi itibarıyla II. Ulusal Pazarın toplam piyasa değeri 896 milyon ABD Doları, Yeni Ekonomi Pazarı’nın toplam piyasa değeri ise 133 milyon ABD Doları seviyesindedir. İMKB, 1986 yılında kurulan genç bir borsa olmasına rağmen, işlem gören şirket sayısı % 250 oranında artmış olup, birincil ve ikincil halka arzlar yoluyla şirketler 25,5 milyar dolar kaynak sağlamıştır (Kobi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007: 30).

İMKB’nin KOBİ’leri sermaye piyasalarına çekme yönünde tüm çabalarına rağmen, İMKB yeterli sayıda KOBİ’yi sermaye piyasalarına çekememiştir. KOBİ’lerin sermaye piyasasından finansman temin etme yönteminden uzak durmalarının temel nedenlerinden

biri KOBİ’lerin çoğunlukla şahıs yahut aile şirketi hüviyetinde kurulmuş olmaları ve sahiplerinin halka açılmak suretiyle şirket üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmekten korkuyor olmalarıdır. Bunun yanında KOBİ’lerin organizasyon yapısı ve muhasebe sistemlerinin halka açılmaya hâlihazırda uygun olmaması, gerçekten çok küçük olmaları ve halka açılmada birtakım sorunlarla karşılaşmaları ve bazı dezavantajlara sahip olmalarıdır (İMKB Konferans ve Panel Serisi, 2000: 44-45).

Ülke ekonomisinin gelişmesi açısından önemli bir konu olan halka açılma ile ilgili gerek işletmeler gerekse yatırımcılar açısından bazı sorunların varlığı süreci olumsuz etkilemektedir (Ceylan, 2001: 396–399).

Bunlar;

- a) İşadamlarının konu hakkında yeterli bilgi sahibi olmamaları;
- b) Geçmişte yaşanan kötü tecrübelerden kaynaklanan önyargılar;
- c) Sermaye piyasamızın gelişmekte olmasına bağlı olarak halka arzın başarısızlık riskini artırması;
- d) Halka arz sürecini destekleyecek uzman ve kurumların azlığı;
- e) Bürokratik işlemlerin fazla olması;
- f) Mali tablolara olan güvensizlik;
- g) Halka açılacak şirketlerin gerçek değerlerinin tam tespit edilememe olasılığı;
- h) İşletmelerin büyüme arzusu ve buna bağlı olarak kâr dağıtımında isteksiz olmaları;
- ı) Güncel, güvenilir ve yeterli bilgilerle kamunun beslenememesi;
- j) Çoğunlukla şahıs veya aile şirketi olan KOBİ sahiplerinin halka açılmaktan dolayı şirket üzerindeki hâkimiyetlerini kaybedebileceği korkusu;
- k) Şirketlerin organizasyon yapılarının ve muhasebe sistemlerinin halka açılmaya uygun olmaması;
- l) KOBİ’lerin çok küçük olmaları nedeniyle halka arz ettikleri hisselere sağlayacakları gelirlerin çok fazla anlam ifade etmeyebileceğidir.

Halka açılma sonucu şirkete yeni ortaklar katılacağı ve halka açılma yeni bir takım yasal yükümlülükler altına girmeyi gerektireceği için halka açılmanın kendine özgü maliyetleri olacaktır. Bu maliyetler parasal olabileceği gibi şirket sahipleri için psikolojik ve

geleneksel yükler şeklinde parasal olmayan maliyetlerde olabilir (Sancak, 1999: 7). Ülkemizde halka arzda istekli olunmamasının temel nedeni, özellikle şirket kontrolüne ilişkin endişe ve bilgi paylaşımının rekabette yaratacağı dezavantajdır (Canoğulları, 2010: 45). KOBİ'lerde hâkim olan "kimse bize karışmasın, hesap sormasın, şirketin yönetim hâkimiyeti yalnızca bizde olsun" düşüncesi ve KOBİ'lerin düzenli olarak denetimden geçmiş mali bilgilerini Sermaye Piyasası Kurulu ile kamuya açıklayacak olmaları bu kuruluşları halka açılmaktan uzaklaştırmaktadır (Öndeş ve Çatal, 2007: 305).

Kişi/kişilerin veya aile bireylerinin bir araya getirdikleri fonlarla faaliyete başlayan, dönem dönem başarı öykülerine konu olan ülke ekonomisinde yaşanan fırtına ve krizlerle tökezleyen ya da iflas eden, ülkemiz KOBİ'leri ayakta kalabilmek amacıyla geçici/hatalı araç ve yönetim anlayışları geliştirmiştir. Kayıtdışı, yönetmelik veya standartların gereklerini şekilsel olarak yerine getirme, vergiden kaçınma/kaçırma, sigortasız çalışan istihdam etme, kalifiye eleman istihdamına önem vermeme, kurumsallaşmanın önemini fark edememe, yetersiz muhasebe sistemi, vizyon ve misyon oluşturamama, kurum kültürü oluşturamama, yetersiz işletmecilik bilgisi, risk almayı sevmeme ve alışkanlık haline getirme, iç kontrol sistemi zayıflığı, maliyet muhasebesi sistemi oluşturamama, aşırı iyimser yatırım politikaları uygulama gibi başlıklarla sıralanabilecek konular ülkemiz KOBİ'lerinin dönem dönem de olsa karşılaştıkları sorunlar ve uyguladıkları politikalarıdır. Kısa vadede farkına varılmasa da bu sorun ve politikalar her biri KOBİ'ler açısından önemli olumsuzluklar doğurmaktadır.

Nasıl ki her ağaç dikildiğinde bir fidan ise bugün ulaştığı büyüklüklerle büyük işletme olarak nitelendirilen pek çok işletme geçmişte KOBİ olarak ekonomik faaliyetlerine başlamıştır. Tüm dünyayı pazar olarak kabul eden küresel ekonomik düzende ülkemiz

ekonomisinin % 98' ini oluşturan KOBİ'leri üretim teknolojisi, yönetim anlayışı ve finansal imkânlar açısından yeterli düzeydeki rakiplerle rekabete hazırlamak ekonomimizin geleceği açısından en önemli öncelik olmalıdır. Bu çerçevede; KOBİ'leri sermaye piyasasına çekmek için birçok spesifik konu üzerinde çalışılması gerekmektedir. Bunları aşağıdaki şekilde sayabiliriz: (http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/Bildiri_33.PDF, 15.11.2010).

- Halka açılacak KOBİ'lere uzun vadeli vergi avantajları sağlamak,
- Finansal danışmanlık hizmeti sunmak,
- KOBİ'ler için özel bir fon oluşturmak,
- Kurumsal yatırımcılara bu şirketlerin hisse senetlerini alma imkânları sağlamak,

Ülke ekonomisinin gelişmesi açısından önemli bir konu olan halka açılma ile ilgili gerek işletmeler gerekse yatırımcılar açısından bazı sorunların varlığı süreci olumsuz etkilemektedir.

- Halka arz yoluyla fon sağlamayı daha iyi tanıtmak,
- Sermaye piyasaları hakkında bilgilendirici toplantılar yapmak,
- Bürokratik işlemleri ve engelleri azaltmak,
- Küçük işletmelerin birleşerek oluşturacakları şirketlerle sermaye piyasasına gelmelerini sağlamak,
- Girişimcilik kültürünü geliştirmek.

İMKB ve SPK'nin son dönemlerde gerçekleştirmiş olduğu birçok girişim, regülatif değişiklikler, halka arz zirvele-

ri, KOBİ'lerin halka arz konusunda bilgilendirilmesi gibi teşviklerle, reel sektörün sermaye piyasalarına daha çok yakınlaşması beklenmektedir. KOBİ'lerin sermaye piyasasından daha fazla pay almalarını sağlamak amacıyla halka açılma yöntemlerinde ve alternatif fon toplamalarına ilişkin kolaylıklar sağlanarak, yeni ve alternatif pazarlar için borsa oluşturulmuştur (http://www.halkaarzseferberligi.com/custom/Data/sunumlar_bursa/muge_tuna.pdf). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), "Halka Arz Seferberliği" kapsamında yürütülen çalışmalara ivme kazandırmak, Avrupa Birliği'nde uygulanan minimum halka arz oranını (yüzde 25) sağlayacak şekilde halka açılmaları teşvik etmek, İstanbul Finans Merkezi Projesi Eylem Planı hedefleri arasında yer alan "Borsada şirket-

lerin halka açılması ve halka açıklık oranlarının artırılması" hedefine ulaşılmasını desteklemek amacıyla Kota Alma Ücret Tarifesi'nde indirim yapılmasını kararlaştırdı (<http://www.kobipostasi.net/2011/01/11/25-kurulus-yildonumunde-imkdbden-halka-acilacak-sirketlere-yuzde-25-kotasyon-ucreti-indirimi/>). Sana-yi ve Ticaret Bakanı Nihat Ergün, 04.02.2011 tarihli konuşmasında KOBİ'lerin borsaya gelmesinde ilk finansman maliyetinin hibe olarak KOSGEB tarafından karşılanacağını ve 2012 sonuna kadar herhangi bir kayıt ücreti alınmayacağını belirtti. Buna göre KOBİ'lerin halka arz çalışmalarında maliyetin, diğer şirketlere göre yüzde 90 azalacağını ve kalan yüzde 10'luk maliyetin KOSGEB tarafından karşılanacağını belirten Ergün, "Liste ücretleri ise bu uygulamaya paralel olarak onda bire çekilmiştir. İlk üç yıl boyunca İMKB tarafından herhangi bir ücret alınmayacaktır." diye konuştu. Ergün, İMKB bünyesinde KOBİ'lere yönelik oluşturulan, "Gelişen İşletmeler Piyasası" nda işlem göreceK KOBİ'lerin, zamanla gelişme göstermeleri halinde İMKB Hisse Senetleri Piyasası'nda da işlem görmeye başlamasının hedeflendiğine dikkat çekmiştir (http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/02/05/imkbye_girecek_kobinin_parasi_devletten).

3.1. KOBİ'ler Açısından Halka Açılmanın Yaratacağı Avantaj ve Dezavantajlar

Halka açılma KOBİ'lere birçok avantaj sağlamaktadır. Öncelikle KOBİ'ler hisse senetlerini primli tutar üzerinden halka arz etmek suretiyle alternatif finansman yöntemlerine göre daha ucuz ve uzun vadeli finansman kaynağı kullanmış olurlar ki böylece halka arz edilen hisse senetlerinin organize bir pazarda, şeffaflık içerisinde alınıp satılmasını sağlayarak hisse senetlerine likidite kazandırılarak mevcut ortaklara önemli bir imkân sağlar. Hisse senetleri borsada işlem gören şirketlerin çeşitli bilgileri, basın ve yayın organları vb yayın kuruluşları vasıtası ile yurtiçi ve yurtdışı yatırımcılara sürekli olarak ulaştırması, şirketin yurtiçi ve yurtdışında tanınmasına ve şirketlerin kurumsallaşmasına yardımcı olarak profesyonel yönetim anlayışı getirmektedir. Halka açık bir şirket, daha sonra tekrar "İkincil Halka Arz"a başvurmak suretiyle finansman imkânı sağlayabilirler. Hisselerin borsaya kote edilmesi ve borsada işlem görmesi durumunda firma değerinin ve hisse fiyatının belirlenmesini temin eder. Halka açılma şirketlerin riski dağıtmala-

rını sağlar. Kayıtlı sermaye sisteminin avantajlarından yararlanma imkânı elde edilir (<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=73&fn=73.pdf>). Şirketin uluslararası piyasalardan fon sağlamasını kolaylaştırır (Öndeş ve Çatal, 2007: 304). Şirketlerin riski dağıtmalarını sağlamaklar birlikte kayıtlı sermaye veya raf kayıt sisteminden yararlanılarak daha kolay ve düşük maliyetli sermaye artırımı imkânı elde edilir. Tahvil ve finansman bonusu gibi borçlanma senetleri ihraçlarında daha yüksek özkaynak hesaplaması yapılmasına olanak verir.

KOBİ'leri halka açılmadan uzaklaştıran ya da konuya karşı ilgisizliğe iten nedenler aşağıdaki şekilde sıralanabilir. Halka açılmanın maliyetinin yüksek, formalitesinin çok ve prosedürünün uzun olmasının yanında vergi mevzuatında halka açılmayı yeterince cazip kılacak düzenlemeler henüz gerçekleştirilememiştir. Diğer yandan halka açılma beraberinde firmalara kamuyu aydınlatma, kâr dağıtım zorunluluğu, mali tabloların bağımsız denetimi ve belirli aralıklarla ilanı, izahname ve sirküler düzenleme vb gibi uyulması gereken bazı ek yasal yükümlülükleri ve masraflar getirmektedir. Halka açılma ile KOBİ'ler yeni bir otoritenin gözetim ve denetimi altına girmekle beraber mevcut şirket ortaklarının yönetim ve denetim haklarının da kısıtlanması söz konusu olmakta bunun sonucu olarak da yönetim esnekliklerini kaybedebilmektedir. Hisse senetlerine yeterli talep olamaması durumunda, oluşacak kötü imaj ve prestij kaybı ve hisse senedi ihraç edecek şirketlere karşı yatırımcıların kararsız ve çekingen olmaları hisse senetlerine yeterli talep olmaması ve düşük fiyatlama korkusu mevcuttur. Şirket hisselerinin borsada oluşacak fiyatının gerçekçi olmayabileceği düşüncesi ortakları halka açılmanın şirket başarısını olumsuz yönde etkileyeceği sonucuna götürmektedir (<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=73&fn=73.pdf>).

4. Amaç ve Yöntem

Anket % 95 güven aralığı ve % 5 örneklem hatası esasına göre tesadüfi örnekleme metodu ile 20 Temmuz 2010 tarihi itibarı ile Konya merkezde faaliyet gösteren ve vergilemede ilk 100'e giren şirketlere yapılmıştır. Zaman, işlem maliyeti ve gerçekleştirilebilirlik açısından ideal evren yerine ulaşılabilir evren esas alınmıştır. Ankete toplam 40 işletme katılmıştır.

Anket, dört ana bölümden oluşmuştur. Anketin birinci bölümün-

de firmanın genel özellikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde firmaların sermaye yeterliliği ve artırımına ilişkin durumlarını ölçmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Üçüncü bölümde sorulan sorular ile firmaların finansal politikalarına ilişkin durumlarını belirlenmeye çalışılmıştır. Dördüncü ve son bölümde sorulan sorularla da çalışmanın asıl amacına yönelik olarak firmaların halka açılma ile ilgili durumlarını ölçme amacını gütmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen veriler SPSS 16.0 istatistik paket programında analiz edilmiştir. Ankette özel bilgileri elde etmek için de beşli Likert ölçeğine göre sorular sorulmuştur.

5. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde anket katılımcılarının genel özelliklerine göre dağılımlarına yer verildikten sonra, firmaların sermaye durumları, finansal politikaları ve halka açılmaya yönelik düşünceleri incelenmiştir.

5.1. Firmaların Genel Özellikleri

Anketin ilk bölümünde öncelikle firmaların hukuki yapılarını belirlemeye yönelik bir soru sorulduktan sonra faaliyette buldukları sektör, kaç yıldır bu sektörde faaliyet gösterdikleri, kuruluş sermayeleri, ortak sayıları ve çalışan sayılarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1’de verilen sonuçlara göre anket çalışmasına katılan 40 firmanın 1, 25’i (% 62,5) Anonim Şirket, 14’ü (% 35) Limited Şirket ve 1’i (% 2,5) kolektif şirkettir. Ankete katılan firmaların faaliyette buldukları sektörlere göre dağılımı incelendiğinde, ön plana iki sektör çıkmaktadır. Bunlarda otomotiv (% 22,5) ve inşaat (% 17,5) sektörüdür. Bu iki sektörde faaliyet gösteren firmalar, ankete katılan firmaların % 40’ını oluşturmaktadır. Geri kalan ise tabloda gözüktüğü üzere çeşitli sektörlere dağılmaktadır. Ankete katılan firmaların % 35’inin kuruluş sermayelerinin 250.000TL ve altında, % 27,5’inin 501.000 – 1.000.000TL aralığında, % 2’sinin 1.000.001 – 5.000.000TL aralında ve % 2’sinin ise 5.000.001 – 10.000.000TL olduğu görülmüştür. Katılımcıların % 20’si ise etik yönünden bu soruya cevap vermemiştir. Firmaların % 30’unun 1-10, % 35’inin 11-20, % 20’sinin 21-30, % 12,5’inin 31-40 ve % 2,5’inin 50 yıldır faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir.

1. Bu kısımdan sonra sonuçların sadece yüzde (%) dağılımları verilecektir.

1. Hukuki Yapı			3. Kuruluş Sermayeniz		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Anonim şirket	25	62,5	0-250 Bin TL	14	35,0
Limitet şirket	14	35,0	251-500 Bin TL	3	7,5
Kolektif şirket	1	2,5	501-1 Milyon TL	11	27,5
Total	40	100,0	1-5 Milyon TL	2	5,0
2. Sektör					5-10 Milyon TL
	Sayı	Yüzde	Cevap Vermeyen	8	20,0
Gıda	1	2,5	Total	40	100,0
İnşaat	7	17,5	4. Faaliyet Gösterilen Yıl		
Tekstil	1	2,5		Sayı	Yüzde
Otomotiv	9	22,5	1-10	12	30,0
Ambalaj	1	2,5	11-20	14	35,0
Makine-kimya	2	5,0	21-30	8	20,0
Diğer	19	47,5	31-40	5	12,5
Total	40	100,0	50 ve üzeri	1	2,5
			Total	40	100,0

Tablo 1: Firmaların Hukuki Yapıları, Faaliyet Gösterdikleri Sektör, Kuruluş Sermayesi ve Faaliyet Gösterdikleri Yıllara Göre Dağılımı

Ankete katılan işletmelerin, ortak sayısı, çalışan sayısı ve yönetimini nasıl yapıldığının tespiti ile ilgili olarak sorulan sorulara vermiş oldukları cevapların dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır. Buna göre firmaların % 92,5’i 5 ortak, % 5’i 6–10 arası ortak ve % 2,5’i ise 26–100 arasında ortakla faaliyet göstermektedir. Firmaların % 67,5’i aile üyeleri tarafından, % 15’i ortaklar tarafından, % 5’i profesyonel yöneticiler tarafından ve % 12,5’i aile üyeleri – profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmektedir. Anket çalışmasına katılan 40 firmanın % 5’inin 10’dan az, % 37,5’inin 10–50 arası, % 27,5’inin 51–100 arası, % 12,5’inin 101–250 arası ve % 17,5’inin 251 ve üstünde çalışanı olduğu görülmüştür.

5. Ortak sayısı			7. Çalışan işçi sayısı		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
1-5	37	92,5	10’dan az çalışan	2	5,0
6-10	2	5,0	10-50 arası	15	37,5
26-100	1	2,5	51-100 arası	11	27,5
Total	40	100,0	101-250 arası	5	12,5
6. Yönetim yapınız			251 ve üstü	7	17,5
	Sayı	Yüzde	Total	40	100,0
Aile üyeleri	27	67,5			
Ortaklar	6	15,0			
Profesyonel Yöneticiler	2	5,0			
Aile Üyeleri – Profesyonel yöneticiler	5	12,5			
Total	40	100,0			

Tablo 2: Firmaların Ortak Sayısı, Yönetim Yapısı ve Çalışan Sayısına Göre Dağılımı

5.2. Firmaların Sermaye Yeterliliğine İlişkin Durumları

Bu bölümde firmaların sermaye yeterliliğine ilişkin olarak firmaların sermaye yetersizliği çekip çekmediği, kaynak gereksinimlerini karşılama şekilleri ve sermaye yetersizliğinin etkileri sorulmuştur. Bu sorulara ilişkin sonuçlar Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'te verilmiştir.

8. Sermaye yetersizliği çekme (cevabınız hayır ise 10.soruya geçiniz.)		
	Sayı	Yüzde
EVET	3	7,5
HAYIR	37	92,5
Total	40	100,0

Tablo 3: Sermaye yeterliliği

9. Kaynak gereksiniminin karşılandığı alanlar												
	1		2		3		4		5*		TOPLAM	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1 Piyasa	21	52,5	4	10,0	4	10,0	5	12,5	6	15,0	40	100,0
2 Ortaklar	20	50,0	5	12,5	5	12,5	7	17,5	3	7,5	40	100,0
3 Bankalar	19	47,5	5	12,5	4	10,0	8	20,0	4	10,0	40	100,0
4 Özkaynaklar	6	15,0	1	2,5	5	12,5	10	25,0	18	45,0	40	100,0

Tablo 4: Kaynak Gereksinimi Karşılama Şekli * (5) En Çok, (4) Çok, (3) Orta Derecede, (2) Az, (1) En Az

10. Sermaye Yetersizliğinin Etkilerini Faktörler Açısından Değerlendirilmesi														
	1		2		3		4		5*		KAYIP		TOPLAM	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1 Yeni yatırımlar yapmamızı engellemekte			1	2,5			2	5,0			37	100,0	40	100,0
2 Müşterilere uygun vade tanımamızı engellemekte			1	2,5			2	5,0			37	100,0	40	100,0
3 Kar dağıtımını engellemekte	2	5,0					1	2,5			37	100,0	40	100,0
4 Borçların zamanında ödenmesini güçlendirmekte	1	2,5					2	5,0			37	100,0	40	100,0
5 Satışların vadesini uzatmamızı ve rekabetten yararlanmamızı engellemekte	1	2,5					2	5,0			37	100,0	40	100,0
6 Artan talebi karşılamak için iş hacminin arttırılmasını engellemekte					2	5,0	1	2,5			37	100,0	40	100,0
7 Yüksek tutarlardaki alışlarımızı ve alış iskontolarından yararlanmamızı engellemekte			1	2,5	2	5,0					37	100,0	40	100,0

Tablo 5: Sermaye Yetersizliğinin Etkileri

* (5) Çok Etkili, (4) Etkili, (3) Orta Derecede Etkili, (2) Az Etkili, (1) Etkisiz

Ankete katılan 40 firmaya sermaye yetersizliği çekip çekmedikleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre % 92,5'i bu soruyu hayır şeklinde cevaplarken % 7,5'i ise evet şeklinde cevaplandırmıştır. Firmalara sorulan kaynak gereksinimlerinin nereden karşılandığı sorusuna verilen cevaplara bakıldığında en çok karşılanan alanın özkaynaklar (% 45) ve en az karşılanan alanın ise ortaklardan olduğu görülmektedir. Çünkü firmaların özkaynak ile finansman yoluna gitmeleri, kendilerine ek sermaye maliyeti ve sabit bir ödeme yükü getirmemenin yanında, firmanın yönetim ve denetiminin kaybedilmesi gibi sıkıntıları da ortadan kaldırmaktadır.

Sermaye yetersizliği çeken 3 firmadan alınan sonuçlara göre sermaye yetersizliğinin en önemli etkisinin, artan talebi karşılamak için iş hacminin arttırılmaması olduğu (% 2,5) dolayısıyla bu firmaların rekabet gücünün yetersiz kaldığı görülmektedir. En az etkili olan unsurun ise yüksek tutarlardaki alışları ve alış iskontolarından yararlanmayı engellemesi olduğu görülmüştür.

5.3. Firmaların Sermaye Artırımına İlişkin Durumları

Bu kısımda son sermaye artırım dönemi ve tutarı, sermaye artırımının nasıl gerçekleştirildiği firmalara sermaye artırımına gittilerse veya gitmek isterlerse buna etken olan veya olacak faktörler ve sermaye artırımına gittilerse veya gideceklerse bunu hangi yolla gerçekleştirmeyi düşündüklerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8 ve Tablo 9'daki gibidir.

	11. Son Sermaye Artırım Dönemi			12. Son Sermaye Artırım Tutarı		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde	
2003	1	2,5		100 Bin TL	3	7,5
2004	3	7,5		250 Bin TL	1	2,5
2005	1	2,5		500 Bin TL	2	5,0
2006	3	7,5		1 Milyon TL	8	20,0
2007	2	5,0		1,5 Milyon TL	3	7,5
2008	8	20,0		5 Milyon TL	3	7,5
2009	11	27,5		10 Milyon TL	6	15,0
2010	4	10,0		20 Milyon TL	2	5,0
Kayıp	7	17,5		70 Milyon TL	2	5,0
Total	40	100,0		1,5 Milyar TL	1	2,5
				3,5 Milyar TL	1	2,5
				7 Milyar TL	1	2,5
				Sermaye Artırımına Gitmeyen Firmalar	7	17,5
				Total	40	100,0

Tablo 6: Son Sermaye Artırım Dönemi ve Tutarı

Ankete katılan 40 firmadan 7'si (% 17,5) sermaye artırımını yapmadığı için bu soruyu cevaplamamıştır. Bu nedenle burada 33 firmanın geçerli yüzde değerleri dikkate alınmıştır. Tablo 6'dan alınan sonuçlara göre katılımcı firmaların % 2,5'i 2003, % 7,5'i 2004, % 2,5'i 2005, % 7,5'i 2006, % 5'i 2007, % 20'si 2008, % 27,5'i 2009 ve % 17,5'i 2010 yılında sermaye artırımına gitmişlerdir.

Ankete katılan 40 firmadan 33'ünün son sermaye artırım tutarı şu şekilde karşımıza çıkmıştır. Toplam içindeki oranları % 2,5 olan sermaye artırımları 250 bin ve 1,5, 3,5 ve 7 milyar TL'dir. Sermaye artırımları 500 bin, 20 milyon ve 70 milyon TL olanların toplam içerisindeki ağırlıklarının % 5'er olduğu görülmüştür. 33 firmadan 100 bin, 1,5 milyon ve 5 milyon TL artırım yapanların oranları ise % 7,5'dir. Diğer firmaların sermaye artırımlarının ise % 15'i 10 milyon ve % 20'si 1 milyon TL olduğu görülmüştür.

13. Sermaye artırımınız nasıl gerçekleştirildi?		
	Sayı	Yüzde
FİİLİ VARLIK GİRİŞİ	24	60,0
YENİ ORTAK ALIMI	3	7,5
DİĞER	6	15,0
Sermaye Artırımına Gitmeyen Firmalar	7	17,5
Total	40	100,0

Tablo 7: Sermaye Artırım Şekli

Katılımcı firmalara sermaye artırımlarının nasıl gerçekleştirildiği sorulmuştur. Burada yine 7 firmanın sermaye artırımına gitmediği dikkate alınarak 33 firmanın geçerli yüzdesi dikkate alınmıştır. Çıkan sonuçlara göre katılımcıların % 60' ı fiili varlık girişi, % 7,5' i yeni ortak alımı ve % 15' i diğer yöntemlerle sermaye artırımına gitmiştir. Bu durum Tablo 4' te yer alan ortak sayılarının çoğunluğunun (% 92,5) 5 ortakta kalmasını açıklamaktadır. Buradan çıkan profile göre firmaların ortak sayısını artırmanın mevcut ortaklara getireceği dezavantajlardan kaçındıkları söylenebilir.

14. Sermaye artırımına gittiyseniz veya gidecekseniz hangi yolla gerçekleştirilmeyi tercih edersiniz?		
	Sayı	Yüzde
İç kaynaklarla yapılan Bedelsiz Sermaye artırım	37	92,5
Bedelli Sermaye artırım	1	2,5
Yeni ortak alımı	1	2,5
Diğer	1	2,5
Total	40	100,0

Tablo 8: Sermaye Artırımının Gerçekleştirilme Tercih

Ankete katılan firmalara sermaye artırımlarını hangi yolla gerçekleştirmeyi tercih ettikleri sorulmuştur. Çıkan sonuçlara göre katılımcılar % 92,5' lik bir sonuç ile en çok iç kaynaklarla yapılan bedelsiz sermaye artırımını tercih etmektedir. Firmalar bedelsiz sermaye artırımına giderken, emisyon primi ile iştirak ve duran varlık satış kârı kalemlerinden yapılan sermaye artırımlarının şirkete sağladığı vergi avantajından ve enflasyon karşısında erimiş olan sermayelerini güncellemeden faydalanmayı amaçlamaktadır. Katılımcıların diğer önermelere verdiği cevaplara bakıldığında ise % 2,5' i şirket ortaklarından ek fon temin ederek yapılan bedelli sermaye artırımını, % 2,5' i yeni ortak alımı ve % 2,5' i diğer yöntemlerle sermaye artırımını gerçekleştirmeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

15. Sermaye artırımına gittiyseniz veya gitmek isterseniz gitmenizdeki etken olan veya olacak faktörleri değerlendiriniz.

	Önem Derecesi	1		2		3		4		5*		TOPLAM	
		F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1	Faaliyetlerin artması sonucu ortaya çıkan sermaye yetersizliğini ortadan kaldırmak			5	12,5	5	12,5	25	62,5	5	12,5	40	100,0
2	Oluşabilecek şirket içi ve dışı risklere karşı korunmak			7	17,5	6	15,0	23	57,5	4	10,0	40	100,0
3	Maddi duran varlık yatırımlarını finanse etmek	4	10,0	4	10,0	9	22,5	19	47,5	4	10,0	40	100,0
4	Fırsatları değerlendirmek	3	7,5	5	12,5	7	17,5	22	55,0	3	7,5	40	100,0
5	Rekabet gücünü artırmak	5	12,5	11	27,5	12	30,0	11	27,5	1	2,5	40	100,0
6	Yeni yatırımlar için veya şirketin faaliyetlerinin reel büyümesi sonucu gereken fon ihtiyacının gidermek	11	27,5	16	40,0	8	20,0	4	10,0	1	2,5	40	100,0
7	Kredi kurumlarınca dikkate alınan finansal oranlarda yeterlilik sağlamak	10	25,0	15	37,5	11	27,5	4	10,0			40	100,0

Tablo 9: Sermaye Artırımına Etken Olan Faktörler

* (5) Çok Etkili, (4) Etkili, (3) Orta Derecede Etkili, (2) Az Etkili, (1) Etkisiz

Firmaların sermaye artırımına etken olan faktörlerin önem derecesini ölçmek üzere 7 adet önerme sorulmuştur. Bu sorulara veri-

len cevaplara bakıldığında firmaların tamamı, işletme sermayesinin yetersizliğini ve oluşabilecek şirket içi ve dışı risklere karşı korunmanın, sermaye artırma nedenini etkileyen en etkili faktörler olduğu görülmektedir. Firmaların bu seçenekleri en etkili faktörler olarak görmelerinin sebebi işletme sermayesinin yetersiz ve kısa vadeli borçlarını ödeyememe firma açısından çok yüksek bir maliyet ortaya çıkaracak olmasıdır. Dolayısıyla firma tam kapasite ile çalışamayacak, üretimde kesintiler oluşacak ve siparişler karşılanamayacağı için satış fırsatları kaçırılacaktır. Firmalar açısından, yeni yatırımlar için veya şirketin faaliyetlerinin reel büyümesi sonucu gereken fon ihtiyacının gidermenin, % 27,5 ile en etkisiz faktör olduğu ortaya çıkmıştır.

5.4. Firmaların Finansal Politikalarına İlişkin Durumları

Ankete katılan firmaların finansal politikalarını görmek amacıyla katılımcılara firmada ayrı bir finansman departmanının olup olmadığı, finansman politikalarıyla ilgili ayrı bir danışmanlık kuruluşundan danışmanlık hizmeti alıp almadıkları ve danışmanlık hizmeti alıyorsa bunu hangisinden ne seviyede aldıkları soruldu. Alınan sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

16. Finansman Departmanı		
	Sayı	Yüzde
Evet	21	52,5
Hayır	19	47,5
Total	40	100,0
17. Danışmanlık hizmeti		
	Sayı	Yüzde
Evet	14	35,0
Hayır	26	65,0
Total	40	100,0

Tablo 10: Finansman Departmanının Varlığı ve Danışmanlık Hizmeti Alınması

Katılımcı firmalara yöneltilen "Şirketinizde ayrı bir finansman departmanı bulunuyor mu?" sorusuna katılımcıların % 52,5'i evet, % 47,5'i ise hayır şeklinde cevap vermiştir. Anket sonuçlarına göre firmaların % 35'i herhangi bir danışmanlık kuruluşundan danışman-

lık hizmeti alıyor musunuz sorusuna evet, % 65'i ise hayır cevabını vermiştir.

18. Danışmanlık Hizmeti															
	1		2		3		4		5*		ALMAYANLAR		TOPLAM		
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
1	Banka ve Finans Kuruluşları	3	7,5			1	2,5	7	17,5	3	7,5	26	100,0	40	100,0
2	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir	12	30,0							2	5,0	26	100,0	40	100,0
3	Mali danışmanlık şirketi	9	22,5			1	2,5	3	7,5	1	2,5	26	100,0	40	100,0
5	Bağlı olunan şirket	12	30,0			1	2,5			1	2,5	26	100,0	40	100,0
6	Bağımsız denetim şirketi	13	32,5							1	2,5	26	100,0	40	100,0
7	Aracı kurum	12	30,0			1	2,5	1	2,5			26	100,0	40	100,0

Tablo 11: Danışmanlık Hizmetinin Kimden Alındığı

* (5) En Çok, (4) Çok, (3) Orta Derecede, (2) Az, (1) En Az

Danışmanlık hizmetinin kimden alındığı sorusu sadece danışmanlık hizmeti alan 14 firmaya yöneltilmiştir. Tablo 11'de görülen sonuçlara göre katılımcıların en çok hizmet aldığı yerin % 7,5 ile bankalar ve finans kuruluşları ve en az hizmet alınan yerin ise aracı kurumlar olduğu görülmüştür.

5.5. Firmaların Halka Açılma İle İlgili Durumları

Anketin son bölümünde firmaların halka açılma ile ilgili durumlarına ulaşabilmek amacıyla farklı sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplara göre bazı sorular firmalar tarafından cevaplanmamıştır. Bu bölümde deneklere ilk olarak şirketlerinin halka açık olup olmadığı, halka açık değilse şu anda çalışma yapılıp yapılmadığı, halka açılma süreci ile ilgili çalışmalarının durumu, sermayelerinin ne kadarlık kısmını halka açmayı düşündükleri, halka açılma planları, halka açılmama ve açılma sebepleri sorulmuştur. Buna sorulara ilişkin sonuçlar Tablo 12,13,14 ve 15'de verilmiştir.

19. Şirketiniz halka açık mı?			21. Çalışma Durumu		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Evet	2	5,0	Danışman firmalarla görüşme	1	2,5
Hayır	38	95,0	22. Halka açılacak sermaye		
Total	40	100,0		Sayı	Yüzde
20. Halka açılma ile ilgili çalışma			%5-10	1	2,5
	Sayı	Yüzde	Halka açılmayı Düşünmeyen Firmalar	37	5
Evet	1	2,5	Total	38	100,0
Hayır	37	97,5			

Tablo 12: Şirketin Halka Açıklığı, Halka Açılma İle İlgili Çalışma ve Sermaye Durumları

Ankete katılan 40 firmadan % 5'i halka açık iken kalan % 95'i ise halka açık olmadığını belirtmiştir. Ankete katılan 2 firma zaten halka açık olduğu için "halka açık değilseniz şu anda halka açılma ile ilgili çalışma yapıyor musunuz?" sorusuna 38 katılımcı cevap vermiş ve bunlardan sadece 1 tanesi halka açılma ile ilgili çalışma yaptığını belirtmiştir. Halka açılmayı düşünen tek firmanın "Halka açılma süreci ile ilgili çalışmanızın durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?" sorusuna cevabı danışman firmalarla görüş-

me halinde olduklarıdır. Aynı firma halka açıldığında ise sermayesinin % 5-10'luk kısmını halka açmayı düşündüğünü belirtmiştir.

23. Halka açılma planınız aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		
	Sayı	Yüzde
Hiçbir zaman halka açılmayı düşünmüyoruz	33	82,5
Ekonomik ve hukuki zorunluluklara bağlı	-	-
Önümüzdeki 5 yıllık süreçte düşünmüyoruz	3	7,5
Şirketimizce belirlenmiş olan yılda açılmayı düşünmüyoruz	2	5,0
Halka Açık Şirket	2	5,0
Total	40	100,0

Tablo 13: Şirketin Halka Açılma Çalışmaları

Halka açık olmayan 38 firmanın halka açılma planlarını ölçmek amacıyla sorulan "Halka açılma planınız aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?" sorusuna katılımcı firmaların % 86,8'i hiçbir zaman halka açılmayı düşünmediğini, % 7,9'u gelecekteki 5 yıllık süreçte ve % 5,3'ü şirket tarafından belirlenen yılda halka açılmayı düşündüğünü belirtmiştir.

24. Lütfen halka açılmama sebeplerinizi katılım düzeyinize göre işaretleyiniz.															
		1		2		3		4		5*		Halka açık veya Halka açılmayı Düşünen Firmalar		TOPLAM	
		F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1	Düzenli bilgi verme mecburiyeti zorluklar getirmektedir. (SPK, İMKB vb kurumlara)					12	36,4	13	39,4	8	24,2	7	100,0	40	100,0
2	Hisse senetlerine yeterli talebin olmaması prestij kaybına sebep olur			1	3,0	9	27,3	16	48,5	7	21,2	7	100,0	40	100,0
3	Karar almak güçleşir					10	30,3	18	54,5	5	15,2	7	100,0	40	100,0
4	Finansman açısından faydalı değildir	1	3,0	1	3,0	11	33,3	15	45,5	5	15,2	7	100,0	40	100,0
5	İlk defa ihraç edilen hisse senetleri yeterince talep görmemektedir.					11	33,3	18	54,5	4	12,1	7	100,0	40	100,0
6	Yeni düzenleme ve kurallara tabi olmak maliyetleri artırabilir.					16	48,5	13	39,4	4	12,1	7	100,0	40	100,0
7	Halka açılma formaliteleri çok fazladır					11	33,3	19	57,6	3	9,1	7	100,0	40	100,0
8	Şirket sahipliğini kısmen de olsa azaltır	1	3,0	4	12,1	13	39,4	12	36,4	3	9,1	7	100,0	40	100,0
9	Yeterli fon toplamak mümkün değildir			1	3,0	14	42,4	16	48,5	2	6,1	7	100,0	40	100,0
10	Borsada belirlenecek fiyat şirket değerini yansıtmayabilir					17	51,5	14	42,4	2	6,1	7	100,0	40	100,0
11	Şirketin organizasyon yapısı ve muhasebe sistemi halka açılmaya uygun değildir			2	6,1	7	21,2	23	69,7	1	3,0	7	100,0	40	100,0
12	Şirket üzerindeki hâkimiyetimizi kaybedebiliriz			3	9,1	10	30,3	19	57,6	1	3,0	7	100,0	40	100,0
13	Vergi düzenlemeleri halka açılmayı yeterince cazip kılmamaktadır					17	51,5	15	45,5	1	3,0	7	100,0	40	100,0
14	Halka açılma giderleri çok fazladır					20	60,6	12	36,4	1	3,0	7	100,0	40	100,0

Tablo 14: Şirketlerin Halka Açılmama Sebepleri

*(5) Kesinlikle Katılıyorum, (4) Katılıyorum, (3) Orta Derecede Katılıyorum, (2) Katılmıyorum, (1) Kesinlikle Katılmıyorum

33 firmanın hiçbir zaman halka açılmayı düşünmüyoruz cevabı üzerine Tablo 14' de sonuçları verilen halka açılmama sebeplerine ilişkin önermeler sadece bu firmalara yöneltilmiştir. Tablodan çıkan sonuçlara bakıldığında, ilk üç sırada gelen sebeplerin sırasıyla “düzenli bilgi verme mecburiyeti zorluklar getirmektedir” (% 24,2), “hisse senetlerine yeterli talebin olmaması prestij kaybına sebep olur” (% 21,2) ve “karar almanın güçleşmesi” (% 15,2) olduğu görülmüştür. Halka açılmama nedenleri arasında en az etkili iki faktör ise sırasıyla, “şirket sahipliğini kısmen de olsa azaltır” (%

3 kesinlikle katılmıyorum, % 12,1 katılmıyorum) ve “şirket üzerindeki hâkimiyetimizi kaybederiz” (% 9,1) önermesi olmuştur. Firma üzerindeki sahiplik ve şirket üzerindeki hâkimiyeti kaybetme konusu, firmada karar almanın güçleşeceği gibi faktörlerin yanında, halka açılmanın firmaya ek yükümlülükler ve maliyetler getirmesi, bu sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının işletme prestijini olumsuz etkileyeceği, beklenen yararın sağlanamaması, vergisel açıdan halka açılmanın yeterince cazip olmaması gibi faktörler, firmaları halka açılmada engelleyici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

25. Lütfen halka açılma sebeplerinizi aşağıdaki faktörler açısından değerlendiriniz.

		1		2		3		4		5*		Halka Açılmayı Düşünmeyen Firmalar		TOPLAM	
		F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1	3. şahısların gözünde prestij ve güven kazanma							7	100,0			33	100,0	40	100,0
2	Kurumsal yönetim imkânlarından faydalanmak					1	14,3	6	85,7			33	100,0	40	100,0
3	Sermaye maliyetinin azaltılması			1	14,3	1	14,3	5	71,4			33	100,0	40	100,0
4	Borçlanma gibi şirkete belirli bir vadede anapara ve faiz yükü getirmemesi					3	42,9	4	57,1			33	100,0	40	100,0
5	Riskin dağılmasının sağlanması					4	57,1	3	42,9			33	100,0	40	100,0
6	Şeffaflık					4	57,1	3	42,9			33	100,0	40	100,0
7	Firma değeri ve pay fiyatının belirlenmesi			1	14,3	3	42,9	3	42,9			33	100,0	40	100,0
8	Kamuyu doğru ve zamanında bilgilendirme			1	14,3	4	57,1	1	14,3	1	14,3	33	100,0	40	100,0
9	Nominal değer üzerinde fiyatla hisse satışı sağlamak					6	85,7	1	14,3			33	100,0	40	100,0
10	Emisyon priminden faydalanmak					6	85,7	1	14,3			33	100,0	40	100,0

Tablo 15: Şirketlerin Halka Açılma Sebepleri

*(5) Kesinlikle Katılıyorum, (4) Katılıyorum, (3) Orta Derecede Katılıyorum, (2) Katılmıyorum, (1) Kesinlikle Katılmıyorum

Halka açılmayı düşünmeyen 33 firma dışında halka açık olan ve açılmayı düşünen firmalara sorulan “Lütfen halka açılma sebeplerinizi katılım düzeyinize göre işaretleyiniz” sorusuna verilen cevaplarda katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum önermelerinin toplamına bakıldığında halka açılma nedenleri arasında en etkili üç faktör, % 100 ile “3. şahısların gözünde prestij ve güven kazanma”, “kurumsal yönetimin imkanlarından faydalanmak” (% 85,7) ve % 71,4 ile “sermaye maliyetinin azaltılması” olarak ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerle birlikte, halka açılmanın şirkete borçlanma da olduğu gibi bir anapara ve faiz yükü getirmemesi, riskin dağıtılması, firma değerini ve pay fiyatının belirlenmesi gibi faktörlerde firma-

ların halka açılmasında etkili olan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. En az etkili faktörler ise % 14,3 ile “Nominal değer üzerinde fiyatla hisse satışı sağlamak ve Emisyon priminden faydalanmak” olmuştur.

Sonuç

Bir özsermaye ile finansman tekniği olan halka arz şirketler için pek çok avantaj ve dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Halka arz işleminde şirketlerin finansal durumlarını güçlendirmeleri, likiditelerini arttırmaları, hisse senetlerinin pazar değerlerinin belirlenmesi, şirket imajının güçlenmesi, hissedar değerinin artması, gibi pek çok avantaj söz konusudur.

Firmalar halka açılmada ise bir dizi endişe taşımaktadır. Bu endişeler, halka açılma maliyetinin yüksek ve prosedürünün uzun olması, yeni bir otoritenin denetimi altına girmek, vergi düzenlemelerinin halka açılmayı yeterince cazip kılmaması, şeffaf yönetim gerekliliği ve halka açılmanın şirket başarısına olumlu etkisinin olmayacağı şeklinde sıralanmaktadır.

Anket çalışmasının dört ana bölümünden ilkinde firmaların genel özellikleri, ikinci bölümünde sermaye yeterlilikleri ve sermaye artırımına ilişkin durumları, üçüncü bölümde finansal politikaları ve son bölümde de halka açılma ile ilgili durumları ölçülmüştür.

Anketin ikinci bölümünde yöneltilen sermaye yeterliliğine ilişkin sorulardan çıkan sonuçlara göre cevaplayıcı firmaların % 92,5'i sermaye yetersizliği çekmemekte ve kaynak gereksinimlerinin büyük bir kısmını özkaynaklardan (% 45) sağlamaktadırlar. Sermaye yetersizliği çeken firmaların (% 7,5) ise en çok etkilendiği durumun artan talebi karşılamak için iş hacminin artırılmaması olduğu (% 2,5) görülmektedir. 2003-2010 yılları arasında katılımcı 40 firmadan 33'ü sermaye artırımına gitmiştir. Bu 33 katılımcı firmanın % 40 gibi büyük bir çoğunluğu sermaye artırımlarını fiili varlık girişi ile gerçekleştirmiş ve % 70'i de iç kaynaklarla yapılan bedelsiz sermaye artırımını tercih etmiştir. Firmaların sermaye artırımındaki en önemli etken ise işletme sermayesinin yetersizliğini ortadan kaldırmak olmuştur.

Firmaların finansal politikalarını belirlemek amacı ile kendilerine üç adet soru yöneltilmiştir. Buna göre firmaların % 21'inde finansman departmanı bulunmakta ve % 14'ünde danışmanlık hizmeti almaktadır. En fazla danışmanlık hizmeti alınan kurumun da bankalar (% 7,5+17,5) olduğu görülmektedir.

Çalışmada firmaların halka açılma ile ilgili durumlarına bakıldığında sadece 2 firmanın halihazırda halka açık olduğu tespit edilmiştir. Kalan 38 firmadan da sadece 1'i halka açılma ile ilgili olarak danışman firmalarla görüşme aşamasındadır ve sermayelerinin % 5 ile 10' u arasında bir kısmı halka açmayı düşünmektedirler. Diğer

37 firmadan ise 33'ü hiçbir zaman halka açılmayı düşünmemektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki zaten çalışmaya katılan firmaların 27'si aile şirketi olduğundan firmalar tutucu bir yapı izlemekte ve şirket yönetiminin kaybedilmesi, kâr paylaşımında yaşanacak sıkıntılar ve denetim artışı olacağı gibi endişeler taşımaktadırlar.

Firmalara halka açılma ve açılmama sebeplerine ilişkin toplamda 26 önerme yöneltilmiştir. Halka açılmama sebeplerine ilişkin soruları hiçbir zaman halka açılmayı düşünmeyen 33 firma cevaplamıştır. Halka açılmama sebeplerinin en önemlilerinin sırasıyla "düzenli bilgi verme mecburiyeti zorluklar getirmektedir" (% 24,2), "hisse senetlerine yeterli talebin olmaması prestij kaybına sebep olur" (% 21,2) ve "karar almanın güçleşmesi" (% 15,2) olduğu görülmüştür. Halka açılma sebepleri ile ilgili önermeler ise halka açılmış veya önümüzdeki dönemlerde halka açılmayı planlayan 7 firmaya yöneltilmiştir. Halka açılma sebeplerinden en önemlileri ise sırasıyla % 100 ile "3. şahısların gözünde prestij ve güven kazanma", "kurumsal yönetimin imkanlarından faydalanmak" (% 85,7) ve % 71,4 ile "sermaye maliyetinin azaltılması" olarak ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda; çalışma sonuçları dikkate alındığında, halka açık olan firmalara vergi avantajı sağlanması, yönetimi kaybetme endişesi olan KOBİ'ler için uygun bir araç olan Oydan Yoksun Hisse Senedinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Firmalar kurumsallaşma ile ilgili olarak bilinçlendirilmeli ve kurumsallaşmanın faydaları kendilerine anlatılmalıdır. Firmalar hisse senedi piyasalarından yararlanmasının sadece o şirkete ve piyasaya değil ülke ekonomisinin tamamına katkı sağlayacak bir unsur olduğu konusunda bilinçlendirilmelidirler.

Kaynakça

Akdış Muhammet ve Sabahat Bayrak (2000). "Türkiye'de KOBİ'lerin Genel Görünümü ve Finansal Krizlere Dayanıklılığı:5 İli Kapsayan Bir Araştırma", Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:6. ss.13-44.

Aras, G. ve A. Müslümov. (2001). "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde KOBİ'lerin Yeri: Finansman, Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri." 21.Yüzyılda Kobi'lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Sempozyumu, Kıbrıs, Ocak 2001, http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/Bildiri_33.PDF, 15.11.2010

Ceylan, A, (2001). İşletmelerde Finansal Yönetim, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları

Çelik, A., Göksu, N., Bilginer, M., ve Fettahlıoğlu Ö., (1997), Yeni Stratejiler Karşısında KOBİ'ler, Kahraman Maraş Ticaret ve Sanayi Odası, Kahraman Maraş: Yaşar Ofset

Çolakoğlu, M.H. (2002), "KOBİ Rehberi", Ankara: TOBB ve KOSGEB Ortak Yayını, No.359

Güler, S.ve B. Taner (2008). "Dünyada KOBİ Borsaları ve Türkiye'de KOBİ Borsasının Oluşumuna Yönelik Uygulamalar". Ege Akademik Bakış, Sayı:2. Cilt: 8. ss.519-540

H. Yunus TAŞ (2010). "Türkiye'de KOBİ'lerin Sosyo - Ekonomik Etkileri", Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı:33. ss. 165-180

Halka Açılma, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-10, Ankara, Mart 2007

Kobilerin Sermaye Piyasasına Katılımı, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İMKB Konferans ve Panel Serisi, 4-19 Nisan 2000

Kocabıyık Turan ve M.Akif ALTUNAY (2008). "Artan Rekabet Ortamında Kobi'lerin Sorunları ve Buna İlişkin Bir Araştırma", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:25. Sayı:22. ss. 743-761

Korkmaz, S. (2003). "KOBİ'lerin Pazarlama ve Finansman Sorunlarının Çözümünde Risk Sermayesinin Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma", Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 2

Öndeş, T. Ve F. Çatal. (2007). "Doğu Anadolu Bölgesinde KOBİ'lerin Halka Açılmama Nedenleri Üzerine Amprik Bir Araştırma." Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:2. Cilt:10 .ss. 301-318 *

Sancak, İ.E. (1999). "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Halka Açılma Olanakları" Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Görmeyen Özel Şirketler Üzerine Yapılan Bir Anket Çalışması. Araştırma Raporu. Rapor Sayısı: XIV-8/7-5 T.C. Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi

Yurttaş, Ateş (2001). "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Finansal Sorunları Ve Türk Eximbank", 1. Avrasya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Kongresi, Kırgızistan, Fora Yayıncılık, ss. 163-170

Zaimoğlu, Tülay, (2001) Risk Sermayesi ve Türkiye'de Uygulama Olanakları, Ankara: SPK Yayınları, Yayın No:19

http://plan9.dpt.gov.tr/oik14_kobi/kobi.pdf, Kobi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007

http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/ertan_oktay.pdf

http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/02/05/imkbye_girecek_kobinin_parasi_devletten

5520 SAYILI KANUN AÇISINDAN AR-GE İNDİRİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Muhammet Bezirci*

ÖZET

Dünyanın küreselleşme süreci içerisinde Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesiyle beraber ekonomik, sosyal ve iktisadi alanlarda yasal ve yapısal olarak pek çok değişiklik yaşanmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirliğin devamı için para ve maliye politikalarında bu bağlamda reform niteliğinde yeni uygulamaların getirilmesi hem ülkenin globalleşme sürecine uyumunda hem de firmaların bu değişim sürecine adaptasyonunda gerekli ve önemlidir. Uygulamada ise bunlar, parasal teşvikler, yatırım teşvikleri, istihdam teşvikleri kalkınmada öncelikli yörelere ait teşvikler, istisnalar, muafiyetler şeklinde olmaktadır. Firmaların temel faaliyet fonksiyonlarından birisi olan Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri çerçevesinde devlet; iade, indirim ve teşvik enstrümanları ile bu faaliyetlerin uygulanma alanını artırarak sürdürülebilir ekonomik kalkınma için bir ivme kazandırmaktadır. Ar-Ge faaliyetleri ile ilgili olarak Türkiye'deki vergi kanunlarında çeşitli düzenlemeler öteden beri var olmakla birlikte ulkesel ve küresel konjoktüre göre çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu çerçevesinde firmaların Ar-Ge faaliyetlerine yönelik olarak düzenlemeler yapılmış olup 5746 Sayılı Yasa ile bu düzenlemelerde firmaların ve ekonominin çeşitli ihtiyaçlarına göre değişikliğe gidilmiştir. Bu çalışma, 5520 Sayılı Kanun'da yer alan Ar-Ge faaliyetlerinin incelenerek muhasebe kayıtları açısından değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ar-Ge, Teşvik, İndirim

ABSTRACT

Many legal and structural changes have occurred in the economic and social aspects with the acceptance of Turkey into the Customs Union during the world globalization process. In this context, implementing monetary and fiscal policies for the continuity of economic sustainability is necessary and significant both for firms' adaptation to the globalization process and to this transformation process. In practice, these have realized as monetary incentives, investment incentives, employment incentives, incentives for development priority regions, exemptions and immunities. The state increases the speed of the sustainable economic development by increasing the applicability domains of these activities and the use of instruments like returns, discounts and incentives in the context of Research and Development (R&D) activities which act as one of the basic operational functions. Even though some regulations regarding to the R&D activities have existed in Turkish tax laws as long as many years, various regulations have still been performed according to the territorial and global conjuncture. According to the Corporate Tax Law enforced with law no. 5520, some regulations have been performed in terms of firms' R&D activities and these regulations have been changed according to various requirements of firms and the economy. This study aims to examine R&D activities included in the law no. 5520 and to evaluate these in the context of accounting records.

Key Words: R&D, Incentive, Reduction

*SMMM, Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Akören MYO, mbezirci@selcuk.edu.tr

1. Giriş

Ticari olarak sınırların kalktığı ve bilişim teknolojileri sayesinde küçük bir köy haline gelen dünyada rekabetin şekli ve yönü değişerek daha sert ve yüksek kısıtlayıcı şartları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda ülke ekonomisinin lokomotifi görevini yapan firmaların faaliyetinin sürekli artan bir şekilde devam edebilmesi rekabet koşullarının yönetilebilme imkân ve şartına bağlıdır. Ayrıca teknolojik değişim ve yenilik faaliyetlerine adaptasyon sürecinin firmalar açısından hızlı ve zamanında olması firmaların rekabetçi gücünü artıracaktır. Bu amaçla firmaların yenilikçi ve rekabetçi faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için Ar-Ge faaliyetlerine yeterince kaynak ayırması ve bu çerçevede yeni kurum ve kuruluşlar ile birlikte faaliyet göstermesi gerekmektedir. Bu süreçte Ar-Ge faaliyetlerinin devlet tarafından indirim, istisna, iade ve teşvik şeklinde desteklenmesi önem arz etmektedir.

Firmaların Ar-Ge faaliyetlerine önem vermesi yeniliğe ve verim artışına neden olacaktır. Ar-Ge faaliyetleri sonucu ortaya çıkan yeni teknolojilerin üretime adaptasyonu ile verimlilik artacak ve böylece ekonomik büyüme sağlanmış olacaktır (Günaydın ve Can., 2008, 318).

Ancak firmalar tarafından Ar-Ge teşviklerinin tercih edilmesi için ilgili teşvikin firma karını kümülatif olarak artırıcı etki göstermesi firmaların bu yöndeki eğilimini artıracaktır. Türkiye'de 2000'li yıllardan önce "yatırımların teşvik edilmesi" gibi bir hükümet politikası varken, 2000'li yıllardan sonra ise özellikli alanlarda sağlanan teşvikler şeklinde politikalar oluşmaya başlamıştır. (Akbulut, 2008).

Dünyada Ar-Ge ile ilgili olarak mevcut politikalar incelendiği zaman; devlet veya üniversiteler tarafından gerçekleştirilen Ar-Ge çalışmaları, firmalar tarafından gerçekleştirilen ve devlet

tarafından desteklenen Ar-Ge çalışmaları ve devlet tarafından sağlanan mali teşvikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Akbulut, 2008).

Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Ar-Ge Harcaması kavramı kullanılmış olmakla beraber ilgili kanunlarda tanım yapılmamıştır. Bu konu ile ilgili olarak 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 1 seri no.lu Genel tebliği ve Türkiye Muhasebe Standartları'ndan 38 no.lu Maddi Olmayan Duran Varlıklar standardında ilgili tanımlara yer verilmektedir.

Ar-Ge faaliyetleri sonucu ortaya çıkan yeni teknolojilerin üretime adaptasyonu ile verimlilik artacak ve böylece ekonomik büyüme sağlanmış olacaktır.

Türkiye'deki Ar-Ge faaliyetlerine yönelik yasal düzenleme ilk olarak 3239 sayılı Kanun'la yapılmış daha sonra 4369 sayılı Kanun'la da gelir vergisi mükellefleri arasında kullanımı sağlanmıştır. Ülkede yaşanan ekonomik değişimlere bağlı olarak 5228 sayılı Yasa ile Ar-Ge faaliyetlerine yönelik olarak vergi ertelemesi şeklindeki teşvikler indirim esasına dayalı bir hale getirilmiştir. 5520 sayılı Yasa ile Ar-Ge indiriminin kurum kazancından % 40 oranında indirilebileceği hüküm altına alınmış, daha sonra 2 seri no.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği ile bu oran % 100 olarak değiştirilmiştir. 5746 sayılı Yasa ile Ar-Ge konusunda Türkiye'de dünyadaki uygulamalarla eşanlı olarak düzenlemeler yapılmıştır ve firmalar bu konuda teşvik edilmiştir.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli husus; 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 10/1-a maddesi ile düzenlenen Ar-Ge İndirimi müessesesi ile 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun yasal ve yapısal olarak farklılık göstermektedir. Bu iki düzenleme firmalar için farklı iki avantaj değil farklı iki alternatif niteliğindedir. Yani 5746 sayılı Kanun'a dayalı olarak Ar-Ge indiriminden faydalanan

bir firma 5520 sayılı Kanun'un 10/1-a maddesinde yer alan Ar-Ge indiriminden yararlanamayacaktır. Kısaca bu iki düzenleme birbirlerin alternatif mahiyetinde olup uygulamada birbirlerinin yerine ikame edilebilmektedir.

Bu çalışma 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 10/1-a maddesinde yer alan Ar-Ge indiriminin değerlendirilmesi ve muhasebe kayıtlarının incelenmesini amaçlamaktadır.

2. Ar-Ge Faaliyetlerinin Tanımı ve Kapsamı

Ar-Ge, ifadesinin bileşenlerinden olan araştırma; bilinmeyen ve öğrenilmeye açık olan bilimsel ve teknolojik faaliyetler olarak ifade edilebilir. Geliştirme ise mevcut olan bilgi, kullanım veya teknolojiyi daha iyi bir konuma yönlendirme faaliyetidir. Ar-Ge ise bilimsel ve teknolojik anlamda var olan bilgi birikiminin artırılmasına yönelik yürütülen çaba ve bu faaliyetlerin yeni uygulamalarda kullanımınıdır (Özel, 1999).

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinde kurumlar vergisi matrahının tespitinde dikkate alınacak olan diğer hükümler ele alınmış olup bu indirimler ise Ar-Ge Harcamaları, sponsorluk harcamaları ile bağış ve yardımlardır.

Ar-Ge ile ilgili tanım 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun 3. maddesinde "Bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayacak yeni bilgileri elde etmek veya mevcut bilgilerle yeni malzeme, ürün ve araçlar üretmek, yazılım üretimi dahil olmak üzere yeni sistem, süreç ve hizmetler oluşturmak veya mevcut olanları geliştirmek amacı ile yapılan düzenli çalışmalar" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda anlaşılacağı üzere Ar-Ge'nin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlamaya yönelik olmalı,
- Yeni bilgiler elde edilmeli,
- Yeni malzeme ürün ve araç üretimi sağlanmalı,
- Çalışmalar düzenli olmalı.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 1 seri no.lu Genel Tebliği'nde ise Ar-Ge faaliyeti "bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayacak

yeni bilgileri elde etmek veya mevcut bilgilerle yeni malzeme, ürün ve araçlar üretmek, yazılım üretimi dahil olmak üzere yeni sistem, süreç ve hizmetler oluşturmak veya mevcut olanları geliştirmek amacıyla yapılan düzenli çalışmalar" olarak ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere 4691 sayılı Kanun ile 5520 sayılı Kanun Ar-Ge faaliyetleri aynı şekilde tanımlanmış olmasına rağmen uygulama alanı ve kapsamı açısından farklılıklar göstermektedir.

Firmaların Ar-Ge indiriminden yararlanabilmeleri için yapmış oldukları faaliyetlerin ilgili kanunda yer alan kapsam dahilinde olması gerekmektedir. Hangi faaliyetlerin Ar-Ge indirimi kapsamına dahil olacağı ise 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 1 seri nolu Genel Tebliği'nde aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Bilimsel ve teknolojik alanlardaki belirsizlikleri gidermek ve bunları aydınlatmak amacıyla, bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayacak yeni teknik bilgilerin elde edilmesi;
- Yeni yöntemlerle yeni ürünler, madde ve malzemeler, araçlar, gereçler, işlemler, sistemler geliştirilmesi, tasarım ve çizim çalışmaları ile yeni teknikler ve prototipler üretilmesi;
- Yeni ve özgün tasarıma dayanan yazılım faaliyetleri;
- Yeni üretim yöntem, süreç ve işlemlerinin araştırılması veya geliştirilmesi;
- Bir ürünün maliyetini düşürücü, kalite, standart veya performansını yükseltici yeni tekniklerin /teknolojilerin araştırılması.

Görüldüğü üzere firmaların faaliyetlerinin Ar-Ge kapsamında olabilmesi için sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya destek verecek nitelikteki faaliyetler olması gerekmektedir. Bu konudaki Ar-Ge indiriminin hile yapılması ihtimaline karşılık devlet tarafından ilgili indirim YMM rapor şartına bağlanmıştır.

Kanun koyucu tarafından Ar-Ge kapsamına girecek olan faaliyetler sınırlandırılmış ve aşağıda belirtilen faaliyetler Ar-Ge faaliyetleri olarak kabul edilmemiş ve bu durum 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 1 seri no.lu Genel Tebliği'nde de düzenlenmiştir:

- Pazar araştırması ya da satış promosyonu;
- Kalite kontrol;
- Sosyal bilimlerdeki araştırmalar;
- Petrol, doğalgaz, maden rezervleri arama ve sondaj faaliyetleri;
- İcat edilmiş ya da mevcut geliştirilmiş süreçlerin kullanımı;
- Biçimsel değişiklikler ;
- Bilimsel ve teknolojik yenilik doğurmayan rutin faaliyetler rutin veri toplama, rutin analizler için kullanılan program, yazılım gibi üretilen prototiplerin rutin ayarlamaları);
- İlk kuruluş aşamasında kuruluş ve örgütlenmeyle ilgili araştırma giderleri;
- Proje sonucunda geliştirilen ürüne ilişkin fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik çalışmalar;
- Numune verilmek amacıyla prototiplerden kopyalar çıkarılıp dağıtılması ve reklam amaçlı tüketici testleri.

Ayrıca ilgili tebliğde Ar-Ge indirimini kapsamında değerlendirilecek olan harcamaların kanun kapsamında olması için Ar-Ge projesinin tamamlanma tarihinden önce yapılmış olması gerekmektedir. Çünkü Ar-Ge projesinin tamamlanmasından sonra yapılacak olan Ar-Ge faaliyetine yönelik harcamaların Ar-Ge indirimini kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır.

3. 5520 Sayılı Kvk Açısından Ar-Ge Harcamaları

Kanun koyucu tarafından Ar-Ge indirimine yönelik yapılan vergisel düzenlemeler muhasebe uygulamaları açısından da kolaylık ve tekdüzelik olması bakımından yeknesaklık sağlamaktadır. Nitekim 5520 sayılı KVK 1 seri nolu Genel Tebliğinde yer alan Ar-Ge harcamaları isim ve kapsam olarak değerlendirildiği zaman Tek Düzen Hesap Planındaki maliyet hesapları yeknesaklık göstermektedir. Bu durum muhasebe mesleği uygulayıcıları açısından firma tarafından yapılan Ar-Ge harcamalarının hem kapsam hem de kayıt düzeninin anlaşılabilir ve kolay olmasına

imkan sağlamaktadır. Ayrıca yapılan bir harcamanın Ar-Ge harcaması olarak nitelendirilebilmesi için firma bünyesinde ayrı bir Ar-Ge departmanı kurulması zorunluluğu getirilmiştir. Bu, ilgili harcamaların hem kayıt altına alınması aşamasında hem de denetimi aşamasında firmaya ve kanun koyucuya kolaylık sağlayacaktır. 5520 sayılı KVK 1 seri no.lu Genel Tebliği incelendiği zaman Ar-Ge harcamaları şu şekilde sınıflandırılmıştır:

İlk Madde ve Malzeme Giderleri: Firmalar tarafından çeşitli şekillerde sağlanan her türlü direkt ilk madde, işletme malzemesi,

yardımcı madde, ara mamul, yedek parça ve benzeri giderler ile amortisman uygulamasına tabi olmayan maddi ve gayri maddi kıymetlerin iktisaplarına ilişkin giderleri kapsamaktadır. Burada mükerrer indirim engel olmak için ilgili kıymetlerin amortisman uygulamasına tabi olmaması gerekmektedir. Ayrıca işletmenin elindeki hammadde ve diğer malzeme stoklarından Ar-Ge

Firmaların Ar-Ge indiriminden yararlanabilmeleri için yapmış oldukları faaliyetlerin ilgili kanunda yer alan kapsam dahilinde olması gerekmektedir.

faaliyetleri için fiilen kullanılan kısma ilişkin maliyetler de Ar-Ge harcaması kapsamında sayılmaktadır.

Bu nedenle henüz firmanın Ar-Ge faaliyetleri için kullanılmamış olan hammadde ve diğer malzemelere ilişkin maliyet tutarları firmanın stoklar hesabında izlenirken kullanılan, satılan veya elden çıkarılanlarında tutarları stoklar hesabına mahsup edilmek suretiyle izlenmesi gerekmektedir.

Personel Giderleri: Ar-Ge faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla çalıştırılan ve faaliyetin gerektirdiği nitelikte personel ile ilgili olarak tahakkuk ettirilen ücretler ile bu mahiyetteki giderlerdir.

İşletmenin Ar-Ge departmanında çalıştırılan hizmetliler ve benzeri vasıfsız personel ile Ar-Ge departmanına tahsis edilmemiş olup günün bir kısmında Ar-Ge departmanında çalışan personele ödenen ücretler bu kapsamda değerlendirilmeyecektir.

Firmaların çalıştırdıkları personel veya hizmetlilerin hangi departmanda hangi amaçla çalıştırıldığına tespiti ve herhangi bir hileli işlemlerin önüne geçilmesi için kanun koyucu yine YMM raporlarını zorunlu kılmaktadır.

Genel Giderler: Ar-Ge faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla elektrik, su, gaz, bakım-onarım, haberleşme, nakliye ile Ar-Ge faaliyetlerinde kullanılan makine ve teçhizata ilişkin bakım ve onarım giderleri gibi Ar-Ge faaliyetinin devamlılığını sağlamak için katlanılan diğer giderleri kapsamda değerlendirilir. Sigorta giderleri, Ar-Ge faaliyetlerinin bizzat yürütülmesi amacıyla kullanılan tesis için ödenen kira giderleri ile kitap, dergi ve benzeri bilimsel yayınlara ait giderler de bu kapsamdadır.

Bu giderlerin, Ar-Ge harcaması olarak değerlendirilebilmesi için Ar-Ge departmanında fiilen kullanıldığının tespit ve tevsik edilmesi gerekmektedir. Çeşitli kıstaslara göre genel işletme giderleri üzerinden hesaplanacak paylar bu kapsamda değerlendirilmez.

Dışarıdan Sağlanan Fayda ve Hizmetler: Normal bakım ve onarım giderleri dışında Ar-Ge faaliyetleriyle ilgili olarak işletme dışında yerli veya yabancı diğer kurum ve kuruluşlardan mesleki veya teknik destek alınması veya bunlara yaptırılan analizlerle ilgili olarak yapılan ödemelerle, bu mahiyetteki diğer ödemelerdir.

Vergi, Resim ve Harçlar: Doğrudan Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin olan ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak dikkate alınan aynı vergi, resim ve harçları kapsar. Doğrudan Ar-Ge faaliyetlerinin yürütüldüğü taşınmazlar için ödenen vergiler, Ar-Ge projesinde kullanılmak üzere ithal edilen mallarla ilgili gümrük vergileri ile benzeri vergi, resim ve harçlar bu kapsamdadır.

Amortisman ve Tükenme Payları: Doğrudan Ar-Ge faaliyetlerinde kullanılan bina, makine-tesis ve cihazlar, taşıtlar, döşeme ve demirbaş gibi maddi ve maddi olmayan duran varlıklar için ayrılan amortisman ve tükenme paylarından oluşur. Diğer taraftan, iktisadi kıymetin münhasıran Ar-Ge faaliyetlerinde kullanılması ve bu kullanımın sürekli olması gerekmektedir. Ar-Ge departmanı dışında başka faaliyetlerde de kullanılan iktisadi kıymetlere ilişkin

amortismanlar Ar-Ge harcaması kapsamında değildir.

Finansman Giderleri: Ar-Ge projesi bazında yerli, yabancı ve uluslararası kurumlardan temin edilen kredilere ilişkin finansman giderleridir.

4. Ar-Ge Harcamalarına Ait Muhasebe Kayıt Sistemi

Firmaların ilgili hesap dönemi içerisinde yaptıkları Ar-Ge harcamalarının öncelikle niteliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Yapılan Ar-Ge harcamalarının işletme malzemesi, ürün, araç, gereç, alet, gayri maddi haklar ve amortisman tabii iktisadi kıymet vb ile ilgili olup olmadığının tespiti yapılmalıdır. Sonraki aşama ise yapılan Ar-Ge harcamasının ait olduğu varlıkla ilgili yasal düzenlemelere göre kayıt yapılacaktır. 1 seri no.lu Genel Tebliğ'e göre firmalar hesap dönemleri içerisinde gayri maddi haklara ait olarak yaptıkları Ar-Ge harcamalarının tamamını aktifleştirmek zorundadırlar. Yine ilgili tebliğ'e göre gayrimaddi haklara yönelik olmayan ve VUK hükümleri çerçevesinde ilgili hesap döneminde aktifleştirilmesi zorunlu bulunmayan harcamaların o dönemde doğrudan gider yazılacağı ifade edilmiştir.

Gayrimaddi haklar, işletmede yeni ürün ve teknolojiler oluşturulması, mevcutlarının geliştirilmesi ve benzeri amaçlarla yapılan her türlü harcamalardan aktifleştirilen kısmının izlendiği hesap olup Tek Düzen Hesap Planı'nda bu 263 Araştırma ve Geliştirme Giderleri olarak ifade edilmiştir. Bu giderler maliyet değeri ile bu hesaba kaydedilir ve 5 yıl içinde eşit taksitler ile itfa edilir (Akdoğan, 2000, 16).

Ar-Ge harcamalarının aktifleştirilmesi sürecine ilişkin olarak VUK'ta doğrudan bir düzenleme yer almamasına rağmen 5520 sayılı KVK 1 seri no.lu Genel Tebliğinde ve 38 no.lu TMS'ye göre aktifleştirme işleminin sadece kurumlar vergisi mükellefleri tarafından yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca amortisman tabii iktisadi kıymetlerin Ar-Ge harcamaları sonucunda elde edilmesi durumunda ise bu iktisadi kıymetlere ait harcamaların gider yazılması amortisman uygulaması şeklinde olmaktadır (Bülbül ve Ertürk, 2007, 3).

Gerek aktifleştirme gerekse gider yazmak suretiyle ortaya çıkan Ar-Ge harcamalarının tamamı üzerinden % 100 (2 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nin 5. maddesiyle değiştirilen oran) oranında Ar-Ge indirimi hesaplanacak ve verginin tespitinde indirim konusu yapılacaktır.

Firmanın Ar-Ge faaliyetleri için kullanılmamış olan hammadde ve diğer malzemelere ilişkin maliyet tutarları firmanın stoklar hesabında izlenirken kullanılan, satılan veya elden çıkarılanlarında tutarları stoklar hesabına mahsup edilmek suretiyle izlenmesi gerekmektedir (BDK, 2011, 564).

Firmalar Ar-Ge harcamalarının % 100'ü oranında hesaplayacakları Ar-Ge indirimini 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 10/1-a uyarınca verecekleri beyanname üzerinde kurum kazancından indirebileceklerdir. Ar-Ge indiriminin kurum kazancından hem yıllık beyanda hem de geçici vergi dönemlerindeki beyanda indirilmesi Ar-Ge faaliyetine başlanıldığı yıldan itibaren mümkündür.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 10/1-a maddesine göre firmanın matrahının yetersiz olması durumunda Ar-Ge harcamaları ilgili dönemde indirim konusu yapılamaz ise ilgili tutar sonraki hesap dönemine devredecektir. İlgili dönemde indirim konusu yapılabilecek olan Ar-Ge harcamaları yıllık kurumlar vergisi beyanamesi ve geçici vergi beyannamelerindeki ilgili satıra yazılarak indirim konusu yapılacaktır.

Mesela; Alfa AŞ yaşlılığı durdurmaya yönelik enzim üzerine bir proje başlatmış ve bulunduğu özel enzimlere ilişkin patent ve lisans başvurusu yapmıştır. Alfa AŞ ilgili proje dahilinde yapmış olduğu

Ar-Ge harcamalarını aktifleştirmiştir. İlgili firmanın bu projesine ait patent ve lisans başvurusu kurum tarafından kabul edildiğini varsayarsak, aktifleştirilen Ar-Ge harcaması amortisman yolu ile ifta edilecektir. Çünkü maddi olmayan duran varlıklar da amortismanın konusunu oluşturmaktadır. Ancak Alfa AŞ'nin yürütmüş olduğu bu projenin çevresel etmenler veya çeşitli nedenlerden dolayı tamamlanamaması veya patent ile lisans müracaatlarının kabul edilememesi gibi ihtimaller durumunda proje yarım kalacak ve tamamlanamayacaktır. Böyle bir durumda ise Alfa AŞ'nin daha önceden aktifleştirmiş olduğu harcama tutarlarının doğrudan ilgili yılda bir defada gider olarak yazılması mümkündür.

Firmaların ilgili hesap dönemi içerisinde yaptıkları Ar-Ge harcamalarının öncelikle niteliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Yapılan Ar-Ge harcamalarının işletme malzemesi, ürün, araç, gereç, alet, gayri maddi haklar ve amortisman tabi iktisadi kıymet vb ile ilgili olup olmadığının tespiti yapılmalıdır.

Ar-Ge harcamalarının aktifleştirilmesindeki amaç, Ar-Ge faaliyetlerinden sadece cari yılda değil gelecek yıllarda da firmanın fayda sağlama beklentisidir. Bu bağlamda Ar-Ge faaliyetleri sonucu elde edilen bilgi ve teknoloji de işletmenin bir varlığıdır. Bu çerçevede ilgili faaliyetler çerçevesinde oluşan maliyetler ilgili dönemde aktifleştirilir ve faydalı oldukları dönem içinde amortisman şeklinde itfa edilir (Yıldız, 2003, 358).

Mevcut yasal düzenlemeler ve açıklamalar çerçevesinde Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin harcamaların Tek

Düzen Muhasebe Sistemi çerçevesinde muhasebeleştirilmesine ilişkin esaslar aşağıda açıklanmıştır.

4.1. Ar-Ge Harcamalarının Aktifleştirilmesi

Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin olarak yapılan harcamaların aktifleştirilmesi durumunda Tek Düzen Muhasebe Sistemine göre 263 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ HESABI kullanılır. 26 Aralık 1992 tarih ve 21447 Mükerrer Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde 263 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ HESABI şöyle tanımlanmaktadır: "İşletmede yeni ürün ve teknolojiler

oluşturulması, mevcutların geliştirilmesi ve benzeri amaçlarla yapılan her türlü harcamalardan, aktifleştirilen kısmın dendiği hesaptır”.

Firma Ar-Ge faaliyetleri çerçevesinde herhangi bir Ar-Ge harcamasını mesela peşin olarak yaptığı zaman bu işleme ait kayıt aşağıdaki gibi olacaktır.

----- / -----		
750 AR-GE GİDERLERİ		XXX
191 İND. KDV		XXX
	100 KASA HS.	XXX
----- / -----		

Peşin olarak gerçekleştirilen ve 5520 sayılı KVK 10/1-a maddesinde sayılan faaliyetler çerçevesinde yapılan bir harcamanın aktifleştirilmesi için gerekli olan muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

----- / -----		
263 AR-GE GİDERLERİ HS.	XXX	
	751 AR-GE GİDERLERİ	
	YANSITMA HESABI	XXX
----- / -----		

Maddi olmayan duran varlık bedellerine ilişkin harcamaların VUK hükümlerine göre 5 yıl içinde itfa edilmelerini sağlamak amacıyla kullanılan hesap 268 BİRİKMİŞ AMORTİSMAN HESABI (-) dir. Firmaların bu çerçevede ve ilgili dönemde yapmış olduğu gayrimaddi Ar-Ge harcamalarının aktifleştirilmesinden sonra bunlar, 5 yıl içinde yani 5'e bölünmek suretiyle itfa edilecek ve dönem sonunda aşağıdaki gibi kayıt yapılacaktır.

----- / -----		
750 AR-GE GİDERLERİ		XXX
	268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	
XXX		
	Ar-Ge gideri itfa payı	
----- / -----		

Aktifleştirilen Ar-Ge harcamaları 5. yıl sonunda aşağıdaki gibi 268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR hesabı ve 263 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ hesabının ters kayıt yapılması ile

aktifleştirilmiş Ar-Ge tutarı ve ilgili varlığın amortisman payı bilançodan düşürülmüş olur.

----- / -----		
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	XXX	
	Ar-Ge gideri itfa payı	
	263 AR-GE GİDERLERİ HS.	XXX
----- / -----		

Ayrıca çeşitli etmenlerden dolayı Ar-Ge faaliyetlerinin tamamlanamaması veya durması halinde itfa edilemeyen aktifleştirilmiş Ar-Ge harcamaları bir defada itfa edilecek biçimde kayıt edilir.

Yukarıdaki sürecin sonunda yapılan Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin harcamaların neticesinde firma bünyesinde 260 HAKLAR HESABINDA bir varlık, Ar-Ge projesinin yapısına göre ya oluşabilir ya da oluşamayabilir. Eğer 260 kodlu hesapta firma bünyesinde hak olarak bir varlık oluşmuş ise bunun amortisman süresi VUK hükümlerine göre 15 yıldır.

4.2. Ar-Ge Harcamalarının Gider Olarak Muhasebeleştirilmesi

Tek Düzen Muhasebe Sisteminin 7/A seçeneğindeki Maliyet Hesapları olan 75'li grup Araştırma Geliştirme faaliyetleri için düzenlenmiştir. Ar-Ge harcamalarından ilgili varlığın maliyetine dahil edilemeyen, aktifleştirilemeyen Ar-Ge harcamaları ile aktifleştirilmiş olan Ar-Ge harcamalarının amortisman payları bu hesapta izlenmektedir. Dönem sonu işlemlerinin takip edilmesi amacıyla bu hesaptaki tutarlar 630 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ hesabına devredilir.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde Araştırma ve Geliştirme Giderleri; "Üretilen mamullerin maliyetini düşürmek, satışlarını artırmak, yeni ürün geliştirmek veya yeni ürünlerle ilgili yöntem ve işlemleri geliştirmek, yeni yöntem ve işlemler bulmak, üretimde kullanılan makine ve teçhizatın geliştirilmesine ilişkin araştırmalar yapmak, satış ve pazarlama faaliyetlerini geliştirmek ve benzeri araştırma ve geliştirme giderlerinin takip edildiği

hesaptır” şeklinde tanımlanmaktadır.

Araştırma ve Geliştirme Giderlerinin bünyesinde yer alan gider çeşitlerinin bölümlendirilmesi aşağıdaki tabloda verilmiştir:

FONSKİYONEL GİDER HESABI	GİDER ÇEŞİTLERİ	GİDER YERLERİ
750 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ	0 İlk Madde ve Malzeme Giderleri	50 ARAŞTIRMA GELİŞTİRME GİDER YERİ
	06 Endirekt Malzeme Kullanımları	
	1 İşçi Ücret ve Giderleri	
	2 Memur Ücret ve Giderleri	
	3 Dışarıdan Sağlanan Fayda ve Hizmetler	
	30 Elektrik, Gaz, Su Giderleri	
	31 Haberleşme Giderleri	
	32 Bakım- Onarım Giderleri (Harici)	
	33 Taşeron Giderleri	
	39 Diğer Dışarıdan Sağlanan Fayda ve Hizmetler	
	4 Çeşitli Giderler	
	40 Sigorta Giderleri	
	42 Kira Giderleri	
49 Diğer Çeşitli Giderler		
5 Vergi Resim ve Harçlar		
6 Amortisman ve Tükenme payları		

Tablo 4-1: Araştırma ve Geliştirme Giderleri

Kaynak: Akdoğan, N., ve Sevilengül, O., Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğine Göre Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, 6. Baskı, İSMMM Yay. İstanbul: 1996. ss: 561

75 grubunda yer alan AR-GE ile ilgili hesapların sınıflandırılması aşağıdaki gibidir:

750 Araştırma ve Geliştirme Giderleri Hesabı

751 Araştırma ve Geliştirme Giderleri Yansıtma Hesabı

752 Araştırma ve Geliştirme Gider Farkları Hesabı

Firmaların Ar-Ge projelerine ait faaliyetleri boyunca aktifleştirilmeyen ya da aktifleştirilmiş olmasına rağmen amortisman şeklinde itfa edilecek olan Ar-Ge harcamaları bu

hesaplarda izlenir. Firmaların ilgili dönemde yapmış oldukları Ar-Ge harcamalarının maliyet olarak giderleştirilmesinde iki farklı yöntem kullanılabilir. Bunlar; fiili maliyet sistemi ve önceden saptanmış maliyet sistemidir.

4.2.1. Fiili Maliyet Sistemine Göre

Firmaların belirli dönemlerde gerçekleştirdikleri harcamalara ilişkin tüm maliyetler ilgili dönemdeki harcama yapılan varlığın maliyetine aktarılır. Bu sistem elde edilen fiili maliyetleri gösterdiği için firmalar tarafından tercih edilen bir yöntemdir. Burada maliyetlerin karşılaştırılma imkânı olmadığı için kontrol edilmesinin zorluğu ise bu yöntemin sakıncası olarak görülebilir.

Fiili maliyet yöntemi kullanan firmalar Ar-Ge harcamalarına ilişkin maliyetleri hangi dönemlerde gruplandırma yaparak çıkaracaklarsa 750, 751 ve 630 kodlu hesapları kullanırlar.

Dönem içinde yapılacak olan bir Ar-Ge harcamasına ait kayıt şöyle olacaktır.

----- / -----	
750 AR-GE GİDERLERİ	XXX
191 İND. KDV	XXX
381 GİDER TAHAKKUKLARI	XXX
----- / -----	

Firma tarafından yansıtma hesabı ile Ar-Ge harcamalarının tutarı fiili değer üzerinden ilgili gider hesabına aktarılır. Buna ilişkin kayıt şöyle olacaktır.

----- / -----	
630 AR-GE GİDERLERİ	XXX
751 AR-GE GİDERLERİ	
YANSITMA HESABI	XXX
----- / -----	

Ar-Ge harcamalarına ilişkin olarak giderleştirilen maliyetler, dönem sonunda yansıtma hesabı ile ilgili gider hesabı karşılıklı olarak kayıt yapılarak hesaplar kapatılır. Buna ilişkin kayıt şöyle olacaktır.

----- / -----
751 AR-GE GİDERLERİ

YANSITMA HESABI XXX

750 AR-GE GİDERLERİ XXX

----- / -----

Hesapların bu şekildeki kaydı ile dönem sonunda 690 DÖNEM KÂR ZARAR HESABI ile yansıtılarak hesap bakiyesi bilançoya aktarılmış olacaktır. Böylece firmalar tarafından giderlerin bütünlüğünü izlemek mümkün olacaktır.

4.2.2. Önceden Saptanmış Maliyet Sistemine Göre

Bu sistem, harcama yapılacak kaleme ait maliyetlerin, harcama yapılmadan önce bilimsel esaslarla belirlenmiş tutarların esas alınarak saptandığı bir yöntemdir. Bu yönteme göre maliyet sistemi içerisinde ortaya çıkan giderleştirilecek harcamalar gerçekleşme rakamları ile izlenirken üretim sürecine önceden saptanmış tutarları ile yansıtılır. Önceden saptanmış olan maliyetler ile, Ar-Ge projelerinin maliyetinin belirlenmesi, Ar-Ge sonucu ortaya çıkması muhtemel ürün fiyatlarının saptanması, Ar-Ge projelerine ait bütçelerin düzenlenmesi ve yatırıma ilişkin son kararın verilmesinde fiili maliyet sistemine göre önceden saptanmış olan maliyet sistemi firma için büyük avantaj sağlar.

Bu yöntemi kullanan firmalar, Ar-Ge faaliyetleri çerçevesinde bir harcama yaptıkları zaman fiili tutar üzerinden kayıt yapacaklardır. Ve kayıt aşağıdaki gibi olacaktır:

----- / -----
750 AR-GE GİDERLERİ XXX

191 İND. KDV XXX

381 GİDER TAHAKKUKLARI XXX

----- / -----

Firma Ar-Ge faaliyetine ilişkin olarak maliyetlerini oluşturmak istediği zaman ise önceden saptanmış olan maliyetleri tahmini değer üzerinden 630 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ

HESABI'na kaydederler. Buna ilişkin kayıt şöyle olacaktır.

----- / -----
630 AR-GE GİDERLERİ XXX

751 AR-GE GİDERLERİ

YANSITMA HESABI XXX

----- / -----

Ar-Ge faaliyetlerinin tamamlanması ile birlikte fiili maliyetler ile önceden saptanmış maliyetleri karşılaştıracak ve arada fark olup olmadığı tespit edilecektir. Eğer önceden saptanmış olan Ar-Ge harcamaları fiili olarak gerçekleşen Ar-Ge harcamalarından fazla ise firma tarafından hesaplanan fark olumludur. Tersi durumda ise, yani fiili Ar-Ge harcamaları önceden saptanmış Ar-Ge harcamalarından fazla ise, firma tarafından hesaplanan fark olumsuzdur.

Eğer arada olumsuz bir fark var ise Ar-Ge giderleri 752 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDER FARKLARI HESABI'nın borcuna, eğer olumlu bir fark var ise ilgili hesabın alacağına kaydedilir. Ar-Ge projesinin sonlanması ile yani ilgili hesap dönemi sonunda bu hesap da 630 ARAŞTIRMA GELİŞTİRME GİDELERİ HESABI ile kapatılır.

Ar-Ge projesinin sonunda önceden saptanmış giderlerin fiili giderlerden fazla olması halindeki olumluluk duruma ait kayıt şöyle olacaktır.

----- / -----
GE GİDERLERİ

YANSITMA HESABI XXX

750 AR-GE GİDERLERİ XXX

752 AR-GE GİDER FARKLARI XXX

----- / -----

Yukarıda da ifade edildiği gibi aradaki Ar-Ge giderlerine ait farkın olumlu veya olumsuz olmasına göre ilgili 752 kodlu hesap borç veya alacak kısmında yer alacaktır.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Ülkelerin sürdürülebilir kalkınma sürecinde en önemli enstrümanlardan bir tanesi de teknolojik gelişmeler olup esas olan bunların ülke ekonomisine adapte edilmesidir. Bu adaptasyon sürecinin başarısı ise sistematik ve etkin bir geri dönüşümü olan Ar-Ge faaliyetlerine bağlıdır. Dünyada gelişmiş ülkelerdeki Ar-Ge faaliyetleri incelendiği zaman GSMH içindeki artış oranı ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile paralellik göstermektedir. Bu bağlamda özellikle kriz dönemlerinde ekonominin sürdürülebilir gelişmişlik düzeyinin artırılması için devlet tarafından Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmesi ve teşvik edilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Özellikle krizden daha az etkilenen ülkelerin bu çerçevede yasal ve yapılan düzenlemeleri hızlı bir şekilde gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Firmalar hem 5520 sayılı Yasa ile getirilen düzenlemelerden hem de 5746 sayılı Yasa ile getirilen düzenlemelerden yararlanma imkânına sahip ise de firmalar bu iki yasa arasında uygulama bazında seçim yapmak zorundadırlar. Ayrıca firmalar tarafından yapılan Ar-Ge faaliyetlerinin ilgili olduğu varlık türüne göre muhasebe kayıtlarındaki sistem değişiklik göstermektedir. Bu ise aktifleştirme veya giderleştirme şeklindedir.

Avrupa Birliği Ar-Ge yatırımlarına destek vermekle birlikte bu doğrultuda ilgili fonları ve Çalışma Alanlarını genişletmektedir. Avrupa Birliği üyelik sürecinde olan Türkiye'nin bu bağlamdaki Ar-Ge programlarına entegrasyonu yasal ve yapısal olarak ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine ivme kazandıracak ve üyelik sürecini hızlandıracaktır. Bu bağlamda Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmesi sürdürülebilir ekonomik büyüme için hem özel sektör hem de devlet açısından bir fırsat niteliğindedir.

Kaynaklar

- Akbulut, A., "Ar-Ge Faaliyetlerinin Desteklenmesi ve 5746 Sayılı Kanun ile Yapılan Düzenlemeler" Vergi Dünyası, Nisan 2008, Sayı: 320.
- Akdoğan, N., "Araştırma Geliştirme Maliyetlerinin Kapsamı ve Muhasebeleştirilme Esasları" Muhasebe ve Denetime Bakış, Nisan 2000.
- Akdoğan, N., ve Sevilengül, O., Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğine Göre Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, 6. Baskı, İSMMMO Yay. İstanbul: 1996.
- Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul, 2011
- Bülbül, D. ve Ertürk, S., "Ar-Ge Harcamalarının Aktifleştirilmesi ve Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu" Yaklaşım Dergisi, Ağustos 2007, Sayı, 176.
- Günaydın, İ., ve Can, F., "Dünyada ve Türkiye'de Ar-Ge Vergi Teşvikleri" Vergi Dünyası, Şubat 2008, Sayı: 318.
- Özel, S., "Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) Teşvikleri"
http://www.argem.com.tr/makaleler/makale_1.htm (Erişim Tarihi:11.03.2011)
- Yıldız, G., "Araştırma Geliştirme Maliyetlerinin Türkiye Muhasebe Standardı ve Tek Düzen Muhasebe Sistemi Esasına Göre Muhasebeleştirilmesi" Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Nisan 2003, Cilt 17, Sayı 1-2.
- 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
- 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
- 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun
- 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 1 Nolu Genel Tebliği

Hakemsiz Yazılar

Opinion Papers

YETKİLİ MÜESSESELER (DÖVİZ BÜROLARI)

Cihat ÇATALCALI / Hazine Müsteşarlığı Hazine Başkontrolörü
İlyas BALOĞLU / Hazine Müsteşarlığı Hazine Başkontrolörü

Yetkili müesseseler (döviz büroları) döviz alım ve satımı yapabilen anonim şirket şeklinde kurulmuş özel ticari firmalardır. Bu konuda çalışan şirketler ve şubeleri yetkilerini, 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun'u dayanak alarak oluşturulmuş bulunan kambiyo mevzuatından almaktadır. Döviz bürolarının yetki belgesi (lisans) ise Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü (Ankara) tarafından verilmektedir.

1. Tarihçe ve Genel Bilgi:

Yetkili müesseseler (döviz büroları), Türk Kambiyo Mevzuatı'nın yabancı olmayan ve tarihi geçmişi de bulunan bir kavram ve kurumdur. Bugünlerde yaygın uygulama alanı bulan yetkili müesseseler, katı kambiyo kurallarının yürürlükte olduğu dönem de bile varlıklarını sürdürmüştür. Ancak bugünkü işlevlerinden farklı bir konumdaydılar. O dönemde amaç turizm sektörünü kambiyo yasaklarından korumak, istisnalarla desteklemektir. Özetle, turizm sektöründe çalışan firmalar mal ve hizmetlerinin bedelini – yasağa karşın- dövizle tahsil ediyorlardı.

Yetkili müesseseler döviz sektöründe bir boşluğu doldurdıkları gibi bankaların rakibi değildirler. Bankaların döviz transfer yetkileri olduğundan yetkili müesseseler (döviz büroları) karşısında üstünlükleri bulunmaktadır. Ancak sade vatandaşın tercihi işlemlerin hızlı olması ve formalite kolaylığı nedeniyle yetkili müesseseler olmaktadır. Ayrıca yetkili müesseseler, kur hareketlerini anında döviz fiyatlarına yansıtmaktadır. Bankalarda bu süreç karar ve iletişimin yapısı nedeni ile zaman almaktadır. O nedenle de kurların gün içinde sürekli yükseldiği dönemlerde vatandaşın tercihi döviz bürolarından yana olmuştur. Bu yüzden kurların çok hareketli olduğu doksanlı yıllar döviz bürolarının en kazançlı yıllarıydı.

Yetkili müesseseler (döviz büroları), koşulları ağır olan bankacılıktan daha kolay kurulabilmektedir. Oysa işlevleri, döviz alım-satımı özelinde bakıldığında daha önemlidir. Çünkü kredi ve transfer dışında dövizle ilişkin her türlü işlemi yapabilmektedirler. Ayrıca döviz büroları ile Tahtakale döviz işlemleri kayıt altına alınmış ve döviz gelirlerinin daha sağlıklı izlenmesi sağlanmıştır. Bu sektörden devletin sağladığı vergi ve harç gelirleri ise bir başka olumlu yöndür. Keza son dönemde altın satışlarına izin verilmesi de kayıtlı ekonomiye bir katkı olduğu gibi büroların gelirlerini kısmen artırmıştır. Bir dönem kur avantajı kayb olduğu için Çarşı'ya (Kapalıçarşı - Ağa Sokak) dönmeyi düşünenleri bu fikirlerinden caydırmıştır. Döviz büroları sadece gelişmekte olan ülke ekonomilerde değil, zengin ülkelerde görülen bir kambiyo uygulamasıdır. Söz gelimi Viyana'nın kalbi sayılan Kartner Strasse'de çok sayıda money exchange tabelası ile döviz bürosu bulunmaktadır.

Yetkili müesseseler, kambiyo mevzuatında yer alan bir kuruluş olmadan önce ve tabii günümüzde de kayıtdışı bir döviz piyasası varlığını sürdürmektedir. Eski mevzuat ve yasaklar döneminde çok daha yoğun ve büyük miktarda işlemlerin yapıldığı bu piyasanın halk dilindeki adı "Tahtakale piyasası"dır. Eminönü'nün Tahtakale semtiyle ilgisi bulunmayan piyasanın yeri Kapalıçarşı'ya Mahmutpaşa Kapısı'ndan girişin yanındadır.

"Milliyet Gazetesi eski köşe yazarlarından Rahmetli Örsan Öymen'in isim babası olduğu 'Tahtakale Merkez Bankası' Kapalıçarşı-Ağa Sokak'ta kurulu ayaklı borsanın adıdır. Aslında bir dönem kambiyo suçun hapis cezası yaptırımlarının varlığına karşın gücünü koruduğu için bu ad verilmiştir. Yasak ve yaptırımlar illegal döviz transfer ve işlemlerini önleyememiştir. O günlerde karaborsa farkını ve komisyonunu ödediğinde yurt dışına istenilen miktarda

illegal döviz transferi yapılabilirdi. Bu sistemin, nasıl işlediği hala bilinmiyor. Bugünlerde Kapalıçarşı Ağa Sokak yakınından geçerken de küçük bir kalabalığın uğultusu dikkati çekmektedir. Burada halen vadeli döviz alım-satım işlemleri hâlâ sürüyor”¹

Günümüzde faaliyet gösteren yetkili müesseselerin, diğer bir deyişle döviz bürolarının hukuki anlamda mali sistem içinde yerini almaları son yirmi beş yıl içinde gerçekleşmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi 1980 öncesi döviz alım ve satımı belirli koşullar dahilinde bankalarca yerine getirilmekteydi. Yine mevzuat gereği her türlü kaynaktan oluşan dövizin tasarruf ve idaresi devlete aitti. Ülkedeki tüm kişi ve kuruluşlar kazandıkları dövizleri belirli süreler içinde banka sistemine satmak zorundaydı. Kişilerin beraberlerinde döviz bulundurmaları ise yasaktı. Aykırı davranışlara hapis cezasına kadar varan ağır müeyyideler uygulanmaktaydı.

Kambiyo mevzuatının yasaklayıcı hükümleri 1980'lerin ortasından sonra ortadan kalkınca, banka sistemi dışında alım satım yapan döviz tacirlerinin belirli bir şekilde disipline edilmesi ve döviz alış satım işlemlerinin kayıt altına alınması zorunluluğu doğmuştur.

1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Yasa'ya ve Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'a dayanılarak çıkarılan Tebliğ ile bugünkü anlamdaki yetkili müesseseler kambiyo mevzuatı kapsamına alınmış, kuruluş, faaliyet ve denetimlerine ilişkin usul ve esaslar tespit edilmiştir. Daha sonra muhtelif tebliğler yayımlanmış ve son olarak 7 Kasım 1997 ve 24 Nisan 1999 tarihlerinde yürürlüğe giren tebliğler ile bugünkü anlamda yetkili müesseselerin organizasyonu sağlanarak mali bir kurum olarak mali sistem içerisine dahil edilmiştir.

Halen yetkili müesseselerin kurulması ve çalışmalarına yasal dayanak, "Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'a ilişkin No:2006-32/32" sayılı Tebliğ'dir;

1. Yetkili müesseseler : (döviz büroları) :döviz bürolarının tarihi, mevzuatı ve denetimi / Raif Bakova, İlyas Baloğlu. İSMMMO yayın no ; 114

2. Yetkili Müesseselerin Mali Sisteme Sokulma Nedenleri:

Döviz üzerinde hapis cezası dahil her türlü kısıtlamanın bulunduğu dönemde dahi banka sistemi dışında yasadışı olarak varlığını sürdüren piyasayı disipline etmek ve kayıt altına almak amacıyla yetkili müesseseler mali sisteme sokulmuştur. Bu uygulamanın Hazine Müsteşarlığı'nın yetkili müesseseler raporuna² da giren aşağıda açıklanan faydaları olmuştur.

Birincisi, *vergi boyutudur*. Döviz ticareti ile iştigal eden sektörde oluşan karların vergilendirilmesi için bu tür faaliyette bulunan kişi ve kuruluşları resmîyete kavuşturmak gerekir. Bu şekilde, söz konusu kişi ve kuruluşları belirli bir organizasyona kavuşturmak

ve kayıt düzenine sokmak suretiyle belirli şekilde vergi alma imkânı ve kayıtdışı olarak yürütülmekte olan döviz ticaretinin önemli oranda kayda geçirilmesi sağlanmıştır.

Bir başka husus ise banka sistemi dışında toplanan dövizin kamu otoritesince belirlenecek bir oranının TC Merkez Bankası'na devredilmesini sağlamaktır. Kambiyo mevzuatı Merkez Bankası'na bu yetkiyi vermiştir. Para piyasalarının yerleşmesi sonucu Merkez Bankası'nca ihtiyaç duyulan dövizin bu piyasa aracılığıyla uygun piyasa maliyetleri üzerinden kolayca temini imkanı doğmuş olduğundan, 1997 Haziran ayından itibaren zorunlu döviz devir oranı % 0 olarak ilan edilerek bir anlamda bu uygulamaya son

verilmiştir. Gerekli görüldüğünde bu uygulama her an yeniden başlatılabilecektir. Bir örnek vermek gerekirse yetkili müesseseler tarafından Merkez Bankası'na 1992 yılında 92.072.000,- ABD doları, 1997 yılında ise 1.614.129.000,- ABD doları zorunlu döviz devri gerçekleştirilmiştir.

Ekonomiye katkısı açısından bakıldığında ise; her bir yetkili müessesede en az dört kişi çalışmakta ve istihdama katkı sağlamaktadır. Yine her bir yetkili müessese ve şubeci için TC Ziraat Bankası'na faizsiz olarak 80 bin euro yatırılmakta ve bu tutarda ekonomi için bir kaynak oluşturmaktadır.

2. Hazine Müsteşarlığı 2009 Yılı Yetkili Müesseseler Faaliyet Raporu

Diğer taraftan Harçlar Kanunu uyarınca yetkili müesseselerden her yılın ocak ayında izin belgesi harcı alınmaktadır.

3. Kuruluş ve Mevzuatı:

3.1- Yetkili Müesseselerin Kurulması:

Yetkili müessese kurulabilmesi için T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü'nden (BAK) izin alınması gereklidir. Bu konuda Müsteşarlığın anılan Genel Müdürlük bünyesinde bir şube müdürlüğü yetkili ve görevlidir. Başvurular Hazine Müsteşarlığı'nın İnönü Cad. No:36 Emek-Ankara adresindeki hizmet binasına yapılmaktadır.

Yetkili müesseseler kurulmasında iki aşamalı işlemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Birinci aşama kuruluş şartlarının uygun olmasıdır. Kuruluş için gerekli şartlar:

- 1- Kuruluş anonim şirket olmalıdır.
- 2- Şirket, münhasıran yetkili müesseselerin faaliyet konuları ile iştigal etmek üzere kurulmalıdır.
- 3- Şirketin ödenmiş sermayesi 250 bin TL'den az olmamalıdır.
- 4- T.C. Ziraat Bankası'nın Ankara-Merkez şubesine 80 bin EURO yatırılmalıdır.
- 5- Kurucuların, müflis, konkordato ilan etmiş veya taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapis yahut zimmet, nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı, suçtan kaynaklanan mal varlığı değerlerini aklama, terörün finansmanı suçlarından dolayı hüküm giymiş bulunmamalıdır.
- 6- Şirket hisse senetleri nama yazılı olması ve nakit karşılığında çıkarılmalıdır.

Kurucular ön izin tarihinden itibaren 90 gün içerisinde yetkili müessesenin kuruluş işlemlerini tamamlayarak faaliyet izni almak üzere Hazine Müsteşarlığı'na başvuruda bulunurlar. Yetkili müessesenin kuruluş işlemleri şirket anasözleşmesinin Ticaret Sicil Gazetesinde yayımlanması, sermayenin ödenmesi, teminatın yatırılması ve harçların ödenmesidir.

7- Ana sözleşme, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Mevzuat hükümlerine uygun olmalıdır.

Sayılan koşullar zorunlu olup herhangi birinin eksik olması halinde başvuru kabul edilmez. Ayrıca yukarıda belirtilen şartlardan birini kaybeden veya taşımadığı tespit edilen yetkili müesseselere söz konusu eksikliklerin tamamlanmasını teminen en fazla 90 günlük ek süre verilir. Bu süre içerisinde yükümlülüğünü yerine getirmeyen yetkili müesseselerin faaliyet izni başka bir uyarıya gerek olmaksızın iptal edilir.

Döviz bürosunun fiziki (mekân) kurulumuyla birlikte ön izin için Hazine Müsteşarlığı'na (Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü) başvurulur.

Yetkili müessese kurulması için Hazine Müsteşarlığı'na verilecek başvuru dilekçesine aşağıdaki belgeler eklenmelidir:

- 1- Şirketin ana sözleşme taslağı.
- 2- Müflis olunmadığına ilişkin Asliye Ticaret Mahkemelerinden alınacak belge (Türkiye'de yerleşik her bir kurucu ortak için).
- 3- Konkordato ilan etmiş olmadıklarına ilişkin İcra Mahkemesi Hakimliği'nden alınacak belge (Türkiye'de yerleşik her bir kurucu ortak için).
- 4- Ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapis yahut zimmet, nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı, suçtan kaynaklanan mal varlığı değerlerini aklama, terörün finansmanı suçlarından dolayı hüküm giymemiş olduklarına ilişkin,

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden veya Cumhuriyet Savcılıklarından alınacak arşiv kayıtlarını da içeren adli sicil belgesi (Türkiye'de yerleşik her bir kurucu ortak için).

5- Vergi borcu bulunmadığına dair bağlı bulunulan vergi dairesinden alınacak belge (Türkiye’de yerleşik her bir kurucu ortak için).

6- Gerçek kişiler için Tebliğ’in 1 numaralı, tüzel kişiler için 2 numaralı ekindeki örneğe uygun şekilde ve noter huzurunda düzenlenip kurucu ortaklarca imza edilecek birer beyanname (Türkiye’de yerleşik her bir kurucu ortak için).

7- Müsteşarlıkça (Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü) gerekli görülecek diğer bilgi ve belgeler.

Hazine Müsteşarlığı’na ilk başvuru, yukarıda sayılan belgelerle, ön izin almak üzere yapılır. Kurucular belgelerinde yetkili müessese kurmak amacını öncelikle belirtmelidirler. Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü’ne başvuruları uygun görülenlere, Türk Ticaret Kanunu hükümleri dahilinde anonim şirket kurabilmeleri için ön izin verilir.

Yetkili müessese kurulmasında son aşama “faaliyet izni” alınmasıdır. Bu süreç, gerekli yeni belgelerle şöyle tamamlanır.

Kurucular ön izin tarihinden itibaren 90 gün içerisinde yetkili müessesenin kuruluş işlemlerini tamamlayarak faaliyet izni almak üzere Hazine Müsteşarlığı’na başvuruda bulunurlar. Yetkili müessesenin kuruluş işlemleri şirket anasözleşmesinin Ticaret Sicil Gazetesinde yayımlanması, sermayenin ödenmesi, teminatın yatırılması ve harçların ödenmesidir. Kurucular faaliyet izni almak üzere başvuruda aşağıda belirtilen belgeleri dilekçelerine eklemek zorundadırlar:

- 1- Ana sözleşmenin yayımlandığı Ticaret Sicili Gazetesinin bir nüshası;
- 2- Ortaklar tarafından şirket anasözleşmesinde taahhüt edilen asgari şirket sermayesinin nakden ve defaten ödendiğini gösterir bankadan alınacak belge;
- 3- Kuruluş işlemlerinin tamamlanmasını müteakip, 80 bin euronun şirket adına T.C. Ziraat Bankası’na yatırıldığını tevsik eden belge;
- 4- Şirketin (Büronun) faaliyette bulunacakları ilin valiliğince düzenlenen, işyerinin yeterli fiziki güvenlik önlemlerine sahip olduğunu gösterir belge;
- 5- 492 sayılı Harçlar Kanunu uyarınca ödenmesi gereken harcın ödendiğini tevsik eden belge.

Dilekçe ve ekleri, Hazine Müsteşarlığı Banka ve Kambiyo

yetkililerince incelenerek durumları mevzuata uygun görülen yetkili müesseselere faaliyette bulunmak üzere izin verilir. Müsteşarlık şirketin döviz alım satım yetkisi olduğunu belirten “Yetkili Müessese İzin Belgesi” düzenleyerek kuruculara gönderir. Anılan belge bir çerçeve içinde döviz bürosunda bulundurulur. Belgenin görünen bir durumda döviz bürosunda bulundurulması asıdır. Ayrıca kamu görevlileri tarafından talep edildiğinde gösterilmelidir.

Şube açmaları halinde ise her bir şube için ayrıca 250.000.-TL sermaye şartı ile 80 bin euronun şirket adına T.C. Ziraat Bankası’na yatırılma şartı vardır.

3.2 - Yetkili Müesseselerin Faaliyetleri

Yetkili müesseselerin faaliyet konuları yabancı para (döviz) ticaretidir. Müesseselerin yasal dayanağı olan tebliğde 22 Eylül 2006 tarihi itibarıyla değişiklik yapılarak darphane tarafından basılan altınlarla gram altınların da ticaretine olanak tanınmıştır.

Resmi Gazete’nin 22 Eylül 2006 günlü nüshasında yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar’a ilişkin 2006-32/32 sayılı Tebliğ’le belirlenen faaliyet konuları şunlardır:

- 1- Merkez Bankası’nca alım satım konusu yapılan efektifleri almak ve satmak.
- 2- Efektifleri daha küçük veya daha büyük kupürlerle veya ayrı cins efektiflerle değiştirmek.
- 3- Merkez Bankası’nca tespit edilen usul ve esaslar çerçevesinde dövizli natık çekleri satın almak.
- 4- Kıymetli Madenler Borsası’na üye olmak kaydıyla, ilgili yönetmelik ve mevzuat hükümleri çerçevesinde işlenmemiş kıymetli madenler ile barlar veya külçeler halindeki işlenmiş kıymetli madenlerin ithalini, ihracını ve söz konusu borsada sürdürülmekte olan kıymetli madenlere ilişkin işlemleri yapmak.
- 5-Merkez Bankası bünyesinde kurulan döviz ve efektif piyasalarında, öngörülen şartları yerine getirmek kaydıyla anılan bankaca belirlenen esas ve usuller dahilinde döviz ve efektif alım satımını yapmak.
- 6-Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından üretilen basılı altınları (milli ziynet ve meskük vb.) ile bir kilogramdan küçük külçe şeklindeki standart altınların alım satımını yapmak.

Bu çerçevede yetkili müesseseler (döviz büroları) eski işlevlerinin çok ilerisinde finansal ve ticari işlemler yapabilirler. Bunlar basit bir döviz alım ve satımı olduğu gibi döviz borsalarında işleme kadar gidebilmektedir.

Gerekli koşulları oluşturarak İstanbul Altın Borsası'nda işlem yapabilecekleri gibi Darphane altını ile gram altınlar ticareti de faaliyet konuları arasındadır. Kuyumcu esnafı tarafından ticaret konusu yapılan takı ve mücevherlerin alım satımı ise yetkileri dışındadır.

3.3 Yetkili Müesseselerin Yükümlülükleri

Yetkili müesseseler faaliyet izinleri kamu otoritesi tarafından verildiği için çalışmalarının da düzenli, güvenilir ve hukuka uygun olması gerekir. O nedenle çalışmalarını hakkında kamuoyu bilgilendirmek ve statülerindeki değişiklikleri de izin veren otoriteye onaylatmak zorundadırlar. Tebliğin 13-15 maddeleri bu türden yükümlülükleri düzenlemiştir. Yükümlülükler üç başlık altında şöyle belirlenmiştir:

1- Yetkili müesseselerin ortaklarında değişikliğe neden olan hisse devirleri Hazine Müsteşarlığı'nın (Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü) iznine tabidir.

Hisseleri devralacak kişilerin kurucu ortaklarda aranılan şartları (müflis olmadığına ilişkin belge, konkordato ilan etmediğine ilişkin belge, vergi borcu yoktur belgesi ve adli sicil gibi) haiz olması ve bu durumun belgelerle tevsiki gereklidir.

Yetkili müesseseler, faaliyet izni verildiği tarihten itibaren 1 yıl geçmedikçe hisse devrinde bulunamazlar.

2- Yetkili müesseseler Tebliğ'in 3 numaralı ekindeki örneğe (faaliyet raporu) uygun şekilde düzenleyecekleri yıllık faaliyet raporunu takip eden yılın nisan ayı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığı'na (Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü) gönderirler.

Hazine Müsteşarlığı,
yapmış olduğu
düzenlemelerle dövizli
işlemlerde kolaylık
sağlayan döviz
bürolarının döviz
hareket-lerindeki
yavaşlık nedeniyle,
son yıllarda yaşadığı
sıkıntıları giderebilmek
için altın alım satımına
olanak tanımıştır.

Ayrıca Hazine Müsteşarlığı, yetkili müesseselerden gerek görülen her türlü bilgi ve belgeyi belirleyeceği şekil ve sürelerde isteyebilir.

3- Yetkili müesseseler hesap ve belge düzeni ile ilgili olarak aşağıdaki yükümlülükleri yerine getirmek zorundadırlar:

a- Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'na göre işletmenin ihtiyacına uygun birinci sınıf tacirlerin tutmak zorunda oldukları defter ve kayıtlar tutulmalıdır.

b- Merkez Bankası'nca belirlenen esaslar dahilinde her bir işlem itibarıyla döviz alımlarında "Döviz Alım Belgesi", döviz satımlarında "Döviz Satım Belgesi" düzenlenmelidir.

c- Yetkili müesseseler, faaliyet konuları ile ilgili olarak ilgili kanunlarca düzenlenmesi zorunlu olan diğer belgeleri düzenlemeli ve gerekli kayıtları da usulüne uygun şekilde tutmalıdırlar.

d- Yetkili müesseseler (döviz büroları) bir takvim yılı içerisinde merkez ve şubelerinin her biri için en az 3 milyon ABD doları veya karşılığı tutarında döviz alış işlemi gerçekleştirmelidirler.

3.4. Yetkili Müesseselerin Denetimi

Kambiyo mevzuatının bir bölümü olan 2006-32/32 sayılı Tebliğ yetkili müesseselerin kuruluşundan itibaren her türlü işlemini düzenlemiştir. Anılan Tebliğ'in 16. maddesi denetim hakkındadır.

Yetkili müesseselerin faaliyet ve işlemleri kuruluş, dayanağı olan 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında göre incelenir ve gerektiğinde soruşturma konusu edilir. Kanun'da belirlenen denetim elemanları (Hazine Kontrolörleri) ile kambiyo müdürlükleri inceleme ve soruşturma yaparlar. Ayrıca ilgili kanunlarla (vergi kanunları gibi) denetim yapmaya yetkili elemanlar da inceleme yürütebilir.

Kambiyo mevzuatının bir bölümünü yürütmeye yetkili olan T.C. Merkez Bankası da yetkili müesseselerde inceleme yapmaya yetkilidir.

Yıl sonu itibarıyla Hazine Müsteşarlığı'na verilen faaliyet raporu da bir anlamda denetimdir olarak sayılabilir.

4. 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun:

Yetkili müesseselerinde yükümlü olarak sayıldığı ve yükümlülük ihlalleri halinde ağır para cezası yaptırımları getiren söz konusu Kanunun yetkili müesseseleri ilgilendiren kısımlarının özetle bilinmesi önem taşımaktadır.

Kanunun 2/d Maddesine **Döviz, taşınmaz, değerli taş ve maden, mücevher, nakil vasıtası, iş makinesi, tarihi eser, sanat eseri ve antika ticareti ile işgal edenler veya bu faaliyetlere aracılık edenler** yükümlü olarak sayılmıştır.

Görüldüğü gibi yetkili müesseselerde Kanun'da yükümlü olarak açıkça belirtilmiştir. Bu Kanuna ilişkin olarak çıkarılan Yönetmelikte³ de ayrıca isimleri zikredilmiştir.

Kanunun 3. maddesine göre; yükümlüler, kendileri nezdinde yapılan veya aracılık ettikleri işlemlerde; işlem yapılmadan önce, işlem yapanlar ile nam veya hesaplarına işlem yapılanların kimliklerini tespit etmektedir.

Belirlenen şekilde kimlik tespiti yapmayan, yükümlülere Başkanlıkça beş bin TL idarî para cezası verilir.

Yükümlünün banka, finansman şirketi, faktoring şirketi, ikrazatçı, finansal kiralama şirketi, sigorta ve reasürans şirketi, emeklilik şirketi, sermaye piyasası kurumu veya yetkili müessese olması halinde, **idarî para cezası iki kat olarak uygulanır.**

Belirlenen şekilde kimlik tespiti yapmayan, görevliye de ayrıca iki bin TL idarî para cezası verilir.

5549 sayılı Kanun'da kimlik tespiti yapmayan yetkili müesseseler için idari para cezaları iki misli olarak öngörülmüştür. Üstelik yetkili

müesseseye verilen cezalar dışında işlemi yapan yetkiliye de ayrıca ceza öngörülmüştür.

Kanunun 4. maddesine göre ise; yükümlüler nezdinde veya bunlar aracılığıyla yapılan veya yapılmaya teşebbüs edilen işlemlere konu malvarlığının yasadışı yollardan elde edildiğine veya yasadışı amaçlarla kullanıldığına dair herhangi bir bilgi, şüphe veya şüpheli gerektirecek bir hususun bulunması halinde bu işlemlerin yükümlüler tarafından Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı'na (Başkanlık) bildirilmesi zorunludur.

"Şüpheli işlem" bildiriminde bulunmayan yükümlülere Başkanlıkça beş bin TL idarî para cezası verilir.

Yükümlünün banka, finansman şirketi, faktoring şirketi, ikrazatçı, finansal kiralama şirketi, sigorta ve reasürans şirketi, emeklilik şirketi, sermaye piyasası kurumu veya yetkili müessese olması halinde, idarî para cezası iki kat olarak uygulanır.

Belirlenen şekilde "Şüpheli işlem" bildiriminde bulunmayan görevliye de ayrıca iki bin TL idarî para cezası verilir.

5549 sayılı Kanun'da "Şüpheli işlem" bildiriminde yetkili müesseseler için aynen kimlik tespiti yapılmasında olduğu gibi İdari para cezaları iki misli olarak öngörülmüştür. Üstelik yetkili müesseseye verilen cezalar dışında işlemi yapan yetkiliye de ayrıca ceza öngörülmüştür.

5- Yetkili Müesseseler Hakkında Bazı Sayısal Veriler:

Yukarıdaki 3. bölümünde belirtildiği yetkili müesseseler her yılın nisan ayı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığı'na (Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü'ne) bir faaliyet raporu vermek zorundadır. Bu raporda döviz alış ve satış bilgilerinin yanı sıra bilanço bilgileri, yaratılan katma değer bilgileri, şirketin ortak ve hisse dağılım bilgileri yer almaktadır.

Bu bölümdeki açıklanan bilgiler Hazine Müsteşarlığı'nın verileridir. 2010 bilgileri ancak nisan ayından sonra belli olacağından en yeni bilgi olarak 2009 yılı sonu alınmıştır.

Türkiye'de mevcut 755 adet yetkili müessesenin dağılımı ise aşağıdaki şekildedir.

3. Suç Gelirlerinin Aklanmasının Ve Terörün Finansmanının Önlenmesine Dair Tedbirler Hakkında Yönetmelik

il	Adet
İstanbul	333
Ankara	54
İzmir	33
Antalya	48
Muğla	34
Diğer	253
Toplam	755

Tablodan görüleceği gibi yetkili müesseseler genel olarak ticaret ve turizmin hareketli olduğu bölgelerde yoğunlaşmıştır. Yetkili müesseseler ile ilgili diğer bilgilere gelince;

2009 yılı sonu itibarıyla tüm yetkili müesseselerde toplam 3229 adet personel çalışmaktadır.

Bu kuruluşlar için asgari (250.000.-TL) sermaye koşulu getirilmesi nedeniyle sayılarına oranla yüksek bir sermaye toplamı söz konusudur. 2009 yılı itibarıyla ödenmiş sermayelerinin toplam tutarı 567.395.000.- TL'dir. Bu da firma başına ortalama 751,5 bin TL'lik bir tutara tekabül etmektedir.

Yine aynı dönem itibarıyla toplam 17.139.000.- TL kâr beyan etmişlerdir. Sermaye ve işlem hacimlerinin yüksekliğine rağmen dövizdeki kur makasının küçüklüğünden ötürü karlar oldukça düşük kalmıştır. Firma başına ortalama yıllık kâr sadece 22.700.- TL'dir.

Yukarıdaki rakamlara rağmen işlem hacimleri son derece büyük olup yıllar itibarıyla da artış göstermektedir. Son dokuz yıllık işlem hacimleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Yıl	Döviz alış	Döviz satış	Toplam işlem hacmi
2001	12.675	12.680	25.355
2002	9.083	9.055	18.138
2003	9.326	9.294	18.620
2004	10.712	10.696	21.408
2005	11.879	11.685	23.564
2006	13.609	13.507	27.116
2007	15.535	15.338	30.873
2008	22.147	22.047	44.194
2009	28.688	28.570	57.258

Yıllar itibarıyla Döviz alım ve satımı (Milyon Dolar)

2009 yılındaki toplam işlem hacminin 31.114.- milyon dolarlık kısmı İstanbul'da gerçekleşmiş olup kalanı ise diğer şehirlerde oluşmuştur.

Yetkili müesseselerin merkez ve her bir şubesi için T.C. Ziraat Bankası nezdinde açılan yetkili müesseseler hesabına ilgili şirket tarafından **80 bin euro** yatırılmakta ve söz konusu tutar şirket faaliyette olduğu sürece anılan hesapta tutulmakta, faaliyetin sona ermesi halinde ilgili şirkete aynen iade edilmektedir. Bu tutara herhangi bir faiz işletilmemektedir. Bu düzenleme kapsamında halen Türkiye genelinde 753 adet yetkili müessese ve 56 adet de şubesi faaliyet göstermekte olduğundan T.C. Ziraat Bankası nezdindeki döviz hesabında bugün itibarıyla yaklaşık 65 milyon euro tutarında faizsiz bir fon oluşmuştur.

Sonuç:

Seksenli yılların kambiyo serbestisinin ruhuna uygun olarak yapılan düzenlemeler kapsamında kurulmasına izin verilen yetkili müesseseler o tarihe kadar kayıtdışı gerçekleştirilen döviz işlemlerine resmi kimlik kazandırmışlardır. Devlete vergi ve çalışanlarına istihdam ile gelir sağlayan bu kurumlar türlü noksanlıklarına rağmen ekonomiye yararlı finans kuruluşlarıdır. Büyük kentlerde Türk vatandaşlarına ve turistik yörelerde yabancı kişilere hizmet veren döviz bürolarının kamu için yarattığı katma değer durgun ortamlarda dahi 40 milyon TL'yi bulmaktadır.

Hazine Müsteşarlığı, yapmış olduğu düzenlemelerle dövizli işlemlerde kolaylık sağlayan döviz bürolarının döviz hareketlerindeki yavaşlık nedeniyle, son yıllarda yaşadığı sıkıntıları giderebilmek için altın alım satımına olanak tanımıştır. Özetle yeniden kayıtdışı döneme dönüş kimsenin isteği olmayacağına göre, bu durumda kolay ve basit bürokratik işlemleri ve hızlı kur ayarlamalarını gerçekleştiren döviz bürolarının varlığı ve yararı bir gerçektir.

6111 SAYILI KANUN İLE ÇIRAKLAR, STAJYER ÖĞRENCİLER VE KURSIYERLERİN YENİ DURUMU

Dr. Özkan BİLGİLİ / Başmüfettiş

Giriş

5510 sayılı Kanunu ile birlikte özellikle çıraklar ve stajyer öğrenciler, sağlık alanında önemli hak kayıpları yaşamıştı. Daha önce 506 sayılı Kanun döneminde, haklarında "hastalık sigortası" hükümleri uygulanmakta ve bu sigorta dalından da sağlık hizmetleri finanse edilmekteydi.

1 Ekim 2008'den itibaren, 5510 sayılı Kanun ile söz konusu gruplar hakkında "iş kazası ve meslek hastalığı sigortası" ve "hastalık sigortası" hükümleri; stajyer öğrenciler hakkında ise "iş kazası ve meslek hastalığı sigortası" hükümleri uygulanmaya devam etmekle birlikte, artık bu sigorta kollarından sağlık hizmeti diye bir yardım yapılmadığından sağlık hizmetlerinden yararlanamamaları gibi ağır bir sonuç ortaya çıktı. Keza sağlık hizmetleri artık, "genel sağlık sigortası" kapsamında finanse edilmeye başlanmıştı. . .

Bu sonuç ciddi eleştirilere uğradı ve nihayet sorun giderildi: 6111 sayılı Kanun ile sözkonusu kimseler de genel sağlık sigortası kapsamına alındı!..

Aşağıda, 6111 sayılı kanun ile yapılan düzenlemeler çerçevesinde sözü edilen grupların sosyal sigortası ve genel sağlık sigortası kapsamında yeni durumları ele alınmıştır.

I- Aday Çırak, Çırak ve İşletmelerde Meslekî Eğitim Gören Öğrenciler

I.1- Tabi Oldukları Sigorta Kolları

6111 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile 5510 sayılı Kanun'un 5. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi değiştirilmiştir. Buna göre; 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanunu'nda belirtilen aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim gören öğrenciler hakkında yine iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortası hükümleri

uygulanmaya devam edilecek. Adı geçenler yine 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılacaklardır.

Yapılan yeni düzenleme ise şu: Aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim gören öğrencilerden "bakmakla yükümlü olunan kişi" durumunda olmayanlar hakkında ayrıca genel sağlık sigortası hükümleri uygulanacaktır.

I.2- Prime Esas Kazançları

6111 sayılı Kanun'un 37. maddesi ile 5510 sayılı Kanun'un 80. maddesi birinci fıkrasına (k) bendi eklenerek aday çırak, çırak ve meslekî eğitim gören öğrencilerin prime esas kazançlarının ilgili kanunlarında öngörüldüğü şekilde belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

Yine 6111 sayılı Kanun'un 64. maddesi ile yapılan ekleme ile 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanunu'nun 25. maddesi birinci fıkrası da değiştirilmiştir.

3308 sayılı Kanunu'nun 25. maddesi birinci fıkrasına göre, "aday çırak, çırak ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrencilere ödenecek ücret ve bu ücretlerdeki artışlar; aday çırak veya çırağın velisi veya vasisi veya kişi reşit ise kendisi; öğrenciler için okul müdürlüğü ile işyeri sahibi arasında Bakanlıkça belirlenen esaslara göre düzenlenecek sözleşme ile tespit edilir. Ancak, işletmelerde meslek eğitimi gören örgün eğitim öğrencilerine, asgari ücretin net tutarının yirmi ve üzerinde personel çalıştıran işyerlerinde yüzde 30'undan, yirmiden az personel çalıştıran işyerlerinde yüzde 15'inden, aday çırak ve çırağa yaşına uygun asgari ücretin yüzde 30'undan aşağı ücret ödenemez."

6111 sayılı Kanun'un 39. maddesiyle 5510 sayılı Kanun'un 82. maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişiklik, yukarıda yapılan değişiklikle paralellik arz etmektedir. Buna göre; "5510 sayılı Kanun gereğince alınacak prim ve verilecek ödeneklerin hesabına esas tutulan günlük kazancın alt sınırı, **sigortalıların yaşlarına uygun asgari ücretin otuzda biri**, üst sınırı ise 16 yaşından büyük sigortalıların günlük kazanç alt sınırının 6,5 katı" olacaktır.

Şu halde, 2011/Nisan ayı için SPEKT'nin günlük alt sınırı, 16 yaşından küçük aday çırak ve çırağa yaşına uygun günlük asgari ücret olan 22,65 TL olacaktır.

I.3- Prim Oranları

6111 sayılı Kanun'un 38. maddesi ile 5510 sayılı Kanunun 81. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yapılan değişiklik ile bu kapsamda olanlar için prim oranının; prime esas kazançlarının % 6'sı olduğu, bu prim oranının % 1'inin kısa vadeli sigorta kolları, % 5'inin de genel sağlık sigortası primi olduğu hükme bağlanmıştır.

I.4- Prim Ödeme Yükümlüsü

5510 sayılı Kanun'un 87. maddesi birinci fıkrasının (e) bendine göre aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim görenler için prim ödeme yükümlüsü, Milli Eğitim Bakanlığı veya bu öğrencilerin eğitim gördükleri okullardır.

I- Meslek Liselerinde Okumakta İken veya Yüksek Öğrenimleri Sırasında Staja Tabi Tutulan Öğrenciler

II .1- Tabi Oldukları Sigorta Kolları

6111 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile 5510 sayılı Kanun'un 5. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde yapılan değişiklik ile stajyer öğrencilerin sigortalı sayılmasında aranan en önemli şart olan "zorunlu staj" koşulu kaldırılmıştır. Artık zorunlu olsun ya da

olmasın işyerlerinde staj yapan öğrenciler sigortalı sayılacaktır. Sigorta primlerini ise MEB ve tabi oldukları yüksek öğrenim kurumları ödeyecektir.

Yapılan değişikliğe göre; meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenimleri sırasında staja tabi tutulan öğrenciler hakkında eskiden olduğu gibi "iş kazası ve meslek hastalığı sigortası" uygulanmaya devam edilecektir. Adı geçenler yine 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılacaklardır.

Yapılan yenilik ise şu: meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenimleri sırasında staja tabi tutulan öğrencilerden "bakmakla yükümlü olunan kişi" durumunda olmayanlar hakkında ayrıca genel sağlık sigortası hükümleri uygulanacaktır.

Yani anne veya babaları üzerinden sağlık hak sahiplikleri yok ise kendileri genel sağlık sigortalısı sayılacak ve Kurumca finanse edilen sağlık hizmetlerinden yararlanabileceklerdir.

II .2- Prime Esas Kazançları

6111 sayılı Kanun'un 37. maddesi ile 5510 sayılı Kanun'un 80. maddesi birinci fıkrasına (k) bendi eklenerek meslek liselerinde okumakta iken veya

yükseköğrenimleri sırasında staja tabi tutulan öğrencilerin prime esas günlük kazançlarının hesaplanmasında prime esas günlük kazanç alt sınırının dikkate alınacağı hükme bağlanarak var olan belirsizliğe son verilmiştir.

II .3- Prim Oranları

6111 sayılı Kanunun 38. maddesi ile 5510 sayılı Kanunun 81. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yapılan değişiklik ile bu

Aday çırak, çırak
ve işletmelerde
meslekî eğitim gören
öğrencilerden
"bakmakla
yükümlü olunan
kişi" durumunda
olmayanlar hakkında
ayrıca genel sağlık
sigortası hükümleri
uygulanacaktır.

kapsamda olanlar için prim oranının; prime esas kazançlarının % 6'sı olduğu, bu prim oranının % 1'inin kısa vadeli sigorta kolları, % 5'inin de genel sağlık sigortası primi olduğu hükme bağlanmıştır.

II .4- Prim Ödeme Yükümlüsü

5510 sayılı Kanun'un 87. maddesi birinci fıkrasının (e) bendine göre; meslek liselerinde staja tâbi tutulan öğrenciler için prim ödeme yükümlüsü Milli Eğitim Bakanlığı veya bu öğrencilerin eğitim gördükleri okullar, yüksek öğrenim sırasında staja tâbi tutulan öğrenciler için prim ödeme yükümlüsü ise öğrenim gördükleri yüksek öğretim kurumudur.

III- İşkur Kursiyerleri

III .1- Tabi Oldukları Sigorta Kolları

6111 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile 5510 sayılı Kanun'un 5. maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde de önemli bir değişiklik yapılarak İŞKUR kursiyerleri sağlık hak sahibi yapılmışlardır.

Buna göre; "Türkiye İş Kurumu tarafından düzenlenen meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimine katılan kursiyerler, 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesi birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar ve bunlar hakkında **iş kazası ve meslek hastalığı sigortası** ile bunlardan 'bakmakla yükümlü olunan kişi' durumunda olmayanlar hakkında ayrıca **genel sağlık sigortası** hükümleri uygulanır."

III .2- Prime Esas Kazançları

6111 sayılı Kanun'un 37. maddesi ile 5510 sayılı Kanun'un 80. maddesi birinci fıkrasına (k) bendi eklenerek Türkiye İş Kurumu tarafından düzenlenen meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimine katılan kursiyerlerin prime esas günlük kazançlarının

hesaplanmasında prime esas günlük kazanç alt sınırının dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır.

III .3- Prim Oranları

6111 sayılı Kanun'un 38. maddesi ile 5510 sayılı Kanun'un 81. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yapılan değişiklik ile bu kapsamda olanlar için prim oranının; prime esas kazançlarının % 13,5'i olduğu, bu prim oranının % 1'inin kısa vadeli sigorta kolları, % 12,5'inin de genel sağlık sigortası primi olduğu hükme bağlanmıştır.

III .4- Prim Ödeme Yükümlüsü

5510 sayılı Kanun'un 87. maddesi birinci fıkrasının (d) bendine göre; Türkiye İş Kurumu tarafından düzenlenen meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimine katılan kursiyerler için prim ödeme yükümlüsü ise Türkiye İş Kurumu'dur.

Sonuç Olarak

Yukarıda yer verdiğimiz kesimlerin, bakmakla yükümlü olunan kimse olmamaları kaydı ile genel sağlık sigortası kapsamına alınmış olmaları olumlu bir adım olarak görülmektedir.

Bu durum, sözü edilen grupların, anne veya babaları üzerinden sağlık hak sahibi olmadıkları koşullarda sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıracak ve sağlık güvencesi sağlayacaktır.

Öte yandan; meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenimleri sırasında staja tabi tutulan öğrencilerin kısa vadeli sigorta kolları bakımından sosyal sigorta kapsamına ve genel sağlık sigortası kapsamına alınmalarında "zorunlu" staj şartının kaldırılmış olmasının da önemli bir adım olduğu söylenebilir.

SÜRESİNDE KULLANILMAYAN YILLIK İZİNLER YANAR MI?

Kadri KABAK / Baş İş Müfettişi

Yıllık izin konusu çalışanlara verilmiş ve anayasal güvence altına alınmış en önemli haklardan biridir. Temelde mevcut anayasamızın 50. maddesinde güvence altına alınmıştır. Anayasamızın 50. maddesi “Çalışma ve Dinlenme Hakkı” başlığı altında düzenlenmiş; kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı ifade edilmiş, dinlenmenin çalışanların hakları olduğu belirtilmiş, ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin haklarının kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir.

Anayasanın açıklanan amir hükmü çerçevesinde çalışma hayatını düzenleyen yasalar yapılırken yasa koyucu, anayasanın bu hükmünü dikkate alarak gereken metinleri hazırlamıştır.

Çalışma hayatında doğal olarak her çalışan aynı yasa kapsamında değildir. Çalışanlar, çalıştıkları alanlara ve işlere göre farklı yasalar kapsamında değerlendirilmekte, farklı çalışma yasalarına tabi olmaktadır. Gerek çalışma koşulları bakımından, gerek diğer açılardan ve gerekse özellikle bu yazıda konumuz olan yıllık ücretli izin açısından farklı uygulamalara tutulmak durumundadırlar. Örneğin 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi bir çalışan için yıllık izin süresi her yıl için en az 14 gündür. Buna karşın 854 sayılı Deniz İş Kanunu'na giren gemilerde çalışan gemi adamları için bu süre 30 gündür. Bu gibi uygulama bakımından çalışanların tabi olduğu kanunlar açısından farklı yıllık izin uygulamaları söz konusu olabilmektedir.

Yıllık izin uygulaması açısından karışıklıklar en fazla aynı işyerinde birden fazla kanuna tabi olarak çalışanların olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi özellikler belediyelerde genelde 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi işçiler ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi memurlar olmak üzere iki farklı çalışan sınıfı bulunmaktadır. Bazı durumlarda çalışanlara hangi yasaların uygulanması gerektiği konusunda idare tereddüte düşebilmekte ya da yanlış uygulama içine girebilmektedir.

Yıllık izin açısından 657 sayılı Yasa kapsamına giren memurlar ile 4857 sayılı Yasa kapsamına giren çalışanlar arasında kanunlarından dolayı işverenin farklı uygulama yapma zorunluluğu vardır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda yıllık izin konusu 102. maddede düzenlenmiş ve kanunun takip eden 103. maddesinde

de bu iznin nasıl kullanılacağı hüküm altına alınmıştır. Açıklanan 102. maddeye göre; devlet memurlarının yıllık izin süresi, hizmeti 1 yıldan on yıla kadar (On yıl dahil) olanlar için yirmi gün; hizmeti on yıldan fazla olanlar için 30 gündür. Zorunlu hallerde bu sürelere gidiş ve dönüş için en çok ikişer gün eklenebilir.

Devlet memurunun hangi dönem izinlerinin kullanmaması durumunda yanacağı ise Yasa'nın 103. maddesinde açıklanmış; yıllık izinlerin, amirin uygun bulacağı zamanlarda, toptan veya ihtiyaca göre kısım kısım kullanılabilmesi; birbirini izleyen iki yılın izninin bir arada verilebileceği; cari yıl ile bir önceki yıl hariç, önceki yıllara ait kullanılmayan izin haklarının düşeceği açıklanmıştır. Özetle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi bir memur, en fazla 2 yıllık süreye ait iznini biriktirebilir. İki yıldan önceki izinlerini kullanmamışsa bu izinleri yazar.

Fakat bu uygulamanın işyerlerinde çalışan 4857 sayılı Yasa'ya tabi işçiler için kullanılması mümkün değildir. Bu durumda tabir yerinde ise elmalarla armutları karıştırmış oluruz. 657 sayılı Yasa'da getirilen bir düzenlemeyi bu yasa ile hiçbir bağlantısı olmayanlara uygulamak mümkün değildir.

İş Kanunu'na tabi(4857 sayılı Yasa) çalışanlara anılan kanun ve varsa ilgili toplu iş sözleşmesi hükümleri uygulanır. 4857 sayılı İş Kanunu'nda yıllık ücretli izin konusu 53'ncü ve devam eden maddelerinde düzenlenmiştir. Bu yasaya tabi olarak çalışanlara işyerinde işe başladığı günden itibaren, deneme süresi de içinde olmak üzere, en az bir yıl çalışmış olmaları durumunda yıllık ücretli izin verilir. Yıllık ücretli izin hakkından vazgeçilemez. Kanunun devam eden maddelerinde yıllık izin sürelerinin kaç gün olarak ve nasıl kullanılacağı, ücretinin nasıl ödeneceği yönünde düzenlemelere gidilmiştir.

Yasadaki belirtilen süreler işçilere verilecek yıllık izin bakımından en az sürelerdir. Bu sürenin üzerinde gerek hizmet akidleri ile gerekse toplu iş sözleşmeleri ile yıllık izin süreleri artırılabilir.

4857 sayılı İş Kanunu'nda kullanılmayan yıllık izinlerin sonunun ne olacağı yönünde 657 Sayılı Yasa'da olduğu gibi bir düzenleme bulunmamaktadır. Aksine yıllık ücretli izin hakkından vazgeçilemeyeceği yasa da açık olarak belirlenmiştir. Hizmet akidinin feshinde veya sona ermesinde işçilerin kullanmadıkları yıllık izinlerin ne olacağı açık olarak da açıklanmıştır.

Yasanın 59. maddesinde: "İş sözleşmesinin, herhangi bir nedenle sona ermesi halinde işçinin hak kazanıp da kullanmadığı yıllık izin sürelerine ait ücreti, sözleşmenin sona erdiği tarihteki ücreti üzerinden kendisine veya hak sahiplerine ödenir. Bu ücrete ilişkin zaman aşımını iş sözleşmesinin sona erdiği tarihten itibaren başlar." biçiminde getirilen düzenleme ile 4857 sayılı İş Kanun'una tabi olarak çalışanların kullanmadıkları veya işveren tarafından kullanılmayan yıllık ücretli izinlerinin asla yanmasının söz konusu olmadığı, hizmet akidinin son bulması durumunda kullanılmayan yıllık izinlerin ücretlerinin işçilere ödenmesi gerektiği açıklanmaktadır.

Gerek yargı kararlarında ve gerekse akademik alanda da bu konu ile ilgili olarak görüş birliği oluşmuş, 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi olarak çalışan işçiler açısından yıllık ücretli izinlerini belirli bir süre içerisinde kullanmamaları durumunda 657 sayılı Yasa kapsamındaki memurlar gibi yanmasının söz konusu olmadığı benimsenmiştir. Bunun aksine uygulama yasal olmadığı gibi yerleşik yargı kararlarının da tersine bir işlemdir. İki farklı yasaya tabi olan memur ve işçileri yıllık izin konusunda aynı değerlendirmek ve aynı yönlü uygulama yapmak yasalarla, mevzuat hükümleriyle ve hakaniyetle asla bağdaşmayan bir durumdur.

BİRDEN FAZLA SİGORTALILIK STATÜSÜNE TABİ ÇALIŞMALARDA HİZMETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Ö. Hakan ÇAVUŞ / SGK Başmüfettişi

I. Giriş

5510 sayılı Kanun'un sigortalılık hallerinin birleşmesine ilişkin 53/1. maddesinin yürürlük tarihi 6111 sayılı Kanun'un 33. maddesi ile 1/3/2011 tarihinden geçerli olmak üzere değiştirilmiş ve ayrıca 6111 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanun'a eklenen geçici 33. madde ile 5510 sayılı Kanun'un 53/1. maddesinde yapılan değişikliklerin 1/3/2011 tarihinden önceki süreler için uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca 5510 sayılı kanun'un 4/b kapsamında sayılanlar, kendilerine ait veya ortak oldukları işyerlerinden dolayı 4/a kapsamında sigortalı olarak bildirilemeyeceklerinden bu durumdaki sigortalılar 1/3/2011 tarihinden önce olduğu gibi bu tarihten sonra da kendi işyerlerinde 4/a kapsamında sigortalı olamayacaklardır. 5510 sayılı Kanun'a göre aynı anda 4/a, 4/b ve 4/c kapsamında birden fazla statüde aynı anda çalışılması halinde SGK uygulamalarının açıklanmasına ilişkin 05.04.2011 tarihli ve 2011-36 sayılı genelge yayımlanmıştır.

II. 1/3/2011 tarihinden itibaren birden fazla sigortalılık statüsüne tabi çalışmalarda hizmetlerin değerlendirilmesi

A) Sigortalılığı 1/3/2011 tarihinden sonra başlayanların hizmetlerinin çıkarılması

5510 sayılı kanun'un 53. maddesi ile 1/3/2011 tarihinden itibaren sigortalıların 4/a ve 4/b sigortalılık statüleri ile 4/c sigortalılık statüsüne aynı anda tabi olacak şekilde çalışmaları halinde öncelikle 4/c kapsamında, 4/a ve 4/b sigortalılık statülerine tabi olacak şekilde çalışmaları halinde ise 4/a kapsamındaki sigortalılıkları geçerli sayılacaktır. 4/b kapsamındaki sigortalılık 4/a'ya tabi çalışmanın başladığı tarihten bir gün önce sona erdirilecektir.

5510 sayılı kanun'un 4/b sigortalıların 1/3/2011 tarihinden itibaren 4/a kapsamında çalışmaya başlamaları halinde e-Sigortalı

yoluyla Kuruma verilen sigortalı işe giriş bildirgelerinde "5510 sayılı kanun'un 4/b sigortalılığınız sona erdirilmiştir. 4/b'ye tabi ayrıca prim ödemeye devam etmek istiyor iseniz sosyal güvenlik il müdürlüğüne/sosyal güvenlik merkezine müracaat etmeniz gerekmektedir" uyarısı verilecektir.

5510 sayılı kanun'un 4/a çalışması sona erenlerin 4/b kapsamındaki çalışmalarının devam etmesi halinde ise 4/a çalışmasının sona erdiği tarihten bir gün sonra 4/b sigortalılıkları başlatılacaktır.

1. Örnek

25/5/2011 tarihinde vergi mükellefiyeti nedeniyle 4/b sigortalı olan ve sigortalılığı devam etmekte iken 18/8/2011 tarihinde işveren yanında hizmet akdine tabi çalışmaya başlayan sigortalının 4/b kapsamındaki sigortalılığı 17/8/2011 tarihi itibarıyla sona erdirilerek 18/8/2011 tarihi itibarıyla 4/a kapsamında sigortalı sayılacaktır.

2. Örnek

2/3/2012 tarihinde 4/a'lı çalışmaya başlayan sigortalı bu kapsamdaki sigortalılığı devam etmekte iken 21/11/2014 tarihinde vergi mükellefi olmuştur. Bu durumda 4/b sigortalılığı 4/a kapsamındaki sigortalılığı sona ermediği sürece başlatılmayacaktır.

B) Sigortalılığı 1/3/2011 tarihinden önce başlayanların 1/3/2011 tarihinden sonra hizmetlerinin çıkarılması

1/3/2011 tarihinden önce 5510 sayılı kanun'un 4/b çalışması bulunan sigortalıların 1/3/2011 tarihinden sonra 4/a çalışmaları halinde önce başlayan sigortalılık statüsüne göre işlem yapılmayacak 4/b kapsamındaki sigortalılığı sona erdirilecektir.

1. Örnek

20/5/2009 tarihinde 4/b kapsamında sigortalılığı devam etmekte iken 12/12/2011 tarihinden itibaren 4/a kapsamında çalışmaya başlayan sigortalının 4/b kapsamındaki sigortalılığı 11/12/2011 tarihi itibarıyla sona erdirilecektir.

C) Sigortalılığı 1/3/2011 tarihinden önce başlayanların 1/3/2011 tarihinden önce hizmetlerin çıkışı

1/3/2011 tarihi itibarıyla 5510 sayılı kanun'un 4/a ve 4/b çalışmaları devam eden sigortalıların 6111 sayılı Kanun'la Kanun'a eklenen geçici 33. madde uyarınca hangi sigortalılık statüsünün önce başladığına bakılmaksızın 4/b kapsamındaki sigortalılığı 28/2/2011 tarihi itibarıyla sona erdirilecektir.

1. Örnek

1/11/2008 tarihinde 4/b kapsamında başlayan sigortalılığı devam etmekte iken 11/12/2009 tarihinden itibaren 4/a kapsamında çalışmaya başlayan sigortalının 28/2/2011 tarihi itibarıyla 4/b kapsamındaki sigortalılığı sona erdirilecek, 1/3/2011 tarihi itibarıyla 4/a kapsamındaki sigortalılığı devam ettirilecektir.

D) 5510 sayılı kanun'un 4/a ve 4/b çalışması bulunanların aynı anda her iki statüde de prim ödemeleri halinde hizmetlerin değerlendirilmesi

5510 sayılı kanun'un 4/a ve 4/b tabi sigortalılığın çıkışı nedeniyle 4/a kapsamındaki sigortalılığı esas alınanlar 1/3/2011 tarihinden sonra yazılı talepte bulunmak ve prime esas kazanç alt sınırı ve üst sınırına ilişkin hükümler saklı olmak kaydıyla 4/b kapsamındaki çalışmasından dolayı talep tarihinden itibaren 4/b için de prim ödeyebileceklerdir. Ancak 4/a ve 4/b için ödenecek primlerin toplamı prime esas kazancın üst sınırından fazla olamayacaktır.

Sigortalılık hallerinin çıkışı nedeniyle 4/a sigortalılığı esas alınanlardan 4/b kapsamında prim ödemek isteyenler iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanan haklar yönünden

4/b kapsamında, kısa vadeli sigorta kollarından sağlanan diğer yardımlar ile uzun vadeli sigorta kollarından sağlanan yardımlar yönünden ise 4/a kapsamında sigortalılık statüsünde değerlendirilecektir.

5510 sayılı kanun'un 4/a ve 4/b sigortalılık halleri çıkanlardan 4/b kapsamında ayrıca prim ödemek için talepte bulunanlara 4/b statüsünde iş kazası ve meslek hastalıkları yönünden yardımlar yapılacaktır. Bu yardımların yapılmasında 4/b statüsünde ödenen primler esas alınacaktır.

5510 sayılı kanun'un 4/b kapsamında ödenecek primler uzun vadeli sigorta kolları yönünden 4/a tabi hizmetlerle birlikte dikkate alınacaktır. Ancak, hizmetin değerlendirilmesinde ay 30 günü, prime esas kazançlar ise Kanun'un 80. maddesine göre belirlenen azami kazancı geçemeyecektir. Bu sigortalılara kısa vadeli sigorta kollarından hastalık ve analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği ödenmesinde de sigortalılık statüsü 4/a olarak değerlendirilecektir.

5510 sayılı kanun'un 53. maddesi ile 1/3/2011 tarihinden itibaren sigortalıların 4/a ve 4/b sigortalılık statüleri ile 4/c sigortalılık statüsüne aynı anda tabi olacak şekilde çalışmaları halinde öncelikle 4/c kapsamında, 4/a ve 4/b sigortalılık statülerine tabi olacak şekilde çalışmaları halinde ise 4/a kapsamındaki sigortalılıkları geçerli sayılacaktır. 4/b kapsamındaki sigortalılık 4/a'ya tabi çalışmanın başladığı tarihten bir gün önce sona erdirilecektir.

5510 sayılı kanun'un 4/a ve 4/b tabi sigortalılıkları çıkanlardan 4/a sigortalılığı esas alınmakla beraber 4/b kapsamındaki çalışmalarından dolayı prim ödeyenlerin ait olduğu ayı izleyen ayın sonuna kadar 4/b kapsamındaki primlerini ödememeleri halinde o aya ait primin ödeme imkanı ortadan kalkacağından, söz konusu ay için hesaplanacak 4/a kapsamında prime esas kazançta dahil edilmeyecek ayrıca o ayda iş kazası geçirmesi veya meslek hastalığına tutulması halinde iş kazası ve meslek hastalığı hükümlerinde de yararlandırılmayacaktır.

1. Örnek

4/b sigortalılığı devam ederken 27/5/2011 tarihinde 4/a kapsamında çalışmaya başlayan ve prime esas kazanç alt sınırı üzerinden prim ödenen sigortalının 4/b kapsamındaki sigortalılığı 26/5/2011 tarihinde sona erdirilmiştir. Sigortalı 17/7/2011 tarihinde aynı zamanda 4/b kapsamında da alt sınır üzerinden

prim ödeyeceğine ilişkin talepte bulunmuş olup sigortalının 4/b kapsamındaki hizmetleri değerlendirilirken 17/7/2011 tarihinden itibaren esas alınmayan sigortalılık statüsünde ödenen 4/b kapsamındaki sürele ait prime esas kazançları malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı bağlanması ile yaşlılık ve ölüm toptan ödemesinde 4/a kapsamındaki hizmetlere ilave edilerek değerlendirilecek gün sayısı ise 30 gün olacaktır.

Sigortalının 15/8/2011 tarihinde 4/b iş kazası geçirmesi halinde sigortalıya ödenecek geçici iş görmezlik ödeneği ile meslekte kazanma gücünü % 20 oranında kaybettiğinin tespit edilmesi durumunda bağlanacak sürekli iş görmezlik geliri 4/b statüsünde ödenen kazançlar esas alınarak değerlendirilecek, yardımlar da 4/b statüsünden yapılacaktır.

Bu şekilde çalışmaya devam eden sigortalı 12/9/2011 tarihinde 5 gün hastalık sigortası yönünden rapor aldığı anda sigortalının 5 günlük geçici iş görmezlik ödeneği 4/a kapsamında ödenecektir.

E) 1/10/2008-1/3/2011 tarihleri arasında birden fazla sigortalılık statüsüne tabi çalışmalarda hizmetlerin değerlendirilmesi

1/10/2008-1/3/2011 tarihleri arasında 23/12/2009 tarihli ve 2009/155 sayılı Genelge ile 4857 sayılı Kanun'un 56. maddesinde işverenlerin işçilerin gidiş ve dönüşlerinde yolda geçecek süreleri karşılamak üzere toplam dört güne kadar verdikleri ücretsiz izin ile 74. maddesinde kadın işçiye 16 haftalık sürenin tamamlanmasından veya çoğul gebelik halinde 18 haftalık süreden sonra 6 aya kadar verilen ücretsiz izinler dışında kalan sürelerde kanun kapsamındaki sigortalılık niteliği yitirilmiş

sayıldığından ücretsiz yol ve analık izin süresi dışındaki ücretsiz izin süreleri bulunanların bu sürelerde 4/b kapsamında sigortalı olmaları halinde 4/a sigortalılıkları sona erdirilecektir.

1/10/2008-1/3/2011 tarihleri arasında ay içinde işe girişi veya işten çıkış tarihi bulunmayan ancak geçici iş görmezlik ödeneği alması nedeniyle ayın bazı günlerinde ücret almayan ya da geçici iş görmezlik ödeneği aldığı aylarda ücret almadığı için sıfır gün ve kazanç bildirilen 4/a tabi sigortalıların hizmeti kesintiye uğramış sayılmayacaktır.

III. Sonuç

Kamuoyunda "Torba kanun" olarak da bilinen 6111 sayılı Kanun ile 5510 sayılı kanun'un 53. maddesinin yürürlük tarihi 1/3/2011 olarak yeniden hüküm altına alınmıştır. 1/3/2011 tarihinden itibaren sigortalıların 4/a ve 4/b sigortalılık statüleri ile 4/c sigortalılık statüsüne aynı anda tabi olacak şekilde çalışmalarını halinde öncelikle 4/c kapsamında, 4/a ve 4/b sigortalılık statülerine tabi olacak şekilde çalışmalarını halinde ise 4/a kapsamındaki sigortalılıkları geçerli sayılacaktır. 4/b kapsamındaki sigortalılık 4/a'ya tabi çalışmanın başladığı tarihten bir gün önce sona erdirilecektir. Yine yapılan düzenleme sonucu 5510 sayılı kanun'un 4/a ve 4/b tabi sigortalılığın çıkışması nedeniyle 4/a kapsamındaki sigortalılığı esas alınanlar 1/3/2011 tarihinden sonra yazılı talepte bulunmak ve prime esas kazanç alt sınırı ve üst sınırına ilişkin hükümler saklı olmak kaydıyla 4/b kapsamındaki çalışmasından dolayı talep tarihinden itibaren 4/b için de prim ödeyebileceklerdir.

İŞLETMEDE MEVCUT OLDUĞU HALDE KAYITLARDAYER ALMAYAN EMTİA, MAKİNE, TEÇHİZAT VE DEMİRBAŞLAR

Şeref TEKTAŞ / Kula Vergi Dairesi Müdürü

1. Kapsam

6111 sayılı Yasa kayıtdışı faaliyetlerin kayıt altına alınabilmesi için, işletmelerde mevcut olmasına rağmen kayıtlara yansıtılmamış emtia, makine, teçhizat ve demirbaşların kayıtlara intikal ettirilebilmesini sağlayacak düzenlemeler getirmiştir.

6111 sayılı Kanun'un 1'nci maddesinin birinci fıkrasının (ğ) bendinde mevcut;

"ğ) İşletmede mevcut olduğu halde kayıtlarda yer almayan emtia, makine, teçhizat, demirbaşlar ile kayıtlarda yer aldığı halde işletmede bulunmayan emtia, kasa mevcudu ve ortaklardan alacaklar beyanı," hükmüyle stok beyanı ile ilgili düzenlemeler yasa kapsamına alınmış ve konuya ilişkin düzenlemelere yasanın 10. ve 11'nci maddelerinde yer verilmiştir.

6111 sayılı Yasa'nın 10'ncu maddesinde yapılan düzenlemeler göre;

Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri (adi, kolektif ve adi komandit şirketler dahil);

- İşletmelerinde mevcut olduğu halde kayıtlarında yer almayan emtia, makine, teçhizat ve demirbaşları kendilerince veya bağlı oldukları meslek kuruluşunca tespit edilecek rayiç bedel ile

- Kanun'un yayımlandığı tarihi izleyen üçüncü ayın sonuna kadar (30.05.2011)

- Bir envanter listesi ile vergi dairelerine bildirmek suretiyle defterlerine kaydedebileceklerdir.

Hükümetin teklif ettiği metinde; kıymetli maden ve ziynet eşyası imalatı ve ticareti faaliyetinde bulunan mükelleflerin işletmelerde mevcut olmasına rağmen kayıtlarında yer almayan kıymetli maden (altın, platin ve gümüş) ve kıymetli taşlar (elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, zebercet, inci gibi) ile bunlardan mamul ziynet eşyasını kayıtlara intikal ettirilebilmesini sağlayacak aşağıdaki düzenleme mevcut iken;

(4) Kıymetli maden ve ziynet eşyası imalatı ve ticareti faaliyetinde bulunan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri (adi, kolektif ve adi komandit şirketler dahil) işletmelerinde mevcut olduğu halde kayıtlarında yer almayan kıymetli maden (altın, platin ve gümüş) ve kıymetli taşlar (elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, zebercet, inci gibi) ile bunlardan mamül ziynet eşyasını bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen süre ve şekilde bildirmeleri halinde, bu kıymetlerin bildirilen değeri üzerinden % 2,5 oranında vergi öderler. Bu suretle tahakkuk ettirilen vergi, beyanname verme süresi içinde ödenir. Ödenen bu vergiler, gelir ve kurumlar vergisinden mahsup edilemez, gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmez, fıkra Plan ve Bütçe Komisyonu'nda yasa teklifinden çıkarılmış ve sözkonusu fıkra TBMM'ye ;

(4) Bu madde kapsamında bildirilen kıymetlerin satılması halinde satış bedeli, bunların deftere kaydedilen değerinden düşük olamaz, şeklinde gönderilmiş ve böyle yasalaşmıştır.

Kayıtlarda bulunmayan emtia, makine, teçhizat ve demirbaşların kayıtlara intikal ettirilmesine imkân veren düzenleme, bütün gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerini kapsamaktadır. Uygulama kapsamına; serbest meslek erbabı, ferdi ticari işletmeler,

adi ortaklıklar, kollektif şirketler, adi komandit şirketler ile sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları dahil bulunmaktadır.

Teslimleri KDV'den müstesna olan emtia, makine, teçhizat ve demirbaşlarla ilgili olarak bu uygulamadan yararlanılması mümkün değildir. Ayrıca taşıtlar, arsa, araziler ve binalar yasanın kapsamı dışındadır.

2. Rayiç Bedel ve Emtia

Emtia, makine, teçhizat ve demirbaşlar, bildirim tarihindeki rayiç bedelle değerlendirilmek suretiyle envanter listesinde gösterilecektir.

Rayiç bedel, o kıymetin değerlendirme günü itibarıyla normal alım satım bedelidir. Dolayısıyla bu bedel, mükellefin kendisi tarafından bizzat tespit edebileceği gibi bağlı olduğu meslek kuruluşuna da tespit ettirilebilecektir. Bildirilen kıymetler yasal kayıt süresi içerisinde kayıtlara intikal ettirilecektir.

Bu madde hükmüne göre bildirilecek emtia,

- Alım satım işletmelerinde satışa hazır malları;
- İmalatçı işletmelerde ise hammadde, malzeme, yarı mamül ve mamül malları ifade etmektedir.

Aynı şekilde inşaat işletmelerinin; (yıllara yaygın inşaat ve onarım işi, kat karşılığı veya kendi adlarına inşaat yapıp satanlar) varsa inşa edilen ve emtia niteliğindeki gayrimenkulleri (daire, dükkan vb.) ile üretimde kullandıkları demir, çimento, tuğla gibi ilk madde ve malzemelerini veya yarı mamüllerini de bildirmeleri mümkündür.

Beyan edilecek olan kayıt ve tescile tabi kıymetler, kayıt ve tescil için kullanılan bilgiler (numara, harf, işaret, marka vb.) belirtilmek suretiyle envanter listesinde beyan edilecektir. Kayıt ve tescile ilişkin gerekli bilgileri içermeyen kıymetlerin, beyandan önce ilgili kamu idarelerine başvurularak kayıt ve tescil ettirilmesi ve alınan kayıt ve tescil bilgileri ile beyan edilmesi gerekmektedir. Söz konusu kıymetlerin satışına ilişkin olarak düzenlenecek belgelerde kayıt ve tescil bilgilerine de yer verilecektir.

3. Uygulanacak Oran – Beyan - Envanter Listesi

Kanun'un 10'uncu maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca kendilerince veya ilgili meslek kuruluşlarınca belirlenecek rayiç bedel üzerinden beyan edilerek kayıtlara intikal ettirilecek;

- Teslimleri genel orana (% 18) tabi makine, teçhizat ve demirbaşlar ile emtianın rayiç bedeli üzerinden %10 oranı;

- Teslimleri indirimli orana (% 1, % 8) tabi makine, teçhizat ve demirbaşlar ile emtianın rayiç bedeli üzerinden ise tabi oldukları oranın yarısı esas alınmak suretiyle KDV hesaplanacaktır.

Uygulama kapsamında olan mükellefler, işletmelerinde mevcut olduğu halde kayıtlarında yer almayan emtia, makine, teçhizat ve demirbaşlarını 6111 sayılı Kanun'un yayımlandığı ayı izleyen üçüncü

ayın son iş günü olan **31/5/2011** tarihine (bu tarih dahil) kadar Tebliğin (VII/A-4) bölümünde belirtilen beyanname (**Ek:20/A**) ve ekinde verecekleri envanter (**Ek:20/B**) listesi ile katma değer vergisi yönünden bağlı oldukları vergi dairelerine bildireceklerdir. Tahakkuk edecek vergi de aynı süre içinde ödenecektir.

Yasanın mecliste görüşülmesi sırasında beyan edilen emtianın daha sonra satışa konu olması halinde yine KDV hesaplanacağı

6111 sayılı Yasa kaydışı faaliyetlerin kayıt altına alınabilmesi için, işletmelerde mevcut olmasına rağmen kayıtlara yansıtılmamış emtia, makine, teçhizat ve demirbaşların kayıtlara intikal ettirilebilmesini sağlayacak düzenlemeler getirmiştir.

belirtilerek %10 oranının % 5 olması için önerge verilmiş ancak kabul edilmemiştir.

4. Hesaplanan Kdv ve İndirimi

Makine, teçhizat ve demirbaşlar üzerinden ödenen bu vergi hesaplanan katma değer vergisinden indirilemez. Bu tutar, verginin ödendiği yılın gelir veya kurumlar vergisi matrahlarının belirlenmesinde gider olarak dikkate alınabilecektir.

Emtia üzerinden ödenen vergi genel esaslara göre indirilir. Buna göre Beyan edilen emtiaya ait hesaplanan KDV, 1 No.lu KDV beyannamesinde genel esaslar çerçevesinde indirim konusu yapılabilecektir.

5. 3065 sayılı Kanun'un 9. Maddesinin (2) Numaralı Fıkrasının Uygulanmaması

3065 sayılı Kanun'un 9. maddesinin (2) numaralı fıkrasında; fiili ya da kaydı envanter sırasında belgesiz mal bulundurulduğunun tespiti halinde, bu alışlar nedeniyle, ziyaa uğratılan KDV'nin, belgesiz mal bulunduran mükelleften aranacağı, bu uygulamaya göre yapılan tarhiyata da vergi ziyası uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

Kayıtlarda yer almayan emtia, makine, teçhizat ve demirbaşlar için sorumlu sıfatıyla KDV beyan eden ve ödeyen mükellefler bakımından 3065 sayılı Kanun'un söz konusu hükmü uygulanmayacaktır.

Buna göre, söz konusu hüküm kapsamında beyanda bulunan mükelleflere, 3065 sayılı Kanun'un (9/2) maddesi hükmü uyarınca belgesiz mal bulundurduğu gerekçesiyle malın emsal bedeli üzerinden cezalı olarak re'sen tarhiyat yapılmayacaktır.

6. Bilanço Esası ve İşletme Hesabı Esasına Göre Beyan Edilen Kıymetlerin Kayıtlara İntikali

Bilanço esasına göre defter tutan mükellefler, aktiflerine intikal ettirdikleri emtia için ayrı; makine, teçhizat ve demirbaşlar için ayrı olmak üzere pasifte karşılık hesabı açacaktır.

Emtia için ayrılan karşılık, ortaklara dağıtılması veya işletmenin tasfiye edilmesi halinde, sermayenin unsuru sayılacak ve vergilendirilmeyecektir.

Öte yandan, makine, teçhizat ve demirbaşlar ayrıca envantere kaydedilecek ve 6111 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesinin ikinci fıkrasına göre, ayrılan karşılık birikmiş amortisman olarak kabul edilecektir.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ise beyan ettikleri emtiayı defterlerinin gider kısmına satın alınan mal olarak kaydedeceklerdir.

7. Emtia, Makine, Teçhizat ve Demirbaşların Satılması ve Amortisman Ayrılması

6111 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesi hükmüne göre kayıtsız mal bildiren mükellefler, bu malları satmaları halinde, defterlere kaydedilecek satış bedeli kayıtlı değerinden düşük olamayacaktır. Gerçek satış bedelinin kayda alınan bedelden düşük olması halinde, kazancın tespitinde kayıtlı bedel dikkate alınacaktır.

Bildirime dahil edilen amortisman tabi iktisadi kıymetler için

amortisman ayrılmayacaktır.

8. Beyan Edilerek Ödenen Kdv'nin İade Konusu Yapılıp Yapılamayacağı

3065 sayılı Kanun'un 29/2. ve 32. maddeleri uyarınca söz konusu maddelerde belirtilen işlemler nedeniyle yüklenen vergiler, indirim yoluyla telafi edilememeleri halinde iade konusu yapılabilmektedir.

Kayıtlarda bulunmayan emtia, makine, teçhizat ve demirbaşların kayıtlara intikal ettirilmesine imkân veren düzenleme, bütün gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerini kapsamaktadır.

Bu çerçevede, 6111 sayılı Kanun'un 10. maddesinden faydalanarak kayıtlarda yer almayan emtia dolayısıyla hesapladıkları KDV'yi Tebliğin (VII/A-4) bölümünde belirtildiği şekilde beyan edip ödeyen ve bu vergiyi indirim hesaplarına intikal ettiren mükellefler tarafından, beyana konu emtianın, 3065 sayılı Kanun uygulamasında iade hakkı tanınan işlemlerde kullanılması durumunda, beyan edilerek ödenen ve indirim hesaplarına alınan söz konusu verginin yüklenilen verginin hesabında dikkate alınması ve dolayısıyla iade konusu yapılması mümkün bulunmaktadır.

Makine, teçhizat ve demirbaşlar nedeniyle bahse konu uygulama kapsamında beyan edilerek sorumlu sıfatıyla ödenen KDV'nin indirim konusu yapılması mümkün olmadığından, bu verginin iadesi de söz konusu olmayacaktır.

9. Ötv Kapsamındaki Mallar İçin Ötv'nin Beyanı Ve Ödenmesi

ÖTV'nin konusuna giren malları bu madde kapsamında beyan eden ve alış belgelerini ibraz edemeyen mükelleflerin bu malların beyan tarihindeki miktarı ve emsal bedeli üzerinden geçerli olan ÖTV'yi bu maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen beyanname verme süresi içinde ayrı bir beyanname ile beyan ederek aynı süre içinde ödemeleri halinde, bu mallar bakımından 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanun'unun 4. maddesinin (3) numaralı fıkrası hükmünün uygulanmaması öngörülmüştür. Bu şekilde beyan edilerek ödenen ÖTV için vergi cezası kesilmeyecektir.

Uygulama kapsamında olan mükellefler, işletmelerinde mevcut olduğu halde kayıtlarında yer almayan mallardan 4760 sayılı Kanuna ekli (I), (II), (III) ve (IV) sayılı listelerde yer alanlar için, beyan tarihindeki miktarları ve emsal bedelleri ile uygulanmakta olan vergi oranı, maktu ve asgari maktu vergi tutarlarını dikkate alarak Tebliğ ekindeki (Ek:21) beyannameyi kağıt ortamında düzenleyecek ve 31/5/2011 tarihine (bu tarih dahil) kadar ÖTV (ÖTV mükellefiyeti bulunmayan ithalatçılar KDV) yönünden bağlı oldukları vergi dairelerine verecek, hesaplanan ÖTV'yi de bu süre içinde ödeyecektir. 4760 sayılı Kanun ekindeki her bir liste [(II) sayılı listedeki kayıt ve tescile tabi araçların her biri] için ayrı beyanname verilecektir.

10. Beyan Edilen Kıymetlerin Ba Formu Karşısındaki Durumu

6111 sayılı Kanun'un 10. maddesi kapsamında beyan edilen kıymetler üzerinden hesaplanarak beyan edilen kıymetlerin rayiç bedelleri, Ba formu vermek zorunda olan mükellefler tarafından söz konusu form ile bildirilecektir.

Ba formunun "Soyadı/Adı Unvanı" bölümüne "Muhtelif Satıcılar (6111 sayılı Kanun Madde 10)", "Vergi Kimlik Numarası" bölümüne ise (3333 333 333) yazılması gerekmektedir.

b) 6111 sayılı Kanun'un 10 uncu maddesinin beşinci fıkrasına göre beyan edilecek özel tüketim vergisi (ÖTV) tutarları, aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre beyan edilecek KDV matrahını oluşturan rayiç bedelin tespitinde dikkate alınmış olacağından, bu şekilde beyan edilen ÖTV'nin KDV matrahına ayrıca dahil edilmesi söz konusu değildir.

7- Beyan Edilen Kıymetlerin Kayıtlara İntikali

Bilanço esasına göre defter tutan mükellefler, aktiflerine intikal ettirdikleri emtia için ayrı; makine, teçhizat ve demirbaşlar için ayrı olmak üzere pasifte karşılık hesabı açacaktır.

Emtia için ayrılan karşılık, ortaklara dağıtılması veya işletmenin tasfiye edilmesi halinde, sermayenin unsuru sayılacak ve vergilendirilmeyecektir.

Öte yandan, makine, teçhizat ve demirbaşlar ayrıca envantere kaydedilecek ve 6111 sayılı Kanun'un 10. maddesinin ikinci fıkrasına göre, ayrılan karşılık birikmiş amortisman olarak kabul edilecektir.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ise beyan ettikleri emtiayı defterlerinin gider kısmına satın alınan mal olarak kaydedeceklerdir.

Örnek2- (A) Limited Şirketi, stoklarında bulunan ancak kayıtlarında yer almayan (X) malına ilişkin envanter listesini hazırlamış ve 20/5/2011 tarihi itibarıyla beyan etmiştir. Genel oranda katma değer vergisine tabi olan bu malın, kendisi tarafından belirlenen rayiç bedeli 20.000.- TL'dir. Şirketin bu bildirimine ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki şekilde olacaktır.

_____ / _____	
20/5/2011	
153 TİCARİ MALLAR	20.000.-TL
191 İNDİRİLECEK KDV	2.000.-TL

525 KAYDA ALINAN EMTİA	20.000.-TL
ÖZEL KARŞILIK HESABI	
(6111 sayılı Kanun'un 10 uncu maddesi)	
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR	2.000.-TL
(Sorumlu sıfatı ile ödenecek KDV)	

Bu malın satılması halinde kayıtlara intikal ettirilecek satış bedeli 20.000.- TL'nin altında olamayacaktır.

Örnek 3- (B) Anonim Şirketi, kayıtlarında yer almayan makine ve demirbaşlarını kayda almak istemektedir. Genel oranda katma değer vergisine tabi olan bu kıymetlerin mükellefçe belirlenen rayiç bedeli 40.000.-TL olup envantere alınmasına ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki şekilde yapılacaktır.

_____ / _____	
253 TESİS MAKİNA VE CİHAZLAR	40.000.-TL
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİD.VE ZAR.	4.000.-TL

526 DEMİRBAŞ MAKİNE VE TEÇHİZAT	40.000.-TL
ÖZEL KARŞILIK HESABI	
(6111 sayılı Kanun'un 10 uncu maddesi)	
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR	4.000.-
TL	
(Sorumlu sıfatıyla ödenecek KDV)	

Mükellef, söz konusu makine ve demirbaşlarını 31/12/2011 tarihine kadar satarsa, bu satıştan önce, satmadığı takdirde 31/12/2011 tarihinde aşağıdaki muhasebe kaydını yapacaktır.

_____ / _____	
526 DEMİRBAŞ MAKİNE VE TEÇHİZAT	40.000.-TL
ÖZEL KARŞILIK HESABI	
(6111 sayılı Kanun'un 10 uncu maddesi)	

257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	40.000.-TL
-----------------------------------	------------

Mükellefin, örneğimizdeki makine ve demirbaşlarını peşin olarak 50.000.-TL'ye satması halinde bu satışa ilişkin yukarıdaki kayıtlarla birlikte yapılacak muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

_____ / _____	
100 KASA HESABI	59.000.-TL
257 BİRİKMİŞ AMORTİS MANLAR	40.000.-TL

253 TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR	40.000.-TL
391 HESAPLANAN KDV	9.000.-
TL	
679 DİĞER OLAĞANDIŞI	
GELİR VE KARLAR	50.000.-
TL	

8- Beyan Edilen Kıymetlerin Ba Formu Karşısındaki Durumu

6111 sayılı Kanun'un 10. maddesi kapsamında beyan edilen kıymetler üzerinden hesaplanarak beyan edilen kıymetlerin rayiç bedelleri, Ba formu vermek zorunda olan mükellefler tarafından söz konusu form ile bildirilmek zorundadır.

Söz konusu bildirim işlemi, Ba formunun "Soyadı/Adı Unvanı" bölümüne "Muhtelif Satıcılar (6111 sayılı Kanun Madde 10)", "Vergi Kimlik Numarası" bölümüne (3333 333 333) yazılmak suretiyle yapılacaktır.

Örneği tebliğ ekinde yer alan (Ek:20/A) KDV stok beyanına ilişkin beyanname ile kağıt ortamında veya 340 ve 346 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğlerinde belirtilen usul ve esaslar doğrultusunda elektronik ortamda sorumlu sıfatıyla beyan edilecektir. Beyanname, en geç 31/5/2011 tarihine (bu tarih dahil) kadar verilecek ve tahakkuk edecek vergi de aynı süre içinde ödenecektir.

(6) Bu madde hükmünün uygulanmasına ilişkin olarak geçmişe yönelik vergi cezası uygulanmaz.

6111 SAYILI YENİ VERGİ AFFI UYARINCA: ŞİRKET ORTAĞI, KİŞİSEL BORCUNU PAYI KADAR ÖDEYEBİLİR Mİ?

Yrd. Doç. Dr. Hakan AY / DEÜ İİBF Maliye Bölümü

Bilindiği gibi, limited şirketlerde veya anonim şirketlerde şirket borcu dolayısıyla, şirket ortakları zaman zaman vergi dairesi takiplerinden dolayı sıkıntıya düşmektedirler. Hele hele şirket ortağı şirkette müdür değilse bu durumda şirket borcundan, ortağa teka-bül eden borç miktarı hesaplanıp ortak tarafından ödenebilir. İçinde bulunduğumuz 2010 yılının Aralık ayı dolayısıyla yasalaşması beklenen vergi ve sigorta borçları dolayısıyla şirket ortakları yönünden önemli bir dönem başlamış bulunmaktadır. Ortakların birini göremediği veya şirketin gayrifaal bir şirket duruma düştüğü durumlarda şirketin borçları bütün ortakları etkilemektedir. Yıllar geçmesine rağmen birbirini görmeyen şirket ortakları bu borçtan dolayı bir şekilde karşı karşıya gelmektedirler. Bu gibi durumlarda şirket borcu dolayısıyla ortak müstakil hareket ederek borcunu **şahsileştirip** bu borcu taksitlendirebilir ve hatta 6183 sayılı Kanun'un 48. maddesine göre ödeyebilir.

Ayrıca, 6111 sayılı Yasa'nın 2. maddesine göre kesinleşmiş amme borçları için, vergi dairelerinin taksitlendirme sırasında dilekçe ekinde mal beyanı istemesi zorunlu değildir. Herhangi bir mal beyanı ya da teminat gösterilmeden borçların otomatik olarak taksitlendirilmesi mümkündür. Uygulamada bazı vergi dairelerinin mükelleflerden teminat talep ettikleri iddia edilmektedir. Oysaki 6111 sayılı Yasa, borçlu mükelleflere teminat istenilmeden borçlarını otomatik olarak taksitlendirmektedir.

Öte yandan, limited şirket ortakları 6183 sayılı Kanun'un mükerrer 35. maddesine göre tüzel kişiliğe ait toplam vergi borçlarından payları nispetinde doğrudan sorumludurlar. Bu hükme göre; limited şirketlerin amme borçları, 6183 sayılı Kanun'un normal madde 35 hükmüne göre esas olarak limited şirket ortakları şirketten ta-

mamen ve kısmen tahsil edilemeyen amme borcu nedeniyle sermaye hisseleri nispetinde doğrudan sorumlu olurlar.¹ Başka bir ifade ile, amme alacağını şirketten tümüyle ya da kısmen tahsil edilemeyeceğinin anlaşılması halinde bile şirket ortağı yine ortak şirketteki hissesi nispetindeki oran dahilinde toplam borçtan sorumlu olacaktır.²

Yukarıda belirtmiş olduğumuz konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse (A) limited şirketinin toplam vergi borcu 1.000.- TL'dir. Ortaklığın 2 ortağı vardır. Ortak (B) ve diğer ortak (C)'nin şirkette % 50'şer eşit oranda paylarının olduğunu varsayalım. Şirketin müdürü ve ortağı (B) olduğu varsayılmıştır. Diğer ortak (C)'nin şirkette müdürlük görevi yoktur. Bu durumda, her iki ortağın toplam amme borcundaki sorumluluklarını tartışmaya açalım.

Buna göre;

1. Öncelikle, şirketin toplam borcu 1.000.- TL'den şirket tüzel kişiliği sorumlu olup bu borç öncelikle şirketten tahsil edilmeye çalışılacaktır.
2. Şirket borcunun tüzel kişilikten tahsili mümkün değilse veya tahsil edilemeyeceği anlaşılırsa bu durumda şirket toplam borcunun tümü şirket müdürü olan (B)'den tahsil edilmesi gerekir. Bu amaçla da şirket müdürü adına ödeme emri tebliğ edilir.
3. Diğer yandan, şirketin kanuni temsilcisi yani müdürü olmayan ortak (C) adına ödeme emri düzenlenir. Toplam borcun % 50 yani

1. KIZILOĞLU Şükri – ŞENYÜZ Doğan – TAŞ Metin – DÖNMEZ Recai, Vergi Hukuku, Ekim 2006, Yaklaşım Yayıncılık, s. 299-328.

2. Bkz. 6183 sayılı kanun 48. maddesi ve ilgili genel tebliğ seri A - Sıra No:1, Seri:A – Sıra No:2. bu örnekte ortağın sadece ortak olduğu dikkate alınmıştır. Bu ortak şirkette kanuni temsilci değildir. Yine ilgili olarak bkz. 213 sayılı VUK md.10/2

yarısı için bu ortağa ödeme emri düzenlenerek tebliğ edilir ve bu borç bu kişiden istenir.

Şimdi asıl sorun: limited şirket ortaklarının, şirkette buldukları dönemlerde ya da şirketten ayrıldıktan sonra dönemleri ile ilgili gerçekleşen amme borçlarını bireysel olarak böldürüp taksitlendirip ve sonuçta da bu borçları ödeyip ödeyemeyecekleri tartışılmaktadır.

Bize göre, limited şirkette bir dönem ortak olarak devam eden kişinin daha sonra bu şirketten usulüne uygun hisse devri yapıp ayrıldıktan sonra kendi dönemine ait borçları böldürüp hesaplatıp bireysel olarak ödemesi mümkündür. Diğer taraftan limited şirkette müdür olarak gözüken kişinin sorumluluğu ise borcun tümü üzerinden devam edecektir. Ortak (C)'nin payına düşen kısmı ödemesi halinde ise diğer ortak ve müdürün kalan borçtan ve gecikme zamlarından sorumluluğu devam edecektir.

Öte yandan, hisse devri yaparak şirketten ayrılan ortak (C)'nin pay devri yaptığı tarihe kadar olan borçlardan sorumluluğu dönemine ait borcu ve faizlerini ödedikten sonra devam etmez.³

Çeşitli dönemlerde yürürlüğe konulan yürürlüğe konulan vergi borçlarının yeniden yapılandırılması ile ilgili yasalarda eski şirket ortaklarının da kendi dönemleri ile ilgili borçları şirketten çıktıkları halde çeşitli problemlerle karşılaştıkları görülmektedir. Şirketten pay devri yaparak ayrılan eski ortak olsun veya halihazırda şirkette mevcut ortak olarak ortaklığı devam eden ortak olsun bunların vergi dairesine şirket için yaptıkları ödemelerle ilgili aşağıda-ki işlemleri yapmaları zorunludur.⁴

3. 6183 sayılı kanunda 5766 sayılı kanunun 3. maddesi ile eklenen ve 6/6/2008 tarihinde yürürlüğe giren hüküm gereğince şirketten ayrılan ortakların devir öncesi veya sonrası borçlardan da sorumlu olabilecekleri yönünde hüküm eklenmiştir. Buna göre, ortağın şirketteki sermaye payını devretmesi halinde, payı devreden ve devralan şahıslar devir öncesine ait amme alacaklarının ödenmesinden 1. fıkra hükmüne göre mütselsilen sorumlu tutulur. Bu hükmün Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla hali hazırda Anayasa Mahkemesinde derdest olduğu bilinmektedir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. YARALI Levent, Limited Şirketin Kamu Borçlarından Müdürlerin ve Ortakların Sorumluluğu, Yaklaşım Yayıncılık, 2010, Ankara, s.164-169

Ödeme yapacakları dönem, vergi türü ve vergi kodu itibarıyla ne miktarda ödeme yapacakları konusunda dilekçe ile ilgili vergi dairesine başvurmalıdırlar.

Vergi dairesi tarafından düzenlenecek olan "tahsil alındısı"nın ön veya arka yüzüne "şirket adına ortak ... tarafından ... TL ödenmiştir" şerhinin düşülmesi sağlanarak bu ibare, ilgili müdür yardımcısı tarafından kaşe, mühür ve imza ile tasdik ettirilmelidir.

Borcun ortak ..... tarafından ödendiği ve borcun bittiğine dair nihai bir yazı alınmasında da yarar vardır.

Geçmiş dönemlerde çıkarılan çeşitli af yasalarında şirketten pay devri yaparak ayrılan ortaklar, şirketten ayrıldıktan sonra şirkete yeni giren ortakların geçmiş dönemle ilgili matrah artırımını yapmaları halinde eski ortakların sorumlu olmayacağı buna mukabil yeni ortakların sorumlu olacağı yönünde uygulamalar bulunmaktadır.⁵

Sonuç olarak; gerek anonim şirketlerde ve gerekse limited şirketlerde şirketten ayrılan ortak payı kadar şirketin vergi borcuna mahsuben ödeme yapabilir. Hatta payı kadar olan borç için 6183 sayılı Kanun'un 48. maddesine göre borcu bireyselleştirip tecil ve taksitlendirme talebinde bulunabilir. Ve hatta ortak zaman zaman yürürlüğe konulan vergi afları veya borç yapılandırılmalarında da tüzel kişiliğe ait borçtan payına tekabül eden borcu kendi adına ödeme çizelgesine bağlatırabilecektir.

4. ALPASLAN Mustafa – SAKAL Mustafa, Vergi Hukuku Uygulaması – I, Makale-İnceleme ve Yorumlar, İzmir Ocak 2008, s.283-304.

5. Bkz. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 5.4.2004 tarih ve 14913 sayılı yazıları.

ORTAKLAR CARİ HESABI'NIN 6111 SAYILI KANUN KARŞISINDAKİ DURUMU

Erkan GÜRBOĞA / YMM

Şirket ortakları, işletmelerine borç para verebilecekleri gibi işletmelerinden borç para da alabilmektedir. Ortaklar; işletmeye verdikleri borç paralar karşılığında herhangi bir faiz veya menfaat temin etmedikleri sürece vergi açısından problem yaşanmamaktadır. Ancak ortakların işletmeden borç para almaları durumunda aynı şeyden bahsetmek mümkün değildir. Zira işletmeden alınan borç para için faiz hesaplanarak işletme tarafından ortak adına fatura düzenlenmesi ve KDV hesaplaması gerekir. İşletme tarafından faiz hesaplanmaması durumunda mükellefler ek vergi ve ceza yükü ile karşılaşabilmektedir. Bunun yanında işletmenin çeşitli nedenlerle belgelendiremedikleri ödemeleri de şirket ortaklarının işletmeden aldıkları borç paralar gibi değerlendirilmektedir. Bu nedenle kanuni defterlerde yer alan Ortaklar cari hesabının borç bakiyesi mükellefler için önemli sorun teşkil etmektedir.

6111 sayılı Kanun'un 11. maddesi ile bilanço esasına göre defter tutan kurumlar vergisi mükelleflerine, 31/12/2010 tarihi itibarıyla düzenledikleri bilançolarında görülen, işletmenin esas faaliyet konusu dışındaki işlemleri dolayısıyla (ödünç verme ve benzer nedenlerle ortaya çıkan) ortaklarından alacaklı bulunduğu tutarlar

ile ortaklara borçlu bulunduğu tutarlar arasındaki net alacak tutarlarını kadar vergi dairelerine beyan etmek suretiyle kayıtlarını 31 Mayıs 2011 tarihine düzeltmeleri ve böylece kayıtlarını fiili duruma uygun hale getirmeleri imkânı verilmiştir.

Bu düzenlemeye göre yapılması gerekenler aşağıda sıralanmıştır:

1- Bu düzenlemeden sadece bilanço esasına göre defter tutan kurumlar vergisi mükellefleri yararlanacaktır. Gelir vergisi mükelleflerinin bu düzenlemeden yararlanmaları mümkün değildir.

2- İşletmenin esas faaliyet konusu dışındaki işlemleri dolayısıyla (ödünç verme ve benzer nedenlerle ortaya çıkan) ortaklarından alacaklı bulunduğu tutarlar ile ortaklara borçlu bulunduğu tutarlar arasındaki net alacak tutarlarını 31 Mayıs 2011 tarihine (bu tarih dahil) kadar vergi dairelerine beyan etmek suretiyle kayıtlarını düzeltebileceklerdir.

3- İşletmenin esas faaliyet konusu dışındaki işlemleri dolayısıyla (ödünç verme ve benzer nedenlerle ortaya çıkan) ortaklarından alacaklı bulunduğu tutarlar ile ortaklara borçlu bulunduğu tutarlar arasındaki net alacak tutarlarının belirlenmesinde, tek düzen hesap planında yer alan "131. Ortaklardan Alacaklar" ve "231. Ortaklardan Alacaklar" toplamından "331. Ortaklara Borçlar" ve "431. Ortaklara Borçlar" toplamının çıkarılması sonucunda kalan net tutar dikkate alınacaktır.

4- Ortaklardan alacaklar tutarlarını düzeltmek için beyanda bulunan mükellefler, beyan edilen tutarlar üzerinden % 3 oranında vergi hesaplayacak ve hesaplanan vergiyi beyanname verme süreci içinde ödeyeceklerdir. Bu tutarın taksitlendirilmesi mümkün değildir.

5- Bu kapsamında ödenen vergiler, gelir veya kurumlar vergisinden mahsup edilmeyecek, kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmeyecektir.

6- Yapılan bu beyanla ilgili olarak söz konusu tutarların ortaklara dağıtılıp dağıtılmadığına bakılmaksızın kâr dağıtımına bağlı vergi kesintisine yönelik ilave bir tarhiyat yapılmayacaktır.

Konu ile ilgili muhasebe kayıtları, örnekler, beyanname verilmesi vs. 12 Mart günü Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan 6111 sayılı Kanun Genel Tebliği Seri No:1'de ayrıntılı olarak açıklandı.

1 Temmuz 2012'den itibaren yürürlüğe girecek olan Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 358. ve 644/1-b maddeleri de limited ve anonim şirket ortaklarının, şirkete borçlanmasını yasaklıyor. Bununla, ortakların şirketi kasası gibi kullanması engelleniyor. Mevcut borçların da 1 Temmuz 2012'den itibaren 3 yıl içinde "nakit ödeme" yoluyla kapatılması yani tasfiye edilmesi isteniyor (TTK'nin Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında 6103 sayılı Kanun Md.24)1.

Türk Ticaret Kanunu'nun yukarıda yer alan hükümleri de dikkate alındığında mükellefler açısından çok önemli bir tarihi fırsat olan torba yasadın yararlanıp şirketlerin ortaklardan olan alacaklarını af kapsamında değerlendirerek son başvuru tarihinin 31 Mayıs 2011 tarihi olduğunu unutmamaları gerekir.

1 Şükrü KIZILLOT,17.03.2011 Tarihli Hürriyet Gazetesi, " Hayali paraya ve ortaklardan hayali alacaklara af" başlıklı makalesi

“Yeni” Limited Şirket

Özkan CENGİZ / SMMM

Türkiye’de bulunan şirketlerin büyük çoğunluğu limited şirketlerden oluşmaktadır. Gerek vergi avantajları gerekse de şirket sahibi olmanın büyümlü gücü girişimcileri şirket kurmaya yönlendirmiş ve anonim şirketlere göre daha az prosedüre sahip olması nedeniyle genel olarak seçim limited şirketlerden yana olmuştur.

Bugün aile şirketi konumundaki sanayi şirketlerinden tutun da sokağımızın başındaki markete kadar geniş bir yelpaze de faaliyet gösteren limited şirketlerle ilgili bir çok düzenleme ve değişiklik tabir yerindeyse kapımıza dayandı.

İşlerimize yetecek kadar sermaye belirlediğimizde ve on, on beş seneliğine şirket müdürü seçtiğimizde tüm yükümlülüklerimizi yerine getirmiş olduğumuz şirketler çok yakında geçmişin tozlu raflarında yerini alacak.

01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girecek olan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu basit bir şahıs şirketi hüviyetindeki limited şirketlerimizi adeta baştan yaratarak küçük anonim şirketlere çevirecektir.

Kuruluşundan yönetilmesine, sermayesinden denetimine birçok yeniliğe yol açacak Türk Ticaret Kanunu yürürlüğe girdiğinde mevcut limited şirketlerden kaç hayata devam edecek yaşayıp öğreneceğiz.

Limited şirketlerle ilgili konular 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 573. ile 644. maddeleri arasında düzenleniyor. Bazı konularda mevcut hükümler geçerliğini koruyor. Bu yazımızda hem eski hem yeni hükümleri gözden geçirmeye çalışacağız.

Ortak Sayısı;

Kanun’un 573. maddesi limited şirketin tanımı ile başlıyor. Kanun metninden aynen alır isek;

“Limited şirket, bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kurulur; esas sermayesi belirli olup bu sermaye esas sermaye paylarının toplamından oluşur. denmektedir.

Kanunun yaptığı tanımda ilk dikkatimizi çeken kısım limited şirketin bir veya daha çok kişiden kuruluyor olmasıdır. 01.07.2012 tarihine kadar yürürlükte olan mevcut Ticaret Kanunumuza göre iki olan asgari ortak sayısı yeni kanunda bire düşürülmektedir. Artık şirket kurabilmek için eşi dostu ortak yapmanın devri kapanmıştır. Şirket kurmak isteyen müteşebbüsler tek başlarına limited şirket kurabileceklerdir.

Limited şirketler tek ortak olarak kurulabileceği gibi çok ortaklı kurulum tek ortağa da düşebileceklerdir. Burada yapılacak tek iş tek ortağı düşüldükten sonra 7 gün içinde bu durumu ticaret sicil gazetesinde tescil etmektir.

Kurucu Menfaatleri ve İntifa Senedi

Limited şirketlerin kurucularına daha sonra şirketin hisselerini üçüncü kişilere devretmeler dahi, kurucu olmalarının verdiği hakla menfaat sağlanması üzerine anasözleşmeye madde konabilir veya intifa senedi bastırılarak verilebilir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu bu konuyla ilgili düzenlemeleri yaptığı 584. maddesine yapılacak tüm işlemlerde konuyla ilgili anonim şirketler için yapılmış tüm düzenlemelerin limited şirketler içinde geçerli olduğunu hükmetmektedir.

Sermaye

Limited şirketler 6102 sayılı Kanun’a göre asgari 10.000.- TL sermaye ile kurabileceklerdir. Ancak Kanun’un 580. maddesi ile Bakanlar Kurulu’na asgari sermayeyi on katına kadar çıkarma yetkisi verilmiştir.

6102 sayılı kanun'la gelen en önemli yeniliklerden birisi de gerek kuruluş aşamasında gerekse de daha sonra yapılacak sermaye artırımlarında nakit sermaye koyulması söz konusu ise bunun derhal konulması gerekmektedir. Önceki Türk Ticaret Kanunu'nda olduğu gibi nakit sermaye koyma borcunu ileriye ertelemek söz konusu değildir. Nakit sermaye borcu peşin olarak ödenmemiş şirketler kurulmamış veya sermayesini artırmamış sayılacak, ilgili işlemler tescil edilemeyecektir.

Genel Kurul

Her ne kadar önceki Ticaret Kanunu'nda da anonim şirketlerdeki genel kurul hükümlerinin limited şirketler içinde uygulanacağını söylese de bu uygulamaya asgari yirmi ortak sayısı koşulu getirmesi sebebiyle günümüzde kurulan limited şirketlerin neredeyse tamamında genel kurul toplanmamaktadır.

Ancak 6102 sayılı Kanun'un Limited Şirket Genel Kurulu'nu düzenleyen 616. maddesi genel kurul toplanmasına ilişkin herhangi bir asgari koşul getirmemiştir. Bu sebeple limited şirketlerin de 01.07.2012 tarihinden itibaren her hesap döneminden sonra üç ay içinde genel kurul yapması gerekecektir.

Genel kurul toplantılarına ilişkin hükümler anonim şirketlere benzer şekilde uygulanacaktır. Anonim şirketlerden tek farkı anasözleşmeye konulması şartıyla genel kurul öncesi çağrı süresi on beş günden on güne dönüşecektir.

Finansal Tablolar ve Yasal Defterler

Limited şirketlerle ilgili finansal tabloların nasıl düzenleneceğini ve yasal defterlerin nasıl oluşturulacağını düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 610. maddesi bu konuyla ilgili işlemlerin anonim şirkete uygulanan hükümlerle aynı uygulanacağını hükmetmektedir.

Bu, ne anlama gelmektedir. Limited şirketler de anonim şirketler gibi yasal defterlerini ve finansal tablolarını "Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu" tarafından yayımlanan Türkiye Finansal Raporlama Standartları'na göre düzenleyecektir.

Kanun'un geçici maddesi mevcut durumunda yeni duruma geçiş için özel bir düzenleme yapmış ve geçiş tarihi olarak 01.01.2013 tarihini belirlemiştir. 01.01.2013 tarihi itibarıyla faaliyette bulunan ve o tarihten sonra kurulacak tüm şirketler yasal kayıtlarını ve finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartlarına göre düzenleyecektir.

Şu an için limited şirketler arasında hiçbir ayırım olmaksızın bu hükümlere tabidir. Ancak yeni Türk Ticaret Kanunu'nun kendilerine verdiği yetkiyi kullanarak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu belli büyüklüğün altındaki limited şirketler ayrıca düzenleme yapabilir. Bu konu ile ilgili gelişmeleri yakından takip ediyoruz.

Denetim ve Denetleme

Bilindiği üzere mevcut Türk Ticaret Kanunumuzda limited şirketlerde denetçi bulunmamaktadır. Şirket, müdürler vasıtası ile yönetilmektedir. Halihazırda bir denetçi tarafından denetlenmemektedir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 635. maddesi;

"Anonim şirketin denetçiye ve işlem denetçileriyle denetime ve özel denetime ilişkin hükümleri limited şirkete de uygulanır." hükmü ile denetim açısından limited şirketlerde yeni bir dönem başlatılmaktadır.

Bilindiği üzere yeni Türk Ticaret Kanunu'nda anonim şirketin 2 SMMM veya 2 YMM veya ortakları meslek mensuplarından oluşan bir bağımsız denetim şirketi tarafından denetlenmesini hükmetmektedir.

Limited şirketlerde denetime tabi olacak ve 01.03.2013'e kadar meslek mensupları ile veya bağımsız denetim şirketleri ile anlaşacaktır.

Burada insanların kafasını en çok karıştıran konulardan biri de "Limited şirketler iki ayrı mali müşavirle mi çalışacaktır?" sorusudur. Ve bu sorunun cevabı "evet"tir.

Resmi defter kayıtlarını ve finansal raporların hazırlanmasını gerçekleştiren mali müşavir ile bu çalışmaları denetleyen mali müşavir olmak üzere iki mali müşavir ile çalışacaktır.

Böylesine bir maliyete hangi şirketler katlanacak, sorununun cevabı da en az birinci soru kadar nettir.

Şirket ortağı olmak isteyen, bankalardan kişisel serveti ile değil şirketinin finansal verileri ile ucuz kredi kullanmak isteyen, yerli veya yabancı yatırımcı ortak alabilen, şirketinin tüzel kişiliği ile piyasada iş yapmak isteyen kısaca şirket gibi şirketler ve patronları, gerekeni yapacak büyük ve kurumsal olmanın maliyetine katlanacaktır.

VERGİ İNCELEMELERİNDE YENİ DÖNEM

Atilla DÖLARSLAN / YMM

1 Ağustos 2010 tarihi Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6009 sayılı Kanun’la vergi incelemelerindeki usul ve esaslara hakkında da bazı değişiklikler yapıldı.

Vergi incelemeleriyle ilgili hükümler, Vergi Usul Kanunumuzun 134-147’nde yer alıyor. Bu bölümde vergi incelemelerinin maksadı ve incelemeye yetkililer tanımlanıyor. Sonraki maddelerde ise hem inceleme elemanlarının yetkileri belirleniyor hem de bir anlamda mükelleflerin haklarına yer veriliyor. Son olarak ise aramalı incelemelerin usul ve esasları düzenleniyor.

6009 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikler ise Kanun’un 140’ncı maddesinde yer alan “incelemede uyulacak usul ve esaslar”la ilgili.

Bu düzenleme ile incelemede uyulacak usul ve esaslara bazı eklemeler yapıldı ve ayrıca Maliye Bakanlığı’na bu konuda bir yönetmelik hazırlama yetkisi de verildi. Nitekim bu yönetmelikte 31.12.2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlandı.

Yapılan değişikliklerden birisi incelemelere bir zaman kısıtlaması getirilmiş olması. Buna göre tam incelemeye başlanıldığı tarihten itibaren, tam incelemelerin en fazla bir yıl, sınırlı incelemelerin ise en fazla altı ay içinde incelemeleri bitirilmeleri gerekecek. Her ne kadar inceleme elemanı gerekçe göstererek ek süreler kullanabilecek ama sonuçta üzerinde bir zaman baskısı taşıyacak.

Bu değişikliğe bağlı olarak da artık çok fazla önem kazanan “incelemeye başlama”nın kriterleri de belirleniyor. Bu anlamda incelemeye başlama tutanakları da daha önem kazanmaya başlıyor. İncelemeye başlama tarihi, yönetmelikte, mükellefin tutanağı imzaladığı tarih; tutanakta mükellefin imzasının bulunmaması halinde ise tutanağın vergi dairesi kayıtlarına intikal ettiği tarih olarak tanımlanıyor.

En önemli değişiklik ise bundan böyle vergi kanunlarıyla ilgili kararname, tüzük, yönetmelik, genel tebliğ ve sirkülere aykırı vergi inceleme raporu düzenlenemeyeceği. Yani artık inceleme elemanları “ben anlamam kardeşim” diyemeyecekler, konuyla ilgili ikincil mevzuata ve Bakanlık görüşlerine uymak zorunda olacaklar. Eğer konuyla ilgili düzenlemelerin vergi kanunlarına aykırı olduğu kanaatine varılırsa bu hususu, Gelir İdaresi

Başkanlığı’na düzenleyecekleri bir rapor ile bildirecekler. Bakanlık konuya ilişkin görüşünü değiştirirse ancak o zaman kendi görüşleri doğrultusunda rapor düzenleyecekler.

Yapılan diğer değişiklikler ise daha çok bakanlığın iç işleyişiyle ilgili. Eski düzenleme de inceleme elemanları bağlı oldukları iade ile görüş aykırılığına düşüp kendi görüşlerinde ısrarcı olduklarında raporların yürürlüğe konmasını engelleyici bir düzenleme bulunmamaktaydı. Ancak yeni düzenleme de raporların denetim birimlerinde oluşacak rapor denetim komisyonları tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesi öngörülüyor.

Bu düzenlemelerin hepsi çok gerekli ve aslında çok geç kalmış düzenlemelerdi. Ancak yine de yeterli olduğu söylenemez.

Ancak bundan sonra yapılması gerekenler kanun düzenlemelerinden çok daha meslek içi eğitimlerle aşılabacak sorunlar. Ayrıca mükelleflerinde bilinçlendirilmesi gerekiyor. Zaman zaman incelemelerde yasalara aykırı ya da eksik uygulamalar yapıldığına tanık oluyoruz.

Günümüzde vergi incelemesi istenilen bilgilerle adeta mükelleflere yaptırılmaya çalışıyor. Mükelleflerden çok detaylı bilgi ve dökümlerin hazırlanması isteniliyor. Oysa mükelleflerin yükümlülüğü sadece defter belge ibrazı ile işiyle ilgili genel bilgilerin verilmesinden ibaret. Bunun farkında olmayan mükellefler işlerini güçlerini bırakıp inceleme elemanının yapması gereken işlemleri yapıyorlar.

Birde telefon açıp “sabah dokuzda masamda istiyorum” tavrı var. Yasal hakkının farkında olan mükellef, bilginin kibarca yazıyla istenilmesini rica ediyor; ama farkında olmayan, ecel terleriyle verilen talimatı yerine getirmeye çalışıyor. Bu maliyenin temel prensiplerinden “adaletli olmak” la çok bağdaşmıyor.

Mükellefe davranış boyutunda da sorunlar var. Bizim zamanımızda Hesap Uzmanları Kurulu’na yeni giren yardımcılara bu konuda özel eğitim ve telkinler verilirdi. Yine de bu konuda yaşanan kötü örneklerin münferit olaylar olduğuna inanmak istiyor ve fazla detaya girmek istemiyorum.

MUTFAK SERVİS VE TADİM

Gürsel Erkul İLİZ/ YMM

1. Giriş

Makale, başlığından da anlaşılacağı gibi restoran işletmesinden bahis söz konusu gibi. Ancak konu, tamamen mesleğimiz ve son gelişmeler. Mesleğimizin muhasebe kısmı mutfak, denetim kısmı servis ve tadım kısmı ise oluşan finansal tabloların sunumundan sonra tabloların kullanıcılarının faydalanmalarıdır.

Siz mutfak kısmında gerekli çalışma, özen ve hazırlığı iyi yapamazsanız serviste yani sunumda da tam başarı sağlayamazsınız. Sunumdan sonra da tabloların kullanıcıları bu tablolardan yeterli faydayı elde edemezler ise yine başarı sağlanamaz.

2. İşletmelerin Muhasebe Uygulamaları ile Finansal Tabloları

Yıllardır süren hazırlıklar ile yasal çalışmalar sonunda yeni Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve Türkiye Muhasebe Standartları uygulanarak 01.01.2013 tarihinden itibaren birçok ezberin bozulmasına sebep olacaktır. Önceden beri işletmelerin muhasebe ve buna dayalı mali tabloları hem TTK gizlilik ilkesi ve hem de resmi idareler dışında işletmelerin mali bilgilerine ulaşıp incelenmesi belli yasal mevzuat hariç söz konusu değildi.

Yıllardır uygulanan vergiye dayalı muhasebe işletmelere ait mali tabloların işletmenin gerçek durumunu da bu anlamda yansıtmamaktadır.

İşletmeler çoğunlukla da kapalı aile işletmeleri dış kaynaklarını daha çok finans kurumlarından sağlayan ve şahsi mal varlıklarının teminat verilmesi ile kredi sağlayan işletmelerdir. Uygulamaya yönelik zorlanılacağı kesin ancak genel istek TTK yenilenmesi ve muhasebe uygulamalarında Muhasebe Standartlarına uy-

gun işletmelerin gerçek durumunu yansıtan finansal tabloların hazırlanıp sunulması ise bizler meslek mensupları muhasebe ve denetim kısmında görevlerimizi yapmamız gerekmektedir. Süre uzayabilir ancak hemen işletmeleri bu konuda bilgilendirmemiz hem de eğitimimizi hızlandırmamız gerekmektedir.

Bu defa geç kalmamalıyız. İyi muhasebe (mutfak) olmadan kaliteli denetim (servis) olmaz. Sonrasında tabloların kullanıcıları (tadım) en iyi faydayı elde edemezler. Hemen belirtmeliyim ki denetim sorumlularının cezai müeyyideleri oldukça ağır olacaktır.

Muhasebe uygulamaları yönünden 3568 sayılı Meslek Yasamız ve verilen yetkiler yeterlidir.

3. Finansal Tabloların Denetimi

Yayımlanan kanun dışında yönetmelik ve tebliğleri bekliyoruz. Ancak denetim kısmında 3568 sayılı Meslek Yasamız yeterli olsa da yeni düzenlemeler yapılacağı anlaşılmaktadır. Denetim yetkisinin kimlere ya da hangi kurumlara verileceği hususu çok net değil gibi. Çok başlı denetim yerine tek denetim yetkilendirmesinin yapılması gerektiğine inanıyorum. Bu yetkilendirmenin de meslek yasamız gereği üst kuruluşumuz tarafından yapılmasıdır. Üst kuruluşumuzun denetim yetkisi mevcut haliyle vergi muhasebesi ve vergi denetimi olarak kalacak ve SPK mevzuatı gibi TTK mevzuatında da yetkilendirme ayrıca yapılacaksa neticesinde muhasebe uygulamaları (mutfak) dışında biz meslek mensupları için yeniden lisanslama sınavları söz konusu olabilir.

Her kurum kendi denetimini lisanslar ise mevcut durum dışında da lisans sınavlarına girilmesi gerekecektir. Bu da mesleğimize kalite yerine külfet getirecektir. Oyda meslek içi eğitim ile meslek içerisinde her şeyi yapan muhasebeci yerine esas işini yapan mu-

hasebeci ve TTK denetimi yapan denetçi/denetçiler ile denetim kuruluşu/kuruluşları oluşturulabilir. Böylece birçok karışıklık ortadan kalkabilecektir.

İşletmeler, ticari karlarında gerçek kâr ya da zararlarını gösterebilmeli ve vergi matrahına yani mali kâr hesabında ise vergi idaresinin düzenlemeleri doğrultusunda hesaplama yapmalılar. Bu hesaplamanın doğruluğu ise tasdik yetkisi verilen Yeminli Mali Müşavirlerce yapılabilir. Ancak işletmeler muhasebe maliyeti ile Yeminli Mali Müşavirlik hizmet maliyeti ve ayrıca denetim maliyetlerini karşılamalarında zorluklar yaşayacaktır. Ek finans yükü oluşacaktır. Tercih yapmaları gerekirse muhasebe maliyetinden fedakarlık edemezler. Ancak denetim ile ilgili olarak zorunlu olan TTK denetimini yaptırarak ve ihtiyari olan YMM denetiminden vaz geçebilirler. Ayrıca zaten bir işletmenin gerçek durumunu yansıtan finansal tabloların denetimi ile sunumu söz konusu ise zaten yanlış, eksik yada gerçeğe uymayan muhasebe yada vergi hesaplamaları söz konusu olmayacaktır.

Bir başka konu ise SPK denetimi yönünde. SPK Bağımsız denetiminden geçen işletmelerin TTK denetimleri de yapılmış olacak mı? Yoksa onların ayrıca TTK denetimi yaptırılmaları gerekecek mi? Yoksa tüm bunların birleştiği tek bir çatı altında denetime yönelik tek lisanslama mı yapılacak? Bizim üst birliğimiz bu çatının neresinde duracak?

4. 6111 İle İlgili Değerlendirme

Bilindiği üzere 6111 sayılı yasa ile işletmelerin kasa ve ortaklar cari hesabında görünen gerçekte işletme varlıklarında bulunmayan paraların yine işletme varlıklarında görünen ama gerçekte olmayan mal ve demirbaşların aktiften çıkartılması kolaylığı işletmelerin finansal tablolarının gerçek durumuna ulaşmasında çok yararlı olacaktır. Yararlanmaları gerektiğini düşünüyorum. Ancak işletmelerin aktiflerinden yani varlıklarından bu tür azal-

tmalar yapması pasifteki yani öz kaynaklarındaki azalma ile işletmelerin tablolarında başka sorunlar oluşabilir. Öz kaynakların da azalma dış kaynakların fazlalığı ile kredilendirme de sıkıntı yaşatabilir. Bu nedenle faydalanan işletmelerin 2011 yılında ayrıca işletmelerinin mali tablolarının kuvvetlenmesi ve TTK düzenlemelerine uygun hale gelebilmeleri için 6111 sayılı Yasadan doğru bir şekilde yararlanmaları gerekmektedir. Vergi muhasebesi dışında işletmelerin tablolarını gerçeğe uygun hale getirmeleri gerekmektedir. Sonrasında yıllar itibari ile TTK uygulamaları ile denetimden geçmiş işletmelerin çıksa da af yasalarından faydalanmak isteseler de varlıklarında bu tür azaltmalar yapması veya arttırmalarda bulunmaları çok büyük sıkıntılara sebep olabilir.

5. Sonuç

Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışıldığı gibi son düzenlemeler ile muhasebe uygulamalarında (mutfakta) en iyi ve doğru olarak finansal tabloların hazırlanması gerekecektir. Bunun için meslek yasamız ve mevzuatı yeterlidir. Meslek içi eğitim ve meslektaşlarımızın çabası ile başarıya ulaşılacaktır. Mutfak önemlidir. Mutfak olmadan servis olmaz. Mutfak ve servis olmadan da tadım olmaz. Tablo kullanıcıları açısından doğru bilgiler alınamaz.

Denetimin yapılabilmesi için mutfak önemli olduğu gibi iyi bir yemek iyi sunulmaz ise yine başarılı olunamaz. Denetimin kişiler yada kurumlar tarafından yapılması da çok önemlidir. Sorumluluğu ise oldukça fazladır.

Vergi muhasebesi ve vergi denetimini de için alan bir denetim söz konusu olacaktır. İşletmenin gerçek durumunu yansıtan tek finansal tablolar seti ile tek denetimin işletmeler ve kurumlar için yeterli olacağı kanısındayım. Yetkilendirmenin de mevzuatımız gereği üst birliğimiz tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyorum.

APARTMAN İNŞAATLARINDA ORTAYA ÇIKAN KDV İADESİ HESAPLAMASI SORUNU

İbrahim Sadi ERK / YMM

Bilindiği üzere Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 29/2 maddesi gereğince **(02.01.2004 tarih ve 25334 mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5035 sayılı Kanunun 9. maddesiyle değiştirilen ve 01.01.2004 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe giren şekli.)** bir vergilendirme döneminde indirilecek katma değer vergisi toplamı, mükellefin vergiye tâbi işlemleri dolayısıyla hesaplanan katma değer vergisi toplamından fazla olduğu takdirde, aradaki fark sonraki dönemlere devrolunur ve iade edilmez. Şu kadar ki **28. madde** uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından vergi nispeti indirilen teslim ve hizmetlerle ilgili olup teslim ve hizmetin gerçekleştiği vergilendirme döneminde indirilmeyen ve tutarı Bakanlar Kurulu'nca tespit edilecek sınırı aşan vergi, bu mükelleflerin vergi ve sosyal sigorta prim borçları ile genel ve katma bütçeli idareler ile belediyelere olan borçlarına ya da döner sermayeli kuruluşlar ile sermayesinin % 51'i veya daha fazlası kamuya ait olan veya özelleştirme kapsamında bulunan işletmeler ile organize sanayi bölgelerinden temin ettikleri mal ve hizmet bedellerine ilişkin borçlarına mahsuben ödenir. Yılı içinde mahsuben iade edilemeyen vergi izleyen yıl içinde talep edilmesi şartıyla nakden veya mükellefin yukarıda sayılan borçlarına mahsuben iade edilir. Bakanlar Kurulu, vergi nispeti indirilen mal ve hizmet grupları ile sektörler itibarıyla, iade hakkını kısmen veya tamamen ya da amortisman tabii iktisadi kıymetler dolayısıyla yüklenilen katma değer vergisi ile sınırlı olmak üzere kaldırmaya; Maliye Bakanlığı, bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir.

(3297 sayılı Kanunun 9. maddesiyle fıkra numarası 4 olarak değiştirilmiştir.) Maliye ve Gümrük Bakanlığı vergi indirimi uygulamasında doğabilecek aksaklıkları, vergi mükerrerliğine ve vergi muafiyetine meydan vermeyecek şekilde, bu Kanun'un ana

ilkelerine uygun olarak gidermeye ve indirimle ilgili usul ve esasları düzenlemeye yetkilidir.

Ülkemizde kat karşılığı olarak ya da arsası kendine ait olacak şekilde yap sat olarak bilinen bir çok inşaat işi yapılmaktadır. Bu inşaatların bir çoğunda da net 150 m²'nin altında birçok mesken bulunmaktadır.

24.12.2007 tarihli 26742 sayılı 2007/13033 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan **Mal ve Hizmetlere Uygulanacak Katma Değer Vergisi Oranlarının Tespitine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı'nın 1 no.lu listesinin 11. maddesinde açıklandığı üzere net 150 m²'nin altında inşa edilen meskenlerin satışında KDV oranı % 1 olarak uygulanmaktadır.**

Katma Değer Vergisi iadesinin alınabilmesi için inşaatların tamamlanıp yapı kullanma izinlerinin alınması ve meskenlerin satışının gerçekleşmesi esastır. Özel inşaatlarda Katma Değer Vergisi'ni doğuran olay, binadaki herhangi bir bağımsız bölüme yapı kullanma izni alınması veya fiili kullanımın gerçekleşmesidir (Hangisi önceyse). Bu durumda yapı kullanma izninin alındığı tarihten itibaren 7 gün içinde, satışı gerçekleşen bağımsız bölümlere ait faturaların kesilmesi ve hesaplanan KDV'nin de ilgili ay KDV beyanamesi ile beyan edilmesi gerekmektedir. Satışı gerçekleşmeyen bağımsız bölümlere fatura kesilmeyeceği aşikârdır. Bu bağımsız bölümlerin faturalarının ise satıldığı tarihten itibaren 7 gün içinde kesilip beyan edilmesi gerekmektedir.

Özel apartman inşaatlarında indirimli orana tabi KDV iadesi, sadece satışı gerçekleşen meskenlere isabet eden tu-

tardaki yüklenilen KDV'si ile sınırlı olup bu tutar, iade edilmektedir. İade edilecek KDV hesaplanırken, satılan meskenlere ait yüklenilen KDV'den o yıl kesilen faturalara ait hesaplanan KDV ile ilgili yılda Bakanlar Kurulunca belirlenen sınır düşüldükten sonra kalan KDV tutarı iade edilmektedir. Bakanlar Kurulunca belirlenen bu sınır 2006 yılında 10.000.- TL, 2007 yılında 10.800.- TL, 2008 yılında 11.600.- TL 2009 yılında 13.000.- TL, 2010 yılında 13.300.- TL, 2011 yılında ise 14.300.- TL sınırdır. Başka bir deyişle bu sınırları aşan tutarlar iade edilmektedir. Sorun da buradan doğmaktadır. Şöyle ki ;

Mesken satışlarının tamamı aynı yılda gerçekleşirse o yıla ait sınır düşüldükten sonra yüklenilen KDV'nin tamamı iade alınmasına rağmen, satışların birkaç yıla yayılması halinde Maliye Bakanlığı görevlilerinin uygulamada yapmış olduğu mantık hatası nedeniyle iade edilecek tutar ya çok düşük hesaplanmakta ya da hiç iade edilecek tutar çıkmamaktadır.

Örnek verecek olursak 2010 yılında tamamlanan bir inşaatın meskenlerin tamamının ilgili yılda satılması halinde nakten iade talebi, ilgili yılı takip eden 2011 yılının Kasım ayına kadar herhangi bir KDV beyannamesinde beyan edilip iadenin talep edilmesi koşulu ile 14.300.- TL'yi aşan kısmın tamamının iadesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Fakat 2006 yılında tamamlanan bir inşaatın meskenlerin her yıl bir veya iki adet satılması halinde ortaya çıkan iade hesaplamadaki mantık hatası şöyle ortaya çıkmaktadır: Böyle bir durumda 2007 yılında 10.800 TL'yi aşan kısım, 2008 yılında 11.600.TL'yi aşan kısım, 2009 yılında 13.000.-TL'yi aşan kısım, 2010 yılında 13.300.TL'yi aşan kısım, 2011 yılında da 14.300.-TL'yi aşan kısım iade edilmektedir. Böyle bir durumda yani her yıl bir iki adet mesken satan bir müteahhit firmanın tek bir inşaat yapması halinde toplam 63.000.-

TL'lik KDV iadesi alınamazken tamamını satan müteahhit firma 10.800.- TL'yi aşan kısmını iade alabilmektedir. Bu da uygulamada eşitsizliklere yol açmaktadır.

Bilindiği üzere inşaatı tamamlanan meskenlerin yüklenilen KDV tutarı, inşaatın başlangıç tarihinden inşaatın bitiş tarihine kadar yapılan harcamalara isabet eden KDV'lerin toplamından oluşmakta olup sözkonusu liste, meskenlerin tamamı satılıncaya kadar hiçbir şekilde değişmemektedir. Yüklenilen KDV listesinin değişmemesi nedeniyle iade hesaplamasının da değişmemesi gerekmektedir. İlk nakten

iade talebi inşaatın tamamlandığı yılı takip eden yılda başladığına göre ilk olarak ilgili yıldaki sınır dikkate alınıp o tutarı aşan kısım iade edildikten sonra, diğer yıllara ait iade tutarı, ilk dikkate alınan sınırla, takip eden yıl için tespit edilen sınır arasındaki fark düşüldükten sonra aşan kısmın iade edilmesinin daha uygulanabilir bir iade sistemi olacağı kanaatini taşıyordum. Bir örnekle gösterecek olursak 2007 yılında iade hesaplaması yapılırken 10.800.TL'yi aşan kısım iade alınmakta iken aynı binadaki diğer meskenlerin, takip eden yılda satılıp iadesi istenirken ilk yıl iade alınmayan kısım (11.600 - 10.800 = 800) 800.- TL daha ilave ederek ikinci yılda 800.- TL'yi aşan kısmın iade edilmesi daha adil ve doğru olacaktır. Böylece 190-DEVREDEKİ KDV hesabındaki rakam 1. yıl minimum 10.800.- TL, ikinci yıl ise 11.600.-

Ülkemizde kat karşılığı olarak ya da arsası kendine ait olacak şekilde yap sat olarak bilinen bir çok inşaat işi yapılmaktadır. Bu inşaatların bir çoğunda da net 150 m²'nin altında birçok mesken bulunmaktadır.

TL olabilecektir. İyice düşünülecek olursa özel mesken inşaatları dışında kalan indirimli orana ait KDV iadesi uygulaması da bu şekilde yapılmaktadır. Halbuki bugünkü uygulamada 190- DEVREDEKİ KDV hesabı 22.400.- TL olarak kalmaktadır. (10.800 + 11.600) Bu tip bir uygulama hem KDV iadesi sisteminin ruhuna aykırıdır, hem de küçük ve az miktarda mesken satışı yapan müteahhit firmaları likit sıkıntısına sokup, telafisi imkânsız sonuçlar doğurmaktadır.

ESNAF-TACİR AYRIMI

Engin MALAY / SMMM

Esnaf ve tacir ayrımı hususunda kanunlarımızda kıstaslar belirlenmiştir. Bu kanunlar aşağıda sıralanmıştır:

5362 sayılı "Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu", 6102 sayılı yeni "Türk Ticaret Kanunu", 5174 sayılı "Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu."

Şimdi bu kanunlar çerçevesince esnaf ve tacirin tanımlarına bakalım:

Esnafın tanımı:

5362 sayılı "Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu"nun; "Tanımlar" başlıklı 3'üncü maddesinin a bendinde; "Esnaf ve sanatkâr: ister gezici ister sabit bir mekânda bulunsun, Esnaf ve Sanatkâr ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunca belirlenen esnaf ve sanatkâr meslek kollarına dahil olup ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedenî çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseler,"

6102 sayılı, "Türk Ticaret Kanunu"nun, "Esnaf" başlıklı 15'inci maddesinde;

"İster gezici olsun ister bir dükkânda veya bir sokağın belirli yerlerinde sabit bulunsun, ekonomik faaliyeti sermayesinden fazla bedenî çalışmasına dayanan ve geliri 11'inci maddenin ikinci fıkrası uyarınca çıkarılacak kararnamede gösterilen sınırı aşmayan ve sanat veya ticaretle uğraşan kişi esnaftır." şeklindedir.

Tacirin tanımı:

6102 sayılı "Türk Ticaret Kanunu" taciri, gerçek kişiler (md.12, 13,14) ve tüzel kişiler (md.16) olmak üzere ikiye ayırarak tarif etmiştir.

I - Gerçek kişiler:

1. Genel olarak

(1) Bir ticari işletmeyi, kısmen de olsa, kendi adına işleten kişiye tacir denir.

(2) Bir ticari işletmeyi kurup açtığını, sirküler, gazete, radyo, televizyon ve diğer ilan araçlarıyla halka bildirmiş veya işletmesini ticaret siciline tescil ettirerek durumu ilan etmiş olan kimse, fiilen işletmeye başlamamış olsa bile tacir sayılır.

(3) Bir ticari işletme açmış gibi, ister kendi adına, ister adi bir şirket veya her ne suretle olursa olsun hukuken var sayılmayan diğer bir şirket adına ortak sıfatıyla işlemlerde bulunan kimse, iyi niyetli üçüncü kişilere karşı tacir gibi sorumlu olur.

Aynı kanunun 13'üncü maddesinde;

2. Küçük ve kısıtlılar

"Küçük ve kısıtlılara ait ticari işletmeyi bunların adına işleten yasal temsilci, tacir sayılmaz. Tacir sıfatı, temsil edilene aittir. Ancak yasal temsilci, ceza hükümlerinin uygulanması yönünden tacir gibi sorumlu olur." hükmü bulunur.

Kanun'un 14'üncü maddesinde;

3. Ticaret yapmaktan menedilenler

"(1) Kişisel durumları ya da yaptığı işlerin niteliği nedeniyle yahut meslek ve görevleri dolayısıyla, kanundan veya bir yargı kararından doğan bir yasağa aykırı bir şekilde ya da başka bir kişinin veya resmî bir makamın iznine gerek olmasına rağmen izin veya onay almadan bir ticari işletmeyi işleten kişi de tacir sayılır.

(2) Birinci fıkraya aykırı hareketin doğurduğu hukuki, cezai ve disipline ilişkin sorumluluk saklıdır." denmektedir.

II - Tüzel kişiler:

“(1) Ticaret şirketleriyle, amacına varmak için ticari bir işletme işleten vakıflar, dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar da tacir sayılırlar.

(2) Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri ile kamu yararına çalışan dernekler ve gelirinin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan vakıflar, bir ticari işletmeyi, ister doğrudan doğruya ister kamu hukuku hükümlerine göre yönetilen ve işletilen bir tüzel kişi eliyle işletsinler, kendileri tacir sayılmazlar.” hükmü yer almaktadır.

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu’nun “Odalara kayıt zorunluluğu” başlıklı 9. maddesi, “Ticaret siciline kayıtlı tacirler ve 5’inci maddeye göre sanayici ve deniz taciri sıfatını haiz tüm gerçek ve tüzel kişiler ile bunların şubeleri ve fabrikaları, buldukları yerdeki odaya kaydolmak zorundadırlar.” der. Maddenin ilerleyen bölümlerinde; sanayicilerin ve deniz ticaretiyle uğraşanların oda kayıtlarından bahseder.

Buraya kadar meslek kuruluşları kanunu ile Türk Ticaret Kanunu açısından esnaf ve tacirin tanımlarını aktardık.

Konuyu bir de 213 sayılı Vergi Usul Kanunu açısından değerlendirelim.

Söz konusu Kanun’un “Tüccar sınıflar” başlıklı 176. maddesinde, tüccarlar, defter tutma bakımından iki sınıfa ayrılmıştır. Buna göre I’nci sınıf tüccarlar, bilanço esasına göre; II’nci sınıf tüccarlar, işletme hesabı esasına göre defter tutarlar.

Demek ki esnaf tanımına girenlerin işletme hesabına göre, tacir tanımına girenlerin bilanço esasına göre defter tutmaları gerekmektedir.

Yine aynı Kanun’un “Birinci sınıf tüccarlar” başlıklı 177. maddesinde, alış-satış ve gayri safi iş hasılatı bakımından rakamsal kıstaslar getirilmiştir.

Bu maddeye göre;

1- Satın aldıkları malları olduğu gibi veya işledikten sonra satan ve yıllık alımlarının tutarı 2011 yılı için 129.000.- TL’yi veya satışlarının tutarı 180.000.- TL’yi aşanlar,

2- Birinci bentte yazılı olanların dışındaki işlerle uğraşıp da bir yıl içinde elde ettikleri gayri safi iş hasılatı 70.000.- TL’yi aşanlar;

3- 1 ve 2 numaralı bentlerde yazılı, işlerin birlikte yapılması halinde 2 numaralı bentte yazılı iş hasılatının beş katı ile yıllık satış tutarının toplamı 129.000.- TL’yi aşanlar;

4- Her türlü ticaret şirketleri (Adi şirketler istisna edilmeleri yukarıdaki bentlerden hangisine giriyorsa o bent hükmüne tabidir.);

5- Kurumlar Vergisi’ne tabi olan diğer tüzelkişiler (Bunlardan işletmenin icabı bilanço esasına göre defter tutmalarına imkân veya lüzum görülmemeyenler, işletme hesabına göre defter tutmalarına Maliye Bakanlığınca müsaade edilir.);

6- İhtiyari olarak bilanço esasına göre defter tutmayı tercih edenler bilanço esasına göre defter tutmakla yükümlü kılınmıştır. Burada ince bir nokta da var ki onu belirtmeden geçmeyiz:

Kanun’un 179’uncu ve 180’inci maddelerinde; sınıf değiştirmeler hükmü altına alınmıştır.

Buna göre;

“(I)’nciden (II)’nciye geçiş: İş hacmi bakımından I. sınıfa dahil olan tüccarların durumları aşağıdaki şartlara uyduğu takdirde bunlar, bu şartların tahakkukunu takip eden hesap döneminden başlayarak II. sınıfa geçebilirler:

1- Bir hesap döneminin iş hacmi 177’inci maddede yazılı hadlerden % 20’yi aşan bir nispette düşük olursa veya;

2- Arka arkaya üç dönemin iş hacmi 177’inci maddede yazılı hadlere nazaran % 20’ye kadar bir düşüklük gösterirse” (md.179)

Ya da;

Esnaf tanımına girenlerin işletme hesabına göre, tacir tanımına girenlerin bilanço esasına göre defter tutmaları gerekmektedir.

b) (II)'inciden (I)'inciye geçiş: İş hacmi bakımından II. sınıfa dahil tüccarların durumları aşağıda yazılı şartlara uyduğu takdirde bunlar bu şartların tahakkukunu takip eden hesap döneminden başlayarak I. sınıfa geçerler.

1- Bir hesap döneminin iş hacmi 177'inci madde de yazılı hadlerden % 20'yi aşan bir nispette fazla olursa veya;

2- Arka arkaya 2 dönemin iş hacmi 177'inci maddede yazılı hadlere nazaran % 20'ye kadar bir fazlalık gösterirse" sınıf değiştirebilirler. İkinci sınıf tüccarlardan bahsedelim:

Vergi Usul Kanunu'nun "İkinci sınıf tüccarlar" başlıklı 178'inci maddesinde;

"Aşağıda yazılı tüccarlar II. sınıfa dahildirler:

1- 177'nci maddede yazılı olanların dışında kalanlar,

2- Kurumlar Vergisi mükelleflerinden işletme hesabı esasına göre defter tutmalarına Maliye Bakanlığınca müsaade edilenler.

Yeniden işe başlayan tüccarlar yıllık iş hacimlerine göre sınıflandırılıncaya kadar II. sınıf tüccarlar gibi hareket edebilirler." denilmektedir.

Esnaf-Tacir ayırımında son nokta:

Şimdi de birçok kişi tarafında göz ardı edilen ya da fazla bilinmeyen bir konuyu aktaralım:

Esnaf ve Sanatkâr ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunun kararına dayanan Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 8/6/2007 tarihli ve 2051 sayılı yazısı üzerine, 6762 sayılı (yürürlükteki) Türk Ticaret Kanunu'nun 1463'üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 18/6/2007 tarihinde kararlaştırılıp 21 Temmuz 2007 tarih ve 26589 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 2007/12362 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı; esnaf - tacir ayırımına son noktayı koymuştur.

Söz konusu Bakanlar Kurulu'nun "Esnaf ve sanatkâr ile tacir ve sanayicinin ayırımı" başlıklı 1'inci maddesinde"(1) 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu'nun 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi ve 63'üncü maddesi ile 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 12'nci ve 17'nci maddelerinin uygulaması bakımından;

a) Esnaf ve Sanatkâr ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulu'nun tespit edeceği ve Resmî Gazete'de yayımlanacak esnaf ve sanatkâr meslek kollarına dahil olup ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedeni çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir

veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunanlardan 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 177'nci maddesinin birinci fıkrasının (1) ve (3) numaralı bentlerinde yer alan nakdi limitlerin yarısını, (2) numaralı bendinde yazılı nakdi limitin tamamını aşmayanların esnaf ve sanatkâr sayılmaları ile esnaf ve sanatkâr siciline ve dolayısıyla esnaf ve sanatkârlar odalarına kaydedilmeleri,

Ancak, esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı iken daha sonraki yıllarda yıllık alış veya satış tutarları ya da gayri safi iş hasılatı, esnaf ve sanatkâr sayılma hadlerini aşanların kendileri istemedikçe ticaret siciline ve dolayısıyla Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği bünyesindeki odalara kayıt için zorlanmaması, yıllık alış veya satış tutarları ya da gayri safi iş hasılatı esnaf ve sanatkâr sayılma hadlerinin altı katını aşanların ise kayıtlarının, esnaf ve sanatkâr sicili marifetiyle ticaret siciline aktarılması,

b) 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na istinaden birinci sınıf tacir sayılan ve bilanço esasına göre defter tutanlar ile işletme hesabına göre defter tutan ve bu Karar'ın (a) bendinde belirtilenlerin dışında kalanların tacir ve sanayici sayılmaları ile ticaret siciline ve dolayısıyla Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin bünyesindeki odalara kaydedilmeleri, kararlaştırılmıştır."

Sonuç:

Esnaf ve tacir ayırımındaki son nokta; Esnaf ve Sanatkâr ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulu'nun" ... yıllık alış veya satış tutarları ya da gayri safi iş hasılatı esnaf ve sanatkâr sayılma hadlerinin altı katını aşanların..." cümlesindeki altı (6) katı belirleyici son noktadır.

Kaynakça:

- 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu.
- 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu.
- 6762 sayılı (yürürlükteki) Türk Ticaret Kanunu.
- 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu.
- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu.
- 2007/12362 sayılı bakanlar Kurulu Kararı

ZATEN HAKSIZ BİR UYGULAMA OLAN “HAKSIZ ÇIKMA ZAMMI”NDA, 6111 SAYILI YAPILANDIRMA KANUNUYLA BİR HAKSIZLIK DAHA YAPILMAKTADIR

Akın Gencer ŞENTÜRK / Avukat / SMMM

I. Genel Olarak “Haksız Çıkma Zammı”

Ülkemizde vergilendirme, tahsilat öncesi işlemler ve tahsilat aşaması olmak üzere iki ayrı yöntem izlemekte ve bu sistematiğe göre de 213 sayılı Vergi Usul Kanunu ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun olmak üzere iki ayrı usul (yöntem) kanunumuz bulunmaktadır.

Vergilendirmede tarh (VUK md. 20), tebliğ (VUK md. 21) ve tahakkuk (VUK md. 22) aşamaları Vergi Usul Kanunu’nda, tahsilat ve buna yönelik işlemler ise Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun’da düzenlenmiştir. Mükelleflerin, beyanlarına karşı ihtirazi kayıt koymadıkları sürece dava aşamaları hali gibi bazı istisnalar hariç vergilendirme ile ilgili her işlem her aşamada, süresinde olmak kaydıyla davaya konu edilebilmektedir.

Tahsilat aşamasına gelinceye kadar geçen aşamalarda açılan davalarda işlemler kendiliğinden durmakta (İYUK md. 26/3) ancak tahsilat aşamasında ayrıca bir yürütmeyi durdurma kararı alınmadıkça işlemler açılan davaya rağmen devam etmektedir.

Vergilerin tarh, tebliğ ve tahakkuk aşamalarında açılan davaların mükellef (davacı) aleyhine sonuçlanması durumunda, dava konusu tutarlara ilişkin bir ek zam uygulanmaz iken tahsilat aşamasında ödeme emri veya haciz aşamasında açılan davalarda ise mükellef % 10 oranında *haksız çıkma zammına* muhatap olmaktadır.

Özelde vergi genelde tüm amme borçları nedeniyle takibe uğrayan kişilerin açacakları davalarda, davanın ilk açıldığı anda haksız çıkma zammının bir risk oluşturmaya başlamasına rağmen gözlemlerimiz ödeme emirlerine karşı açılan davalarda çoğu davacının haksız çıkma zammının ancak davanın sonunda idrak ettiği yolundadır.

Konunun önemini kısaca vurguladıktan ve aşağıda “*ödeme emri*” davalarına ortaya çıkan *haksız çıkma zammına* yönelik açıklamaların, aslında 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun’da geçen her türlü ve her aşamada ortaya çıkabilen her türlü *haksız çıkma zammını* (Örneğin AATUHK md. 68) kapsadığını belirttikten sonra esasa geçsek:

Amme alacağını vadesinde ödemeyenlere, 7 gün içinde borçlarını ödemeleri veya mal bildiriminde bulunmaları lüzumu bir *ödeme emri* ile tebliğ olunur (AATUHK md. 55). Amme alacağı çoğu kimse için sadece vergi alacağını ifade etse de bu kavram vergiyi de kapsayan daha üst ve geniş bir kavramdır (AATUHK md. 1). Amme alacağının vadesinde ödenmemesi durumunda bu borcun borçlusu amme borçlusu olarak tanımlanır.

Kendisine ödeme emri tebliğ olunan amme borçlusu, tebliğ edildiği tarihten itibaren 7 gün içinde, *böyle bir borcun olmadığı, kısmen ödendiği veya zamanaşımına uğradığı* şeklinde kanunda sınırlandırılan nedenlerle Vergi ya da İdare Mahkemesi’nde dava açabilir. Eğer borcun bir kısmına itiraz ediliyorsa borçlunun açacağı davada bu kısmın miktar ve itiraz nedenlerini açıkça belirtmesi gerekir. Aksi halde itiraz edilmemiş sayılır (AATUHK md. 58).

Ödeme emrine karşı dava açılması takip işlemlerini kendiliğinden durdurmaz (İYUK md. 27/1). Kendisine tebliğ edilen ödeme emrine karşı dava açan borçlu takip işlemlerini durdurmak için mahkemeden yürütmenin durdurulmasını talep edebilir. Mahkeme, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilir (İYUK md. 27/2).

Kural olarak yürütmenin durdurulması kararları teminat karşılığında verilir; ancak durumun gereklerine göre, teminat aranmayabilir. Taraflar arasında teminata ilişkin olarak çıkan anlaşmazlıklar, yürütmenin durdurulması hakkında karar veren daire, mahkeme veya hâkim tarafından çözümlenir. İdareden ve adli yardımdan faydalanan kimselerden teminat alınmaz (İYUK md. 27/5).

Borcun tamamına karşı açılan davanın tamamen veya kısmen reddi halinde, borçlu ret kararının kendisine tebliği tarihinden itibaren 7 gün içinde mal bildiriminde bulunmak mecburiyetindedir. Borcun bir kısmına karşı açılacak davalar ise mal bildiriminde bulunma süresini uzatamaz (AATUHK md. 58).

Bu kısımda yazımızı ilgilendiren en önemli konu ise davasında tamamen veya kısmen haksız çıkan borçludan, hakkındaki davanın reddolunduğu miktardaki amme alacağıının % 10 zamla tahsil edilmesidir (AATUHK md. 58). Kanunda adlandırılmayan bu zamma öğreti ve içtihatlarda *haksız çıkma zammı* denilmektedir.

II. Haksız Çıkma Zammı Hangi Aşamada Ortaya Çıkar?

Davada haksız çıkmanın yargılamanın hangi aşamasında söz konusu olabileceği hususunda yargı kararlarında dahi bir istikrarın bulunmamaktadır. (Danıştay 9.Daire'nin 04.05.2006 tarih ve E:2005/4620, K:2006/1689 sayılı kararında olduğu gibi) Bazı kararlarda bu zammın tahsili için karar düzeltme aşamasının geçilmesi gerektiği vurgulanırken, (Danıştay 3. Daire'nin 12.04.2007 tarih ve E:2006/3136 K:2007/1148 sayılı kararı örneğindeki gibi) bazı kararlarda ise yerel Mahkemenin davayı reddi yeterli görülmektedir.

Aslında bu konu Maliye Bakanlığı'nca kendi görev ve yetki alanındaki amme alacakları için kesinleşme şartı aranmak yoluyla A seri 1 sıra no.lu Tahsilat Genel Tebliği'nde aşağıdaki gibi

çözümlemiş olsa da Danıştay kararlarında yukarıdaki farklılık gözlemlenmeye devam etmektedir.¹

Söz konusu genel tebliğin ikinci kısım birinci bölümünün III-Ödeme Emrine Dava Açılması başlıklı kısmının 5. fıkrası önemine istinaden aşağıya aynen alınmıştır :

"6183 sayılı Kanun'un 58'inci maddesinin beşinci fıkrasında itirazında tamamen veya kısmen haksız çıkan borçludan, hakkındaki itirazın reddolunduğu miktardaki amme alacağı % 10 zamla tahsil edilir." hükmü yer almaktadır.

Vergilerin tarh, tebliğ ve tahakkuk aşamalarında açılan davaların mükellef (davacı) aleyhine sonuçlanması durumunda, dava konusu tutarlara ilişkin bir ek zam uygulanmaz iken tahsilat aşamasında ödeme emri veya haciz aşamasında açılan davalarda ise mükellef % 10 oranında haksız çıkma zammına muhatap olmaktadır.

Madde hükmü ile ödeme emrine dava açan borçlunun tamamen veya kısmen haksız çıkması halinde %10 haksız çıkma zammı alınacağı açıkça belirtilmiştir. Bu düzenleme, ödeme emrine karşı mesnetsiz dava açılmasını önlemeye yönelik bir düzenleme olduğundan, ödeme emrine karşı açılan davaların reddi halinde kesinleşecek kararlar üzerine % 10 zammın uygulanması gerekmektedir.

Kanunda % 10 zammın hangi sürede ödeneceğine yönelik özel bir düzenleme yer almadığından, bu alacağın vadesinin 6183 sayılı Kanun'un 37.'inci maddesine göre ilgisine 213 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılacak tebliğ ile verilecek bir aylık ödeme süresi ile belirlenmesi gerekmektedir. Haksız çıkma zammına, süresinde ödenmemesi halinde gecikme zammı tatbik edilmeyecektir.

2. fıkrasında ise 20.01.1982 tarihli ve 17580 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'un

yürürlüğe girmesini müteakiben vergi itiraz komisyonlarının görevleri sona ermiş ve 2576 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle vergi itiraz komisyonlarının görevleri vergi mahkemelerine verilmiştir.

1. Maliye Bakanlığı G.İ.B. İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Tahsilat Grup Müdürlüğü'nün 03.04.2008 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.20.01/288-3416/04269 sayılı yazısı.

Vergi davalarında ihtilafların görüm ve çözümünde uygulanacak hükümleri düzenleyen ve Vergi Usul Kanunu'nda yer alan hükümler de 2577 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılması nedeniyle ödeme emrine karşı dava açılması halinde, bu davaların görüm ve çözüm usulleri 2577 sayılı Kanunda yapılan düzenlemelere tabi kılınmıştır.

Dolayısıyla, ödeme emrine karşı açılan davalarda, 2577 sayılı Kanun hükümleri uygulanacağından ilk derece mahkemesinin verdiği kararlar, kesin olmayıp üst yargı mercii nezdinde temyiz veya itiraza konu olabilecektir denilmektedir.

Buna göre; mükellef tarafından ödeme emrine karşı yapılan itirazın haksız çıkması üzerine 6183 sayılı A.A.T.U.H.K'nın 58/5 maddesi hükmü gereğince tahsili gereken % 10 zammın takip ve tahsilinde kesinleşecek mahkeme kararına istinaden aynı Kanunun 37. maddesine göre işlem tesis edilmesi gerekmektedir.

III. Haksız Çıkma Zammı, Var Olma Amacı Hukuka Uygun Olmayan Bir Uygulamadır

İster doğrudan yerel mahkeme isterse bu kararın kesinleşmesi aşamasında talep edilebilir olsun idarenin hiçbir takip işlemini etkilemeyen, takip işlemlerini ancak teminat ve çoğu zaman yürütmenin durdurulması kararı ile durdurabilen amme borçlusunun yargılama sonucunda haksız çıkması gerekçesiyle ayrıca bir ödeme yükünün altına sokulmasının amacı ne olabilir?

İdare, ... bu düzenleme; ödeme emrine karşı mesnetsiz dava açılmasını önlemeye yönelik olup, ödeme emirlerine karşı açılan davaların usul ya da esas yönünden reddi veya davadan feragat edilmesi hallerinde, kesinleşecek kararlara istinaden % 10 oranındaki zammın borçludan aranılması ... görüşündedir.²

2. Maliye Bakanlığı G.İ.B. Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 29.03.2008 tarih ve B.07.1.GİB.4.16.17.02-AATUHK-08-16/2172 sayılı yazısı.

Madde hükmü ile ödeme emrine dava açan borçlunun tamamen veya kısmen haksız çıkması halinde %10 haksız çıkma zammı alınacağı açıkça belirtilmiştir.

Üstelik açılan davalardan elde edilen bilgilerle davacı tarafından daha sonra davadan feragat edilmesi durumunda dahi idare haksız çıkma zammı talebinden vazgeçmemektedir.³ Oysaki amme borçlusunun davasından feragat etmesi üzerine, mahkemece feragat nedeniyle karar verilmesine yer olmadığı şeklinde hüküm tesis edilmesi halinde, haksız çıktığı bir dava (mahkeme kararı) ortada olmayacağı için, haksız çıkma zammı da yasal dayanağını yitirecektir. Ancak Danıştay'ın feragat temyiz veya itiraz safhasında yapılmışsa haksız çıkma zammı uygulanabileceği yolunda kararları mevcuttur.⁴

İdarenin görüşü ise bu konuda net değildir. 4811 sayılı Kanun uygulaması ile ilgili olarak Maliye Bakanlığı tarafından verilmiş bir muktezada bu konuda doğan tereddüt karşısında özetle, mükellefin 4811 sayılı Kanun'dan yararlanmak üzere başvuruda bulunması halinde, davasından da vazgeçmesi gerekmekte olup bu durumda ödeme emrine karşı açılan dava feragat yoluyla sonuçlandığından haksız çıkma zammı alınmaması gerekir şeklinde görüş açıklamıştır.⁵ Bu görüşe karşın idarenin, ödeme emrine karşı açtığı dava devam ederken ödeme emri içeriği tüm amme borcunu gecikme zamlarıyla birlikte ödeyip sonra davasından vazgeçen mükelleften, *Ödeme emrine karşı gelişigüzel itiraz edilmesini önlemeye yönelik söz konusu düzenleme nedeniyle, ödeme emrine karşı*

açılan davaların usul ya da esas yönünden reddi, davadan feragat edilmesi veya dava sonuçlanmadan evvel amme alacağının ödenmesi

3. Maliye Bakanlığı G.İ.B. Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 29.03.2008 tarih ve B.07.1.GİB.4.16.17.02-AATUHK-08-16/2172 sayılı yazısında bu talep "Öte yandan; 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 91'inci maddesi; feragati, iki taraftan birinin netice-i talebinden vazgeçmesi olarak tanımlanmış ve feragatin kesin bir hükmün hukuki sonuçlarını doğuracağını belirtmiş; 6183 sayılı Kanunun 58'inci maddesinin 5'inci fıkrası ise, davasında tamamen veya kısmen haksız çıkan borçludan, hakkındaki davanın reddolunduğu miktardaki amme alacağının % 10 zammı tahsil olunacağı hükmüne bağlanmıştır." açıklamasına dayandırmaktadır.

4. Danıştay 4.Daire'nin 23.02.2005 tarih ve E:2004/2323, K:2005/259 sayılı kararı.

5. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 09.04.2003 tarih ve 15459 tarihli muktezası.

hallerinde; kesinleşecek bu kararlara istinaden % 10 oranındaki zammın borçludan aranılması gerekmektedir gerekçesiyle haksız çıkma zammı talep ettiği olaylarda vakidir.⁶

Bu açıklamalar da ortaya koymaktadır ki gerek yargı ve gerekse idari görüşte bir istikrardan söz etmek şu noktada söz konusu olamamaktadır.

Benzeri bir düzenleme 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nda da ilamsız takipler için mevcuttur. Ancak bu Kanun uyarınca tebliğ edilen ödeme emrine (İİK md. 60 ve md. 61) süresi içinde yapılan itiraz takibi kendiliğinden durdurmakta; borçlu, borcun yalnız bir kısmına itirazda bulunmuşsa takip, kabul ettiği miktar için devam etmektedir (İİK md. 67).

Takip talebine itiraz edilen alacaklı, itirazın tebliği tarihinden itibaren bir sene içinde mahkemeye başvurarak genel hükümler dairesinde alacağının varlığını ispat suretiyle itirazın iptalini dava edebilmekte ve bu davada borçlunun itirazının haksızlığına karar verilirse borçlu; takibinde haksız ve kötü niyetli görülürse alacaklı; diğer tarafın talebi üzerine iki tarafın durumuna, davanın ve hükmolunan şeyin tahammülüne göre, red veya hükmolunan meblağın yüzde kırkıdan aşağı olmamak üzere, uygun bir tazminatla mahkûm edilebilmektedir (İİK md. 67).

Özel hukuk düzeni içinde ve eşit taraflar arasında haksız ve kötü niyeti cezalandırma amacı taşıdığı çok açık olan İcra ve İflas Kanunu düzenlemesi gerek borçlu ve gerekse alacaklı için uygulanabilirlik açısından hukuki ve adil görünmektedir.

Oysa yazımıza konu Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, yazımızın başında tanımlı olan amme alacakları için devletin, il özel idarelerinin veya belediyelerin (AATUHK md. 3)

yürüttüğü takipler ile ilgilidir. Eşitler arasında değildir ve kamu hukuku alanında sonuçlar doğurmaktadır. Üstelik yazımıza konu olan haksız çıkma zammı sadece dava açan birey için söz konusu iken alacaklı amme idaresinin haksız çıkması durumunu düzenlememektedir. İcra ve İflas Kanunu'na göre yapılan takiplerden farklı olarak teminat gösterilmedikçe ya da yürütmenin durdurulması kararı alınmadıkça takip durmamaktadır.

Bu noktaya kadar yapılan açıklamalar dahi konu hakkında hukuki tereddütler doğması için yeterli görülebilir. Diğer taraftan Anayasamıza göre *İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.*" ve yine aynı hükme göre *"İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.* (Anayasa md. 125).

Anayasa Mahkemesi'nin başka bir konuyla ilgili 20.07.1999 tarih ve E:1999/1, K:1999/33 sayılı bir kararında belirtildiği üzere;

Çağdaş demokratik rejimlerin temel ilkelerinden biri olan "hukuk devleti" Anayasa'nın 2. maddesinde "Cumhuriyetin nitelikleri" arasında sayılmıştır.

Kişilerin devlete güven duymaları, maddî ve manevî varlıklarını geliştirebilmeleri, temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmeleri ancak hukuk güvenliği ve üstünlüğünün sağlandığı bir hukuk devletinde gerçekleşebilir. Bu nedenle, hukuk devleti temel hak ve özgürlüklere saygı gösteren, onların korunup

güçlenmelerine olanak sağlayan, adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açık olan devlettir. Hukuk devletinin sağlamakla yükümlü olduğu hukuk güvenliği, kişilerin, hukuk düzeninin koruması altındaki haklarını elde edebilmeleri için her türlü önlemin alınmasını zorunlu kılar.

Anayasa'nın 13. maddesinde, *"Temel hak ve hürriyetler, Devletin*

Tek taraflı olarak alınan ve aslında takibin hiçbir safhasını durdurmayan (engellemeyen) amme borçlusunun açtığı davada haksız çıkmasının kötü niyet olarak kabulü mümkün olmadığına göre adeta dava açan bireyin cezalandırılması, yargı yoluna gitme konusunda tereddüde düşürülmesinden söz edilmesi çok da hatalı olmayacaktır.

6. Ankara Defterdarlığı'nın 04.11.2002 tarih ve DEF.0.06.15/6183-058-1092/ sayılı yazısı.

ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, kanunla sınırlanabilir” denilmekte; ancak bu sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı gibi öngörüldükleri amaç dışında da kullanılamayacağı belirtilmektedir.

Buna göre, bir sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olduğundan söz edilebilmesi için hakkın özüne dokunmaması, makûl ve kabul edilebilir ölçüyü aşmaması gerekir. Başka bir anlatımla, temel hak ve hürriyetler sınırlanırken sınırlama ile öngörülen amaç arasında makûl ve adaletli bir denge kurulmalıdır.

Yüksek Mahkeme bu gerekçeler ile İtiraz konusu kural, davacıların haklarını en kısa sürede ve en az giderle almalarını engelleyerek hak arama özgürlüğünü önemli ölçüde zorlaştırması nedeniyle demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmadığından Anayasa'nın 13. maddesine uygun bir sınırlama olarak kabul edilemez hükmüne varmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin, 12.12.2007 tarih ve E:2003/105 K:2007/98 sayılı bir başka kararında ise;

Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu hükme bağlanmıştır.

Hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren, bu hakları koruyucu adaletli bir hukuk düzeni kurup sürdürmekle kendisini yükümlü sayan, bütün etkinliklerinde hukuka ve Anayasa'ya uyan, işlem ve eylemleri bağımsız yargı denetimine bağlı olan devlet demektir. Böyle bir düzenin kurulması, yasama, yürütme ve yargı alanına giren tüm işlem ve eylemlerin hukuk kuralları içinde kalması, temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvenceye bağlanmasıyla olanaklıdır.

Başta hukuk devleti ilkesiyle hak arama özgürlüğü olmak üzere tüm anayasal gerekçelere uyarak idari para cezasını gerektirecek eylemleri, cezaları ve bunların koşullarını belirleme yetkisi yasa koyucunun takdirindedir.

Anayasa'da, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik hukuk devleti niteliği vurgulanırken, devletin tüm eylem ve işlemlerinin yargı

denetimine bağlı olması amaçlanmıştır. Çünkü yargı denetimi, hukuk devletinin “olmazsa olmaz” koşuludur.

Anayasa'nın 36. maddesinde, *Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz” denilmektedir. Maddeyle güvence altına alınan dava yoluyla hak arama özgürlüğü, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisini oluşturmaktadır. Gerçekten, karşılaştığı bir suçlamaya karşı kişinin kendisini savunabilmesinin ya da maruz kaldığı haksız bir uygulama veya işleme karşı haklılığını ileri sürüp kanıtlayabilmesinin en etkili ve güvenceli yolu yargı mercileri önünde dava hakkını kullanabilmesidir. Kişilere yargı mercileri önünde dava hakkı tanınması adil bir yargılamanın ön koşulunu oluşturur, şeklinde gerekçelere yer verilmiştir.*

Yukarıya alınan kararlar ve gerekçelerin, haksız çıkma zammı yönünden geçerli olmaması için bir neden bulunmasa gerekir.

VI. Haksız Çıkma Zammı, Anayasaya Aykırılık İddiası ile Anayasa Mahkemesi Nezdinde İtirazen İncelenmektedir

Yukarıda yer alan açıklamalara göre, tek taraflı olarak alınan ve aslında takibin hiçbir safhasını durdurmeyen (engellemeyen) amme borçlusunun açtığı davada haksız çıkmasının kötü niyet olarak kabulü mümkün olmadığına göre adeta dava açan bireyin cezalandırılması, yargı yoluna gitme konusunda tereddüde düşürülmesinden söz edilmesi çok da hatalı olmayacaktır.

Kaldı ki, özellikle Gelir İdaresi ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun talepleri doğrultusunda yapılan düzenlemelerinde etkisi ile giderek kanuni temsilci ve şirket ortaklarının amme borçlarından sorumluluğu müessesesi genişleme göstermektedir. (Bkz. VUK md.10 ve AATUHK mük.md. 35) Bu durumlarda bireylerin çoğu zaman ulaşamayacakları bilgiler ile doğuşundan dahi bihaber oldukları amme borçlarına karşı başvurabilecekleri tek yol çoğu zaman dava açmak olmaktadır.

Yaşanan olaylarda idarenin asıl borçludan dolayı asıl borçlunun birden fazla kanuni temsilcilerine aynı anda takip yaptığı ve

bu kişiler tarafından da ayrı ayrı dava açılmak zorunluluğu doğduğundan aynı konuda birden fazla haksız çıkma zammı talebinin gündeme geldiği de bilinmektedir.⁷

Bilinmeze karşı açılan bu davalarda, davacı bireylerin daha en başta haksızlık veya haklılıklarını ellerindeki bilgilere göre değerlendirmeleri mümkün olmamaktadır. Bir de üstüne kaybettikleri davalarda haksız çıkma zammı adı altında ek bir külfete katlanmaları hakkını arayan birey için bir zam değil hak aramanın cezası olarak da nitelendirilebilir. Temennimiz kısa zaman içinde bu hükmün Kanundan çıkarılması ya da açılacak bir davada Anayasa Mahkemesi tarafından tartışılma imkânı bulunabilmesidir.

Nitekim konu İstanbul 2. Vergi Mahkemesi'nin, 21.7.1953 günlü, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 58. maddesinin beşinci fıkrasının iptaline karar verilmesi istemi üzerine Anayasa Mahkemesi'nin E:2009/83 sayılı dosyasında incelenmekte olup, dosyanın durumu *Esasının incelenmesine* şeklindedir. Anayasa Mahkemesi gündeminde olup, yakın zamanda görüşlerimizin pratik sonuçlarını gözlemleyebileceğimiz kanaatini taşımaktayız.⁸

VII. Haksız Çıkma Zammı Konusunda Son Bir Haksızlık Daha: 6111 Sayılı Yapılandırma Kanunu Uygulaması

6111 sayılı Kanun, bu Kanun uygulamasında vergi tabirinin, 213 sayılı Kanun kapsamına giren vergi, resim, harç ve fon payı ile eğitime katkı payını ve gümrük vergileri tabirinin ise, ilgili mevzuat uyarınca eşyanın ithali veya ihracında uygulanan ve Gümrük Müsteşarlığına bağlı gümrük idarelerince takip ve tahsil edilen gümrük vergisi, diğer vergiler, eş etkili vergiler ve mali yüklerin tümünü, ifade ettiğini düzenlemektedir (6111 s. K. md. 1/(2)).

Haksız çıkma zammı, ödeme emrine karşı açılan davalar sonunda gündeme geldiğinden, bir başka ifade ile tarhiyat ile ilgili olmadığından 6111 sayılı Kanun uygulamasında dikkate alınacak hükümler,

7. Maliye Bakanlığı G.İ.B. Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 29.03.2008 tarih ve B.07.1.GİB.4.16.17.02-AATUHK-08-16/2172 sayılı yazısında "... adlarına düzenlenen ödeme emirlerine karşı açtıkları davalardan feragat etmeleri nedeniyle davalarda haksız çıkan her iki kanuni temsilciden, davaya konu ettikleri ödeme emirleri tutarı üzerinden ayrı ayrı Kanunda belirtilen oranda (% 10) haksız çıkma zammı talep edilmesi gerekmektedir..." denilmiştir.

8. Anayasa Mahkemesi'nin <http://www.anayasa.gov.tr/general/haberdetay.asp?contID=727> web adresinden takip edilebilir.

Kesinleşmiş Alacaklar ile ilgili olmaktadır (6111 s. K. md. 2) Söz konusu hüküm;

- Vergi aslını;
- Bunlara bağlı faiz, gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i amme alacakları;
- TEFE/ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarı;
- Asla bağlı olarak kesilen vergi cezaları/idari para cezaları ile bu cezalara bağlı gecikme zamlarını;
- Vergi aslına bağlı olmaksızın kesilmiş olan vergi cezaları ile iştirak, teşvik ve yardım fiilleri nedeniyle kesilmiş olan vergi cezalarını;
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve ilgili diğer kanunlar kapsamında gümrük yükümlülüğü nedeniyle gümrük vergileri asıllarına bağlı olmaksızın kesilmiş olan idari para cezalarını düzenlemekte ise de düzenleme içinde "haksız çıkma zammı" yer almamaktadır.

Düzenlemeye göre vergi aslının ödenmesi kaydıyla vergi aslına bağlı cezalar kaldırılmakta; asla bağlı faiz, gecikme faizi ve gecikme zammı gibi fer'i alacaklar kaldırılırken bunlar yerine TEFE/ÜFE değişim oranlarına göre hesaplanacak tutarın ödenmesi gerekmekte, vergi aslına bağlı olmayan cezalar için ise belirli oranlarda indirimler öngörülmektedir.

6111 sayılı Kanun, Kanun'da geçen vergi tabirinin VUK kapsamına giren vergi, resim, harç ve fon payı ile eğitime katkı payını, gümrük vergileri tabirinin ise ilgili mevzuat uyarınca eşyanın ithali veya ihracında uygulanan ve Gümrük Müsteşarlığına bağlı gümrük idarelerince takip ve tahsil edilen gümrük vergisi, diğer vergiler, eş etkili vergiler ve mali yüklerin tümünü ifade ettiğini düzenlemektedir. (6111 s. K. md. 1/(2)-a ve b)

Haksız çıkma zammı VUK'ta değil 6183 sayılı Kanun'da düzenlenmiştir ve buradan hareketle 6111 sayılı Kanun uygulamasında *vergi* olarak kabul edilemeyecektir. Diğer taraftan her ne kadar dava konusu yapılan ödeme emri içeriği tutarın % 10'u oranında hesaplanırsa da bir ceza olarak da kabul edilmemektedir. Nitekim sadece bir cezayı içeren ödeme emrine karşı açılan davanın olumsuz olarak sonuçlanması durumunda bu ceza üzerinden yine de % 10 oranla haksız çıkma zammı hesaplanmaktadır. Zaten ne VUK

ve ne de Gümrük Kanunu içinde bu şekilde bir cezai düzenleme yoktur.

VUK'ta düzenlenmeyen haksız çıkma zammının vergi aslına bağlı olmaksızın kesilmiş olan vergi cezası ya da 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve ilgili diğer kanunlar kapsamında gümrük yükümlülüğü nedeniyle gümrük vergileri asıllarına bağlı olmaksızın kesilmiş olan idari para cezası olarak da kabulü mümkün değildir.

6111 sayılı Kanun, vergi ve/veya cezaya bağlı faiz, gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i amme alacakları ifadesi kullanmışsa de burada geçen *gibi fer'i amme alacakları* ifadesi; faiz / gecikme faizi / gecikme zammı üçlemesinden birisi anlamındadır ve haksız çıkma zammını kapsamamaktadır. Zaten haksız çıkma zammı sabit bir şekilde % 10 oranda uygulandığından gecikme süresi ile ilintili de değildir.

Bu durumda ortaya, amme alacakları yönünden *Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı yapılandırması* olarak tanımlanan 6111 sayılı Kanun, haksız çıkma zammını kapsamamaktadır.

VIII. Sonuç

Başlı başına hukuka uygunluğu konusu zaten tartışmalı olan ve iptali istemiyle itirazın Anayasa Mahkemesi incelemesinde olan 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'da düzenlenmiş haksız çıkma zammı, ödeme emrine karşı açılan davalarda, davanın davacı amme borçlusuna aleyhine sonuçlandığı durumlarda davaya konu ödeme emri içeriği tutarın

% 10'u olarak hesaplanmaktadır. Ödeme emri içeriğinin vergi aslı, ceza, faiz ya da başka bir amme alacağı ile ilgili olması durumu değiştirmemektedir.

6111 sayılı Kanun ile vergi aslının ve TEFE/ÜFE değişim oranı üzerinden hesaplanan tutarın ödenmesi durumunda asla bağlı ceza ve faiz/gecikme faizi/gecikme zammı gibi fer'iler kaldırılırken ya da asla bağlı olmayan cezalarda belirli bir indirim yapılırken haksız çıkma zammının Kanun düzenlemesinde göz ardı edildiği ve bu nedenle bu amme alacaklarının Kanun kapsamı dışında kaldığı açıktır. Nitekim benzeri bir Kanun olan 4811 sayılı vergi Barışı Kanunu uygulamasında da bu uygulama yapılmış ve 2003/1 sayılı vergi Barışı Kanunu İç Genelgesi'nde bu durum; *6183 sayılı Kanunun 58 inci maddesine göre tahakkuk ettirilen % 10 nispetindeki haksız çıkma zammı 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamında bir alacak olmadığından, bu zammın 4811 sayılı Kanun kapsamında ödenmesine imkân bulunmamaktadır* şeklinde açıklanmıştır (2003/1 sayılı İç Genelge md. H/1).

Buna göre, en basit olarak 6111 sayılı Kanun kapsamında vergi aslına bağlı cezanın tümüyle kaldırıldığı durumlarda dahi, bu ceza üzerinden % 10 haksız çıkma zammı uygulanması gibi adil olmadığı düşünülebilecek uygulamalara rastlanması mümkünse de Kanun ile düzenlenmiş konunun başka bir şekilde değiştirilmesinin mümkün görünmemesi karşısında anlaşılan "bu yapılandırma da böyle geçecektir".

VARLIK VERGİSİ "1942" BAZI ALACAKLARIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI "2011"

Serkan KASALAR / SMMM

1. Giriş

Ekonomik krizler, savaşlar, tüketim ihtiyaçlarının fazlalığı, gelişen teknoloji ve şehirlerin alt ve üst yapı ihtiyacı ve hızla artan nüfusa karşın elde edilen vergi gelirlerinin azlığı devletleri çeşitli çözüm yollarına itmiştir. İhtiyaçların karşılanması bakımından özellikle vergi gelirlerindeki yapılandırma çalışmaları, devletler arasında hız kazanmaktadır.

Burada inceleyeceğimiz; Türkiye'de cebren tahsile ve cebren mükellefiyet tesisine ilişkin olarak yıllar öncesinden 1942'de çıkarılmış ve daha sonra kaldırılmış Varlık Vergisi Kanunu ile buna karşın yıllar sonra halihazırda bulunan vergi mükelleflerinin 2011'de çıkan 6111 sayılı Kanun'la nasıl bir yapılandırma içine gireceği, kanunlar arası karşılaştırmalar ve sonuçları inceleme konumuzun içeriğini teşkil edecektir.

2. Kanun Metinleri

Aşağıda "Varlık Vergisi Kanunu" tam metni ile "6111 Sayılı Kanun" un sadece "Birinci Kısım", "Genel Hükümler Çerçevesinde Kapsam" ve "Tanımlar" bölümüne yer verilmiştir.

Varlık Vergisi Hakkında Kanun

Kanun No : 4305

Kabul Tarihi : 11.11.1942

Resmi Gazete : 12.11.1942 - 5255

1.Verginin Mevzuu

Birinci Madde

Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (varlık vergisi) adı ile bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

İkinci Madde

Varlık vergisi aşağıda yazılı zümrelere dahil olan hakiki ve hükmi şahıslardan alınır:

A) 2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar;

B) Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden maksat, işinin idaresine ve vüsatine halel getirmeksizin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunda yazılı komisyonlarca tesbit edilenlerdir);

C) Uhdelerinde bulunan binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisafi iradı yekûnu 2.500.- liradan ve arsalarının vergide mukayyet kıymetleri 5.000.- liradan yukarı bulunan ve bu miktarların tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar;

D) 1939 senesinden beri 2395 veya 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tabi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanunun neşri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar;

E) Meslekleri tacir, komüsyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde 1939 senesinden beri velev bir defaya mahsus olsa bile ticari muamelelere tavassut ederek komüsyon veyahut tavassut mukabili olarak her ne nam ile olursa olsun para veya aynıyat almış olanlar.

Üçüncü Madde

İkinci maddede yazılı mükellefiyet zümrelerinden iki veya daha ziyadesine dahil olanlar bu zümrelerin her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Umumi, mülhak ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 numaralı Kanun'a tabi müesseselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden yevmiye ile istihdam edilenler yalnız bu maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tabi değildirler.

Dördüncü Madde

837 sayılı Bina Vergisi Kanunu'nun 3. ve 1833 sayılı Arazi Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde bina ve arsa sahipleri, ikinci maddenin (C) fıkrasında yazılı mükellefiyetten muaf tutulur.

Beşinci Madde

Vergi, hakiki ve hükmi şahıslar namlarına tarholunur ve eshamlı ve eshamsız şirketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin menkul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

2. Verginin Miktarı

Altıncı Madde

Yedinci maddede yazılı komisyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfiye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye takaddüm eden son yılda tarhedilmiş veya tahakkuk ettirilmiş vergi miktarlarını; çiftçilerde mükellefin zirai vaziyetini ve gayrimenkul sahiplerinin de irat ve vergi kıymeti miktarlarını gözden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmaksızın edinecekleri kanaate göre takdir ve tesbit ederler. Ancak 2395 sayılı Kanun'un 11. maddesi hükmü dairesinde kazanç beyannamelerine bilanço raptetmek mecburiyetinde bulunan anonim, komandit, limitet ve sermayesi üzerinden kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticari yılına ve ticarethanelerini terk, devir ve tasfiye etmiş olanlar da terk, devir ve tasfiyeye tekaddüm eden son seneye ait safi kazancının yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olamaz.

İkinci maddenin (B) fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyetleri de varlıklarının yüzde beşini geçemez.

3. Verginin Tarhı

Yedinci Madde

İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tesbit üzere her vilayet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük mal memurundan ve ticaret odalarıyla belediyelerce

kendi azaları arasından seçilecek ikişer azadan müteşkil bir ve icabına göre mütaaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde; bu odanın seçeceği azalar yerine belediyece, hariçten ticaret ve ziraatten anlayanlar arasından iki aza seçilir.

En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakla mükelleftirler. Ancak birden fazla komisyon kurulan yerlerde tensip edecekleri memurları tevkil edebilirler ve kendilerinde icabına göre istedikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Varlık Vergisi, 2. Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı kasıp kavurduğu sıralarda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından yürürlüğe kondu. Elbette Türkiye 2. Dünya Savaşı'na girmemiş olsa dahi ekonomik kriz ve askeri tedbirlerin zaruri sonuçları bu kanunun çıkmasında önemli etken oldu.

Komisyonların büyük çiftçileri tesbit için varacağı toplantılarda ticaret odası yerine ziraat odalarınca kendi azalan arasından ve bulunmayan yerlerde belediyelerce hariçten ve ziraatten anlayanlar arasından seçilecek iki aza komisyona, iştirak eder.

Komisyon kararları ekseriyetle verilir, reylerde müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.

Sekizinci Madde

Komisyonlar, şirketlerin mükellefiyetlerini tesbit ettikleri sırada şirketlerini de servetleri derecesini ve fevkalade kazançlarını, araştırarak bunların da mükellefiyetlerini takdir ederler.

Dokuzuncu Madde

Komisyonlar, muhtelif zümrelerin mükellefiyet derecelerini tesbit için on beş gün içinde intaç ile mükelleftirler. Bu müddet

zarfında işini bitiremeyen komisyonların memur olmayan azası değiştirilerek yerlerine son mebus intihabında münahibisani olanlar arasından belediye reislerince seçilecek dörder zat alınmak suretiyle komisyonların azası tamamlanır.

Onuncu Madde

Mükelleflerin tesbiti sırasında komisyonlarca unutulmuş olanların isimleri, komisyonların dağılmasından itibaren en geç iki ay içinde varidat dairelerince tesbit olunarak 7. madde hükmü dairesinde yeniden teşkil edilecek komisyonlara bildirilir. Komisyonlar azami, on beş gün içinde bu mükelleflerin vergi miktarlarını karşılaştırmağa mecburdurlar.

4. Verginin Tebliğ ve Tahsili

On Birinci Madde

Komisyon kararları, şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına ve köylerde münasip mahallere, listeler yapıştirılmak suretiyle ilan ve tebliğ olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmayan mahallerde belediye tellalları marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

Komisyon kararları nihai ve katı mahiyette olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz. Ancak bir mükellef namına aynı mükellefiyet mevzuundan dolayı mükerrer vergi tarhedilmiş olduğu takdirde bunlardan en yüksek olanı ipka edilerek diğerleri tarhiyatı yapan komisyonların vazife gördüğü mahallerin en büyük malmemuru tarafından mükelleflerin müracaatı üzerine silinir.

On İkinci Madde

Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren on beş gün içinde malsandığına yatırmağa mecburdurlar.

On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin

büyük malmemuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir.

On beş günlük müddet içinde yatırılmayan vergilerin, tahsili emval kanununa tevfiikan tahsiline tevessü edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ve ikinci hafta için yüzde iki zammolunur.

**Varlık Vergisi
Kanunu'nun 1. maddesi,
verginin "servet ve
kazanç sahiplerinin
servetleri ve kazançları
üzerinden bir defaya
mahsus olmak üzere
mükellefiyet tesis
edildiğini" belirtirken
6. maddesi verginin
miktarını açıklamaktadır.**

Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askeri mahiyeti haiz olmayan umumi hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını müteceviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili Emval Kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmayabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur.

Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı, hükümetçe hazırlanacak bir talimatname ile tayin olunur.

Birinci fıkrada yazılı on beş günlük müddet içinde vergilerini vermeyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarınca

Hazine bono ve tahvilatı veya banka teminat mektubu tevdi ettikleri takdirde bu mükellefler hakkında Tahsili Emval Kanunu'nun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir.

On Üçüncü Madde

Kollektif ve komandit şirketlere ait vergilerin icabı halinde ortakların ve komanditlerin şahsi mallarından istifası hususunda da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunmakla beraber

ortak ve komanditeler çalışma mecburiyetine de tabi tutulabilirler ve on ikinci maddenin ikinci fıkrası hükmü bunlar hakkında da tatbik olunur .

Bu madde ile on ikinci maddede yazılı karar ve muameleler kati olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz.

5. Teminat

On Dördüncü Madde

Varlık vergisiyle mükellef tutulanların ikametgâhlarında, gerek kendilerine ve gerek karı veya kocalarına veya kendileriyle birlikte oturan usul ve furuu ile kardeşlerine ait dükkân, mağaza, depo, ambar, fabrika ve imalathanelerde veya bunlara benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallarla tapuda veya vergide bunlardan herhangi biri namına kayıtlı olan gayrimenkul mallar bu kanun mucibince alınacak vergi ve zamların kanuni teminatı hükmünde olup bu malların satılmasında da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunur. Verginin teminatını teşkil eden bu mallardan mükellefin kendisine veya karı ve kocasına ait olanlar hariç olmak üzere diğer mallar üzerine komisyonlarca verginin takdir ve tesbiti tarihinden itibaren bir sene zarfında ayrıca haciz konmadığı takdirde bu mallar üzerindeki teminat hükmü sona erer.

Mükelleflerin zilyetliği altında veya yukarıda yazılı mahallerde bulunan menkul mallara müteallik satış, temlik ve rehin iddiaları muteber sayılmaz ve bu nevi mallar hakkında dermeyan olunacak istihkak iddiaları dinlenemez.

Bu kanunun neşrinden mukaddem başlamış olan ve bir ilama veya bu hüküm ve kuvvette noterlikçe tanzim edilmiş mukaddem tarihli resmi bir senede müstenit olmayarak yapılmış bulunan takip neticesinde icra dairelerince konulmuş olan ihtiyati ve icrai hacizler bu teminat hükmüne hâlel vermez. Bu hacizler ancak vergi alacağının tahsilinden sonra bir bakiye kaldığı takdirde bu kısım hakkında infaz olunur.

Gayrimenkullerin satışında bunların varlık vergisi mükellefiyeti ile ilişkisi olmadığı alakalı varidat dairesince tasdik edilmedikçe tapu daireleri tescil yapamaz. Yapılan tesciller hükümsüz sayılır.

6. Müruruzaman

On Beşinci Madde

9. ve 10. maddelerde yazılı müddet ve şartlar içinde tarh edilmeyen vergiler, bu müddetler geçtikten sonra yeniden tarh ve tahsil edilemez.

Bu kanun mucibince tahakkuk ettirilmiş olan vergiler 1943 mali yılından itibaren beş yıl sonra tahsil olunamaz. Verginin tahsili için yapılacak her nevi takip muameleleri, müruruzamanı keser.

7. Mer'iyet Maddeleri

On Altıncı Madde

Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

On Yedinci Madde

Bu kanunun hükümlerini yürütmeğe İcra Vekilleri Heyeti memurdur. 11 Teşrinisani 1942 (11 Kasım 1942)

Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Kanun No : 6111

Kabul Tarihi : 13.02.2011

Resmi Gazete : 25.02.2011-27857

BİRİNCİ KISIM

Genel Hükümler

Kapsam ve tanımlar

MADDE 1- (1) Bu Kanunun Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Kısımlarında yer alan hükümleri;

a) 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamına giren;

1) 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önceki dönemlere, beyana dayanan vergilerde bu tarihe kadar verilmesi gereken beyannamelere ilişkin vergi ve bunlara bağlı vergi cezaları, gecikme faizleri, gecikme zamları;

2) 2010 yılına ilişkin olarak 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil)

önce tahakkuk eden vergi ve bunlara bağlı vergi cezaları, gecikme faizleri, gecikme zamları;

3) 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce yapılan tespitlere ilişkin olarak vergi aslına bağlı olmayan vergi cezaları;

b) 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce, 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu, mülga 11/2/1950 tarihli ve 5539 sayılı Karayolları Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 10/6/1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, 13/10/1983 tarihli ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu, 18/1/1984 tarihli ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, 23/5/1987 tarihli ve 3376 sayılı Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun, 10/7/2003 tarihli ve 4925 sayılı Karayolu Taşıma Kanunu, 25/4/2006 tarihli ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ve 25/6/2010 tarihli ve 6001 sayılı Karayolları Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun gereğince verilen idari para cezaları;

c) Yukarıdaki bentler dışında kalan ve Maliye Bakanlığı'na bağlı tahsil dairelerince 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun kapsamında takip edilen ve vadesi 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce olduğu halde bu Kanun'un yayımlandığı tarih itibarıyla ödenmemiş bulunan; adli ve idari para cezaları ile 7/3/1954 tarihli ve 6326 sayılı Petrol Kanunu'na istinaden alınan devlet hissesi ve devlet hakkı, mülga 22/6/1956 tarihli ve 6747 sayılı Şeker Kanunu'na istinaden alınan şeker fiyat farkı, mülga 10/9/1960 tarihli ve 79 sayılı Milli Korunma Suçlarının Affına, Milli Korunma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanun'a istinaden alınan akaryakıt fiyat istikrar payı ve akaryakıt fiyat farkı, 4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanunu'na istinaden alınan

Devlet hakkı ve özel idare payı ile madencilik fonu, 10/8/1993 tarihli ve 491 sayılı Denizcilik Müsteşarlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye istinaden alınan kılavuzluk ve römorkörcülük hizmet payları hariç olmak üzere, asli ve fer'i amme alacakları;

ç) 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce 27/10/1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve ilgili diğer kanunlar kapsamında gümrük yükümlülüğü doğan ve Gümrük Müsteşarlığı'na bağlı tahsil dairelerince 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre takip edilen gümrük vergileri, idari para cezaları, faizler, zamlar ve gecikme zammı alacakları;

d) Sosyal Güvenlik Kurumu'na bağlı tahsil daireleri tarafından 6183 sayılı Kanun kapsamında takip edilen ve bu Kanun'un

yayımlandığı tarihe veya bu Kanun'un ilgili hükümlerinde belirtilen sürelerin sonuna kadar tahakkuk ettiği halde ödenmemiş olan;

1) 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4. maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri kapsamındaki sigortalılık statülerinden kaynaklanan, 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin; sigorta primi, emeklilik keseneği ve kurum karşılığı, işsizlik sigortası primi, sosyal güvenlik destek primi ile bunlara bağlı gecikme

cezası ve gecikme zammı alacakları;

2) 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin isteğe bağlı sigorta primleri ve topluluk sigortası primi ile bunlara bağlı gecikme cezası ve gecikme zammı alacakları,

3) Yaşlılık, emekli aylığı veya malullük aylığı bağlandıktan sonra 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen sigortalılık statüsü kapsamında sigortalı sayılmasını gerektirir nitelikte çalışması nedeniyle ilgili mevzuatına göre ödenmesi gereken, 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin

Mükellefler, vergi ödemekte pek istekli değildir. Bunun üzerine hükümet, mükelleflerin nakit sıkıntılarını çözümlemek amacıyla borcunun % 20'sini ödeyenlere devlet bankalarının kredi açacağını duyurmuştur.

sosyal güvenlik destek primi ile bunlara bağlı gecikme cezası ve gecikme zammı alacakları;

4) 30/11/2010 tarihine kadar (bu tarih dahil) bitirilmiş olan özel nitelikteki inşaatlar ile ihale konusu işlere ilişkin yapılan ön değerlendirme, araştırma veya tespit sonucunda bulunan eksik işçilik tutarı üzerinden hesaplanan sigorta primi ile bunlara bağlı gecikme cezası ve gecikme zammı alacakları;

5) 31/12/2010 tarihine kadar (bu tarih dahil) işlenen fiillere ilişkin olup ilgili kanunları uyarınca uygulanan idari para cezaları ile bunlara bağlı gecikme cezası ve gecikme zammı alacakları;

6) İlgili kanunları gereğince takip edilen 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin damga vergisi, özel işlem vergisi ve eğitime katkı payı ile bunlara bağlı gecikme zammı alacakları;

e) İl özel idarelerinin, idari para cezaları ve 3213 sayılı Kanun'a istinaden alınan özel idare payı hariç, 6183 sayılı Kanun kapsamında takip edilen ve vadesi 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce olduğu halde bu Kanun'un yayımlandığı tarih itibarıyla ödenmemiş bulunan, asli ve fer'i amme alacakları;

f) Belediyelerin;

1) İdari para cezaları ile 26/5/1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun mükerrer 97. maddesinin (b) fıkrası gereğince belediyelere ödenmesi gereken paylar hariç, 213 sayılı Kanun kapsamına giren ve 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önceki dönemlere, beyana dayanan vergilerde bu tarihe kadar verilmesi gereken beyannamelere ilişkin vergi ve bunlara bağlı vergi cezaları, gecikme faizleri, gecikme zamları, 2010 yılına ilişkin olarak 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce tahakkuk eden vergi ve bunlara bağlı vergi cezaları, gecikme faizleri, gecikme zamları, bunların dışında kalan ve 6183 sayılı Kanun kapsamında takip edilen ve vadesi 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce olduğu halde bu Kanun'un yayımlandığı tarih itibarıyla ödenmemiş bulunan, asli ve fer'i amme alacakları;

2) 2464 sayılı Kanun'un 97. maddesine göre tahsili gereken ve vadesi 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce olduğu halde bu Kanun'un yayımlandığı tarih itibarıyla ödenmemiş bulunan

ücret alacakları ile bunlara bağlı fer'i alacakları;

3) 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamındaki belediyelerin su abonelerinden olan ve vadesi 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce olduğu halde bu Kanun'un yayımlandığı tarih itibarıyla ödenmemiş bulunan su kullanımından kaynaklanan alacakları ile bunlara bağlı fer'i (sözleşmelerde düzenlenen her türlü ceza ve zamlar dâhil) alacakları;

g) 20/11/1981 tarihli ve 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamındaki büyükşehir belediyeleri su ve kanalizasyon idarelerinin vadesi 31/12/2010 tarihinden (bu tarih dahil) önce olduğu halde bu Kanunun yayımlandığı tarih itibarıyla ödenmemiş bulunan su ve atık su bedeli alacakları ile bu alacaklara bağlı faiz, gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i (sözleşmelerde düzenlenen her türlü ceza ve zamlar dahil) alacakları;

ğ) İşletmede mevcut olduğu halde kayıtlarda yer almayan emtia, makine, teçhizat, demirbaşlar ile kayıtlarda yer aldığı halde işletmede bulunmayan emtia, kasa mevcudu ve ortaklardan alacaklar beyanı;

h) Bu Kanun'un ilgili bölümlerinde geçen diğer alacaklar hakkında uygulanır.

(2) Bu Kanun'un birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kısımlarında geçen;

a) Vergi tabiri, 213 sayılı Kanun kapsamına giren vergi, resim, harç ve fon payı ile eğitime katkı payını;

b) Gümrük vergileri tabiri, ilgili mevzuat uyarınca eşyanın ithali veya ihracında uygulanan ve Gümrük Müsteşarlığı'na bağlı gümrük idarelerince takip ve tahsil edilen gümrük vergisi, diğer vergiler, eş etkili vergiler ve mali yüklerin tümünü;

c) TEFE/ÜFE aylık değişim oranları tabiri, Türkiye İstatistik Kurumu'nun her ay için belirlediği 31/12/2004 tarihine kadar toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE) aylık değişim oranlarını, 1/1/2005 tarihinden itibaren üretici fiyatları endeksi (ÜFE) aylık değişim oranlarını,

ç) Beyanname tabiri, vergi tarhına esas olan beyanname ve bildirimleri ifade eder.

(3) Bu Kanun'un beşinci kısmı bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değışiklik yapılması ve yeni hükümler ihdasına ilişkin hükümleri kapsar.

3. Karşılaştırmalı Açıklamalar

Varlık Vergisi, 2.Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı kasıp kavurduğu sıralarda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından yürürlüğe kondu. Elbette Türkiye 2. Dünya Savaşı'na girmemiş olsa dahi ekonomik kriz ve askeri tedbirlerin zaruri sonuçları bu kanunun çıkmasında önemli etken oldu. İkinci Dünya Savaşı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de derin etkiler yarattı. Türkiye bu savaşa girmemekle birlikte, savaş boyunca devam eden kanlı ve tahripkâr olayların iktisadi ve mali akislerinden etkilendi. Bunun yanında savaş nedeniyle ihtiyati tedbir olarak 1.300.000 kişiyi silah altına aldı. Askere alınan erkek nüfusun yokluğundan dolayı üretim düşerken, tüketim ihtiyaçları sürekli arttı. Birçok ihtiyaç, özellikle karne ile dağıtılan ekmek kuyruklarından, halkın zaruri ihtiyaçlarına kadar birçok zafiyet ve acizlik gözler önündeydi. İşte, tam da böyle bir dönemde hükümet "Varlık Vergisi" diye bir vergilendirme sistemi yaratarak cebren vergi alma yoluna gitti. O zamanlarda yapılan bu yaptırım, belki de şimdilere gelinceye değin mükellefiyet olgusunun gelişmesine ve daha iyi anlaşılabilmesine ön ayak oldu.

Varlık Vergisi Kanunu'nun 1. maddesi, verginin "servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve kazançları üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere mükellefiyet tesis edildiğini" belirtirken 6. maddesi verginin miktarını açıklamaktadır. Buna göre vergi miktarı,

komisyonlar tarafından belirlenecektir. Bununla birlikte asıl ciddi çalışmalar Varlık Vergisi Kanunu TBMM'ce onaylandıktan sonra gerçekleşmiştir. Bu çalışmalarda her mükellef için çeşitli vergi dairelerinden olan raporların yanısıra, bankalardan alınan imzasız, tasdikli bilgiler, CHP il ve ilçe başkanlıklarının raporları, Milli Emniyet Teşkilatı raporları ve "güvenilir" tüccarların beyanları, vergi matrahının belirlenmesinde temel alınmıştır. Bu iş için, Varlık Vergisi'nin mükelleflere uygulanmak üzere, yasanın 7. maddesi uyarınca her il ve ilçede mülki amirlerin başkanlığında komisyonlar kurulmuştur. İl merkezlerinin büyüklüğüne göre, birden fazla komisyon kurmak mümkün olmaktadır. Örneğin İstanbul ve İzmir'de üçer komisyon oluşturulmuştur. Gayrimüslimlerden

"Vergi usullerinin ıslahı çarelerinin aranmasına da ehemmiyetle devam olunmalıdır. İyi usul ve iyi tatbikin memnun edici neticelerini vatandaş, hiç bir işte vergi mevzuu kadar hassasiyetle takdir etmez."

Müslimlere oranla en az iki, en çok üç kat fazla vergi alınacağı belirlenmiştir. Müslim grup içinde yer alanlar, kazanç vergilerinin bir ile üç katı vergi ödemesi kararlaştırılırken Ankara'dan gelen bir emirle, Gayrimüslim gruptan olanların vergisi 5-10 kat artırılmış; Dönmelerin, vergilerini Müslimlerin vergisine oranla iki kat olarak ödemeleri istenmiştir. Bunun yanında Varlık Vergisi Kanunu'nun 11. maddesi uyarınca "Komisyon kararları nihai ve kesindir, bu kararlara karşı idari ve adli yargı organlarına dava açılmaz. Ancak bir yükümlü adına yükümlülük konusundan dolayı mükerrer vergi tarh edilmiş olduğu takdirde bunların arasından en yüksek olana uygulanarak diğerleri iptal edilir. İptal işlemi yükümlülerin başvurusu üzerine komisyonların görev yaptıkları mahallin en büyük memuru tarafından yapılır."

Varlık Vergisi tarhiyatı, vergi dairelerindeki ilan tahtalarına asılan listelerle duyurulmuştur. Böylece basında ve kamuoyunda 15 günlük süre içinde haber ve söylentiye dayanan Varlık Vergisi tarhiyatı gerçeklik kazanmıştır. Vergiye yapılan itirazların Yasa'nın 11. maddesi uyarınca etkin olmaması, mükelleflerin arayışlarının beklentiye dönüşme eğilimi taşıması, hükümeti harekete

geçirmiş, bunun üzerine yapılan açıklamada, “Vergiye yapılan itirazların tahsilatı durdurmayacağına” bir kez daha tekrarlayarak bu konuda ne kadar kararlı olduğunu vurgulamıştır. Hükümetin basını da yanına alarak almış olduğu tüm önlemlere karşın Varlık Vergisi tahsilatı beklenen gibi olmamıştır. Verginin 12. maddesi doğrultusunda, 15 gün içinde mükelleflerin vergi tutarlarının nakten vergi dairelerine yatırılması zorunluluğu, vergi ilanından hemen sonra mükellefler arasında panik doğurmuştur. Bunun üzerine hükümet, vergi ödeme süresini 2 hafta daha uzatmak zorunda kalmıştır. Verginin 15 günlük süre içinde nakten ödenmesi zorunluluğundan doğan ve mükelleflerin para aramaları sonucu, dönemin gazetelerinde sık sık azınlık vatandaşlara ait gayrimenkul satış ilanına rastlanmaktadır. Vergi tahsili boyunca basında sık sık tahsil edilen vergi miktarları açıklanmaktadır.

Bundan çıkan sonuç: Mükellefler, vergi ödemekte pek istekli değildir. Bunun üzerine hükümet, mükelleflerin nakit sıkıntılarını çözümlenmek amacıyla borcunun % 20'sini ödeyenlere devlet bankalarının kredi açacağını duyurmuştur. Mükellef emlak, emtia, senet ve tahvil üzerinden kredi alabilecektir. Başvuru yapan mükelleflerin haciz işlemleri durdurulacaktır. Bunun üzerine 15000 kişinin Emlak ve Kredi Bankası'na ve 3000 kişinin de Emniyet Sandığı'na kredi talebinde bulunduğu; yani uygulamanın sınırlı kaldığı görülmüştür. Ayrıca uygulamada kısa vadeli olan kredilerin katlanan faizlere, karşılık gösterilen menkul ve gayrimenkulların bankaların eline geçmesi sonucunu doğurmuştur. Hükümetin almış olduğu tüm önlemlere karşın azınlık vatandaşlara mensup önemli bir kitle, vergisini ödeyememiştir. Varlık Vergisi Kanunu'nun 12. maddesi uyarınca vergisini ödeyemeyenlerin borçları “icra-haciz” ve “zorunlu çalıştırma” yolu ile tahsil edilecektir. Zorunlu çalıştırma sınırlı sayıda mükellefe uygulanmıştır. Vergisini vermeyenlerin çalışacakları yerler: Deveboynu Geçidi, Van ve civarı, Erzurum Zigana Dağı, Bitlis, Elazığ, Kapdağı, Diyarbakır, Siirt ve Palu'dur. Zorunlu çalışma kamplarına yalnızca gayrimüslim vatandaşlar gönderilmiştir. Mihver ülkelerden kaçarak Türkiye'ye sığınan Yahudiler de Türk vatandaşı olmamalarına karşın Müslümanların iki katı vergiye tabi tutulmuşlardır. Türkiye'nin varlık vergisi uygulamasındaki bu tutumu, müttefik ülkelerde sert tepkilere neden olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı içinde Nazilerin

toplama kamplarını çağrıştıran zorunlu çalışma uygulaması çok geçmeden yabancı basın üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Ekonomik yaşamı azınlıkların egemenliğinden kurtarıp Türklere açmak için tek parti yönetimi tarafından ortaya atılan Varlık Vergisi uygulaması, mihver devletlerine karşı savaş veren müttefikler karşısında Türkiye'nin itibarını iyice sarsmıştır. Varlık Vergisi Kanunu'nun ayrımcı niteliği ortaya çıkıp tepkiler belirmeye başlayınca İngiliz uyrukluların vergilerinde büyük indirimlere gidilmiştir. Buna karşılık vergi miktarı mükellef adedi ne olursa olsun, ABD uyrukluları ise hiç Varlık Vergisi ödememişlerdir.

Cumhuriyet tarihinde Varlık Vergisi'nin cebriliğinin tam tersi olarak vatandaşlara vergi ve sigorta ödemeleri açısından birçok kolaylık sağlayan belki de devletin halkına barış çubuğunu uzattığı 6111 sayılı çok kapsamlı bir yasa 13 Şubat 2011 tarihinde Meclis'te kabul edildi.

Torba Yasa ya da af yasası olarak da bilinen 6111 sayılı Yasa'nın TBMM'de kabul edilmesinden hemen sonra Maliye de yasanın uygulanmasına dair hazırlıklarını hızlandırdı.

Yasanın Resmi Gazete'de yayımlanmasının ardından mükelleflere e-mail ve posta yoluyla mektuplar gönderildi.

Hafta sonları vatandaşların alışveriş merkezlerine gittiği düşüncesiyle “maliye masası” kurularak illerde bilgilendirme toplantıları yapılacağı bildirildi. Öncelikli hedef, paketin temel amacının ne olduğu ve neler getirdiği konusunda mükellefleri bilinçlendirmek amacıyla broşürler tanıtım filmleri reklam afişleri için çalışmalar başlatıldı.

Kanuna göre borcun tüm ceza ve faizi silinecek anapara yapılandırılacak. Örneğin; 2003'te 1000.- TL borcu olan vatandaş bugün 31 bin TL ödemek zorunda. Yeni düzenleme ile bu borç şu şekilde yapılacak: Gecikme zam ve faizi olan 30 bin liranın tamamı siliniyor.

Bunun yerine 2003'ten bugüne kadar geçen sürede borç miktarına 2005'e kadar TÜFE, 2005'ten sonra ise ÜFE eklenecek. Borca enflasyonun eklenmesi ile ana borç miktarı yıllık yüzde 10 artacak. Yani toplamda ana borç yüzde 70 artacak. Böylelikle ödenmesi gereken borç miktarı 1700.- TL olacak.

Vatandaş, 31 bin TL yerine 1700.-TL ödeyerek borcunu sıfırlayacak. Bu borç peşin ödenebilir. Taksitli ödemek istenirse, 12 ay için 1,06; 18 ay için 1,07; 24 ay için 1,1; 36 ay için ise 1,15 oranında faiz uygulanacak.

Tüm vergiler, TEDAŞ ve özel dağıtım şirketlerine olan elektrik, belediyelere olan su ile oda ve borsalara olan aidat borçları yeniden yapılandırılıyor. SGK borçları, Trafik cezaları, öğrenim kredisi borçları ve TRT'nin elektrik payı ve bandrol ücretinden kaynaklı alacakları da af kapsamında değerlendirilecek.

31 Aralık 2010 tarihine kadar ödenmemiş vergiler ile bunlara bağlı vergi cezaları, gecikme faizleri, gecikme zamları, idari para cezaları, gümrük vergileri; belediyelerin beyannamelere ilişkin vergileri, 2010'da tahakkuk eden vergileri, ödenmemiş ücret, su kullanım, büyükşehir belediyelerinin su ve atık su bedeli alacakları yeniden yapılandırma kapsamında olacak.

Boçlarda anaparaya dokunulmayacak. Önce faiz ve gecikme cezası silinecek. Ardından borcun ödenmediği süredeki enflasyon kadar yeni faiz ve ceza tutarları belirlenecek. Bu yeni hesaplama, faiz ve gecikme zammında yüzde 50'ye varan oranda indirim sağlayacak.

Yasa Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra iki ay içinde başvurulacak.

Herkes bu kanundan yararlanabilecek; ancak dava açmamaları, açılmış davalardan vazgeçmeleri ve kanun yollarına başvurmamaları gerekecek.

Ödeme peşin ya da vergi borçları için kredi kartı da kullanarak taksitle yapılabilecek.

Ödemeler ikişer aylık dönemler halinde, azami 18 eşit taksitte yapılacak. Böylece hem vergi hem de prim borcu olanlar bir ay birini diğer ay ötekini ödeyebilecek. Vade 36 aya, taksit sayısı 18'e kadar çıkabilecek. Ödenecek tutarların ilk taksiti, yasanın Resmi Gazete'de yayım tarihini izleyen üçüncü aydan, SGK'ya bağlı tahsil dairelerine ödenecek tutarların ilk taksiti ise dördüncü aydan başlayacak.

Yıllık gelir veya kurumlar vergilerini, gelir (stopaj) vergisi, kurumlar (stopaj) vergisi, KDV ve ÖTV için başvuruda bulunan mükellefler, taksit ödeme süresince, çok zor durum olmaksızın, her bir vergi türü itibarıyla bir takvim yılında ikiden fazla vadesinde ödemez ya da eksik öderse düzenlemeden yararlanamayacak.

Kanun yürürlüğe girdiğinde tebliğ edilmemiş 120.- TL'nin altında kalan idari para cezalarının tahsilinden vazgeçilecek. Tütün mamulü tüketimiyle ilgili idari para cezaları, bu hükmün dışında tutulacak.

4- Sonuç

1942 yılından 2011 yılına gelinceye değin birçok vergi yasası çıkarıldı. Ancak burada incelenen iki yasa kadar sansasyon yaratan ve halkı iyi ve kötü yönde etkileyen hatta Varlık Vergisi'nde olduğu gibi insanları göçe dahi zorlayan yasalar çıkarılmadı. Elbette Varlık Vergisi'nin çıktığı dönemdeki Türkiye ve dünya şartları ile şimdiki şartlar arasında büyük farkların olduğu kaçınılmaz. Ancak her ne kadar kamuoyu çevrelerinde 6111 sayılı Yasa'nın seçime yaklaşıldığı sıralarda çıkarılmasının bir seçim propagandası olarak da değerlendirilmesi kaçınılmaz olsa dahi şimdilerde bu işten her halükarda Türk halkının karlı çıkacağı elbette ki aşikardır.

Netice itibarıyla büyük önder Mustafa Kemal ATATÜRK'ün 1936 yılının 5. Dönem TBMM açılış konuşmasında söylediği ve hâlâ geçerliliğini muhafaza eden şu sözü dikkatleri cezp etmektedir: "Vergi usullerinin ıslahı çarelerinin aranmasına da ehemmiyetle devam olunmalıdır. İyi usul ve iyi tatbikin memnun edici neticelerini vatandaş, hiç bir işte vergi mevzuu kadar hassasiyetle takdir etmez."

Kaynakça

Resmi Gazete

www.resmigazete.gov.tr

www.ekotrent.com

ÇEK KANUNU İLE İLGİLİ UYARILAR

Erkan KİPİK / SMMM

1. Giriş

Türkiye’de son yıllara bakıldığında vatandaşlara, işverenlere, işçilere, gerçek ve tüzel kişilere yönelik olarak; Çek Kanunu’nda, Türk Ticaret Kanunu’nda, Borçlar Kanunu’nda ve en son olarak da Kamu Alacaklarının Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Tasarısı yasalaştığı için uygulamadaki eksiklikleri ortadan kaldıracak, yeni ve ilave birtakım düzenlemeler getirmiştir. Yapılan düzenlemelerle ilgili kişi ve kurumlara yeni haklar ve kolaylıklar tanınmıştır. Bu yazımızın içeriğini 14.12.2009 tarihli 5941 sayılı Çek Kanunu oluşturmaktadır. Yeni TTK’ya göre çekin unsurları şöyle belirtilmiştir.¹

- a) Senet metninde “çek” kelimesini ve eğer senet Türkçeden başka bir dille yazılmış ise o dilde “çek” karşılığı olarak kullanılan kelimeyi;
- b) Kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi için havaleyi;
- c) Ödeyecek kişinin, “muhatabın” ticaret unvanını;
- d) Ödeme yerini;
- e) Düzenlenme tarihini ve yerini;
- f) Düzenleyenin imzasını içerir. Lehdar (keşideci), hamil (alacaklı) ve muhatap (çeki ödemekle yükümlü banka) olmak üzere 3 taraf vardır. Ayrıca çek, muhatabı banka olan özel bir kambiyo senedi olarak tanımlanmış ve diğer kambiyo senetlerine göre daha ağır şekil şartlarına tabi tutulmuştur. Çekler, hukuki mahiyeti itibarıyla bir ödeme aracıdır.

Yeni kanunla birlikte kullanılan çeklerde çek türlerine ve ayrıca türüne göre renk ayırımına gidilmiştir. İlgili bölümlerde daha detaylı

açıklayacağımız çek türleri 3’e ayrılmıştır.² Şöyle ki;

- a) Tacirlerin düzenleyecekleri çekler;
- b) Tacir olmayanların düzenleyeceği çekler;
- c) Hamiline düzenlenen çekler.

Ayrıca Çek Kanunu ile birlikte çek türlerinin ayrımının netleşmesi için çek türlerine renk sınıflandırması yapılmıştır. Bu kısa açıklamadan sonra konunun detaylarına geçebiliriz.

2. Çek Türlerinde Şekilsel Özellikler

Tacirlerin ve tacir olmayanların düzenleyecekleri çekler ile hamiline düzenlenecek çekleri ayırt edebilmek için çekler gruplarına göre farklı renklerde ve isimleri yazılarak düzenlenmiştir.³ Buna göre;

- Tacir çeklerinde zemini **lacivert** (renk kodu: PANTONE 314 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle “TACİR” ibaresi yer alır.
- Hamiline düzenlenen tacir çeklerinde zemini **kırmızı** (renk kodu: PANTONE Warm Red U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle, hamiline ifadesi ikinci satırda olmak üzere, “**TACİR HAMİLİNE**” ibaresi yer alır. Ayrıca bu tür çekler, lehtar ismi için ayrılan kısımda “**HAMİLİNE**” ibaresi yer alacak şekilde bastırılır.
- Tacir olmayan kişi çeklerinde zemini **yeşil** (renk kodu: PANTONE 384 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle “**TACİR OLMAYAN**” ibaresi yer alır.
- Hamiline düzenlenen tacir olmayan kişi çeklerinde zemini **kah-**

2. 5941 sayılı Çek Kanunu md.2/6

3. 27468 sayılı RG, Merkez Bankası 2010/2 tebliğinin 3.md. (d) bendi

1. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu md. 780.

verengi (renk kodu: PANTONE 168 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle, hamiline ifadesi ikinci satırda olmak üzere, “**TACİR OLMAYAN HAMİLİNE**” ibaresi yer alır. Ayrıca bu tür çekler, lehtar ismi için ayrılan kısımda “**HAMİLİNE**” ibaresi yer alacak şekilde bastırılır.

3- Çek Hesabı Açılması ile İlgili Kurallar ve Yeni Kanuna Göre Çeklerin Kullanım Esası

Giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere kişi ve kurumlar, çek talebi ile bankalara başvurduklarında; bankalara, bir takım görev ve sorumluluklar verilmiştir.⁴ Bunları maddeler halinde özetleyelim:

- Çek hesabı açtırmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin yasaklı olup olmadıklarının kontrolü, ekonomik ve sosyal durumlarının incelenmesi, finansal yapısı bozuk olanların durumlarını düzeltinceye kadar çek hesabı açtırılmaması;
- Belirtilen hususların kontrolü için gerçek ve tüzel kişilerden gerekli evrakları almaları (ticaret sicil kaydı, esnaf odası kaydı, imza sirküleri/beyanamesi) ve alınan bu belgelerin 10 yıl süreyle saklanması;
- Çek hesabı, yetkilinin vekilinin veya yasal temsilcinin imzası olmadan açılmamaktadır.
- Gerçek kişi ve tüzel kişi tacirler çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının bulunmadığını bankaya yazılı olarak beyan ederler.
- Çek defterleri sadece bankalar tarafından basılabilir.

Hamiline çek, ancak hamiline çek defteri kullanılarak düzenlenebilir. Hamiline düzenlenmesi yasak olan çeklerin hamiline düzenlendiğini tespit eden banka, tespit tarihinden itibaren en geç 1 hafta içinde Cumhuriyet Başsavcılığı'na ve Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildirim yapmalı,

4. 5941 sayılı Çek Kanunu md.2

- Çek ve çekin tarafları ile ilgili tüm bilgiler bankalar tarafından, dönemler itibarıyla Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildirilir.

Yeni Çek Kanunu ile birlikte; bir kişinin ticari ilişki çerçevesinde tacir sıfatıyla düzenleyebileceği çekin “**tacir çeki**” olması gerekmektedir. Tacir olmayan kişi kendi adına ancak gerçek kişi çeki düzenleyebilir. Tacir olmayan kişinin de ticari ilişki içinde bulunmadığı bir kişiye tacir çeki verilmesi, yeni Kanun'a göre aykırıdır. Tacir olmayan kişi, kendi adına tacir çeki düzenleyemeyeceği gibi tacir kişinin de işgal faaliyeti ile ilgili olarak ticari ilişkiye girmesi durumunda tacir olmayan çeki düzenleyemez.

Tacirlerin ve tacir olmayanların düzenleyecekleri çekler ile hamiline düzenlenecek çekleri ayırt edebilmek için çekler gruplarına göre farklı renklerde ve isimleri yazılarak düzenlenmiştir.

Özetle;

- Tacir kişi, tacir olmayan çeki düzenleyemez.
- Tacir olmayan kişi tacir çeki düzenleyemez; fakat tacir sıfatını haiz bir tüzel kişiyi temsil eden, bu tüzel kişi adına düzenlenen tacir çeki imzalayabilir. Ancak tüzel kişi şirketin borcuna karşılık gerçek kişi adına düzenlenmiş çek verilemez. Bu durumda tüzel kişi, şirketin ticari faaliyetleriyle ilişkilendirilmesi kaydıyla şirketin gerçek kişi ortakları, tüzel kişinin yönetim organında görev alan veya temsilcisi sıfatını taşıyan gerçek kişiler adına açılmış çek hesapları, tacir tüzel kişiye ait çek hesabı olarak kabul edilecektir. Böyle bir tespiti yapılması durumunda ilgili banka şubesi en kısa sürede Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildirimde bulunacaktır.
- Tacir kişi, hamiline çek düzenleyemez.
- Şirketin ticari ilişkiden doğan alacağı için tacir olmayan çeki alınmaz.

- Ticari ilişki neticesinde mal ve hizmet alımı var ise tacir, tacir olmayan çeki düzenleyemez.

- Bir şirketin ortağı ve sahibi şahsi işleri için tacir çeki kullanamayacağı gibi, ticari işletme ile ilgili iş ve işlemlerde ise tacir olmayan çeki kullanamaz.

Yeni Çek Kanunu'yla birlikte gelen yeniliklerden birisi de tüzel kişi adına çek düzenleyen kişinin adı ve soyadı çek üzerine unvanın altına açıkça yazılmasıdır. Ancak çek kullanımı esnasında imza yetkilikleri değişirse çek yapıları da değişmesi gerekeceğinden olumsuz tarafı karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir yenilik ise (geçici yenilik) çekin üzerinde belirtilen tarihten önce bankaya ibrazı yasaklanmış olup bu süre 31.12.2011 tarihine kadar uzatılmıştır.⁵ Diğer bir anlatımla; çeki elinde bulunduran kişi, vadesinden önce banka-ya ibraz edip kendisine ödeme yapılmasını talep edemeyecek ve karşılıksızdır gibi hukuki işlem yaptırılmayacak.

Diğer bir değişiklik ise; gerçek kişinin vekili ya da temsilcisi tarafından çek düzenlenmesi halinde bu çekten dolayı hukuki ve cezai sorumluluk, çek hesabı sahibine ait olacaktır. Bu durumla ilgili, çekin karşılıksız çıkması durumunda tüm sorumluluk ve cezalar, çek hesabı sahibine uygulanacaktır.⁶ Tüzel kişilerde ise sorumluluk yönetim organındadır. Tüzel kişi müdür veya yönetim organında yer alan üyelerin bu konuda gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekir.

Yeni Çek Kanunu ile birlikte; bir kişinin ticari ilişki çerçevesinde tacir sıfatıyla düzenleyebileceği çekin "tacir çeki" olması gerekmektedir. Tacir olmayan kişi kendi adına ancak gerçek kişi çeki düzenleyebilir.

4. Çek Kanunu ile İlgili Yanlış Uygulanan İşlemlerde Taraf-lara Uygulanacak Cezalar

Yeni Çek Kanunu'nda; çeklerin yanlış kullanılması ve bankaların üzerlerine düşen görev ve sorumluluklarına riayet etmemesi durumunda bankalara ve ilgili taraflara aşağıdaki ceza hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir.⁷

- Tacirin ticarî işletmesiyle ilgili iş ve işlemlerinde, tacir olmayan kişinin çek defterini kullanarak çek düzenleyen ve düzenleyen kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- Tacir olmayan kişiye tacir kişiye verilmesi gereken çek defteri veren banka görevlisi hakkında elli günden yüz elli güne kadar adli para cezasına hükümlenir.

- Bankaya gerçek dışı beyanda bulunan kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Beyanname almadan veya beyannameye rağmen, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye veya bu kişinin yönetim organında görev yaptığı veya temsilcisi ya da imza yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri veren banka görevlileri elli günden yüz elli güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

- Kısmen veya tamamen karşılığı bulunmayan çekle ilgili olarak, talebe rağmen, karşılıksızdır işlemi yapmayan banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

- Karşılığı tahsil edilmek üzere banka-ya ibraz edilen çekin karşılığının hesapta mevcut olmasına rağmen, hamile ödemede bulunmayan ya da bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarı hamile ödemeyen banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

- Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, buna rağmen çek düzenlerse, fiil

daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

- Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi adına çek hesabı açan banka görevlisi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

- Çek defteri basmaya veya bastırmaya kanunen yetkili kılınanlar dışında çek defteri basanlar ve bastıranlar iki yıldan beş yıla kadar hapis ve bin beş yüz güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır.

- Hamiline çek defteri yapığını kullanmadan hamiline çek düzenleyen kişi, bu aykırılığı içeren her bir çekle ilgili olarak, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

- Çek hesabı açtırmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerden alınan belge ve beyanların sağlanması ve saklanması gereken bilgi ve bel-

5. 31.12.2009 olan süre 5838 sayılı Kanun ile 31.12.2011 tarihine uzatılmıştır.

6. 5941 sayılı Kanun md. 5/3

7. 5941 sayılı Kanun md.7

gelere ilişkin hükmüne aykırı hareket edilmesi veya çekin karşılıksız çıkması dolayısıyla hamili tarafından talep edilmesi üzerine düzenleyicinin banka kayıtlarındaki adreslerinin kendisine verilmesi hâlinde, ilgili bankaya Cumhuriyet Savcısı tarafından beş yüz Türk lirasından beş bin Türk lirasına kadar idarî para cezası verilir.

5. Sonuç

Yeni Çek Kanunu ile birlikte birtakım eksiklikleri tamamlayacak uygulamalar getirilmiş olsa da hala bazı eksik ve gözden kaçan durumlar vardır (Gerçek kişinin vekili ve temsilcisi tarafından imzalanacak çekin cezai sorumluluğunun sadece çek hesabı sahibine ait olması, esnaf ve sanatkârın belirlenen limitler dikkate alınmadan tümünün tacir olarak sayılması ve tümüne tacire ilişkin hükümlerin uygulanacak olması). Bazı eksikliklere rağmen, tacir ve tacir olmayan çek ayrımı getirilerek kayıtdışı ile mücadelede yeni bir yol belirlenmiştir. Bu konudaki bildirim ve denetim arttığı için hamiline çek kullanımı konusunda ilgili kişi ve kurumlar daha dikkatli olacaktır. Bankalara, çek hesabı sahiplerine ve çek hamillerine getirilen sorumluluklar, ilgili tarafların daha dikkatli ve özenli olacak olmaları sebebiyle çek kullanımı sayısında azalma meydana getirecektir. Bu da vergi denetiminin etkin olmasına, tacir ve tacir olmayan çekler dışında hamiline çek kullanımı ile ilgili Gelir İdaresi Başkanlığı'na yapılacak bildirimlerle daha sıkı kontrol altına alınmasına fayda sağlayacaktır. Tacir ve tacir olmayanların çek kulla-

nımı esnasında çok dikkatli olmaları, Kanun'da belirtilen kullanım esaslarına uymalıdır. Burada biz meslek mensuplarına ise mükelleflerimizi bilgilendirmek, sürekli hatırlatma/uyarılarda bulunmak ve yönlendirmek gereklidir.

Kaynakça

KIZILLOT Şükrü Prof.Dr. "Çek Olayında Yasaya Uymayana Ceza Yok" başlıklı makale, 13.09.2010 tarih, Hürriyet Gazetesi

KARAKUŞ Ali / www.muhasebeturk.org / "5941 sayılı Yeni Çek Kanunu ve Değişiklikler" başlıklı yazısı, 20.09.2010 tarih

ERGÜN Mevci Dr. /Eko Haber / www.huseyinust.com/ " Çek Yasasında Tacir Sorunu" başlıklı yazısı, 26.10.2010 tarih

KIZILLOT Şükrü Prof.Dr. / www.tebkobitv.com / "Yeni Çıkan Tacir ve Hamiline Çeklerin Nasıl Kullanılacağı ve Yanlış Kullanımda Ne Gibi Sakıncalar Doğuracağı" başlıklı yazısı, 06.09.2010 tarih

SEVİĞ Veysi Dr. / www.muhasebet.com / "Yeni Çek Türleri" başlıklı yazısı, 09.06.2009 tarih

Çek Kanunu, Kanun No : 5941, 20.12.2009 tarih ve 27438 sayılı Resmi Gazete

Tük Ticaret Kanunu, Kanun No: 6102, 13.01.2011 Kabul tarihi

MÜKELLEFLERE 2006 YATIRIMLARIYLA İLGİLİ YATIRIM İNDİRİMİ PİYANGOSU

Yeliz KUTLU / SMMM

Anayasa Mahkemesi'nin Ekim 2009 döneminde yatırım indirimi süre kısıtlamasını içeren yasal düzenlemeyi iptal etmesinin ardından, mükelleflerin önceki yıllarda yararlanamadığı yatırım indirimi tutarlarını 2010 yılındaki kazançlarından indirmelerinin önü açılmıştır. Buna ilaveten, Ekim 2010 döneminde yayımlanan 276 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde yapılan açıklamalar uyarınca, mükelleflere daha önce faydalanamadıkları 01.01.2006-08.04.2006 tarihleri arasında yapılmış bulunan yatırımlar için de yatırım indirimi istisnasından faydalanma olanağı sağlanmıştır.

İşbu yazımızın konusunu, mükelleflerin Anayasa Mahkemesi kararı ve bunu müteakip 276 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile yapılan düzenleme neticesinde geriye dönük olarak hak kazandıkları ve 2010 yılından başlayarak kullanılabilir hale gelmiş bulunan 01.01.2006 - 08.04.2006 dönemi yatırım harcamalarının yatırım indirimi müessesesi kapsamında değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

1. 2006 Yılında Yatırım İndirimi Uygulamasında Gerçekleştirilen Değişiklikler ve Anayasa Mahkemesi Kararı

Bilindiği üzere, 08.04.2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 5479 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Özel Tüketim Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un 2. maddesiyle, Gelir Vergisi Kanunu'nun "Ticari ve Zirai Kazançlarda Yatırım İndirimi İstisnası" başlıklı 19. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Yatırım indirimi istisnası bu düzenleme ile kaldırılmış olmakla birlikte, aynı Kanun'la Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen geçici

69. madde ile 31.12.2005 tarihine kadar gerçekleştirilen yatırım harcamalarına sadece 2006, 2007 ve 2008 yıllarına ait kazançlardan indirilebilme imkanı tanınmıştır.

Açılan iptal davaları neticesinde Yüksek Mahkeme 15 Ekim 2009 tarihinde vermiş olduğu karar ile devreden yatırım indirimi istisnasının kullanımıyla ilgili 3 yıllık süre (2006, 2007 ve 2008 yılları) sınırlamasını kaldırmıştır.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'nin 15.10.2009 tarihli ve 2006/95 Esas, 2009/144 Karar sayılı Kararıyla, 5479 sayılı Kanun'un 15. maddesinin (2) numaralı bendindeki "2" rakamı iptal edilmiş bulunmaktadır. Bunun sonucunda, mükelleflere **01.01.2006 - 08.04.2006** tarihleri arasında Gelir Vergisi Kanunu'nun mülga 19. maddesi kapsamında yeni başlayan ve bu tarihler arasında yapılan yatırımlar nedeniyle hesaplanan yatırım indirimi tutarlarını da yatırım indirimi istisnasından yararlandırma hakkının önü açılmıştır.

Hatırlanacağı üzere, 08.04.2006 tarihi itibarıyla yatırım harcamalarının % 40'ının Gelir Vergisi Kanunu 19. madde kapsamında yatırım indiriminden faydalandırılması uygulaması "01.01.2006'dan başlayarak" kaldırılmıştı. Bu da, 2006 yılının ilk dört ayında harcamalarının yatırım indiriminden faydalanacağını düşünerek hareket etmekte olan mükelleflerin haklarını geriye dönük olarak kaybetmeleri sonucunu doğurmuştur.

Anayasa Mahkemesince 5479 sayılı Kanun'un ilgili bölümünün iptal edilmesini takiben bu iptal kararı paralelinde Maliye Bakanlığı'nca 276 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği hazırlanmış ve 01.10.2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2. 276 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile Yapılan Düzenlemeler

276 Seri No.lu Tebliğ ile yapılan açıklamalar uyarınca, 01.01.2006 - 08.04.2006 tarihleri arasında Gelir Vergisi Kanunu'nun mülga 19. maddesi kapsamında yeni başlayan ve bu tarihler arasında yapılan yatırımlar nedeniyle hesaplanan yatırım indirimi tutarları yatırım indirimi istisnasından yararlanabilecektir.

Bu kapsamda olan yatırım harcamaları nedeniyle hesaplanan yatırım indirimi istisnası tutarlarının, ilgili dönemlerde kazancı bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, 2010 hesap döneminden itibaren tebliğde yapılan açıklamalar da dikkate alınarak endekslenmiş değerleri ile birlikte indirim konusu yapılması mümkün bulunmaktadır.

Ancak 08.04.2006 tarihinden sonra yeni başlayan yatırımlar nedeniyle yapılan harcamaların ya da 01.01.2006 - 08.04.2006 tarihinde başlamakla birlikte bu süre içinde tamamlanmayıp devam eden yatırımlar için 08.04.2006 tarihinden sonra yapılan harcamaların, yatırım indiriminden yararlanması mümkün değildir.

Böylece mükelleflere 01.01.2006 - 08.04.2006 tarihleri arasında yaptıkları yeni başlayan yatırımlarını da istisnadan faydalandırma imkânı sunulmuştur. Bu kapsamda mükelleflerin 01.01.2006-08.04.2006 döneminde yaptıkları yatırım harcamalarını Gelir Vergisi Kanunu'nun mülga 19. maddesi kapsamında tekrar gözden geçirmesinde ve yeni düzenlemeler çerçevesinde faydalanabilecekleri yatırımlarının bulunup bulunmadığını kontrol etmelerinde fayda bulunmaktadır.

3. Yatırım İndiriminin Kazancın % 25'i ile Sınırlandırılması

1 Ağustos 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6009 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde

Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un ile 276 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde yapılan yeni düzenlemeler ile vergi matrahının tespitinde yatırım indirimi istisnası olarak indirim konusu yapılacak tutar, ilgili dönem kazancının % 25 ile sınırlandırılmıştır.

Buna göre mükellefler kazançlarının (tüm indirim ve istisnalar düşüldükten sonraki kurum kazancı) ancak % 25'ine kadar yatırım indirimi istisnasından yararlanabilecektir. Yatırım indirimi istisnası sonrası kalan % 75'lik kazanç üzerinden ise yürürlükteki vergi oranına göre kurumlar vergisi ödenmesi gerekecektir.

Sonuç

276 Seri No'lu Gelir Vergisi Tebliği ile yapılan düzenleme neticesinde mükelleflerin çok fazla dikkatini çekmeyen ancak firma bazında ciddi istisna tutarlarının mevcut olabileceği 01.01.2006 - 08.04.2006 dönemi yatırımlarının Gelir Vergisi Kanunu'nun mülga 19. maddesi kapsamında tekrar değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bu kapsamda, üzerinden geçen yaklaşık 5 senelik dönemde arşivlerde yerini almış bulunan yasal defterlerden 2006 yılı sabit kıymet yatırımlarının tekrar büyüteç altına alınmasında ve bu sayede keşfedilmeyi bekleyen muhtemel yatırım indirimi istisnalarının ortaya çıkartılmasında fayda bulunmaktadır.

Kaynakça:

Anayasa Mahkemesinin 15.10.2009 tarihli ve 2006/95 Esas, 2009/144 Karar sayılı Kararı

276 Seri No. lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 1.10.2010 tarihli ve 27716 sayılı Resmi Gazete

Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No: 6009, 1.8.2010 tarihli ve 27659 sayılı Resmi Gazete

VERGİSEL YÖNÜYLE BAĞIŞ VE YARDIMLAR

Özgür ÇİLİNGİROĞLU / SMMM

I. Giriş

Bağış ve yardımların kurum kazancından indirimine ilişkin hükümlere 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinin 1. fıkrasının c, ç, d ve e bentlerinde yer verilmiştir

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinin 1-c, 1-ç, 1-d bentlerinde **sayılan kurum ve kuruluşlara belli şartlar dahilinde yapılacak bağış ve yardımların**, kurumlar vergisi beyanname-si üzerinde ayrıca gösterilmek şartıyla kurum kazancından indirilmesi mümkündür.

Bu bağış ve yardımlardan, KVK'nın 10. maddesinin

- **1-c bendinde** yer alanların toplamının o yıla ait kurum kazancının % 5'ine kadar olan kısmı,
- **1-ç bendinde** yer alanların tamamı,
- **1-d bendinde yer alanların % 100'ü (Bakanlar Kurulu'nun bölge ve faaliyet türleri itibariyle bu oranı yarısına kadar indirim veya kanun seviyesine kadar getirme yetkisi saklı kalmak kaydıyla)**
- **1-e bendinde** yer alanların tamamı kurum kazancının tespitinde indirim olarak dikkate alınabilecektir.

II. Kurumlar Vergisi Mükellefleri Açısından Durum

1. Bağış ve Yardımların Yapılacağı Kurum ve Kuruluşlar

KVK'nın 10/1-c maddesi, mükelleflerin yaptıkları bağış ve yardımların, aşağıda belirtilen kurum ve kuruluşlara makbuz karşılığında yapılması kaydıyla indirim konusu yapılmasına imkân tanımıştır. Bir başka deyişle Kanunda sayılmayan kurum ve kuruluşlara yapılan bağış ve yardımlar tutarı ne olursa olsun indirim konusu edilemeyecektir. Kanun'da sayılan kurum ve kuruluşlar ise şunlardır:

- Genel ve özel bütçeli kamu idareleri,
- İl özel idareleri,

- Belediyeler,
- Köyler,
- Kamu yararına çalışan dernekler,
- Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan vakıflar,
- Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlara yapılan yardımlar.

2. Bağış ve Yardımların Belgelendirilmesi

Yıl içinde yapılan bağışların indirimine konu edilmesi bir başka şartı ise yapılan bağış ve yardımlar karşılığında mutlak suretle **usulüne uygun olarak düzenlenmiş bağış makbuzu** ile veya bu amaçla bankalarda açtırılan hesaplara yatırıldığını gösteren banka dekontlarıyla belgelendirilmesi şartıyla mümkündür.

Vergi Usul Kanunu'na göre kanuni defterlere yapılan kayıtların tev-sik şartı, bağış ve yardımlar, bağış makbuzu ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yapılan bağış veya yardım karşılığında bağış makbuzu dışında kalan bir başka belge (örneğin; kermes giriş bileti, yardım konseri davetiyesi vb.) ya da bağış yapılan kurum kuruluşlarca yayımlanan dergiler alınması durumunda yapılan bağış ve yardımların yıllık beyanname ile bildirecek kurum kazancından indirilmesi mümkün bulunmamaktadır.

Diğer taraftan aynı bağış ve yardımın, işletmenin aktifinden veya stokundan çekilerek bağışlanmış olması durumunda, mükelleflerin işletmeden çekip bağışladıkları değerler için fatura düzenlenmesi, düzenlenen faturanın arka yüzüne "faturada belirtilen değerlerin ilgili kamu kurum ve kuruluşu tarafından bağış ve yardım olarak alındığına ilişkin" şerh konularak yetkili kişiler tarafından imzalanması yeterlidir.

Aynı değerlerin mükelleflerce dışarıdan alınarak kamu kurum ve kuruluşlara bağışlanmış olması durumunda ise bu kurum ve kuruluş tarafından teslim alınacak değerler için teslim ilişkili bir belge düzenlenmiş olması yeterlidir. Bu durumda, düzenlenen belgede bağışlanan kıymetin değerinin, cinsinin ve miktarının tereddüde mahal bırakmayacak şekilde belirtilmiş olması gerekmektedir. Ayrıca bağışlanan değerlere ilişkin olarak düzenlenmiş olan faturaların arka yüzünün de yukarıda belirlenen açıklamalar dahilinde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yetkililerince imzalanmış olması gerekmektedir.

3. Bağış ve Yardımların Üst Sınırı

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinin c bendi hükmü uyarınca bir takvim yılı içinde yapılan bağış ve yardımların toplamı o yıla ait kurum kazancının % 5'ini aşarsa fazlası indirilemez denilmek suretiyle yıllık beyanname ile bildirecek gelirden indirilebilecek bağış ve yardımlara üst sınır getirilmiştir. 1 seri Numaralı Kurumlar Vergisi Kanunu Genel Tebliği'ne göre, indirilecek bağış ve yardımların üst sınırının hesaplanmasında esas alınacak kurum kazancı, zarar mahsubu dahil giderler ile iştirak kazançları istisnası düşüldükten sonra, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki [Ticari bilanço kârı-(iştirak kazançları istisnası+geçmiş yıl zararları)] tutarı ifade etmektedir.

Ticari bilanço Kârı	2.400.000,00	Bağış ve Yardımlar Hariç
Geçmiş Yıl Zararı	650.000,00	
İştirak Kazancı İstisnası	500.000,00	
Gayrimenkul Satış Kazancı İstisnası	140.000,00	
% 5 Oranının Uygulanacağı Tutar(*)	1.250.000,00	

Bağış ve yardımın indirilebilmesi için mutlak suretle beyan edilen bir kurum kazancının bulunması gerekir. Herhangi bir nedenle indirim konusu yapılamayan bağış ve yardımlar bir sonraki yıla devredemez ve söz konusu yılın kurum kazancından indirim konusu yapılamaz.

4. Bağış ve Yardımların Aynen Yapılması Halinde Değer Tespiti

Bağış ve yardımın nakit olarak değil de nakit dışında kalan bir değer verilmek suretiyle yapılması halinde bağışlanan ya da yardımın konusu teşkil eden mal veya hakkın varsa **mukayyet değeri**, yoksa **Takdir Komisyonunca Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre tespit edilecek değeri** esas alınır. Vergi Usul Kanunu'nun 265. maddesi hükmüne göre mukayyet değer bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir.

Amortismanına tabi iktisadi kıymetler için ise mukayyet değer; net değeri, bir başka deyişle iktisadi kıymetin maliyet bedelinden biriktirilmiş amortismanlarının düşülmesi sonucunda bulunan değeri ifade etmektedir.

5. % 5 Oranı ile Sınırlı Olmaksızın Tamamı İndirilebilecek Bağış ve Yardımlar

KVK'nın 10/1-ç maddesi kapsamında mükelleflerin indirim konusu edilebilecek bağış ve yardımlar mükelleflerin yıllık beyanname ile bildirecekleri kurum kazançlarından indirim konusu yapabilmektelerdir. Dolayısıyla zarar beyan eden kurumlar vergisi mükelleflerinin bağış ve yardımları indirim konusu yapmaları mümkün bulunmamaktadır. Gerek zarar beyanı gerekse kurum kazancının yetersiz olması nedeniyle indirilemeyen bağış ve yardımların daha sonraki yıllarda indirim konusu yapılması veya zarar olarak devredilmesi ise mümkün değildir.

• Okul, Sağlık Tesisi ve Öğrenci Yurtlarına Yapılan Bağışlar

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinin ç bendine göre, kamu idare ve müesseselerine bağışlanan okul, sağlık tesisi ve yüz yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde elli yatak) kapasitesinden az olmamak üzere öğrenci yurdu, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi ve bakım ve rehabilitasyon **merkezlerinin inşası dolayısıyla yapılan harcamalar** veya bu tesislerin **inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdi ve aynı bağış ve yardımların tamamının**, belirli bir oran ile sınırlı olmaksızın, yıllık beyanname ile bildirilecek kurum kazancından indirilebilmesine imkan sağlanmıştır.

Okul, sağlık tesisi ve öğrenci yurdu yapımı veya bu tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan bağış ve yardımların (harcamaların) herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın vergi matrahının tespitinde dikkate alınabilmesi, bu bağış ve yardımların aşağıda belirtilen kamu idare ve müesseselerine yapılması halinde mümkündür.

- Genel ve özel bütçeli kamu idareleri,
- İl özel idareleri,
- Belediyeler,
- Köyler.

Kapsama dahil olan bağış ve yardımlar

- Bağışlanan okul, sağlık tesisi ve yüz yatak kapasitesinden az olmamak üzere (kalkınmada öncelikli yörelerde 50 yatak) öğrenci yurdu, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi ve bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin inşası için yapılan harcama;

- Bu tesislerin inşası için yapılan bağış ve yardım;

- Mevcut okul, sağlık tesisi ve öğrenci yurtlarının faaliyetlerine devam etmelerini sağlamak amacıyla yapılan bağış ve yardım niteliğinde olmalıdır.

Düzenlemedeki **"okul"** ifadesinden, doğrudan eğitim-öğretim hizmetlerinin verildiği temel birimlerin anlaşılması gerekmektedir olup rehberlik ve araştırma merkezi, mesleki eğitim merkezi, iş eğitim merkezi, mesleki ve teknik eğitim merkezi ve akşam sanat okulları da bu kapsamda değerlendirilecektir.

Düzenlemedeki **"sağlık tesisi"** ifadesinden ise Sağlık Bakanlığı'nca sağlık tesisi kapsamında değerlendirilen kurum ve kuruluşların anlaşılması gerekmektedir.

Okul, sağlık tesisi ve öğrenci yurdu inşası dolayısıyla yapılan harcamalar, harcamanın yapıldığı yıla ilişkin kurumlar vergisi matrahının tespitinde dikkate alınacaktır. Söz konusu tesislerin inşası veya faaliyetlerini devam ettirebilmelerine yönelik olarak yapılan bağış ve yardımların da bağışın yapıldığı yıla ilişkin olarak beyan edilecek kurum kazançlarından indirilebileceği tabiidir.

Bağış ve yardımın nakden yapılmaması halinde, bağışlanan veya yardımın konusunu teşkil eden mal veya hakkın varsa mukayyet değeri, yoksa Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre Takdir Komisyonunca tespit edilecek değeri esas alınacaktır.

• Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korumasına Yönelik Olarak Yapılan Bağışlar

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinin d bendine göre, Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresinde ve denetiminde bulunan mazbut vakıflar adına kayıtlı Kültür ve Tabiat Var-

lıklarını Koruma Kurulu nezdinde eski eser tescilli abide eserlerin bakımı, restorasyonu ve yaşatılması amacıyla yapılan bağış ve yardımların tamamının, yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlerden indirilmesine imkan tanınması, bu kapsamdaki tarihsel değerlerimizin daha iyi muhafaza edilerek gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Mükellefler tarafından; genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler, kamu yararına çalışan dernekler, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan ya da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen ve madde metninde belirtilen mahiyetteki harcamalar ile bu mahiyetteki bağış ve yardımların tamamını, kurumlar vergisi matrahının tespitinde beyan edilen kurum kazançlarından indirebileceklerdir.

Buna göre; mükellefler tarafından yapılan harcama veya bağış ve yardımların tamamının beyan edilen kazançtan indirilebilmesi için,

a) Kültür ve sanat faaliyetlerine ilişkin ticari olmayan ulusal veya uluslararası organizasyonların gerçekleştirilmesine;

b) Ülkemizin uygarlık birikiminin kültürü, sanatı, tarihi, edebiyatı, mimarisi ve somut olmayan kültürel mirası ile ilgili veya ülke tanıtımına yönelik kitap, katalog, broşür, film, kaset, CD ve DVD gibi manyetik, elektronik ve bilişim teknolojisi yoluyla üretilenler de dahil olmak üzere görsel, işitsel veya basılı

materyallerin hazırlanması, bunlarla ilgili derleme ve araştırmaların yayınlanması, yurtiçinde ve yurtdışında dağıtım ve tanıtımının sağlanmasına;

c) Yazma ve nadir eserlerin korunması ve elektronik ortama aktarılması ile bu eserlerin Kültür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna kazandırılmasına;

d) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı, yaşatılması, röleve, restorasyon, restitüsyon projeleri yapılması ve nakil işlerine,

Yıl içinde yapılan bağışların indirime konu edilmesi bir başka şartı ise yapılan bağış ve yardımlar karşılığında mutlak suretle usulüne uygun olarak düzenlenmiş bağış makbuzu ile veya bu amaçla bankalarda açtırılan hesaplara yatırıldığını gösteren banka dekontlarıyla belgelendirilmesi şartıyla mümkündür.

e) Kurtarma kazıları, bilimsel kazı çalışmaları ve yüzey araştırmalarına;

f) Yurt dışındaki taşınmaz Türk kültür varlıklarının yerinde korunması veya ülkemize ait kültür varlıklarının Türkiye'ye getirtilmesi çalışmalarına;

g) Kültür envanterinin oluşturulması çalışmalarına;

h) 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınır kültür varlıkları ile güzel sanatlar, çağdaş ve geleneksel el sanatları alanlarındaki ürün ve eserlerin Kültür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna kazandırılması ve güvenliklerinin sağlanmasına;

i) Somut olmayan kültürel miras, güzel sanatlar, sinema, çağdaş ve geleneksel el sanatları alanlarındaki üretim ve etkinlikler ile bu alanlarda araştırma, eğitim veya uygulama merkezleri, atölye, stüdyo ve film platosu kurulması, bakım ve onarımı, her türlü araç ve teçhizatın tedariki ile film yapımına;

j) Kütüphane, müze, sanat galerisi ve kültür merkezi ile sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin sergilendiği tesislerin yapımı, onarımı veya modernizasyon çalışmalarına, yönelik olması gerekmektedir.

Bağış ve yardımın nakden yapılmaması halinde, bağışlanan veya yardımın konusunu teşkil eden mal veya hakkın varsa mukayyet değeri, yoksa Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre Takdir Komisyonunca tespit edilecek değeri esas alınacaktır.

6. Türkiye Kızılay Derneğine Yapılan Bağış ve Yardımlar

5904 sayılı Kanun'un 3. ve 5. maddeleri ile GVK ve KVK'da yapılan değişikliklerle; 03.07.2009 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, iktisadi işletmeleri hariç, Türkiye Kızılay Derneği'ne makbuz karşılığı yapılan nakdi bağış ve yardımların tamamı gelir veya kurumlar vergisi matrahından indirilebilecektir.

7. Diğer Kanunlara Göre Kurum Kazancından İndirilebilecek Bağış ve Yardımlar

Mükellefleri tarafından dönem içinde yapılan bağış ve yardımlardan matrahın tespitinde indirim olarak dikkate alınabilecek olanlar yukarıda sayılanlar ile sınırlı değildir.

Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri özel kanunlarda yer alan düzenlemeler nedeniyle yapmış oldukları bir kısım bağış ve yardımları belirli şartlar altında indirim olarak dikkate alabilmektedir-

ler. Buna göre, özel kanunlar uyarınca matrahın tespitinde indirim olarak dikkate alınabilecek bağış ve yardımlar şunlardır:

a) Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'na veya Bu Fona İlişkin Vakıflara Yapılan Bağış ve Yardımlar

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmak amacıyla her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulmuş olup anılan Kanun'un 9. maddesinde fona ve vakfa yapılacak bağış ve yardımların her türlü vergi resim ve harçtan muaf olduğu, söz konusu bu bağış ve yardımların kurumlar vergisi ve gelir vergisi matrahından indirilebileceği hüküm altına alınmıştır.

b) 7269 sayılı Kanun Uyarınca Afetzedelere Yapılacak Bağış ve Yardımlar

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un 45. maddesi hükmü uyarınca afetlerden zarar görenlere yardımda bulunmak üzere kurulan Milli Yardım Komitesi ile mahalli yardım komitelerine makbuz mukabilinde yapılacak bağış ve yardımlar her türlü vergi resim ve harçtan müstesna olduğu gibi, söz konusu bağış ve yardımların matrahın tespitinde yıllık beyanname ile beyan edilecek kazançtan indirilmesi mümkündür.

c) 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na Göre Yapılan Bağış ve Yardımlar

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 76. maddesinin (g) bendi hükmü uyarınca makbuz mukabilinde yapılacak para bağışları, yıllık beyanname ile bildirecek kazançtan indirilebilecektir. Yapılacak bağışların vergi matrahından tamamen indirilebilmesi için, sadece eğitim ve öğretim kurumlarına makbuz karşılığında ve nakit şeklinde yapılması gerekmektedir.

d) Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim İçin Yapılan Bağış ve Yardımlar

4306 sayılı Kanun uyarınca sekiz yıllık kesintisiz eğitime katkıda bulunmak ve ilköğretim giderlerini karşılamak amacıyla kurumlar vergisi mükellefleri tarafından yapılan nakdi bağışların tamamı Maliye ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca müşterek olarak düzenlenen 97/1 sayılı tebliğ uyarınca kazancın tespitinde indirim olarak dikkate alınabilecektir.

e) TÜBİTAK'a Yapılan Bağış ve Yardımlar

278 sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun'un 13. maddesi hükmü uyarınca, gelir ve kurum-

lar vergisi mükellefleri tarafından Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'na makbuz karşılığında yalnızca para bağışları yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlerden ve kurum kazancından indirim konusu yapılabilecektir.

f) Üniversitelere ve İleri Teknoloji Enstitülerine Yapılan Bağış ve Yardımlar

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 56. maddesinin (b) bendi hükmü uyarınca, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından üniversitelere ve ileri teknoloji enstitülerine makbuz karşılığında yapılacak nakdi bağışlar, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları hükümlerine göre yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlerden ve kurum kazancından indirim konusu yapılabilir.

g) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Yapılan Bağışlar

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 20. maddesinin (b) bendi hükmü uyarınca gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na makbuz karşılığında yapılacak nakdi bağışlar, gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim olarak dikkate alınabilecektir.

h) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna Yapılacak Bağış ve Yardımlar

2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu uyarınca gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından Kurum'a ve bağlı kuruluşlarına yapılacak bağış ve yardımların, gelir veya kurumlar vergisi matrahlarının tespitinde indirim olarak dikkate alınması mümkündür.

i) Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ne Yapılacak Bağış ve Yardımlar

2955 sayılı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunu'nun 46. maddesinin (b) bendinde, gelir veya kurumlar vergisi mükellefleri tarafından Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ne makbuz karşılığı yapılacak nakdi bağışların, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları hükümlerine göre yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlerden ve kurum kazancından indirilebileceği hüküm altına alınmıştır.

8. Milli Ağaçlandırma ve Erezyon Kontrolü Harcamaları

4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erezyon Kontrolü Seferberlik Kanunu'nun 12. maddesi ve bu Kanun'a göre çıkarılan yönetmelik uyarınca, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından ya-

pılacak ağaçlandırma ve erezyon kontrolü çalışmaları ile her türlü tesis, bakım ve koruma masrafları, gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirim konusu yapılabilir.

9. Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Yapılan Bağışlar

5035 sayılı Kanun'un 14. maddesinin birinci fıkrası ile yapılan düzenleme ile fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelinin tamamının beyan edilen gelirden indirilmesine imkân tanınmıştır.

5281 sayılı Kanun'la 01.01.2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yapılan düzenleme ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesinin birinci fıkrasının (10) numaralı bendinde ve 89. maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinde yer alan "gıda maddelerinin" ibaresi, "gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin" şeklinde değiştirilmek suretiyle mükelleflerce fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara bağışlanan gıda maddelerinin yanı sıra temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin de maliyet bedellerinin gider olarak matrahtan indirimine olanak sağlanmıştır.

Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelinin tamamının beyan edilen gelirden indirilmesine ilişkin esaslar aşağıdaki gibidir:

☞ Gıda maddesi bağışının dernek veya vakfa yapılmış olması gerekmektedir. İhtiyacı bulunanlara doğrudan veya başka organizasyonlar aracılığıyla 251 seri no'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği 21.03.2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Yapılacak gıda yardımlarının yukarıda belirtilen maddeler kapsamında yapılmış bağış olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.

☞ Bağışı kabul edecek dernek veya vakfın tüzüğünde veya senedinde ihtiyacı bulunanlara gıda yardımı yapabilmesine ilişkin hükümlerin bulunması gerekmektedir. Bununla beraber, dernek veya vakfın başka alanlarda da faaliyet gösteriyor olmasının, kamuya yararlı dernek veya vergiden muaf vakıf olup olmamasının uygulama açısından herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağışların gıda maddesi niteliğinde olması gerekmektedir. Yapılacak bağışlar şartlı olarak (bedelsiz olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere) yapılma-

lıdır. Gıda maddesi (01.01.2005 tarihinden itibaren ilaveten temizlik, giyecek ve yakacak maddeleri) niteliğini taşımayan veya şartlı olarak yapılmayan bağışlar, gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağış olarak değerlendirilmeyecektir.

☞ Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesine eklenen hüküm çerçevesinde indirim konusu yapılacak bağışlar, bağışa konu mal bedeli Vergi Usul Kanunu'nun 232. maddesinde belirtilen fatura düzenleme sınırının altında kalsa dahi mutlaka fatura ile belgelendirilecek ve ayrıca taşıma için sevk irsaliyesi düzenlenecektir. Bağışlanan mala ilişkin bilgileri eksiksiz olarak içerecek fatura, bağış yapılan dernek veya vakıf adına düzenlenecektir. Mal bedeli olarak faturada, bağışa konu malın maliyet bedeli (yüklenilen katma değer vergisi hariç) yazılı olacaktır. Faturada "İhtiyaç sahiplerine yardım şartıyla bağışlandığından KDV hesaplanmamıştır." ibaresinin yer alması zorunludur. Gelir Vergisi Kanunu'nun 89. maddesinde yapılan düzenleme çerçevesinde, yıllık beyanname de yer alacak gelir vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılacak işlemlerde bağış yapan tarafından bir belge düzenlenmesine gerek bulunmamakta olup varsa bağış yapılan malın edinimine ilişkin belgelerin saklanması zorunludur.

☞ Dernek ve vakıflar kendi mevzuatlarının öngördüğü belgeleri düzenleyecek ve bağış yapanlara bir örneğini vereceklerdir. Ticari faaliyetle uğraşanlarca düzenlenen faturalar dernek ve vakıf tarafından muhafaza edilecektir.

☞ Ticari işletmeye dahil malların (gıda maddelerinin) bağışlanması durumunda bu malların maliyet bedeli Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesi çerçevesinde gider kaydedilir. Bu işlem, faturanın bir yandan gelir bir yandan da gider kaydedilmesi suretiyle gerçekleştirilir.

10. Sponsorluk Harcamaları

5228 sayılı Kanun'un 32. maddesi ile yapılan düzenleme ile mükelleflerin, "3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 17.6.1992 tarihli ve 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamında yapılan sponsorluk harcamalarının; amatör spor dalları için tamamı, profesyonel spor dalları için % 50'sinin yıllık beyanname ile bildirilen gelirden indirim konusu yapılmasına imkan sağlanmıştır. Bahse konu düzenleme 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinin b bendinde aynen yer almıştır.

III. Bağış ve Yardımların Katma Değer Vergisi Mevzuatı Yönünden Değerlendirilmesi

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17. maddesinin "Sosyal Amaç Taşıyan İstisnalar" başlıklı 2. fıkrasının b bendine göre; aynı maddenin 1. fıkrasında sayılmış olan, genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri, belediyeler, köyler, bunların teşkil ettikleri birlikler, üniversiteler, döner sermayeli kuruluşlar, kanunla kurulan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, siyasi partiler ve sendikalar, kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz emekli ve yardım sandıkları, kamu menfaatine yararlı dernekler, tarımsal amaçlı kooperatifler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara hibe, yardım, bağış vb isimler altında bedelsiz olarak yapılan hizmet ifaları ve mal teslimleri vergiden istisna edilmiştir.

Aynı Kanun'un 16/1-a maddesinde ise bu kuruluşlara yurtdışından bedelsiz olarak gelen mal ve hizmetlerin ithalinin de vergiden istisna olduğuna hükümlenmiştir. Diğer taraftan, aynı Kanun'un 30/a maddesine göre, bedelsiz olarak yapılan hizmet ifaları ve mal teslimlerinin bünyesine giren vergiler indirim olarak dikkate alınmayacağından yapılan bağış ve yardıma konu malların ya da hizmetlerin alımı sırasında ödenen ancak söz konusu hükmüne göre indirilemeyecek olan Katma Değer Vergisi gider veya maliyet unsuru olarak kabul edilecektir.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlar 3065 sayılı Kanun'un 17/2-b maddesine göre katma değer vergisinden müstesnadır. Katma değer vergisi mükellefleri, bir vergilendirme döneminde yaptıkları bağışların toplam tutarını ilgili dönem beyannamesinin 6. ve 7. satırlarına dahil etmek suretiyle beyanda bulunacaklardır. Aynı Kanun'un 30/a ve 32. maddelerine göre, kısmi istisna mahiyetindeki bu teslimin (gıda maddesi bağışlarının) bünyesine giren katma değer vergisi tutarının indirim konusu yapılması mümkün bulunmamaktadır.

Bu nedenle, bağışın yapıldığı dönemde, bağışlanan gıda maddelerinin iktisabı dolayısıyla yüklenilen katma değer vergisi tutarının hesaplanması ve aynı döneme ait katma değer vergisi beyannamesinin 20. satırına dahil edilmesi, aynı tutarın defter kayıtlarında "indirim KDV" hesaplarından çıkarılarak gider hesaplarına aktarılması gerekmektedir.

6111 SAYILI YASA İLE İŞE ALINACAK YENİ İŞÇİLER İÇİN İŞVERENLERE GETİRİLEN PİRİM TEŞVİKİ

Mustafa YILMAZ / SMMM

25 Şubat 2011 tarih ve 27857 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yayımlanmıştır. Yayımlanan bu kanunla 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa eklenen geçici 10'ncu maddede; 01.03.2011 tarihinden itibaren işe yeni alınacak personel için belli şartların sağlanması halinde bu personelin prime esas kazançları üzerinden hesaplanacak sigorta primlerinin işveren hissesine isabet eden tutarın tamamının İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanması yönünde sigorta prim teşviki getirilmiştir.

Yayımlanan kanun'un ilgili maddesi şu şekildedir:

6111 sayılı Kanun Madde No 74:

Kapsam

4447 sayılı Kanun'un geçici 7. maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi ve aynı maddenin beşinci fıkrası ile geçici 9. maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi ve aynı maddenin beşinci fıkrası yürürlükten kaldırılmış ve kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

GEÇİCİ MADDE 10-31/12/2015 tarihine kadar işe alınan her bir sigortalı için geçerli olmak üzere, bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren özel sektör işverenlerince işe alınan ve fiilen çalıştırılanların; işe alındıkları tarihten önceki altı aya ilişkin Sosyal Güvenlik Kurumuna verilen prim ve hizmet belgelerinde kayıtlı sigortalılar dışında olmaları, aynı döneme ilişkin işe alındıkları işyerinden bildirilen prim ve hizmet belgelerindeki sigortalı sayısının ortalamasına ilave olmaları

ve bu maddede belirtilen diğer koşulları da sağlamak kaydıyla, 5510 sayılı Kanununun 81 inci maddesinde sayılan ve 82 inci maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hisselerine ait tutarı, işe alındıkları tarihten itibaren İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanır.

Bu maddede belirtilen destek unsuru;

a) 18 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük erkekler ile 18 yaşından büyük kadınlardan;

1) Mesleki yeterlik belgesi sahipleri için kırksekiz ay süreyle,

2) Mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yükseköğretimi veya Türkiye İş Kurumunca düzenlenen işgücü yetiştirme kurslarını bitirenler için otuzaltı ay süreyle,

3) (1) ve (2) numaralı alt bentlerde sayılan belge ve niteliklere sahip olmayanlar için yirmidört ay süreyle,

b) 29 yaşından büyük erkeklerden (a) bendinin (1) ve (2) numaralı alt bentlerinde sayılan belge ve niteliklere sahip olanlar için yirmidört ay süreyle,

c) (a) ve (b) bentleri kapsamına girenlerin Türkiye İş Kurumuna kayıtlı işsizler arasından işe alınmaları halinde ilave olarak altı ay süreyle,

ç) 5510 sayılı Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında çalışmakta iken, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra mesleki yeterlik belgesi alanlar

veya mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yükseköğretili bitirenler için oniki ay süreyle,

d) 18 yaşından büyüklerden bu fıkranın (a), (b) ve (ç) bentlerine girmeyenlerin Türkiye İş Kurumuna kayıtlı işsizler arasından işe alınmaları halinde altı ay süreyle, uygulanır.

Bu maddede sayılan belge ve nitelikler nedeniyle destek unsurundan yararlanabilmek için sigortalıların sahip oldukları mesleki yeterlik, mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yüksek öğretim kurumları veya Türkiye İş Kurumunca düzenlenen işgücü yetiştirme kurslarına ilişkin belgelerde belirtilen meslek ya da alanlarda işe alınmaları ve/veya çalışıyor olmaları gerekir.

Bu maddeyle sağlanan destek unsurundan aynı sigortalı için bir kez yararlanılabilir. Sigortalı, destek süresini tamamlamadan işsiz kalması halinde, kalan süreden yeniden yararlanamaz. Ancak ikinci fıkranın (a) bendi kapsamına girenlerin, aynı bent kapsamında yeniden işe alınmaları ve (1) veya (2) numaralı alt bentlerde sayılan belge ve nitelikleri bu dönemde temin etmeleri halinde destekten yeniden yararlanabilirler. Bu durumda ilk yararlanma süresi, ikincisinden düşülür ve toplam yararlanma süresi en son yararlanılan destek için maddede öngörülen süreyi aşamaz.

İşveren hissesine ait primlerin Fondan karşılanabilmesi için işverenlerin çalıştırdıkları sigortalılarla ilgili olarak; 5510 sayılı Kanun uyarınca aylık prim ve hizmet belgelerini yasal süresi içerisinde Sosyal Güvenlik Kurumuna vermesi, sigortalıların tamamına ait sigorta primlerinin sigortalı hissesi-

ne isabet eden tutarını yasal süresi içinde ödemesi ve kapsama giren sigortalının işe alındığı işyerinden dolayı Sosyal Güvenlik Kurumuna prim, idari para cezası ve bunlara ilişkin gecikme cezası ve gecikme zammı borcu bulunmaması şarttır.

Sosyal Güvenlik Kurumuna olan prim, idari para cezası ve bunlara ilişkin gecikme cezası ve gecikme zammı borçlarının 6183 sayılı Kanunun 48 inci maddesine göre tecil ve taksitlendirilmiş veya ilgili diğer kanunlar uyarınca prim borçlarının yeniden yapılandırılmış ve taksitlendirilmiş olması, bu tecil, taksitlendirme ve yeniden yapılandırma devam ettiği sürece işverenlerin bu fıkraya hükmünden yararlanmasına engel teşkil etmez.

01.03.2011 tarihinden itibaren işe yeni alınacak personel için belli şartların sağlanması halinde bu personelin prime esas kazançları üzerinden hesaplanacak sigorta primlerinin işveren hissesine isabet eden tutarın tamamının İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanması yönünde sigorta prim teşviki getirilmiştir.

Bu madde hükümleri; 21.4.2005 tarihli ve 5335 sayılı Kanunun 30 uncu maddesinin ikinci fıkrası kapsamına giren kurum ve kuruluşlara ait işyerleri ile 8.9.1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa, 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa ve uluslararası anlaşma hükümlerine istinaden yapılan alım ve yapım işleri ile 4734 sayılı Kanundan istisna olan alım ve yapım işlerine ilişkin işyerleri, sosyal güvenlik destek primine tabi çalışanlar ve yurt dışında çalışan sigortalılar hakkında uygulanmaz.

Bu madde hükümleri; 21.4.2005 tarihli ve 5335 sayılı Kanunun 30 uncu maddesinin ikinci fıkrası kapsamına giren kurum ve kuruluşlara ait işyerleri ile 8.9.1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa, 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa ve uluslararası anlaşma hükümlerine istinaden yapılan alım ve yapım işleri ile 4734 sayılı Kanundan istisna olan alım ve yapım işlerine ilişkin işyerleri, sosyal güvenlik destek primine tabi çalışanlar ve yurt dışında çalışan sigortalılar hakkında uygulanmaz.

5510 sayılı Kanun gereğince yapılan kontrol ve denetimlerde, çalıştırdığı kişileri sigortalı olarak bildirmede tespit edilen işverenler bir yıl süreyle bu maddeyle sağlanan destek unsurlarından yararlanamaz.

Bu maddeyle sağlanan destek unsuru, 5510 sayılı Kanunun 81 inci maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendi uygulandıktan sonra kalan sigorta primlerinin işveren hisselerine ait oranı

üzerinden, bu maddede belirtilen esaslar dikkate alınarak uygulanır.

Bu maddede düzenlenen teşvik, 5510 sayılı Kanun kapsamında bulunanlarla aynı şartlarda olmak üzere 506 sayılı Kanunun geçici 20 inci maddesi kapsamındaki sandıkların statülerine tabi personeli için de uygulanır.

Fondan karşılanan prim tutarları, gelir ve kurumlar vergisi uygulamalarında gider veya maliyet unsuru olarak dikkate alınmaz.

Bakanlar Kurulu, bu maddenin uygulanma süresini 2015 yılından itibaren beş yıla kadar uzatmaya yetkilidir.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlık tarafından belirlenir.

Yasa maddesinden de anlaşılacağı üzere sigorta primi teşvikinden yararlanabilmek için bir taraftan yeni işe alınacak personele ilişkin, diğer taraftan da personelin istihdam edileceği işyerine ait bazı şartların olması gerekmektedir.

Kanunla Düzenlenen Teşvikten Kimler Yararlanacak?

Özel sektör işverenleri bu teşvik hükümlerinden yararlanır. (2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamındaki alım ve yapım işleri ve 4734 sayılı Kanun'dan istisna olan alım ve yapım işleri ile uluslararası anlaşma hükümlerine istinaden yapılan alım ve yapım işlerine ilişkin işyerleri ve bu kanuna göre sosyal güvenlik destek primine tabi çalışanlar ile yurtdışında çalışan sigortalılar hariç).

5510 sayılı Kanun uyarınca aylık prim ve hizmet belgelerini yasal süresi içerisinde Sosyal Güvenlik Kurumu'na vermesi, sigortalıların tamamına ait sigorta primlerinin sigortalı hissesine isabet eden tutarını yasal süresi içinde ödemesi ve kapsama giren sigortalının işe alındığı işyerinden dolayı Sosyal Güvenlik Kurumu'na prim, idari para cezası ve bunlara ilişkin gecikme cezası ve gecikme zammı borcu bulunmaması şarttır.

6183 sayılı Kanun'un 48. maddesine göre tecil ve taksitlendirilmiş veya 6111 sayılı Yasa'dan faydalanarak prim borçlarının yeniden yapılandırılmış olmaları halinde işverenler bu teşvikten yararlanırlar.

Teşvikten yararlınsın veya yararlanmasın yapılan denetimler sonucunda, sigortasız işçi çalıştırdığı tespit edilen işyerleri, tespit tarihinden itibaren bir yıl süre ile bu teşvikten yararlanamaz.

Kamu sektörü teşvik kapsamı dışında bırakılmıştır.

Hangi Niteliğe Sahip İşçi Çalıştıran Teşvikten Yararlanacak

A) 18 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük erkekler ile 18 yaşından büyük kadınlardan;

1) Mesleki yeterlik belgesi sahipleri için 48 ay süreyle,

2) Mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yükseköğretimi veya İŞKUR tarafından düzenlenen işgücü yetiştirme kurslarını bitirenler için 36 ay süreyle,

3) (1) ve (2) numaralı alt bentlerde sayılan

belge ve niteliklere sahip olmayanlar için 24 ay süreyle,

B) 29 yaşından büyük erkeklerden (a) bendinin (1) ve (2) numaralı alt bentlerinde sayılan belge ve niteliklere sahip olanlar için 24 ay süreyle,

C) (A) ve (B) bentleri kapsamına girenlerin İŞKUR'a kayıtlı işsizler arasından işe alınmaları halinde ilave olarak 6 ay süreyle,

Prim teşvikinden yararlanmak isteyen işverenin, teşvik hükümlerinden yararlanmak istediğini Sosyal Güvenlik Kurumu'na beyan etmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile Kanun'da belirtilen kişilerin işe alınmış olması doğrudan teşvik hükümlerinden yararlanma sonucunu doğurmayacaktır.

Ç) 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasının (A) bendi kapsamında çalışmakta iken, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra mesleki yeterlik belgesi alanlar veya mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yükseköğretimi bitirenler için 12 ay süreyle,

D) 18 yaşından büyüklerden bu fıkranın (A), (B) ve (Ç) bentlerine girmeyenlerin İŞKUR'a kayıtlı işsizler arasından işe alınmaları halinde 6 ay süreyle, sigorta primlerinin işveren hissesinin tamamı İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacak.

Bu da gösteriyor ki işçileri işe almadan evvel onların İŞKUR'a kayıt edilmesi gerekmektedir.

Teşvik Kapsamında Alınacak İşçi İçin Aranılan Nitelikleri

İşe alındıkları tarihten geriye doğru altı aylık sürede herhangi bir yerde sigortalı çalışmamış olmalıdırlar. Örnek verecek olursak 06.04.2011 tarihinde işe alınan bir işçinin, 06.10.2011 ile 06.10.2010 dönemleri arasında SGK kurum kayıtlarında çalışan olarak görülmemesi gerekir.

Aynı döneme ilişkin işe alındıkları işyerinden bildirilen prim ve hizmet belgelerindeki sigortalı sayısının ortalamasına ilave olarak işe alınmış olmalıdırlar

Teşvik Kapsamında Diğer Özel Şartlar

Prim teşvikinden yararlanmak isteyen işverenin, teşvik hükümlerinden yararlanmak istediğini Sosyal Güvenlik Kurumu'na beyan etmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile Kanun'da belirtilen kişilerin işe alınmış olması doğrudan teşvik hükümlerinden yararlanma sonucunu doğurmayacaktır.

İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanan prim tutarları, gelir ve kurumlar vergisi uygulamasında gider veya maliyet unsuru olarak dikkate alınmayacaktır.

Gerek görür ise Bakanlar Kurulu maddedeki teşviki 2015 yılından itibaren beş yıla kadar uzatmaya yetkilidir.

Kanunda belirtilen teşviklerden bazıları 18 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük erkekler ile 18 yaşından büyük kadınlar için geçerlidir. Dolayısıyla işe giren kişinin yaşı önemlidir ve yaş hesabının doğru yapılması gerekir.

Teşvik Miktarı

İşverenin sigorta primleri hissesi asgari ücret üzerinden değil, prime esas kazancın tamamı üzerinden hesaplanacaktır. Yapılan bu düzenlemeye göre, İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacak sigorta primi işveren hissesi, sigorta primine esas kazanç alt sınırı üzerinden değil, işçinin aldığı sigorta primine esas kazanç üst sınırına kadar olan kısmın tamamı karşılanacaktır. Bu da bugünkü değerlere göre, 5177, 40 TL olan sigorta primine esas kazanç üst sınır ücret alan her bir işçi için aylık 1009, 60 TL indirim olacaktır.

Konuya ilişkin örnek

Bir işletmede çalışan mevcut 6 kişiye ek olarak 2 işçi alınsın. Alınan işçilere ödenen brüt ücret tutarının 3.000,00 TL olduğunu varsayarsak;

Ödenen Brüt ücret	3.000,00 TL
Ödenecek Toplam SGK Primi (% 33,5)	1.005,00 TL
İşveren Primi Oranı %19,5	585,00 TL
İşçi Prim Oran %14	420,00 TL
İşsizlik Fonu Tarafından Karşılanacak İşveren Teşvik Tutarı	585,00 TL
Ödenecek Toplam SGK Prim Tutarı	420,00 TL

6111 SAYILI YENİ VERGİ AFFI VEYA YAPILANDIRMA YASASI UYARINCA KONULMUŞ HACİZLERİN KALDIRILMASI

Eda KAYA / Denetçi

Bilindiği gibi 6183 sayılı AATUHK'nın 62. maddesine göre amme borçlusunun elinde bulunduğu menkul malları ile gayrimenkullerinden alacak ve haklarından amme alacağına yetecek miktarı kadar alacaklı tahsil daireleri tarafından haczedilmektedir.¹

Haczedilen menkul ve gayrimenkullerin bilahare serbest bırakılması, gayrimenkuller üzerindeki hacizlerin tapuda fek edilmesi borcun ödenmesine bağlıdır. Borç ödenmediği takdirde haczin kaldırılması mümkün değildir.

Alacaklı tahsil dairesi haciz sırasında amme idaresi ile borçlunun menfaatlerini telif etmek (dengelemek) zorundadır. Bu nedenle haciz sırasında idare icra memuru borçlunun ileride düşebileceği durumları tahmin etmek ve buna göre haciz yapmak zorundadır. Haczedilen mallara değer biçme yetkisi menkul mallarda icra memuruna aittir. Bu nedenle, icra memurlarının haciz sırasında haciz tutanakları üzerinde koyduğu değerleri takdir ederken bir eksper gibi davranmak zorundadır. Afaki değer takdirleri, ileride bu mal-

ların satışa çıkarılması halinde satışını güçleştirebilir. Rasyonel bir davranış haczedilen menkul mallarda makul ve gerçeğe uygun değerlerin belirlenmesidir.

Bilindiği gibi, yürürlüğe giren 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun hükümlerine göre taksite bağlanan borçlar taksit süreleri içerisinde düzenli ödenmesi zorunludur. Taksitlerin aksatılmaması esastır. Yıl içerisinde iki kez aksatılma imkanı getirilmiştir. Netice itibarıyla, ödemelerin düzenli yapılmış ol-

1. 6183 sayılı AATUHK'nun Genel Tebliğ Seri A Sıra No 1, Seri A Sıra 2.

ması halinde, yapılan ödemelerin toplam barca nispeti dahilinde hacizlerin çözülmesi prensip olarak kabul edilmiştir.

Vergi ya da sigorta prim affından yararlanmak için başvuranlar, borçlarını örneğin 36 ay vadede ödemek için dilekçe verdiklerinde, bu borçlardan kaynaklanan hacizler hemen kaldırılmayacaktır. Ödeme yapıldıkça, ödemeye isabet eden oranda hacizler kaldırılacak ve alınan teminatların iadesi söz konusu olacaktır.

Diğer yandan, motorlu taşıtlar vergisi ödemeleri hakkında satışlar ve vizerelerde ise yeni af kanunu aşağıdaki hükümleri getirmektedir.

6111 sayılı Kanun'un 2. maddesinin 4. fıkrası uyarınca kanun kapsamında ödenecek olan motorlu taşıtlar vergisi ve bu vergiye bağlı gecikme faizi ve gecikme zammı yerine bu kanunun yayımlandığı tarihe kadar TEFE/ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarın ait olduğu taşıt için, bu Kanun hükümlerinin ihlal edilmemiş olması koşuluyla bu kanunda belirtilen ödeme süresi sonuna kadar 18/2/1963 tarihli ve 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun 13. maddesinin (d) fıkrası hükmü uygulanmadan, taksit ödeme süresi sonuna kadar taşıtlarının fenni muayenelerini yaptırmalarına ve uçuşa elverişli belgelerini almalarına imkan verilecektir.

Ancak taşıtın satış ve devri halinde taksitlendirilen borcun tamamının ödenmesi şartının aranılacağı tabiidir.

Diğer yandan, 6111 sayılı Yasa'nın 20. maddesinin 3. bend hükmü gereğince "... bu kanuna göre ödenecek alacaklarla ilgili olarak tatbik edilen hacizler yapılan ödemeler nispetinde kaldırılır ve buna isabet eden teminatlar iade edilir" hükmü bulunmaktadır.

Bu aşamada borçlarını yapılandıranlar hakkında ihale makamlarına borcu yoktur kâğıdı verilmektedir. Ayrıca SGK borçlarını da yapılandıran işverenlere ilişiksiz belgesi verilebilmektedir. Kesin hacizlerin çözümünde ise mutlak surette borcun tamamıyla itfa edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak; bu yeniden yapılandırma veya af yasası evvelce vergi borcu nedeniyle haczedilmiş gayrimenkullerin satılmak istenmesi durumunda borç bitmediği sürece hacizler çözülmez. Yapılan ödemelerin toplam borca oranlaması yapılarak bu ödemelere uygun olarak kısım kısım konulan hacizler çözülecektir. Teminat takası ise bazı hallerde mümkün bulunmaktadır. Üzerindeki haczi kaldırılacak olan gayrimenkulle eşdeğerde bir başka gayrimenkul, vergi dairesine verilmediği sürece hacizler yine çözülmez. Teminat takası yapılmaz. Borca yetecek miktarda banka teminat mektubu verildiği takdirde gayrimenkul hacizleri çözülür.

Bir gayrimenkul üzerine daha önceden rehinli bir alacak nedeniyle rehin varsa amme borcu nedeniyle konulacak hacizler rehinli alacağın önüne geçemez.³ Rehlinli alacakların, amme alacağına göre öncelik sırası bulunmaktadır.

2. 6111 sayılı yasa md.2.

3. ALPASLAN Mustafa – SAKAL Mustafa, Vergi Hukuku Uygulaması – I, İzmir, Ocak 2008, s.350.

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI DAYANIŞMA DERGİSİ YAYIN KOŞULLARI VE YAZMA KURALLARI

Dayanışma dergisi hakemli bir dergidir.

Dergi iki ayda bir yayımlanır.

YAYIN KOŞULLARI

- 1-Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2-Dergide yayımlanması önerilecek yazılar, derginin biçim kurallarına kesinlikle özen gösterilerek hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere Yayın Kurulu'nun yazışma adresine bir çıktı ile birlikte elektronik ortamda (disket, cd) gönderilmelidir.
- 3-Dergide yayımlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır.
- 4-Bu kurallara uygun olan yazılar, Yayın Kurul'unca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hakeme / hakemlere gönderilecek, hakemden / hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir.
- 5-Yayımlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.
- 6-Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
- 7-Dergide yayımlanan yazıların telif hakları yazarı veya yazarları tarafından karşılıksız olarak İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na devredilir. Yazarlar başvuru dilekçesine ekledikleri "Makale Sunum Formu"nu doldurarak ve imzalayarak telif haklarını devrettiklerini beyan etmek zorundadır.
- 8-Derginin bir sayısında bir yazarın birden fazla yazısı yayınlanmaz. Ancak ortak çalışma ürünü olan ve birden çok yazarlı çalışmalarda bu koşul aranmaz.

YAZMA KURALLARI

- 1-Yazılar, Microsoft Windows Word programla yazılmalı ve çözümünde herhangi bir sorun yaşanmaması için daha önce kullanılmamış bir diskete ya da CD'ye kaydedilerek dergiye gönderilmelidir.
- 2-Yazılar 3 (üç) kopya olarak, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne 1.5 aralıkla, Times karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3-Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
  - a. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.

- b. Başlığın sağ alt tarafında yazarın “adı ve unvanı” gösterilmelidir.
- c. Yazarın bağlı bulunduğu kuruluş, varsa yazarın e-posta adresi sayfanın dipnotunda gösterilmelidir.
- d. İlk sayfada, makalenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) özetleri yer almalıdır.
- e. Özetlerin altında anahtar sözcükler (key words) bulunmalıdır.
- f. Makalenin metni ikinci sayfadan başlamalıdır.

4-Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır.

5-Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.

6-Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynak bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.

7-Kaynakların gösterilmesinde, yayın bilgileri metnin sonunda, “Kaynakça” başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir.

Lucey, Terry, Costing, 4* Edition, DP Publications Ltd. London, 1993.

Gavens, John J. ve Robert W. Gibson, “An Australian Attempt to Internationalize Accounting Professional Organizations”, The Accounting Historians Journal, December 1992, Volume19, Number 2, s. 79-103.

Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No: 3568, 13 Haziran 1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete.

8- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.

8- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın disketteki biçimiyle yazı için “basıla” verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.

Yazışma Adresi

Yavuz ÖZMAKAS

Dayanışma Dergisi

Şehit Fethi bey Caddesi No: 53/3 Pasaport/İZMİR

Tel: (0.232) 441 96 33

Faks: (0.232) 441 95 67

e-posta: yavuz.ozmakas@izsmmmo.com

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI

DAYANIŞMA DERGİSİ

Makale Sunum Formu

Makaleyi sunan yazar	:	_____
Makalenin Başlığı	:	_____
	:	_____
Makalenin ilgili olduğu dal	:	_____
Makalenin yazarları	:	_____
	:	_____
	:	_____
Makaleyi sunan yazarın,		
Çalıştığı kurum	:	_____
Posta adresi	:	_____
	:	_____
e-posta adresi	:	_____
Telefon no	:	_____
Faks No	:	_____
Sunulan makalenin sayfa sayısı	:	_____
Makalenin sunulduğu tarih	:	_____

İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'nın Dayanışma dergisinde yer alacak yazılara ilişkin koşulları kabul ettiğimi ve yazımın telif haklarını İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na devrettiğimi bildiririm.

Makaleyi sunan yazarın imzası : _____

Forma ulaşmak için : www.izsmmmo.org.tr

LUCA KAMP ATEŞİ GİBİDİR!

Çok uzaklarda bile etrafında toplanır ve güvenle paylaşmanın keyfini çıkarırsınız.

www.luca.com.tr

Türkiye'nin ilk web tabanlı merkezi muhasebe sistemi

Ankara

TESMER
Temel Eğitim ve Staj Merkezi
LUCA Proje Departmanı (Merkez)
Dikmen Caddesi No:562 Dikmen/ANKARA
LUCA Çağrı 444 60 60
Tel : +90 312 475 53 00
Fax : +90 312 475 60 05

İstanbul

TESMER (ISMMMO Binasında)
İstanbul Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası
Luca Proje Departmanı (Şube)
Kurtuluş Caddesi No: 114 Kurtuluş, Şişli/İSTANBUL
Tel : +90 212 291 36 99 (5 hat pbx)
+90 212 247 62 87 (2 hat pbx)

İzmir

TESMER
İzmir Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası
Luca Proje Departmanı (Şube)
Cumhuriyet Bulvarı No: 79/8 Pasaport/İZMİR
Tel : +90 232 446 83 55 - +90 232 446 83 95